

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ**

**BANKACILIK SİSTEMİNDE YENİDEN YAPILANDIRMA:
TİCARİ BANKALARDA PERFORMANS YÖNELİŞLERİ
(TÜRKİYE 2001-2004 ÖRNEĞİ)**

**Hazırlayan
Rabia AKTAŞ**

**Danışman
Prof. Dr. Semra ÖNCÜ**

**MANİSA
2006**

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU**

Tez No:

Konu:

Üniv.Kodu:

Tezin yazarının

Soyadı: AKTAŞ

Adı: Rabia

Tezin Türkçe adı: Bankacılık Sisteminde Yeniden Yapılandırma: Ticari Bankalarda Performans Yönelişleri (Türkiye 2001-2004 Örneği)

Tezin Yabancı adı: Banking Sector Restructuring: Performance Trends in Commercial Banks (2001-2004 Turkish Experience)

Tezin yapıldığı

Üniversite: CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ **Enstitü:** SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Yılı: 2006

Tezin Türü: Doktora

Dili: Türkçe

Sayfa sayısı: 200

Referans sayısı: 168

Tez Danışmanının

Ünvanı: Profesör

Adı: Semra

Soyadı: ÖNCÜ

Türkçe anahtar kelimeler:

- 1- Bankacılık Krizi
- 2-Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırması
- 3- Bankacılık Sektörünün Etkinliği
- 4- Veri Zarflama Analizi
- 5- Malmquist Verimlilik Endeksi

İngilizce anahtar kelimeler:

- 1- Banking Crisis
- 2-Banking Sector Restructuring
- 3- Banking Sector Efficiency
- 4- Data Envelopment Analysis
- 5- Malmquist Productivity Index

Tarih: 02/02/2006

İmza :

ÖZET

Türkiye’de bankacılık sektörü, para ve sermaye piyasalarında stratejik bir rol oynamaktadır. Bankacılık sektörünün sağlamlığı ve etkinliği, ekonomik büyümeye katkı sağlamak ve finansal kriz riskini azaltmak için ekonomi için hayati bir önem taşımaktadır.

Türk Bankacılık Sektörü, 2001-2004 döneminde yoğun bir yeniden yapılandırma süreci geçirmiştir. Çalışmanın, temel amacı, yeniden yapılandırma sürecinde bankacılık sektörünün finansal, etkinlik ve verimlilik performansını değerlendirmektir.

Birinci bölümde, bankacılık krizlerinin genel özelliklerini belirlemek amacıyla finansal kriz literatürü incelenmiş ve Türk Bankacılık Sektöründe yakın geçmişte yaşanan krizlere yol açan temel unsurlar analiz edilmiştir.

İkinci bölümde, Bankacılık Sektörü Yapılandırma Programlarının teorik çerçevesi ve Türkiye uygulaması incelenmiştir.

Son bölümde ise, 2001-2004 döneminde, parametrik olmayan Veri Zarflama Analizi kullanılarak, çeşitli etkinlik ölçüleri tahmin edilmiştir. Toplam Faktör Verimliliğini değerlendirmede, Malmquist endeksi kullanılmıştır. Çalışmamızda, ayrıca, etkinlik ölçüleri ile seçilmiş finansal oranlar arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Çalışmamızın sonuçlarına göre, inceleme döneminde, teknik, saf teknik, maliyet ve tahsis etkinliklerinde önemli bir etkinlik kazanımı elde edilememiştir.

Çalışmanın diğer sonuçları ise şöyle sıralanabilir: (1) Türk bankacılık sektöründe teknik etkinsizliğin temel kaynağı, saf teknik etkinsizlikten çok ölçek etkinsizliğidir. (2) Maliyet etkinsizliğinin nedeni tahsis etkinsizliğidir. (3) Sektörde bankaların büyük bir çoğunluğu ölçeğe göre azalan getiriden kaynaklanan ölçek etkinsizliğine sahiptir. (4) Bankaların etkinlikleri sahiplik yapısı ve ölçeğe göre farklılaşmaktadır. (5) Dönemde, etkinlik artışından çok, teknolojik ilerlemeye bağlı verimlilik artışı elde edilmiştir. (6) Etkinlik ölçüleri ile seçilmiş finansal oranlar arasında ilişki vardır.

ABSTRACT

Banking sector in Turkey plays a strategic role in the money and capital markets. To facilitate economic growth and reduce the risk of financial crises, efficiency and soundness of banking system are very crucial for Turkish economy.

The Turkish banking sector has gone through a massive restructuring process during the period of 2001-2004. The overall objective of this study is to evaluate the financial, efficiency and productivity performances of banking sector during the restructuring program.

In the first chapter, I review the literature on financial crises to identify common characteristics of banking crises, and to analyze major factors that led up to recent crises in the Turkish Banking Sector.

In the second chapter, the Banking Sector Restructuring Program is examined in terms of strategies and the implementation issues in the theoretical framework and in the Turkish context.

In the last chapter, the study estimates several measures of efficiency of banking sector for the period of 2001-2004, by using the nonparametric Data Envelopment Analysis. To assess the total factor productivity, Malmquist index is used. Also relationship between efficiency measures and selected financial ratios is investigated.

The main finding of the study is that there is no evidence of significant efficiency gains with respect to technical, pure technical, cost, and allocative efficiencies over the period.

Other findings of the study are: (1) major source of technical inefficiency in Turkish banking system is scale inefficiency rather than pure technical inefficiency, (2) cost inefficiency is due to allocative inefficiency, (3) the sector suffers mainly from scale inefficiency and scale inefficiency, in turn, is due to decreasing return to scale, (4) there are differences in the efficiency performance of commercial banks with different ownership structures as well as bank size, (5) there is a productivity gain in 2001-2004 period, which was mainly attributable to technical progress rather than efficiency increases, (6) there is an association among the efficiency measures and financial ratios.

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “**Bankacılık Sisteminde Yeniden Yapılandırma: Ticari Bankalarda Performans Yönelişleri (Türkiye 2001-2004 Örneği)**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih
02/02/2006

Rabia AKTAş

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 27/01/2006 tarih ve 3/1 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz İşletme Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Rabia AKTAŞ'ın "Bankacılık Sisteminde Yeniden Yapılandırma: Ticari Bankalarda Performans Yönelişleri (Türkiye 2001-2004 Örneği)" Konulu tezi incelenmiş ve aday 02/02/2006 tarihinde saat 14.00 de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 6 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN

Prof. Dr. Semra ÖNCÜ
(Danışman)

ÜYE

Prof. Dr. Tuna TANER

ÜYE

Prof. Dr. Cengiz YILMAZ

ÜYE

Prof. Dr. Ülkü ERGUN

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Tuncer YILMAZ

Evet Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

	Sayfa No
TEZ VERİ FORMU	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
YEMİN METNİ.....	IV
TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
TABLolar LİSTESİ.....	XII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XIV
KISALTMALAR.....	XV
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE BANKACILIK KRİZLERİ

1.1. GENEL OLARAK BANKACILIK KRİZLERİ.....	6
1.1.1. BANKACILIK KRİZLERİNİN ÖZELLİKLERİ VE BANKACILIK KRİZLERİNE MÜDAHALE	6
1.1.1.1. Sistemik Risk ve Bankacılık Krizlerinde Yayılma.....	7
1.1.1.2. Bankacılık Krizlerine Müdahale Nedenleri.....	9
1.1.2. BANKACILIK KRİZLERİNE YOL AÇAN BAŞLICA ETMENLER.....	10
1.1.2.1. Bankacılığa İlişkin Risk Unsurları.....	10
1.1.2.1.1. Kredi Riski.....	11
1.1.2.1.2. Likidite Riski.....	12
1.1.2.1.3. Faiz Oranı Riski.....	12
1.1.2.1.4. Fiyat Riski.....	13
1.1.2.1.5. Ödeme Gücü Riski.....	13
1.1.2.1.6. Döviz Kuru Riski.....	14
1.1.2.1.7. Faaliyet Riski.....	14
1.1.2.2. Makro Ekonomik Faktörler.....	15
1.1.2.3. Yapısal Nedenler.....	16
1.1.2.3.1. Finansal Liberalizasyona İyi Hazırlanamama.....	16

1.1.2.3.2. Kamu Bankalarının Sistemi Bozucu Etkisi.....	17
1.1.2.3.3. Denetimin Yetersizliği.....	18
1.1.2.3.4. Mevduat Sigortası ve Ahlaki Tehlike Sorunu.....	18
1.1.2.3.5. Kamuya Açıklama ve Yasal Çerçeve­deki Eksiklikler.....	19
1.2. TÜRKİYE’DE BANKACILIK KRİZLERİ VE NEDENLERİ.....	19
1.2.1. TÜRKİYE’DE BANKACILIĞIN GELİŞİMİ.....	20
1.2.1.1. 1980 Öncesi Dönemde Türkiye’de Bankacılık.....	20
1.2.1.2. 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Bankacılık	23
1.2.2. TÜRKİYE’DE YAKIN GEÇMİŞTE YAŞANAN BANKACILIK KRİZLERİ.....	26
1.2.2.1. Krizlere Yol Açan Sorunlar.....	26
1.2.2.1.1. Makro Ekonomik İstikrarsızlık.....	27
1.2.2.1.2. Kamu Bankalarının Sistemin İşleyişini Bozucu Etkileri.....	27
1.2.2.1.3. Kamu Kesimi Açıkları.....	28
1.2.2.1.4. Yüksek Kaynak Maliyeti.....	28
1.2.2.1.5. Özkaynak Yetersizliği.....	28
1.2.2.1.6. Vade Uyumsuzluğu ve Açık Pozisyonlar.....	29
1.2.2.1.7. Kredi Yoğunlaşması ve Grup Bankacılığı.....	29
1.2.2.1.8. Bankaların Küçük Ölçekli ve Çok Şubeli Faaliyet Stratejisi.....	29
1.2.2.1.9. Bankaların Risk Yönetimi ve İç Kontrol Sistemlerinin Yetersizliği.....	31
1.2.2.1.10. Yetersiz Düzenleme ve Denetim	31
1.2.2.2. 1994 Krizi.....	31
1.2.2.3. 2000 ve 2001 Krizleri.....	32

II. BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YENİDEN YAPILANDIRMA VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

2.1. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YENİDEN YAPILANDIRILMASI.....	37
2.1.1. Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılmasında Uygulanabilecek Stratejiler Ve Politikalar.....	38
2.1.2. Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılmasında Göz Önünde Bulundurulması Gereken Özellikler.....	40
2.1.3. Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılmasında Kullanılan Yöntemler.....	42
2.1.3.1. Finansal Yöntemler.....	43
2.1.3.1.1. Likidite Desteği.....	43
2.1.3.1.2. Mevduat Garantisi.....	44
2.1.3.1.3. Kamu Fonları İle Yeniden Sermayelendirme.....	45
2.1.3.1.4. Özel Sektör Fonları İle Yeniden Sermayelendirme.....	47
2.1.3.2. Operasyonel Yöntemler.....	48
2.1.3.3. Yapısal Yöntemler.....	49
2.1.3.3.1. Sorunlu Varlıkların Yönetimi.....	50
2.1.3.3.1.1. Varlık Yönetim Şirketleri.....	51
2.1.3.3.1.1.1. Merkezi Varlık Yönetim Şirketleri.....	52
2.1.3.3.1.1.2. Merkezileşmemiş Varlık Yönetim Şirketleri.....	53
2.1.3.3.1.2. Finansal Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması.....	54
2.1.3.3.2. Tasfiye	55
2.1.3.3.3. Birleşme.....	57
2.1.3.3.4. Kamulaştırma.....	57
2.1.3.3.5. Özelleştirme	58
2.1.4. Bankacılık Krizlerinin Maliyeti Ve Paylaşımı.....	58
2.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YENİDEN YAPILANDIRILMASI.....	62
2.2.1. BANKACILIK SEKTÖRÜ YENİDEN YAPILANDIRMA PROGRAMI'NIN TEMEL ÖGELERİ.....	63

2.2.2. BANKACILIK SEKTÖRÜ YENİDEN YAPILANDIRMA PROGRAMI ÇERÇEVESİNDE GERÇEKLEŞEN GELİŞMELER.....	64
2.2.2.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması.....	64
2.2.2.1.1. Kamu Bankalarında Finansal Yeniden Yapılandırma.....	64
2.2.2.1.2. Kamu Bankalarında Operasyonel Yeniden Yapılandırma.....	65
2.2.2.2. TMSF Kapsamındaki Bankaların Çözümlemesi.....	66
2.2.2.2.1. TMSF Kapsamındaki Bankaların Finansal Yeniden Yapılandırılması.....	68
2.2.2.2.2. TMSF Kapsamındaki Bankaların Operasyonel Yeniden Yapılandırılması.....	69
2.2.2.2.3. TMSF Kapsamındaki Bankaların Sorunlu Varlıklarının Yönetimi.....	70
2.2.2.3. Özel Bankaların Yeniden Yapılandırılması.....	70
2.2.2.3.1. Özel Bankaların Finansal Yeniden Yapılandırılması.....	70
2.2.2.3.1.1. Borç Takası.....	70
2.2.2.3.1.2. Banka Sermayelerini Güçlendirme Programı.....	71
2.2.2.3.2. Özel Bankaların Operasyonel Yeniden Yapılandırılması.....	73
2.2.2.4. Sorunlu Varlıkların Yönetimi.....	73
2.2.2.4.1. Finansal Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması (İstanbul Yaklaşımı).....	73
2.2.2.4.2. Varlık Yönetim Şirketleri.....	75
2.2.2.5. Banka Gözetim ve Denetim Yapısının Güçlendirilmesi.....	75
2.2.3. YENİDEN YAPILANDIRMANIN FİNANSAL MALİYETİ.....	78

III. BÖLÜM
YENİDEN YAPILANDIRMA DÖNEMİNDE
TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN PERFORMANSI

3.1. YENİDEN YAPILANDIRMA KAPSAMINDA TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GÖRÜNÜMÜ.....	81
3.1.1. BANKACILIK SEKTÖRÜ YENİDEN YAPILANDIRMA PROGRAMLARININ BAŞLICA SONUÇLARI.....	81
3.1.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YENİDEN YAPILANDIRMA SÜRECİNDE GÖZLEMLenen GELİŞMELER.....	85
3.1.2.1. Banka, Şube ve Personel Sayısı.....	86
3.1.2.2. Sektör Payları.....	87
3.1.2.3. Yoğunlaşma.....	89
3.1.2.4. Aktif Yapısındaki Değişim.....	89
3.1.2.5. Pasif Yapısındaki Değişim.....	90
3.1.2.6. Gelir-Gider Yapısındaki Değişim.....	91
3.1.3. YENİDEN YAPILANDIRMA DÖNEMİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN BAZI FİNANSAL PERFORMANS GÖSTERGELERİ.....	92
3.1.3.1. Toplam Krediler/Toplam Aktifler.....	92
3.1.3.2. Takipteki Krediler (Net)/Toplam Krediler.....	93
3.1.3.3. Menkul Değerler Cüzdanı/Toplam Aktifler.....	94
3.1.3.4. Özkaynaklar/Toplam Aktifler.....	94
3.1.3.5. Net Dönem Karı (Zararı)/Toplam Aktifler.....	95
3.1.3.6. Net Dönem Karı (Zararı)/Özkaynaklar.....	95
3.1.3.7. Net Faiz Gelirleri/Toplam Aktifler.....	96
3.1.3.8. Faiz Dışı Gelirler/Toplam Aktifler.....	96
3.1.3.9. Net Faiz Gelirleri/Toplam Faaliyet Gelirleri.....	97
3.2. YENİDEN YAPILANDIRMA SÜRECİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN ETKİNLİĞİ VE VERİMLİLİĞİ	100
3.2.1. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE ETKİNLİK VE VERİMLİLİK ÖLÇÜMLERİ.....	101
3.2.1.1. Bankacılık Sektöründe Etkinlik Ve Verimlilik Ölçümlerinin Önemi.....	101
3.2.1.2. Etkinlik Ölçümünde Kullanılan Yöntemler.....	103
3.2.2. LİTERATÜR TARAMASI.....	106

3.2.2.1. Bankacılık Krizleri, Banka İflasları ve Etkinlik Arasındaki İlişkiye Yönelik Literatür.....	107
3.2.2.2. Türk Bankacılık Sektörünün Etkinliğine İlişkin Literatür...	110
3.2.3. ÇALIŞMANIN AMACI.....	114
3.2.4. ÇALIŞMADA KULLANILAN YÖNTEM.....	115
3.2.4.1. Farrell'in Etkinlik Ölçümü.....	115
3.2.4.1.1. Teknik ve Tahsis Etkinliği.....	115
3.2.4.1.2. Ölçek Etkinliği.....	117
3.2.4.1.3. Girdiye ve Çıktıya Yönelik Etkinlik Ölçümü.....	119
3.2.4.2. Veri Zarflama Analizi.....	120
3.2.4.3. Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Değişim Endeksi.....	125
3.2.5. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE KULLANILAN VERİLER.....	128
3.2.6. ARAŞTIRMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLER.....	131
3.2.7. ARAŞTIRMANIN SONUÇLARI.....	136
3.2.7.1. Veri Zarflama Analizinin Sonuçları.....	136
3.2.7.1.1. Teknik Etkinlik ve Bileşenleri.....	139
3.2.7.1.2. Ölçeğe Göre Getirideki Gelişmeler.....	141
3.2.7.1.3. Tahsis ve Maliyet Etkinliği.....	143
3.2.7.1.4. Sahiplik Yapısı ve Etkinlik.....	144
3.2.7.1.5. Büyüklük ve Etkinlik.....	148
3.2.7.1.6. Finansal Performans ve Etkinlik.....	152
3.2.7.1.6.1. Karlılık ve Etkinlik.....	154
3.2.7.1.6.2. Aktif Kalitesi ve Etkinlik.....	155
3.2.7.1.6.3. Sermaye Yeterliliği ve Etkinlik.....	155
3.2.7.1.6.4. Aracılık Kapasitesi ve Etkinlik.....	156
3.2.7.2. Toplam Faktör Verimliliğinde Değişim.....	158
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	166
KAYNAKÇA.....	174
EK-1: Araştırmada Kullanılan Değişkenlere Ait Veriler.....	185
EK-2: DEAP 2.1 VZA Program Çıktıları.....	189
EK-3: DEAP 2.1 Malmquist TFV Endeksi Program Çıktıları.....	197

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2-1: Finansal Krizlerin Maliyeti.....	59
Tablo 2-2: TMSF'ye Devredilen Bankalar ve Mevcut Durumu.....	67
Tablo 2-3: Takipteki Kredilerin Gelişimi	74
Tablo 2-4: Finansal Yeniden Yapılandırma Programının Sonuçları.....	74
Tablo 2-5: Yeniden Yapılandırmanın Finansal Maliyeti.....	78
Tablo 2-6: Bankacılık Krizleri ve Maliyeti.....	79
Tablo 3-1: T.C. Merkez Bankası Finansal Sağlık Endeksi.....	85
Tablo 3-2: TBS'nde Banka Ve Şube Sayısı.....	86
Tablo 3-3: TBS'nde Personel Sayısı	86
Tablo 3-4: Banka Gruplarının Sektör Payları.....	88
Tablo 3-5: Yoğunlaşma.....	89
Tablo 3-6: Aktif Yapısındaki Değişim.....	90
Tablo 3-7: Pasif Yapısındaki Değişim.....	90
Tablo 3-8: Gelir-Gider Yapısındaki Değişim.....	91
Tablo 3-9: Toplam Krediler/Toplam Aktifler.....	93
Tablo 3-10: Takipteki Krediler (Net)/Toplam Krediler.....	93
Tablo 3-11: Menkul Değerler Cüzdanı/Toplam Aktifler.....	94
Tablo 3-12: Özkaynaklar/Toplam Aktifler.....	95
Tablo 3-13: Net Dönem Karı (Zararı)/Toplam Aktifler.....	95
Tablo 3-14: Net Dönem Karı (Zararı)/Özkaynaklar.....	96
Tablo 3-15: Net Faiz Geliri/Toplam Aktifler.....	96
Tablo 3-16: Faiz Dışı Gelirler/Toplam Aktifler.....	97
Tablo 3-17: Net Faiz Gelirleri/Toplam Faaliyet Gelirleri.....	97
Tablo 3-18: Bankacılık Sektöründe Etkinlik Ölçümüne İlişkin Uluslararası Alanda Yapılan Bazı Çalışmalar ve Ortalama Etkinlik Ölçüleri.....	108
Tablo 3-19: Etkinlik Ölçümüne İlişkin Türkiye'de Yapılan Bazı Çalışmalar ve Ortalama Etkinlik Ölçüleri.....	111
Tablo 3-20: 2001-2004 Döneminde Faaliyet Gösteren Ticari Bankalar ve Araştırma Kapsamındaki Bankalar.....	130
Tablo 3-21: Değişkenler.....	133
Tablo 3-22: Değişkenlerin Ortalama ve Standart Sapmaları.....	135

Tablo 3-23: TBS'nün Grup ve Sektör Düzeyinde Etkinliği.....	138
Tablo 3-24: Grup Düzeyinde Hesaplanan Etkinlik Ölçülerinin Farklılık Analizleri.....	139
Tablo 3-25: TBS'ünde Teknik Etkinlik ve Bileşenleri.....	140
Tablo 3-26: Ölçeğe Göre Getirideki Gelişmeler.....	142
Tablo 3-27: TBS'ünde Tahsis ve Maliyet Etkinliği.....	143
Tablo 3-28: Banka Alt Grupları Açısından Teknik Etkinlik ve Bileşenleri.....	145
Tablo 3-29: Banka Alt Grupları Açısından Tahsis ve Maliyet Etkinliği.....	147
Tablo 3-30: Banka Büyüklüğü ve Etkinlik.....	150
Tablo 3-31: Banka Büyüklüğü ve Ölçeğe Göre Getiri.....	151
Tablo 3-32: Karlılık ve Etkinlik.....	154
Tablo 3-33: Aktif Kalitesi ve Etkinlik.....	155
Tablo 3-34: Sermaye Yeterliliği ve Etkinlik.....	155
Tablo 3-35: Aracılık Kapasitesi ve Etkinlik.....	156
Tablo 3-36: Tobit Regresyon Sonuçları.....	157
Tablo 3-37: Her Dört Yılda da Faaliyet Gösteren Bankaların Ortalama Etkinlik Ölçüleri.....	159
Tablo 3-38: Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksindeki Değişim.....	160
Tablo 3-39: Banka Alt Grupları Açısından Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksindeki Değişim.....	162
Tablo 3-40: Verimlilik Değişiminin Kaynakları.....	164
Tablo 3-41: Etkinlik Değişiminin Kaynakları.....	165

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3-1: Teknik ve Tahsis Etkinliği.....	116
Şekil 3-2: Ölçeğe Göre Sabit ve Değişken Getiri.....	118
Şekil 3-3: Malmquist Verimlilik Değişimi.....	126
Şekil 3-4: TFV Değişim Endeksi ve Bileşenleri.....	161
Şekil 3-5: Etkinlik Değişim Endeksi ve Bileşenleri.....	161

KISALTMALAR

BDDK: Bankacılık Sektörü Dzenleme ve Denetleme Otoritesi

BSYYP: Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı

DİBS: Devlet İç Borçlanma Senedi

FSE: Finansal Sağlamlık Endeksi

FYYP: Finansal Yeniden Yapılandırma Programı

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

ME: Maliyet Etkinliği

ÖE: Ölçek Etkinliği

PTE: Pür Teknik Etkinlik

SBVM: Son Borç Verme Mercii

SYR: Sermaye Yeterlilik Rasyosu

TAE: Tahsis Etkinliği

TBS: Türk Bankacılık Sektörü

TE: Teknik Etkinlik

TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

VYŞ: Varlık Yönetim Şirketi

GİRİŞ

Finansal sistemin en önemli işlevi, fon arz eden birimlerle fon talep eden birimler arasında, fonların etkin ve kesintisiz aktarımını sağlamaktır. Bankalar, fonların kesintisiz ve etkin biçimde akmasına yönelik finansal aracılık sürecinin en belirgin ve en önemli halkası durumundadır.

Son çeyrek yüzyılda, dünyanın pek çok ülkesinde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, oldukça yüksek finansal ve ekonomik maliyetlere yol açan bankacılık krizleri yaşanmıştır. Bu krizlerin bir kısmı, ülkenin bankacılık sisteminin büyük çoğunluğu ya da tamamını kapsarken, bir kısmı ise sınırlı sayıda bankayı etkilemiştir. Etki sınırları ne olursa olsun, bankacılık sisteminde ortaya çıkan sorunlar yayılma (contagion) özelliği nedeniyle, ülkedeki ödemeler sistemini ve ülkenin ekonomisini tehlikeye atabilmektedir. Bu nedenle, bankacılık sorunlarının hızla ele alınması ve çözümlenmesi gerekmektedir.

Bankacılık sistemindeki sorunlar sistemin büyük bir kısmını ya da tamamını etkilediğinde, sistemik bankacılık krizleri oluşmakta ve krizlerin çözümü için kamu müdahalesi ile “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programları-BSYYP” gündeme gelmektedir.

Dünya'nın pek çok ülkesinde yaşanan bankacılık krizlerinin ardından uygulanan BSYYP örnekleri incelendiğinde, her ülkenin kendi koşullarına bağlı yaklaşımlar kullandığı görülmektedir. Ülkeler arasındaki uygulama farklılıklarına rağmen, BSYYP'lerinin temel bileşenleri ve ilkeleri değişmemektedir. Genel olarak BSYYP'leri bankacılık sektörünün finansal, operasyonel ve yapısal açılardan yeniden yapılandırılmasını içermektedir.

Bankacılık sektörünün finansal yönden yeniden yapılandırılması, kriz nedeniyle sermayelerinin önemli bir kısmı erimiş olan bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi ile krizin yayılmasını ve derinleşmesini engellemek için alınacak acil önlemleri kapsamaktadır. Acil önlemler kapsamında likidite sıkıntısı çeken bankalara

Merkez Bankasının likidite desteği sağlaması ve mevduat çekişlerini önlemek amacıyla mevduatın garanti altına alınması öncelikle gündeme gelmektedir. Finansal yönden yeniden yapılandırma, böylece bankaların ödeme güçlerini arttırıp ve likidite sorunlarını çözerek birikmiş risklerini hızla kaldırmayı hedeflemektedir.

Operasyonel yeniden yapılandırma çerçevesinde alınan önlemler ve uygulanan yöntemler, bankaların finansal yönden yeniden yapılandırma sonrasında elde ettikleri sağamlığın devamı için karlılıklarını sürdürülebilir kılmayı amaçlamaktadır.

Finansal yönden yeniden yapılandırma sonrasında elde edilen iyileşmenin devam ettirilebilmesi, zarar oluşmasının önlenmesi ve karlılığın sürdürülebilmesi, bankaların içsel yönetim ve faaliyetlerinin iyileştirilmesine bağlıdır. İşte bu amaçla, daha çok iç yönetim ve faaliyetlere yönelik eksiklikleri gidermek için operasyonel yeniden yapılandırma gerçekleştirilir. Bu çerçevede uygulanabilecek yöntemler banka yönetiminin değiştirilmesi, bankanın iş stratejisini, ürün karışımını ve fiyatlamasını kapsayan faaliyetlerin yeniden yapılandırılması ve rasyonalizasyonu ve maliyetlerin azaltılması olarak gruplandırılabilir.

Sektörün rekabet yapısını güçlendirmek ve sağamlığını oluşturmak amacıyla gerçekleştirilen yapısal yönden yeniden yapılandırma, sorunlu varlıkların yönetimine, sorunlu bankaların çözümlenmesine ve sektörün düzenleme ve denetleme yapısının iyileştirilmesine ilişkin uygulamalardan oluşmaktadır.

Dünya'daki uygulamaları, BSYYP'lerinin yukarıda kısaca açıklanan üç unsurunun birlikte ve bir bütün olarak ele alınması gerektiğinin örneklerini vermektedir. Sadece tek bir unsura dayanılarak gerçekleştirilen yeniden yapılandırma sorunların gelecekte tekrarlanmasına yol açabilmektedir.

TBS, 1980 yılında başlayan serbestleşme programı ile birlikte önemli değişimler geçirmiştir. Günümüze kadar uzanan süreç içerisinde istikrarsız bir makro ekonomik çevrede faaliyet gösteren bankacılık sektörü, etki sınırları değişen pek çok kriz yaşamıştır. Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerinde bugüne kadar yaşanan en şiddetli krize maruz kalan TBS'nün yeniden yapılandırılması kaçınılmaz hale gelince, Mayıs 2001 tarihinde açıklanan ve sektör açısından bir ilk olan BSYYP uygulanmıştır.

Uygulamada öncelik, diğer ülke örneklerinde olduğu gibi sektörün finansal yönden yeniden yapılandırılmasına verilmiştir. Bu kapsamda, kamu bankalarının

yıllardır biriken görev zararları tasfiye edilmiş ve sermaye yapıları güçlendirilmiştir. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesindeki bankaların bazı kısa vadeli borçları sıfırlanmış, yabancı para açık pozisyonları kapatılmış ve çözümlene süreci başlatılmıştır. Özel bankaların finansal yönden yeniden yapılandırılması kapsamında ise, yabancı para açık pozisyonlarını kapatmak için iç borç takası gerçekleştirilmiş ve sermaye yapılarının iyileştirilmesi için “Banka Sermayelerini Güçlendirme Programı” uygulanmıştır.

Operasyonel yeniden yapılandırma kapsamında ise kamu bankalarının şube ve personel sayısı azaltılmış, üst yönetimleri bağımsız bir ortak yönetim kuruluna bağlanmış ve bu kurula kamu bankalarını özelleştirmeye hazırlama yetkisi verilmiştir. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamındaki bankaların şube ve personel sayısı azaltılmış ve bundan sonra satış ve devir yoluyla birleşme yöntemleriyle çözümlenmişlerdir. Özel bankalar da kendi bünyelerinde, maliyetleri azaltıp etkinliği arttırmak için şube ve personel sayılarını rasyonelize etme ve otomasyon ve şubeler arası işbirliğini geliştirme çabalarına girişmişlerdir.

Sektörde rekabeti sağlamak amacıyla yönelik olarak gerçekleştirilen yapısal yeniden yapılandırma çerçevesinde, sistemin düzenlenmesi, denetimin iyileştirilmesi ve risk yönetimine ilişkin yasal ve kurumsal alt yapının geliştirilmesi yönünde önlemler alınmıştır. Ayrıca, sektördeki sorunlu kredilerin çözümlenmesi amacıyla “İstanbul Yaklaşımı” olarak bilinen finansal sektöre olan borçların yeniden yapılandırılması uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Türkiye ekonomisi 2001 yılında uygulanmaya başlayan ekonomik program ile birlikte bir enflasyonu düşürme sürecine girmiştir. Enflasyonu düşürme süreci ve ardından beklenen düşük enflasyon ortamı, bankaların uzun yıllar faaliyet gösterdiği çevreyi önemli ölçüde değiştirmiştir. Yeni faaliyet ortamında, faiz oranlarının düşüşü ile birlikte, bankaların kredilerden elde ettikleri faiz gelirlerinin ve faiz dışı gelirlerin önemi de artmaktadır.

Faiz oranlarının düşüşü ve faiz marjlarının daralması ile sektörde rekabetin artması beklenmektedir. Böylesine bir ortamın, bankaları kaynaklarını daha etkin bir şekilde kullanmaya yönlereceği açıktır.

Çalışmamızın başlıca amacı, Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerinde yaşanan krizlerin ardından uygulamaya konulan BSYYP'nın bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini araştırmaktır. BSYYP Mayıs 2001 tarihinde açıklanmış ve uygulanmaya başlanmıştır. Yeniden yapılandırma süreci büyük ölçüde tamamlanmakla birlikte halen devam etmektedir. Bu bakımdan çalışmamız, 2001-2004 yılları arasındaki yeniden yapılandırma uygulamalarının, bankacılık sektörü ve sektörün performansı üzerindeki etkilerini araştırmaya yönelmiştir.

Sektörün performansı, hem finansal yönüyle hem de üretim süreci açısından değerlendirilecektir. Finansal performansın değerlendirilmesi bir dizi sektörel finansal rasyonun analizi yoluyla, üretim performansının değerlendirilmesi ise bankaların ve sektörün etkinlik ve verimlilik değişimi gözlemlenerek gerçekleştirilecektir.

Bankacılık sektöründe etkinliğin ölçümü için "Veri Zarflama Analizi" verimliliğin incelenmesi için ise, Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksinden yararlanılması tercih edilmiştir. Böylece, 2001-2004 döneminde bankaların etkinliği ve verimliliğindeki değişim ile bu değişime kaynaklık eden unsurların açıklanması hedeflenmektedir.

Çalışmamız iki açıdan önem taşımaktadır. İlk olarak, böyle bir inceleme BSYYP sonuçlarının değerlendirilmesine ve dolayısıyla başarısının ölçülmesine olanak sağlayacaktır. İkincisi, bankaların düşük enflasyon ve artan rekabet ortamında faaliyet göstermeye etkinlik açısından ne ölçüde hazırlıklı olduklarının araştırılması gündeme gelmiş olacaktır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, bankacılık krizleri, özellikleri ve nedenleri genel olarak açıklanıp, ardından, yakın geçmişte Türkiye'de yaşanan krizler, bu krizlere neden olan yapısal faktörler ve krizlerin gelişimi incelenecektir.

İkinci bölümde, sistemik bankacılık krizleri sonrasında, sektörün bir bütün olarak sağlamlığı ve yaşayabilirliğinin sağlanması amacıyla yönelik olarak yeniden yapılandırma programları ele alınmakta ve Türk Bankacılık Sektörünün yeniden yapılandırılması çerçevesinde gerçekleşen gelişmeler değerlendirilmektedir.

Üçüncü bölümde önce, yeniden yapılandırma dönemindeki Türk Bankacılık Sektörünün yapısal özellikleri ve finansal performans göstergelerindeki değişim

gözlemlenecek, daha sonra, Veri Zarflama Analizi ile çeşitli etkinlik türleri irdelenerek sahiplik yapısı ile banka ölçeğinin etkinlik üzerindeki etkileri değerlendirilecektir. Etkinlik türleri ile finansal performans göstergeleri arasındaki ilişkilerin ortaya konmasından sonra, Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Değişim Endeksi kullanılarak, bankaların verimliliğindeki değişim ve değişime kaynak olan unsurlar açıklanmaya çalışılacaktır.

I. BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE BANKACILIK KRİZLERİ

Bankacılık sektörü, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde özellikle finansal aracılık boyutuyla finansal sistemin en önemli halkası durumundadır. Bu bakımdan bankacılık ağırlıklı finansal sistemlerde yaşanan krizlerin etki alanı da fazlasıyla kapsamlı olabilmektedir.

Olası krizlere ve sonuçlarına karşı önlem alınabilmesi açısından, çalışmamızın ilk bölümünde, bankacılık krizlerinin temel özelliklerine değinilmiş, ardından genel yapısıyla bankacılık krizlerinin başlıca nedenleri ele alınmış, daha sonra da Türkiye’de yakın geçmişte yaşanan krizler ve bunlara yol açan etmenler üzerinde durulmuştur.

1.1. GENEL OLARAK BANKACILIK KRİZLERİ

Bankacılık krizleri, diğer sektörlerdeki krizlerden farklı olarak, ekonomideki pek çok tarafı olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle, 1980 sonrasında dünya ölçeğinde artan finansal serbestleşme süreci sonucu, daha önceki dönemlere oranla çok sayıda ülkede ciddi bankacılık krizleri yaşanmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerdeki bankacılık krizleri, gelişmiş ülke örnekleriyle kıyaslandığında, hem ulusal ekonomiye maliyetinin daha yüksek olması, hem de finansal piyasalarla bütünleşme ölçüsünde diğer ülkelere yayılmasıyla, ayırıcı özellik kazanmaktadır.

1.1.1. BANKACILIK KRİZLERİNİN ÖZELLİKLERİ VE BANKACILIK KRİZLERİNE MÜDAHALE

Yakın geçmişte çeşitli ülkeler yaygın biçimde sistemik veya sınırlı ölçekte bankacılık krizleriyle karşı karşıya kalmıştır. Sistemik bankacılık krizi, finansal piyasalarda bir veya birkaç bankanın iflas etmesi ya da ödeme güçlüğü çekmesi ile durumun sektörün bütününe yayılarak ödemeler sistemini olumsuz etkilemesi, hatta işleyişini durdurması şeklinde tanımlanmaktadır.

Sistemik bankacılık krizini, bankacılık sistemi içindeki bankaların tamamının ya da önemli bir kısmının sermayelerinin tükenmesi olarak tanımlayan Caprio ve Klingebiel (2003), 1970'lerin sonlarından bu yana 93 ülkede 117 sistemik bankacılık krizinin gerçekleştiğini ifade etmektedirler. Aynı zaman diliminde ayrıca, 45 ülkede, sınırlı ve daha küçük (sistemik olmayan) 51 bankacılık krizi gerçekleşmiştir.

Sundararajan ve Balino (1991; s. 3) ise, finansal krizleri*, finansal kurumların önemli bir kısmının varlıklarının yükümlülüklerini karşılayamaması karşısında, mevduat sahiplerinin bankalara panik halinde yönelmeleri (bank run) ve diğer portföy değişiklikleri ile, finansal kurumların çökmesi ve hükümet müdahalelerine yol açılması olarak tanımlamaktadırlar. Bu nedenle kriz, sorunlu kredilerin oranında ve zararlardaki artış ile yatırımların değerinde azalma meydana gelmesi sonucunda finansal sistem içinde ödeme güçlüğü doğması biçiminde özetlenmektedir.

1.1.1.1. Sistemik Risk ve Bankacılık Krizlerinde Yayılma

Sistemik risk kavramı, bankacılık krizleriyle ilgili tartışmalarda sıklıkla kullanılan bir terimdir. Tam bir görüş birliği olmamasına rağmen, yazarların çoğu sistemik riski “çok sayıda kurumun eş anlı olarak başarısız olması sorunu” biçiminde açıklamaktadırlar (Summer; 2003, s. 43).

Sistemik risk bir çok biçimde ortaya çıkabilir. Klasik örnek, panik halindeki mevduat sahiplerinin çok sayıda bankaya hücum edencesine yönelmeleri halinde ortaya çıkmaktadır. Açılmış hesapların (bank deposits) sigortalanmadığı, sigorta sınırının düşük olduğu, mevduat sahiplerinin sigorta kurumuna olan güvenlerinin yetersiz kaldığı, bankaların varlıklarına karşılık kolaylıkla borçlanamadıkları durumlarda ya da birden fazla bankanın birbiri ardına iflas etmesiyle, mevduat sahipleri paralarını çekmek için ödeyebilirliği olan diğer bankalara yönelirler. Mevduat sahipleri kendi bankalarının ödeyebilirliğinden emin olsalar bile, bu güdü ile aynı korkuya kapılabilir ve kendi bankalarının da paralarını ödemekte güçlük çekebileceğini düşünebilirler. Böylece mevduat sahibi yığınlar, eş anlı olarak bankacılık sistemine olan güvenlerini yitirip ve mevduatlarını nakte çevirme telaşına düşerlerse, sistemin krizle karşılaşmasına neden olurlar. Bankalar bu durumda ya varlıklarını büyük zararlar karşılığı nakte çevirerek ya

* Yazarlar, “finansal kriz” ile “bankacılık krizi” kavramlarının, bankacılık sistemi ağırlıklı ülkelerde birbirinin yerine kullanılabileceğini ifade etmektedirler (Sundararajan ve Balino; 1991, s. 2).

da yüksek faizle borç bularak ödemeleri karşılamaya çalışırlar. Bu önlemler yetersiz kalır ve “Son Borç Verme Mercii” (SBVM) işlevi de yeterince çalıştırılmazsa, mevduat sahiplerinin talepleri yerine gelmez ve çok sayıda banka gişelerini, dolayısıyla kapılarını kapatmak zorunda kalabilir. Bankacılık sisteminden bu tür bir fon kaybı, bankacılık sistemindeki varlıkların ve kredilerin azalmasına ve reel ekonomi üzerinde daraltıcı etkiler ortaya çıkmasına neden olur (Karacan; 1996, s. 30).

Mevduat sahiplerinin bankalara panik halinde yönelmesinin, bankaların geneli ve ekonomi üzerinde yarattığı etkiler, bankanın finansal durumu hakkında edinilen yeni bilgilere mevduat sahiplerinin vereceği krize yönelik tepkilere bağlıdır.

Bankadan kendi fonlarını çekmek isteyen mevduat sahiplerinin üç seçeneği vardır (Kaufman; 1988, s. 563-564):

1. Mevduatlarını daha güvenli olduğunu düşündükleri başka bir bankaya yeniden yatırabilirler: Bu durumda toplam rezerv, mevduat ve kredilerde bir değişiklik olmayacağından, bankalar arasında eş anlı ve kriz yaratacak bir yönelme olmaz.
2. Daha güvenli olduğunu düşündükleri finansal menkul kıymetleri ya da gerçek varlıkları satın alabilirler: Menkul kıymetleri satan yatırımcılar da aslında nakitlerini büyük bir olasılıkla bankacılık sistemi dışında tutmazlar.
3. Paralarını, bankacılık sistemi dışında, nakit para şeklinde ellerinde tutabilirler: Mevduat sahipleri ve menkul kıymet satıcıları, eğer bütün bankaların ödeme gücü içinde olduğu korkusunu taşırlarsa, her iki grup da diğer bankalara fonlarını transfer etmez ve fonlarını nakit olarak ellerinde tutarlar. Bu durumda kaçış, odak banka ile ilgili olmayıp, bütün bankacılık sistemini kapsayacaktır.

Kaufman (1994, s. 124), bankacılık sektöründeki bir krizin diğer sektörlerle kıyaslandığında,:

- yayılmasının daha hızlı olacağını,
- daha geniş yer tutacağını,
- çok sayıda iflasa yol açacağını,
- iflas etmiş bankalardan alacaklı olanların, daha büyük zararlar ile karşılaşacaklarını ve

- bankacılık sektörü dışında bir bütün olarak finansal sistem ve ekonominin genelinde yıkıntılara neden olacağını belirtmektedir.

Bankacılık sistemindeki sorunların yayılması, bankacılığın diğer işlerden olan ayırıcı farklarıyla açıklanabilir. Bankacılık sistemindeki yayılma (1) banka kredilerinin piyasa değerinin bilinmesindeki zorluk, (2) banka varlıklarının değerlerindeki düşüşlerin, eş anlı olarak banka yükümlülüklerini azaltmaması, (3) mevduat sahiplerine “önce gelene, önce hizmet” kuralına göre ödeme yapılması, (4) mevduat sahiplerinin faiz kazancından vazgeçme pahasına ana paralarını çekmeleri gibi nedenlerle, ortaya çıkmaktadır (Sundararajan ve Balino; 1991, s. 3).

1.1.1.2. Bankacılık Krizlerine Müdahale Nedenleri

Bankacılık sektöründe ortaya çıkan krizlerin, ekonominin geneli açısından yol açtığı sonuçların, diğer sektörlerde yaşanan krizlerle karşılanamayacak ölçüde büyük olması karşısında, iflas eden bankaları kurtarmak için kamunun aktardığı fonların, kendi mali dengesini ciddi biçimde bozduğu gözlemlenmektedir. Bunun temel nedeni, bankacılık sektörünün ekonominin geneli açısından önemidir. Bu nedenle kamu, bankacılık krizlerinin çözümünü özel sektöre bırakmak yerine süreçte aktif rol oynamayı tercih etmektedir.

Kamu, bankacılık krizlerine iki temel nedenden dolayı müdahale etmektedir. Bunlardan birincisi bankaların genel ekonomi ile bağlantısı, diğeri ise bankaların ödemeler sistemi içindeki yeridir (Daniel; 1997, s. 5-6):

- Bankaların Genel Ekonomi İle Bağlantısı: Bankalar dışındaki firmaların iflası sınırlı sayıdaki tarafı ilgilendirir. Ancak büyük bir bankanın iflası binlerce mudiyi, diğer bankaları da içeren çok sayıda alacaklıyı ve söz konusu bankadan kredi alanları etkileyecektir. Alacaklılara borçların ödenmemesi ve kredilerin geri çağırılması sonucu ortaya çıkan şok dalgalar şelale etkisi göstererek, ödeme gücü bulunan sağlam bankaları da etkileyecektir.

Bir banka iflas ettiğinde ya da iflas edeceği beklendiğinde, alacaklılar paralarını sağlam olan diğer bankalardan da çekeceklerdir. Çünkü mevduat sahiplerinin ödeme gücü olan ve ödeyebilirliğini kaybetmiş bankaları ayırt etme yetenekleri olmayabilir. Böylesine bir kaçış, likidite desteği olmadıkça, bankaları, varlıklarını yok pahasına satmaya (fire sale) ve kredilerini geri çağırmaya zorlayacaktır. Bankalar aynı zamanda,

bilgi sermayesi hazinesi oldukları için (örneğin, kredi müşterileri hakkındaki kişisel bilgi), banka başarısızlıkları belirli kredi müşterilerine kredi akışını da önemli derecede kesebilir. Bu gelişmeler, kredi sıkışıklığı ve ekonomik faaliyetlerin çöküşü ile sonuçlanabilir.

- **Bankaların Ödemeler Sistemi İçindeki Rolü:** Banka başarısızlıklarının bir diğer önemli dışsallığı, ödemeler sistemini bozma potansiyelidir. Bir bankanın diğer bankaya olan yükümlülüğünü yerine getirememesi ve ardından borçlarını ödeyememesi sistemin çökmesine ve sonuçta, ekonomik faaliyetlerde ciddi daralmalara neden olmaktadır.

Sıralanan nedenlerle kamu, bankaların iflas etmelerine kolayca izin vermek yerine müdahaleyi tercih etmektedir.

Bankacılık sistemindeki krizlere kamusal müdahalenin yararları şöylece sıralanabilir (Frydl ve Quintyn; 2000, s. 7-8):

- Kredi mekanizmasının bütünlüğünü güvenceye almak,
- Ödemeler sisteminin bütünlüğünü korumak,
- Ekonomik istikrarı ve finansal akışkanlığı sürdürmek,
- Bankacılık sisteminin etkin bir şekilde yapılandırılmasını desteklemek.

1.1.2. BANKACILIK KRİZLERİNE YOL AÇAN BAŞLICA ETMENLER

Bankacılık krizlerine yol açan pek çok etmen bulunmaktadır. Bu etmenler bankacılık sistemi dışı, diğer bir deyişle, bankaların faaliyet gösterdiği çevreye ilişkin olabileceği gibi, banka içi, yani bankanın yönetimine ilişkin de olabilir. Çalışmamızda bu etmenler, “bankacılığa ilişkin risk unsurları”, “makro ekonomik etmenler” ve “yapısal nedenler” şeklinde, üç grup altında incelenmiştir.

1.1.2.1. Bankacılığa İlişkin Risk Unsurları

Bankacılık sektörü, doğası gereği diğer firmalardan daha fazla ve kendine özgü risklerle karşı karşıyadır. Bankacılık krizlerine yol açan, bankacılığa ilişkin risk unsurları, genelde bankaların karşılaştıkları risklerin iyi yönetilememesinden kaynaklanmaktadır.

Bankalar bu risklerini portföy çeşitlendirmesi, uygun fiyatlama ve eleme sistemi, teminatlar gibi çeşitli yöntemlerle azaltabilirler. Ancak, belirsizliğin hakim olduğu bir ortamda, bu risklerin tamamıyla ortadan kaldırılması mümkün görünmemektedir.

Çalışmamızın aşağıdaki kesiminde, bankacılığa ilişkin risk unsurları incelenmiştir.

1.1.2.1.1. Kredi Riski

Bankaların temel faaliyetlerinden biri, mevduat sahiplerinden topladıkları küçük miktarlarda fonları, ihtiyacı olanlara kredi şeklinde kullanımdır. Bu yapı içinde kredi riski, “kredi müşterisinin borcunu ödeyememesi durumu” olarak düşünülür.

Kredi riskini arttıran pek çok unsur vardır. Az sayıda müşteriye verilen yüksek miktarda kredi veya belli bir sektöre yönelik kredi yoğunluğu bu riski artırır. Bu durum kredi riskinin nicel yönünü oluşturur ve portföy çeşitlendirmesi yoluyla azaltılabilir (Karabulut; 2002, s. 38). Ancak, küçük ülkelerde veya bölgelerde faaliyet gösteren ya da belli bir sektöre kredi vermede uzmanlaşmış bankalarda portföy çeşitlendirmesi, kredi riskini ortadan kaldırmaz.

Kredi riskinin giderilmesi veya azaltılması için, bankaların kredi işlemleri açısından dikkatli bir eleme sistemine sahip olmaları gerekmektedir. Kredi başvurularının uygun bir şekilde incelenmesi, karlı olmayan projelerin başlangıçta finanse edilmemesini sağlayabilir. Ancak, başlangıçta karlı olabileceği düşünülen projeler de, sonuçta başarısız olabilir. Kredi riskinin maddi teminatlar ve kefiller kullanılarak azaltılması, oldukça maliyetli ve teminata konu olan varlığın değerinin dalgalanmalarla karşılaşabileceği bir yöntemdir. Bu nedenle kredi riski, bankaların finansal aracı işlevlerini yürüttükleri sürece karşılaşabilecekleri bir risk türüdür (Demirgüç-Kunt ve Detragiache; 1998, s. 84).

Kredi riskini arttıran bir diğer etmen, ilişkili kredi vermedir. Kredi açılabilirliğin her zaman tarafsız olarak değerlendirilememesi nedeniyle, banka sahiplerine veya banka üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak kontrol yetkisi bulunan kişi ya da kuruluşlara verilen krediler (ilişkili kredilendirme) dikkatli bir şekilde kontrol edilmediği takdirde önemli sorunlara yol açabilmektedir. Bankanın büyük hissedarları, yan kuruluşları, bağlı ortaklıkları, yönetim kurulu üyeleri ve üst düzey yöneticileri de bu kapsam içinde değerlendirilir. Ayrıca, aynı aile ya da grup tarafından kontrol edilen şirketlere verilen

krediler de, ilişkili krediler olarak kabul edilir. Bu ve benzer durumlarda banka ile ödünç alan arasındaki bağlantı, kredi vermede özel bir işlemi gerektirebilir ve bu da kredi riskini arttırabilir (Basel Komite; 1997, s. 20).

Bankaların yüksek kredi riski taşımaları, sorunlu kredilerinin artmasına ve sonuçta aktif kalitesinin bozulmasına yol açmaktadır. Düşük aktif kalitesi, bankaların ödeme güçlerini yitirmelerinin en önemli etmenlerinden birisidir. Bu nedenle, kredi kararlarında gerekli istihbaratın ve risk değerlendirmesinin yapılması, kredinin uygun şekilde teminatlandırılması gerekmektedir.

1.1.2.1.2. Likidite Riski

Likidite riski, bankanın yükümlülüklerini zamanında yerine getirememesi riskidir. Bu risk, bankaların kısa vadeli borçlanıp, genellikle uzun vadeli borç vermeleri nedeniyle, varlıkları ve yükümlülükleri arasında her an vade uyumu gerçekleştirilememelerinden kaynaklanmaktadır.

Likidite riski, bankanın sürekliliğini tehdit eden risklerden birisidir. Bankanın varlıkları, borçlarını rahatlıkla karşılıyor olabilir. Ancak, banka, varlıklarını ödemelerde kullanılmayacak şekilde uzun vadeli bağlamış, buna karşı borçlarının vadesi daha kısa ise ve bu yapı içinde vadesi gelen borçlarını ödeyememe durumu ile karşılaşarsa, kısa sürede iflasın eşiğine gelebilir.

Birçok ülkede, mevduat sahiplerini likidite riskine karşı korumak üzere düzenlemeler yapılmıştır. Bankaların topladığı mevduatın ne kadarını nakit olarak tutacağı, ne kadarı nakde kolayca dönüşebilen varlıklar olarak tutacağı kurullarla belirlenmiştir. Yine de bu tür düzenlemeler (disponibilite oranı, mevduat munzam karşılıkları gibi) sistemik risklerde yetersiz kalmaktadır (Karabulut; 2002; s. 39).

1.1.2.1.3. Faiz Oranı Riski

Faiz oranı riski, faiz oranlarındaki değişiklikler nedeniyle banka kazancının azalması riskidir. Bankalardaki bilanço kalemlerinin çoğu, faiz oranlarına endeksli maliyet ve gelir üretir. Faiz oranları istikrarsız olduğunda, kazançlar da istikrarsızlaşmaktadır.

Faiz oranlarındaki değişiklik, banka varlıklarının getiri oranını, yükümlülüklerle ödenmesi gereken oranın altına düşürdüğünde, örneğin, bankaları mevduatlara

ödeyeceği kısa vadeli faiz oranlarını arttırmaya zorlayan bir yükselme olduğunda, banka bilançoları önemli ölçüde zarar görür. Çünkü, banka bilançolarının varlık tarafı genellikle sabit faiz oranıyla verilmiş, uzun vadeli kredilerden oluşmaktadır. Varlıkların getiri oranları gereken hız ve esneklikte ayarlanamadığında, bankalar, düşen karlarla ya da oluşan zararları üstlenme durumu ile karşı karşıya kalırlar (Demirgüç-Kunt ve Detragiache; 1998, s. 85).

Ülke ekonomisindeki bütün bankalar, belirli derecede faiz oranı riski taşırlar. Çünkü vade dönüşümü, bankacılık sisteminin tipik bir fonksiyonudur. Ayrıca, bu riskten doğabilecek kayıplar, bankadan ödünç alanlara aktarılsa da, banka bilançolarının zarar görmesi mümkündür. Kredi faizlerinin artması, sorunlu kredileri de arttırabilir. Bu nedenle, kısa vadeli faiz oranlarındaki artış, sistemik bankacılık sorunlarının temel nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir (Demirgüç-Kunt ve Detragiache; 1998, s. 85).

1.1.2.1.4. Fiyat Riski

Fiyat riski, bankaların ellerinde bulundurdukları finansal araç (hisse senedi, bono vb.) fiyatlarının düşme riskidir. Bu risk, genel risk ve özel risk olarak ikiye ayrılabilir. Genel risk, makro ekonomik politikalarda değişiklik yapılması gibi nedenle, tüm finansal araçların fiyatlarında düşüş olmasıdır. Özel fiyat riski ise, bir veya birkaç finansal aracın fiyatının düşmesidir (Karabulut; 2002, s. 40).

1.1.2.1.5. Ödeme Gücü Riski

Ödeme gücü riski, banka varlıklarının yükümlülüklerini karşılayamaması riskidir. Bu risk, alınan bütün risklerin (kredi riski, faiz oranı riski, fiyat riski vb.) sonucudur. Böyle bir durumda, banka, likidite riskinden farklı olarak kalıcı biçimde ödeme gücünü yitirmiş demektir.

Bankalar, diğer işletmelere göre daha düşük sermaye oranı ile faaliyet gösterirler ve öz kaynakları, zararlara karşı güvence oluşturur. Bu nedenle, bankalarda öz kaynakların yetersizliği, ödeme gücü riskini arttıran bir etmendir.

Bankalar ödeme gücü riskini ve mevduat sahipleri için oluşabilecek zararları sınırlamak amacıyla, yeterli sermaye bulundurmaları zorundadırlar.

Ödeme gücü riski, banka düzenleme ve denetleme otoriteleri tarafından dikkatle izlenmesi gereken bir risktir. Asgari sermaye yeterliliği düzenlemeleri, bu riskin izlenmesinde kullanılan en önemli yöntemdir.

1.1.2.1.6. Döviz Kuru Riski

Döviz kuru riski, döviz kurundaki değişikliklerin ortaya çıkardığı bir risktir ve getiri oranlarının uyumsuzluğuna bir diğer örnektir. Bankanın herhangi bir yabancı para cinsinden net pozisyonu, açık pozisyon (short position) durumuna geldiğinde, o bankanın belirli bir para cinsinden yükümlülükleri, varlıklarını aşılıyor demektir. Bu durumda, söz konusu yabancı para değer kazanırsa, banka açık pozisyonu nedeniyle zarar eder ya da değer kaybederse kazanç sağlar.

Diğer taraftan, bir bankanın yabancı para cinsinden net pozisyonu uzun pozisyon (long position) ise, o bankanın belirli bir para cinsinden varlıkları yükümlülüklerini aşılıyor anlamına gelir. Bu durumda, banka söz konusu yabancı paranın değer kazanması durumunda kar, değer kaybetmesi durumunda zarar edecektir.

Döviz kuru riski, iyi yönetilemez ise, bankanın zarar etmesine ve ardından ödeyebilirliğini yitirerek iflas etmesine neden olabilir (Karacan; 1996, s. 24).

Bir çok ülkede, bankaların açık yabancı para pozisyonlarını sınırlandıran düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak, bu düzenlemeler de yetersiz kalabilmektedir. Yabancı para fonları yükselen bankalar, yurt içinde yabancı paraya dayalı krediler vermeyi tercih edebilmektedirler. Bu durumda, döviz kuru riski, kredi alanlara aktarılmış olmaktadır. Ancak, beklenmeyen bir devalüasyon, sorunlu kredilerde bir artışa neden olarak, bankanın karlılığını olumsuz şekilde etkileyebilecektir. Döviz endeksli krediler Şili (1981), Meksika (1995), İskandinav ülkeleri (1990'lar) ve Türkiye (1994)'te, bankacılık sistemindeki sorunların kaynaklarından biri haline gelmişlerdir (Demirgüç-Kunt ve Detragiache; 1998, s. 85-86).

1.1.2.1.7. Faaliyet Riski

Faaliyet riski, özellikle kurum içi kontrollerdeki aksamalar ve banka yönetimindeki hatalardan kaynaklanmaktadır. İç kontrollerdeki aksamalar mevcut hata ve sahtekarlıkların gözden kaçmasına yol açacağı için, bankanın zarara uğramasına ya

da zaman ve koşullara uygun davranamamasına ve banka çıkarlarının tehlikeye girmesine neden olabilir (Basel Komite; 1997, s. 21).

1.1.2.2. Makro Ekonomik Etmenler

Makro ekonomik istikrarsızlık ile bankacılık krizleri arasındaki karşılıklı etkileşimi açıklamaya çalışan ampirik çalışmalarda, makro ekonomik istikrarsızlığın, bankaların portföy yapısını zayıflattığı ve bankacılık krizlerinin, gayri safi milli hasıla (GSMH) ile büyüme gibi temel makro ekonomik göstergeleri etkilediği vurgulanmaktadır.

Banka varlıkları ile yükümlülükleri arasındaki vade uyumsuzlukları bankaları sıkışıklıklara sokmakta ve hassas dengelere oturtmaktadır. Artan istikrarsızlık, banka varlıkları ile yükümlülüklerinin değerleri arasındaki ilişkiyi etkileyebilir. Büyüme ve enflasyon oranı dalgalanmaları, kredi riskini değerlendirmeyi zorlaştıracığından, bankacılık krizlerinin nedenlerinden biri olabilmektedir (Karabulut; 2002, s. 52-53).

Demirgüç-Kunt ve Detragiache (1998), bankacılık krizlerinin ortaya çıkmasıyla ilişkili makro ekonomik unsurları açıklamaya çalıştıkları araştırmalarında, düşük Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) büyümesinin, aşırı yüksek faiz oranlarının ve yüksek enflasyonun, bankacılık sorunlarının ortaya çıkma olasılığını önemli derecede etkilediğini gözlemlemişlerdir.

Hardy ve Pazarbaşıoğlu (1998) ise, 38 ülkeyi kapsayan araştırmalarında, GSYİH büyüme oranının düşmesi, yurt içi kredilerin hızla büyümesi, enflasyonun değişken olması ve yurt içi faiz oranlarının ve ülkeye sermaye akımlarının yüksek olmasının, kriz riskini arttırdığını tespit etmişlerdir .

Goldstein ve Turner (1999) da, 1980-85 yılları arasında yükselen ekonomileri kapsayan araştırmalarında, ticaret hadlerindeki büyük dalgalanmalar, uluslararası faiz oranlarındaki oynaklık, büyüme ve enflasyon oranlarındaki istikrarsızlıklar gibi dışsal ve içsel makro ekonomik dalgalanmaların bankacılık sorunlarına yol açan faktörler olduğunu belirtmektedirler.

1.1.2.3. Yapısal Nedenler

Bankacılık sistemindeki yapısal sorunların bankacılık krizlerine yol açtığı bilinmektedir. Aşağıda, özellikle gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sistemlerine ilişkin yapısal sorunlara değinilecektir.

1.1.2.3.1. Finansal Liberalizasyona İyi Hazırlanamama

Finansal liberalizasyona iyi hazırlanamamanın, bankacılık sistemini daha kırılgan hale getirdiği ve bankacılık sektöründe sistemik sorunların oluşmasına yol açabileceği yaygın kabul görmektedir.

II. Dünya savaşını izleyen çeyrek yüzyıl, bankacılık sektöründe kriz olasılığını iyice daraltan, sıkı finansal düzenlemeler ve kontrollere yer veren bir dönemdir. 1945-1971 döneminde 21 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede yapılan bir çalışmada, sadece bir bankacılık krizi (Brezilya 1963) saptanmıştır (Eichengreen ve Arteta; 2000, s. 2).

Finansal liberalizasyon ile birlikte kontrollerin kaldırıldığı 1980'ler sonrasında ise 2003 yılına kadar 117 sistemik, 51 sistemik olmayan bankacılık krizi gerçekleşmiştir (Caprio ve Klingebiel; 2003).

Demirgüç-Kunt ve Detragiache (1998), bankacılık krizlerinin ortaya çıkmasında finansal liberalizasyonun rolünü araştırdıkları çalışmalarında, finansal liberalizasyonun bankacılık krizi olasılığını arttırdığını ortaya koymuşlardır. Kaminsky ve Reinhart (1999) ise, araştırmalarının kapsamında bulunan yirmi beş ülkeden on sekizinde, krizden önceki beş yıl içinde her hangi bir tarihte finansal sektörün serbestleştirildiğini belirtmişlerdir.

Finansal liberalizasyonun bankacılık krizlerindeki rolünü açıklamada “gevşek gözetim” ve “tekelci güç” olarak nitelenen iki varsayımdan söz edilmektedir.

Finansal liberalizasyon sonrası bankaların faaliyet gösterdiği çevre değiştiğinden, yöneticiler çok daha esnek ve açık bir faaliyet çevresini, karlarını arttırmak için kullanıp aşırı risk alabilmektedirler. Bu aşırı risk üstlenme, kamu düzenlemeleriyle önlenmeye çalışılmaktadır. Ancak, liberalizasyon sonrasında, önceki gözetim ve denetim uygulamaları geçerliliğini yitirdiğinden denetim ve gözetimin etkinliği azalmaktadır (Noy; 2004, s. 342). Banka denetiminin zayıf olduğu ve sahtekarlığa karşı yasal önlemlerin katı bir şekilde uygulanmadığı durumlarda “gevşek

gözetim” nedeniyle banka krizleri olasılığı da artmaktadır (Demirgüç-Kunt ve Detragiache; 1998, s. 87).

“Tekelci güç” varsayımı, finansal liberalizasyon sonrası rekabetin artması üzerine odaklanmaktadır. Tipik olarak, liberalizasyon öncesi bankacılık sektörü az sayıda yerli bankanın faaliyette bulunduğu bir sektör görünümündedir. Yabancı bankalar ve hatta bazen yeni yerli bankalar bu ortamda piyasaya girememektedirler. Mevcut koşullarda genellikle bankaların mevduatlara verebilecekleri bir tavan faiz oranı vardır. Piyasaya serbest giriş ve etkileyici bir fiyat düzeyi olmadığında, varolan bankalar tekelci güçten önemli ölçüde fayda sağlarlar (Noy; 2004, s. 343).

Finansal liberalizasyon öncesi düzenlemeler ile kısa vadeli faizlerin her zaman uzun vadeli faizlerin altında kalması garantilenirken, finansal liberalizasyon ile birlikte bu garanti ortadan kalkmakta ve vade uyumsuzlukları nedeniyle banka bilançoları daha riskli hale gelmektedir (Karabulut; 2002, s. 48).

Faiz oranlarının serbest bırakılması, kar marjlarını da düşürmektedir. Bankalar artan mevduat faiz oranları nedeniyle mevduatlar üzerinde rekabete girişmekte ve yeni yerli ve yabancı bankaların sisteme girişi sonucunda artan rekabetle karşı karşıya kalmaktadırlar. Kar marjlarındaki daralma, bankaları faaliyet gösterdikleri çevredeki dalgalanmalara bağlı olarak daha kırılgan bir hale getirmektedir. Gelecekte beklenen karlar düştüğünde ve düzenleyici kısıtlar bağlayıcı olmaktan çıktığında bankalar daha riskli yatırımlara yönelmektedirler. Sonuçta, rekabet yoğunlaştıkça, etkin ve verimli çalışmayan kurumlar iflas etmektedir (Noy; 2004, s. 343).

1.1.2.3.2. Kamu Bankalarının Sistemi Bozucu Etkisi

Az gelişmiş ülkelerdeki finansal sistemlerde, kamu bankalarının sistemin sağlıklı rekabet koşulları altında işlemlerini engelleyici etkiye sahip oldukları bilinmektedir. Kamu bankalarının, özel görevleri gerçekleştirmek için üstlendikleri zararlar ve sistemde yarattıkları atıl kapasite, piyasa koşulları dışında yapılan fiyatlama sisteminin sağlıklı piyasa koşullarından uzaklaşmasına neden olmaktadır.

Öte yandan sistemik banka krizlerinde, kamu bankaları kamuoyunun gözünde en güvenli bankalar olarak görüldüğünden, mevduat sahipleri mevduatlarını bu bankalarda değerlendirmek eğilimindedirler. Bu etkenler de sistemde haksız rekabete yol açmaktadır (Sezgin; 2003, s. 27).

1.1.2.3.3. Denetimin Yetersizliği

Bankacılık krizlerinin başlıca nedenlerinden bir tanesi de, güçlü etkin düzenlemelerin bulunmaması ya da güçlü düzenlemelerin olduğu durumlarda ise düzenlemelerin uygulanmasını sağlayacak yeterli denetimin gerçekleştirilememesidir (Forbes; 2004, s. 3).

Banka denetimi, öncelikle bankaların faaliyete geçmeleri, kaynaklarını kullanmaları ve tasfiyelerine ilişkin düzenlemeler ile yükümlülüklerini karşılamaya ve finansal yapılarını güçlü tutmaya yönelik sınırlamalara uygun hareket edilip edilmediğinin değerlendirilmesiyle ilgilidir. Bunun yanı sıra bankaların varlıkları, alacakları, özkaynakları, borçları, kar ve zarar hesapları arasındaki ilgi ve dengeler ile finansal bünyeyi etkileyen diğer tüm unsurların saptanması ve incelenmesi bu denetim sürecinin kapsamındadır (Delikanlı; 1998, s. 1).

Bankaların gerçek ve tüzel kişilerden, mevduat, repo ya da başka yolla topladıkları fonlar, bu kuruluşlara “güven kurumu” olma özelliği kazandırmaktadır. Bunun yanı sıra bankalar, faaliyet gösterdikleri ülke dışında bulunan banka veya bankalardan ya da diğer kredi kurumlarından borçlanmak suretiyle de fon temin edebilmektedirler. Bankalara duyulan güvenin sürekliliği ekonominin istikrarı için olduğu kadar, ekonomik itibarının korunmasında da büyük önem taşımaktadır (Delikanlı; 1998, s. 1-2).

1.1.2.3.4. Mevduat Sigortası ve Ahlaki Tehlike Sorunu

Bankalar mevduatlarının çok küçük bir kısmını rezerv olarak bulundurdukları için, panik talep ve hücumlarla (bank run) karşılaşabilmektedirler. Panik davranışların diğer bankalara da yansması sonucunda, yapıları sağlam olan bankalar bile yükümlülüklerini yerine getiremeyeceklerinden, mevduat, ödemeler sisteminin sağlıklı bir şekilde işlemlerini sağlamak amacıyla mevduat sigortası ile garanti altına alınmaktadır.

Bununla birlikte tarihsel deneyimler, sınırsız mevduat sigortasının bankaları daha fazla risk almaya teşvik ettiğini, aynı zamanda mevduat sahipleri ile düzenleme ve denetleme otoritelerinin, bankaları izleme güdülerini azalttığını ortaya koymaktadır (Forbes; 2004, s. 4).

Bu yüzden, sınırsız mevduat sigortasının bankaların risk algılama yeteneğini ve risk yönetimlerini olumsuz yönde etkilediği ileri sürülebilir.

1.1.2.3.5. Kamuya Açıklama ve Yasal Çerçovedeki Yetersizlikler

Genellikle gelişmekte olan ülkelerde, piyasa disiplininin işlemlerini ve etkin bankacılık denetiminin uygulanmasını engelleyici nedenler olarak bankaların muhasebe sistemlerindeki değişiklik, kamuya yeteri kadar bilgi verilmemesi ve yasal baskılar gösterilmektedir.

Düzenleme ve denetleme otoriteleri ile özel yatırımcıların, bankaların hem kredi müşterileri hem de kendilerinin kredi değerliliği hakkında doğru, güncel, kapsamlı ve şeffaf bilgiye sahip olmaları gerekmektedir.

Gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında, sağlam bankaları, sağlam olmayanlardan ayıran kriterlerin de farklılaşabildiği bilinmektedir. Bu farklılaşmalar, genellikle yetersizlikler, eksiklikler ve aksamalar olarak saptanmaktadır. Belirtilen kriter farklılaşmaları şöyle sıralanabilir (Goldstein ve Turner; 1999, s. 131):

- Bankaların konsolide riski hakkındaki mali tablolar çoğunlukla yetersizdir.
- Bankalar için tekdüzen raporlama sistemi ya yoktur ya da etkin değildir.
- Ülkeler arasındaki muhasebe standartlarındaki farklılıklar ile rapor sistemlerinin bulunmaması ya da etkin olmaması birleştiğinde, sağlıklı kararlara ulaşmanın zorluğu belirginleşmektedir.
- Bankalar hakkında yayınlanmış temel finansal verilerin yetersizliği, yükselen ekonomilerdeki bankalar için kredi derecelendirmelerinin bulunmaması hem özel yatırımcıların hem de kredi müşterilerinin güvenini sarsar niteliktedir.
- Denetim otoritelerine ve kamuya sunulan doğru olmayan raporlar konusunda yaptırımların yeterli olmaması, caydırıcılığı önlemektedir.

1.2. TÜRKİYE'DE BANKACILIK KRİZLERİ VE NEDENLERİ

Temelde her türlü banka iflası ya da kapanması bankacılık krizi anlamına gelmemektedir. Bankacılık krizini belirleyen ilk üç parametre, bankacılık sistemindeki bankaların tamamı ya da büyük çoğunluğunda varlıklarının yükümlülükleri

karşılayamaması, izleyen aşamalarda banka iflaslarının yaşanması ve kamu müdahalelerine gerek doğmasıdır.

Karacan (1996), bankacılık krizlerine ilişkin kapsamlı çalışmasında, banka iflasları ile bankacılık krizleri arasındaki ayrıma değinmiş ve 1960'ların başında yaşanan krizler öncesindeki dönemlerde, sadece banka iflasları olduğunu, sistemin tamamını etkileyen bir krizin olmadığını ifade etmiştir.

Akgüç (1998) ise, 1930'lu yılların başında dünya ekonomik bunalımının etkisiyle, Türkiye'de yerel bankaların kapanmasını bir kriz (bunalım) olarak nitelendirmiştir. Bu yazar ayrıca, 1958 yılında uygulanan istikrar programının etkisiyle, 1960'lı yılların başında yedi bankanın kapanması ve Tedrici Tasfiye Fonu kapsamında tasfiye edilmesini ve 1980'lerin başında bankacılık alanında yaşanan zorlukları da bankacılık krizleri olarak göstermektedir (Günal; 2001, s. 61).

Erdoğan (2002) ise, 1980'lere kadar finansal sistemi etkileyen ciddi bir krizin yaşanmadığını, bunun yerine çeşitli ekonomik nedenlerle bankaların bazılarının faaliyetlerinin durdurulduğunu ve tasfiye edildiklerini ifade etmektedir.

Çalışmamızın izleyen kesiminde, Türk bankacılığındaki krizleri açıklayabilmek amacıyla, önce Türk Bankacılık Sektörü (TBS) iki dönem halinde -1980 öncesi ve sonrası şeklinde- ele alınmış ve her iki dönemin özellikleri ve 1980 sonrasındaki krizler (1994, 2000 ve 2001) irdelenmeye çalışılmıştır.

1.2.1. TÜRKİYE'DE BANKACILIĞIN GELİŞİMİ

TBS, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren 1980 öncesi ve sonrası halinde iki dönemde incelenebilir. 1980 öncesi dönem, ekonomik yapının bir uzantısı olarak TBS'nün de kendi içinde geliştiği bir dönemdir. 1980 sonrası ise, dışa açık ekonomi politikası ile birlikte finansal sistemin de serbestleştirildiği süreçleri yansıtmaktadır.

1.2.1.1. 1980 Öncesi Dönemde Türkiye'de Bankacılık

1980 öncesi dönem, uygulanan ekonomi politikalarına göre kendi içerisinde, ulusal bankacılığın olduğu 1923-1944 aralığı, özel bankaların geliştiği devre 1945-1960, ve planlı dönem bankacılığı 1961-1979 şeklinde alt dönemlere ayrılarak incelenebilir.

1923-1944 Dönemi: Cumhuriyetin kuruluşundan 1944'e kadar olan dönem, Türkiye'de ulusal bankacılığın oluştuğu süreç olarak nitelenmektedir. Dönemde, bankacılık sektörünün yönü, 1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlar doğrultusunda belirlenmiştir. Bu dönemin ilk on yılında sanayi ve ticaretin geliştirilmesine yönelik olarak, devlet desteğiyle bankalar kurulmuştur.

Ticaretin desteklenmesi amacıyla Türkiye İş Bankası (1924), sanayinin desteklenmesi amacıyla Türk Sanayi ve Maadin Bankası (1925) ve inşaat sektörüne kredi sağlamak amacıyla Emlak ve Eytam Bankası (1927) devlet desteği ile oluşturulmuştur.

Ayrıca Ziraat Bankası tekrar ele alınarak, anonim şirket haline getirilmiş, aynı dönemde bunların yanı sıra Merkez Bankası (1930) kurulmuştur. (Çankaya ve Öz; 2001, s. 15-16).

Dönem bankacılığının en önemli özelliği, yerel tüccarların kredi ve banka hizmeti ihtiyacını karşılamak amacıyla, süreçte çok sayıda küçük yerel bankanın kurulmuş olmasıdır. Bölgesel gereksinimlerin karşılanmasında olumlu katkıları olan bu bankaların çoğu, 1929 dünya ekonomik krizinin olumsuz etkileri ve ülkemizde şube bankacılığının gelişip yaygınlaşması üzerine faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmışlardır (Parasız; 2000a, s. 110).

Dönemin sonlarına doğru, bankacılık sektöründeki gelişmeleri şekillendiren olaylar, 1929 dünya ekonomik bunalımı ve özel kesimin özendirilmesiyle, sanayileşme stratejisinin bu aralıkta sonuç vermemesidir. Bu nedenle 1930'lu yılların başına kadar izlenen liberal politika terk edilmiş ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri aracılığıyla sanayileşme stratejisi benimsenmiştir.

İktisadi devletçilik politikasının bankacılık sektörüne yansımaları, sanayi planlarında yer alan işletmelerin kurulması, işletilmesi ve finansman ihtiyaçlarının sağlanması amacıyla, devlet tarafından, özel amaçlı banka statüsü ile bazı bankaların kurulması olmuştur. Bu bankalar Sümerbank (1933), Belediyeler Bankası (1933), Halk Bankası ve Halk Sandıkları (1938)'dir (Çankaya ve Öz; 2001, s. 16).

1945-1960 Dönemi: Dönemin en önemli özelliği, iktisadi devletçilik anlayışından vazgeçilerek, özel sektörün desteklenmesi yolu ile, sanayileşme politikasının uygulanmasıdır. Politika değişikliğinin başlıca nedeni ise, savaş sırasında

yaşanan yüksek enflasyon ve spekülasyon ortamında, tarım ve ticaret sektörlerinde varlıklı bir özel kesimin ortaya çıkmış olmasıdır.

Dönemde yatırımlar, milli gelir ve nüfus hızla artmış, şehirler büyümüş, sanayi sektörü milli gelirden daha çok pay almaya başlamış ve piyasa için üretim genişlemiştir. Bu veriler, ekonomide para ve kredi ihtiyacının artmasına yol açmıştır. Bankacılık alanında yapılan yatırımların getirisi yükselmiş ve özel bankacılık hızla önem kazanmaya başlamıştır. Yapı Kredi Bankası (1944), Garanti Bankası (1946), Akbank (1948) ve Pamukbank (1955) aynı devrede kurulmuştur (TBB; 1998, s. 12).

Süreçte, faiz oranları ve bankacılık işlemlerinden alınacak komisyon oranlarının kamu tarafından belirlenmesi ve dövize dayalı işlem yapma yetkisinin, sadece Merkez Bankası'na ait olmasının etkisiyle, şube bankacılığı ve mevduat toplamaya dayalı bir rekabet önem kazanmıştır. Şube bankacılığının yaygınlaşması ise, yerel bankaların tasfiyesini hızlandırmıştır (TBB; 1998, s. 12).

1961-1979 Dönemi: Bu dönem, ekonomik faaliyetlerin 5 Yıllık Kalkınma Planları ve Yıllık Programlar çerçevesinde yürütüldüğü ve ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisinin izlendiği bir dönemdir.

Dönemde bankacılığa ilişkin gelişmelere, kalkınma planlarında belirtilen ilkeler yön vermiştir. Bunun sonucu, yatırım ve kalkınma bankacılığının önem kazanması olmuştur.

Planlı dönemde bankacılık sektörü, önemli ölçüde kamu kontrolü ve etkisi altında kalmıştır. Mevduat ve banka kredilerine uygulanacak faiz oranları, banka komisyon oranları ve kredi limitleri izlenen ithal ikamesi politikası doğrultusunda belirlenmiş, bankaların temel işlevi, kalkınma planlarında yer alan yatırımların finansmanlarının sağlanması olarak tanımlanmıştır (TBB; 1998, s. 13-14).

Bu dönemde yeni yabancı bankalar ve bazı özel durumlar dışında yeni ticaret bankası kurulmasına izin verilmemiştir. Böylece sınırlı olan sektör kaynaklarının, sınırlı rekabet ortamında, mevcut bankalar aracılığıyla, planlarda belirtilen şekilde dağılımı sağlanmaya çalışılmıştır.

Faiz ve döviz fiyatı değişmelerinden kaynaklanan risklerin bulunmadığı, ürün ve fiyat rekabetinin olmadığı bir ortamda faaliyet gösteren özel sektör bankaları, negatif

reel faizle topladıkları mevduatları arttırmak amacıyla, şube bankacılığına yönelmişlerdir. Mevcut bankaların yeni şube açmaları teşvik edilmiş, küçük bankaların birleştirilmesiyle maliyetlerinin azaltılmasına çalışılmıştır. 1950’li yıllarda kurulmuş pek çok küçük banka, 1960’larda tasfiye edilmiştir (TBB; 1998, s. 14).

Dönemin bankacılık açısından bir diğer önemli özelliği ise, özel ticaret bankalarının büyük bölümünün, holding bankalarına dönüşmesidir. Holding bankacılığı, özel sektör yatırımlarını hızlandıracağı düşüncesi ile devlet tarafından teşvik edilmiştir (TBB; 1998, s. 15).

Planlı dönemde hızlı bir kalkınma sağlanmış olmakla birlikte, sanayileşmenin finansmanında enflasyona yol açan yöntemlerin kullanılması ve geliştirilen sanayinin iç tüketime yönelik üretim yapıp, ihracata yönelememesi, 1970’li yıllarda önemli bir döviz darboğazının yaşanmasına neden olmuştur. Darboğazı aşmak için alınan dövize çevrilebilir mevduat uygulaması ve benzeri önlemler sonucu ise, dış borçlar önemli ölçüde artmıştır. Ödemeler dengesi ve döviz kıtlığı sorunu nedeniyle ithalatın zorlaşması ve ithal ikamesi stratejisi ile kurulan fabrikaların girdilerinin ithal edilmesinde karşılaşılan sorunlar, sanayileşme stratejisinin terk edilmesine ve dış piyasalara üretim yapmayı hedefleyen stratejinin benimsenmesine neden olmuştur (TBB; 1998, s. 16).

1.2.1.2. 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Bankacılık

1960’lı yıllardan itibaren izlenen ithal ikamesine dayalı sanayileşme politikalarının umulan sonuçları vermemesi ve ekonomiyi darboğaza sürüklemesi, bu politikanın değişmesini gündeme getirmiştir. Ekonominin darboğazdan kurtulması amacıyla tasarılanan dışa açık ve ihracata dayalı ekonomi politikası, “1980 İstikrar Programı” ile benimsenmiştir.

TBS, “1980 İstikrar Programı” çerçevesinde uygulanan liberal politikalar ile önemli değişimler yaşamıştır.

1980-1990 arasında bankacılık sektöründe uygulanan serbestleşmeye yönelik politikaların başlıca unsurları, faiz oranlarının reel olarak pozitif düzeye erişmesi yolunun açılması ve serbest bırakılması, sektöre yeni banka girişlerinin kolaylaştırılması, bankacılık sektörünün uluslararası piyasalara açılması, özellikle uluslararası piyasalardan fon (kaynak) edinmenin engellenmemesi ve bankaların

uluslararası kriterlere uygun yapılanma içerisinde girmesine yönelik düzenlemelerin yapılması olarak özetlenebilir (Çolak ve Yiğidim; 2001, s. 14-15).

1980-1990 yılları arasında, ekonominin dışa açılması ve finansal sistemin serbestleştirilmesiyle birlikte yabancı bankaların sayısı hızla artmış, bir çok yeni ticaret bankası kurulmuştur. Bu aralıkta, kurulan ticaret bankası sekizi yabancı olmak üzere, on dokuzu bulmuştur. Aynı dönemde, ayrıca, dördü yabancı sermayeli sekiz yatırım ve kalkınma bankası da kurulmuştur (Günel; 2001, s. 13).

Dönemde yabancı bankaların sayısı artarken, Türk Bankaları da yurt dışına açılarak şube veya temsilcilik açmış, banka kurmuş veya kurulu bankalara iştirak etmiştir (Günel; 2001, s. 13). Az şubeli ve toptancı bankacılık yapan banka sayısında artış olmuştur. Bunda özellikle yabancı bankaların ve yeni kurulan şube ağı olmayan bankaların rolü olmuştur. Ayrıca para piyasasındaki gelişmeler de toptancı bankacılığın gelişmesine katkıda bulunmuştur (Parasız; 2000a, s. 112).

1 Temmuz 1980'den itibaren faiz oranları serbest bırakılmış ve faiz hızla yükselmeye başlamıştır. Faiz oranlarındaki bu yükseliş karşısında bankalar, kendi aralarında "centilmenlik anlaşması" yapmışlar ancak, herhangi bir yasal düzenlemeye tabi olmayan bankerlerin faiz oranlarını yükseltmeye devam etmesi sonucunda "bankerler krizi" olarak adlandırılan kriz meydana gelmiştir (Denizer; 1997, s. 13-14).

Banker iflaslarıyla birlikte 1983 ve 1984 yıllarında altı banka iflas etmiştir. Bu durum karşısında Merkez Bankası mevduat faiz oranlarını yeniden düzenlemeye başlamış ve süre 1988 yılına kadar devam etmiştir (Denizer; 1997, s. 14). 1982 yılındaki krizin diğer sonucu, mevduatın bankalar arasında dağılımının değişmesi olmuştur. Kriz döneminde mevduat, özel bankalardan halkın daha güvenilir bulunduğu kamu bankalarına yönelmiştir (Karacan; 1996, s. 177).

Karacan (1996), kriz döneminde yaşanan mevduat çekişlerinin, Merkez Bankasının SBVM işlevini başarı ile yerine getirerek önlediğini belirtmektedir. Böylece sistemin tıkanması önlenmiş ve kriz temelde sistemik bir risk yaratmamıştır (Karacan; 1996, s. 177).

Dönemde, yabancı bankaların da etkisiyle yeni bankacılık ürünleri geliştirilmiştir. Özellikle 1990'lı yıllara doğru bir çok ticari banka, teknolojik alt yapı ve otomasyon çalışmalarını tamamlamıştır. Teknolojik gelişmelerin yanı sıra bireysel

bankacılık alanındaki kar potansiyeli yüksek, “ATM (otomatik para çekme makineleri)”, “tüketici kredileri” ve “kredi kartları” gibi yeni ürün ve hizmetler tüketici piyasalarına sunulmuştur (Parasız; 2000a, s. 112).

Bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarının karşılanması ve likidite fazlalarının değerlendirilebilmesi amacıyla Merkez Bankası bünyesinde Bankalararası Para Piyasası kurulmuştur. Bu piyasada işlem hacmi önemli boyutlara ulaşmıştır (Parasız; 2000a, s.112).

Döviz işlemlerinde ve sermaye hareketlerinde serbestleşmeye gidilmesi sonucu yurt dışından borçlanma ile sağlanan fonlar, bankalar için mevduatın yanında önemi artan bir kaynak haline gelmiştir. 1990’lı yıllarda döviz tevdiat hesaplarında toplanan mevduatın oranı büyük ölçüde artmıştır. Bu artışın en önemli nedeni, yaşanan sürekli yüksek enflasyon ortamının sonucu olarak yerli paranın, yabancı paralarla ikamesi olmuştur (TBB; 1998, s. 17).

Daha önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de, yüksek düzeylerde kamu sektörü finansman açıklarının yaşanması ile özellikle 1989 yılından sonra, ekonomide yüksek faiz-yüksek enflasyon dönemine girilmiştir. Hızla büyüyen bütçe açıklarının önemli bölümünün iç borçlanma yoluyla karşılanması finansal kaynaklara olan kamu talebinin artmasına neden olmuştur.

Bu arada, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesine rağmen iç talep artışına bağlı enflasyonist politikalar, ödemeler dengesi üzerinde çok ciddi baskılar oluşturmuş, bu baskılar reel faizlerin yükselmesine yol açmıştır. Makro dengesizliklerin giderilmesine yönelik doğru politikaların uygulamaya geçirilememesiyle birlikte, beklentiler kötüleşmiş ve belirsizlik artmıştır. Makro ekonomide kaybolan disiplin, finansal sektörün faaliyetleri ve denetimine de yansımıştır (TBB; 1998, s. 18).

1990’lı yılların başlarında ekonomik birimler mali tasarrufları içinde döviz cinsinden aktiflerin payını arttırmışlar, TL cinsinden finansal aktiflere olan talep ise çok yüksek faizle, çok kısa vadelerle gerçekleşmiştir. Bu durum, bankaların bilanço yapılarını olumsuz yönde etkilemiş, karlılık performansı düşmüş, özkaynakların güçlendirilmesi sınırlandırılmıştır. Buna karşılık, kamunun artan borçlanma ihtiyacının yarattığı baskının da etkisiyle, hızla yükselen TL fonlama maliyeti nedeniyle bankalar yurt dışından borçlanmayı arttırmışlar ve döviz pozisyon açıklarını büyütmişlerdir.

Bilançoda hem faiz hem de kur riskleri önemli ölçüde artmıştır (TBB; 1998, s. 18). Bankacılık sektörü 1994 yılına belirtilen görünümle girmiş, 1994 yılında ise biriken riskler gerçekleşerek zarara dönüşmüş ve önemli kayıplar yaşanmıştır.

Kriz ardından alınan bazı önlemler ile ekonomideki hızlı toparlanma süreci bankacılık sektörüne de yansımıştır. Ancak, gerek ekonominin, gerekse bankacılık sektörünün yapısal sorunlarına ilişkin çözümler üretilememesi, Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerinde öncekinden daha ciddi boyutlara ulaşan iki krizin yaşanmasına neden olmuştur.

Çalışmanın aşağıdaki kesiminde, söz konusu krizlere değinmeden önce, sektörün uzun yıllar içinde biriken sorunlara değinilmesi yararlı olacaktır.

1.2.2. TÜRKİYE'DE YAKIN GEÇMİŞTE YAŞANAN BANKACILIK KRİZLERİ

1980'lerin başından itibaren uygulamaya konulan serbestleşme politikaları TBS'ne bir çok yönden olumlu etkiler getirmiştir. Finansal liberalizasyon ile birlikte, sisteme giriş imkanları genişlemiş, banka sayısında ve istihdamda ciddi artış yaşanmıştır. Rekabet ve dünya finansal piyasalarında bütünleşme sonucu bankaların hizmet çeşitliliği artmıştır (Kaya; 2002, s. 1).

Ancak tüm olumlu gelişmelere rağmen, TBS'nin, temel fonksiyonu olan finansal aracılık görevinden hızla uzaklaştığı ve kamuya finansman sağlayan bir yapıya dönüştüğü görülmektedir. Bu dönemde özkaynak yetersizliği, düşük aktif kalitesi, küçük ölçekli ve çok şubeli bankacılık dokusu, muhasebe uygulamalarında yetersizlikler, yetersiz risk yönetimi ve iç kontrol sistemleri gibi yapısal sorunlar nedeniyle, TBS'nün sistemik risklere karşı duyarlılığı artmıştır. Makro ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklar bu yapısal sorunlarla birleşince, sektör 1994, 2000 ve 2001 krizlerini yaşamıştır.

1.2.2.1. Krizlere Yol Açan Sorunlar

TBS, temelleri 1980'de atılan finansal serbestleşme için gerekli, alt yapı ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilemediği için, 1980'den günümüze kadar etki sınırları değişen çeşitli sorunlar ve krizler yaşamıştır. Bu krizlere yol açan nedenler aşağıda gözden geçirilmektedir.

1.2.2.1.1. Makro Ekonomik İstikrarsızlık

Yakın geçmişte yaşanan bankacılık krizlerinin ortaya çıkmasında, TBS'ndeki yapısal sorunlar kadar, makro ekonomideki istikrarsızlık da önemli bir rol oynamıştır. Özellikle, 1990'lı yıllardan itibaren yüksek oranlı ve değişken enflasyon, büyüme oranındaki dalgalanmalar ve dış dengeye ilişkin problemlerin yaşandığı faaliyet ortamı bankacılık sistemini daha da kırılgan hale getirmiştir.

İstikrarsız faaliyet ortamı, bankaların kısa vadeli bakış açısıyla hareket etmelerine ve Türk Lirasına olan güveni zayıflatarak yabancı para ikamesinin hızlanmasına yol açmıştır. Bu sürecin sonucu olarak, banka kaynaklarının vadesi önemli ölçüde kısalmış, döviz cinsinden yükümlülüklerin toplam kaynaklar içindeki payı belirgin bir biçimde artmıştır (BDDK; 2001, s. 6). Böylece, banka bilançoları başta döviz kuru ve faiz oranı riski olmak üzere, pek çok riske maruz kalmıştır.

1.2.2.1.2. Kamu Bankalarının Sistemin İşleyişini Bozucu Etkileri

TBS'nde, önemli ağırlığı olan kamu bankaları sosyal, ekonomik ve politik nedenlerle, normal bankacılık faaliyetlerinin dışında, başka işlevleri de yerine getirmişlerdir. Örneğin, Ziraat Bankası normal bankacılık işlerinin yanında, zirai kredilerde uzmanlaşmış ve tarım kesimine yapılan destekleme politikalarının önemli bir aracısı olmuştur. Halk Bankası ise, yine ticari bankacılık işlerinin yanında, küçük ve orta boy işletmeler ile esnaf ve sanatkarlara kredi vererek, kamunun destekleme politikalarının bir bakıma uygulayıcısı durumuna gelmiştir.

Ziraat ve Halk Bankalarının, özellikle krizler öncesinde en büyük sorunu, “görev zararı alacakları” olmuştur. Kamu bankalarının görev zararları nedeniyle artan finansman ihtiyacını, kısa vade ve yüksek maliyet ile para piyasasından karşılamaları, bir yandan zararlarının gittikçe artmasına, bir yandan da faiz oranlarının yüksek seviyelerde oluşmasına neden olmuştur. Yine aynı nedenlerle, para piyasalarında artan yüksek faiz beklentisi, özel bankaların finansal piyasalardan dışlanmasına yol açmıştır (BDDK; 2001, s. 6).

Sonuç olarak, kamu bankalarının yüksek görev zararları, bu zararları kısa vade ve yüksek faiz ile para piyasalarından karşılamalarının piyasalar üzerinde yarattığı baskı, hem finansal sektörde istikrarsızlık kaynağı olmuş, hem de bu bankaların aracılık işlevini yerine getirmesini engellemiştir.

1.2.2.1.3. Kamu Kesimi Açıkları

Türkiye’de, özellikle 1990’lardan sonra kamu kesimi açıkları, giderek artmıştır. Bu da, kaynakların özel kesimin ihtiyaçlarını karşılamak yerine, kamu kesimi açıklarını kapatmada kullanılmasına yol açarak “dışlama etkisi”ne (crowding out) yol açmıştır. Bankalar fonlarını, özel kesime kredi vererek kullanmak yerine, risksiz kamu kağıtları satın alarak kullanmayı tercih etmişlerdir.

Kamu kesimi açıkları ve bunların yüksek faizlerle yurt içi piyasalardan karşılanması, bankacılık sistemini aracılık işlevinden giderek uzaklaştırmıştır. Ayrıca, piyasalarda oluşan yüksek reel faizlerin, arbitraj imkanı yaratmasıyla, bankaların yurt dışından borçlanıp, bunları yurt içinde kamu kesimi açıklarının finansmanında kullanmalarını cazip hale getirmesi, bankaların yabancı para açık pozisyonlarını (kur riski) arttırmıştır.

Dolayısıyla, yüksek kamu açıkları ve bunların yurt içinden finanse edilmesi hem ticari bankaların aracılık işlevini etkin şekilde yerine getirmesini engellemiş, hem de bankaların döviz kuru risklerinin artmasına neden olmuştur.

1.2.2.1.4. Yüksek Kaynak Maliyeti

TBS’nde ticari bankaların en önemli kaynağı mevduattır. Mevduata uygulanan faiz oranları, enflasyon oranları ile ilişki içindedir. 1980’li yıllardan itibaren faizlerin serbest bırakılmasıyla, faiz düzeyi enflasyon paralelinde seyretmeye başlarken, mevduat kompozisyonunun vadeli lehine gelişmesi ile, mevduatın maliyeti, önemli ölçüde artmıştır. Kaynak maliyetini arttıran diğer unsurlar ise, toplam disponibilitate, mevduat munzam karşılıkları ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) primleridir. Ayrıca sayısı 50’yi bulan kamusal yükümlülükler de kaynak maliyetini arttırmaktadır. Bu kalemler bankaların plase edilebilir kaynaklarını azalttığından, kredi faizlerini arttırıcı rol oynamışlardır (Parasız; 2000a, s. 126).

2.2.1.5. Özkaynak Yetersizliği

Faiz oranlarının sürekli yükselmesi, banka sahibi grupların sermaye artışı konusunda genellikle isteksiz kalmalarına yol açmış ve buna bağlı olarak da yetersiz özkaynak yapısı, bankacılık sisteminin en önemli sorunlarından birisi haline gelmiştir (Aktaş vd.; 2005, s. 21).

1.2.2.1.6. Vade Uyumsuzluğu ve Açık Pozisyonlar

Uygulanan ekonomi politikaları sonucunda ortaya çıkan yüksek enflasyon, büyüme hızındaki istikrarsızlıklar ve kısa vadeli spekülâtif sermayenin ekonomik dengeler üzerinde yarattığı kırılğan yapı, finansal piyasaların işleyişine damgasını vurmuştur. Söz konusu istikrarsızlıklar nedeniyle artan belirsizlik, finansal piyasalarda vadenin giderek kılmasına ve ulusal paraya olan güvenin azalmasına (para ikamesine) yol açmıştır.

Ekonomiye kısa vadeli sermayeyi çekmek için, kur artışından daha yüksek borçlanma faizi uygulanması, bankacılık sistemi açısından döviz cinsinden borçlanmayı teşvik etmiş ve bu durum bankacılık sistemi pasif yapısı içinde döviz cinsinden kaynakların artmasına neden olup (Aktaş vd.; 2005, s. 21), bankaların açık pozisyonlarını çok yüksek düzeylere çıkarmıştır.

1.2.2.1.7. Kredi Yoğunlaşması ve Grup Bankacılığı

Dünya genelinde, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan büyük bankacılık krizlerinin hemen hepsinde, bankaların finansal kesim dışında faaliyet gösteren grup şirketleriyle ve iştirakleriyle doğrudan ve dolaylı kredi ilişkilerine aşırı derecede girmiş oldukları gözlenmektedir (Parasız; 2000b, s. 258).

Türkiye'deki özel bankaların da büyük bir kısmı, yönetim ve sermaye yapısı açısından belli kişiler, gruplar ve holdinglerin kontrolü altındadır. Bu durum bankaların gerçek bankacılık faaliyetlerinden uzaklaşarak, sadece bağlı olduğu grubun şirket ve iştiraklerine kredi verir hale gelmesine neden olmuştur (Günel; 2001, s. 47).

Bankaların yönetim ve denetimini doğrudan ve dolaylı olarak tek başına ellerinde bulunduran ortakların, bankaların güvenli bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek tarzda, banka kaynaklarını kurallar, ilkeler ve geleneklere aykırı olarak ve bankacılık mesleği ile bağdaşmayacak biçimde kendi lehlerine kullanmaları, TBS'nde yaşanan sorunların bir diğer kaynağı olmuştur (TBB; 2004, s. 73).

1.2.2.1.8. Bankaların Küçük Ölçekli ve Çok Şubeli Faaliyet Stratejisi

Bankaların küçük ölçekli ve çok şubeli faaliyet stratejilerine sahip olmaları, operasyonel giderlerin yükselmesine, buna karşılık verimliliğin, etkinliğin ve karlılığın düşük kalmasına yol açmıştır (Küçükbaşakçı; 2004, s.97). Çok şubeli faaliyet

stratejisinin altında yurt dışından fon sağlamanın güçlüğü ve bu nedenle yurt içindeki sınırlı tasarrufları mevduata dönüştürebilme çabası yatmıştır.

Faiz dışı giderlerin yükselmesine yol açan bu strateji, 1980 öncesi yıllarda rasyonel kabul edilirken, 1980 sonrasındaki reel pozitif faiz politikası ve otomasyondaki gelişmeler, pek çok şubeyi karlı olmaktan çıkarmıştır. Bu nedenle, bir ara (1985-1993) özellikle büyük bankalar, işletme giderlerini azaltmak amacıyla şube kapatma ve personel sayısında indirime gitme politikası izlemiştir (Parasız; 2000a, s. 126).

1985-1993 yılları arasında şube ve personel sayısını azaltma eğiliminin altında yatan neden, bankaların bu dönemde faaliyet stratejilerinde geleneksel bankacılık faaliyetinden uzaklaşma yönündeki değişikliklerle de açıklanabilir. Bu değişiklikler yüksek enflasyon ve giderek artan bütçe açığı karşısında, bankaların yüksek getirili devlet iç borçlanma senetlerine (DİBS) yatırım yapmaları şeklinde ortaya çıkmıştır (Işık ve Hassan; 2003, s. 296).

1980'lerin ortalarında sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasıyla, yurt dışından borçlanıp yurt içinde DİBS'ne yatırım yapmak gittikçe daha karlı hale gelmiştir. Bu durumda bankaların mevduat toplamak için büyük ve maliyetli şube ağlarına ihtiyaçları kalmamıştır.

Bununla birlikte, 1994'teki krizin ardından uluslararası piyasalarda Türkiye'nin kredi notunun düşmesi ve ekonominin geleceğine ilişkin karamsarlık, Türk bankalarının yurt dışından borçlanma olanaklarını kısıtlamıştır.

Bankalar, yurt dışındaki fonlara erişim olanağı kalmayınca, tekrar şube ve personel sayılarını arttırarak yurt içindeki mevduatları toplama çabasına girişmişlerdir. Bu çaba, 1997 sonrasında yurt dışından borçlanma olanaklarının kısmen artmasına rağmen 2000 ve 2001 krizlerine kadar devam etmiştir (Damar; 2004, s. 4-5).

1.2.2.1.9. Bankaların Risk Yönetimi ve İç Kontrol Sistemlerinin Yetersizliği

Bankaların aldıkları risklerin izlenmesi ve yönetilmesine ilişkin sağlıklı sistemlerinin olmaması veya bazı faktörlerin etkisiyle risk yönetiminin ikinci plana itilmesi, TBS'nde krizlere zemin hazırlayan ve krizlerin etkilerini ağırlaştıran bir diğer etmendir.

Bankaların krizler öncesindeki bilançolarında biriken faiz, likidite ve kur risklerine karşın, özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısında kamu açıklarının finansmanını kolaylaştırmayı gözeten makro ekonomik politikalar, TBS'nün bu riskleri algılamasını ve yönetimini ikinci plana itmiştir. Mevduat sigorta sisteminden kaynaklanan ve sistemden çıkışa ilişkin sorunlar ile gözetim ve denetim kurumlarının idari ve mali özerkliğe sahip olmaması da, risk yönetimindeki zayıflıklarda etkili olmuştur (BDDK; 2001, s. 6-7).

1.2.2.1.10. Yetersiz Düzenleme ve Denetim

Denetim ve gözetim organlarının yasalardan kaynaklanan yetkileri ve yaptırım güçlerini zamanında ve etkin bir biçimde uygulayamamaları, bankacılıkla ilgili karar alıcı birimlerin yeterli özerkliğe sahip olmaması, denetim ve gözetim organlarının faaliyet alanlarını oluşturan yasal çerçevenin, bankacılık sektöründe şeffaflığı, ödeme gücünün korunmasını ve etkin aracılık işlevi görülmesini sağlayıcı uluslararası normlara tam olarak uymaması, TBS'nde düzenleme ve denetimden kaynaklanan eksiklikler olarak değerlendirilmektedir (Parasız; 2000b; s. 259)

1.2.2.2. 1994 Krizi

1994 krizine zemin hazırlayan iki temel etken, iç borç stokunun kontrol dışı büyümesi ve bu borçların finanse edilmesindeki yanlışlıklardır (Işık; 2001, s. 42). 1993 yılının sonlarına doğru, kamu, iç borç stokunun maliyetini azaltmak için DİBS'nin faiz oranlarını aşağı çekmiş ve bütçe açıklarını Merkez Bankası kaynakları ile finanse etmeye yönelmiştir. Bütçe açıklarının para basılarak finanse edilmesi ve buna güvenilerek Hazinesin arka arkaya birkaç ihaleyi iptal etmesi, TL'ye karşı spekülasyon bir akım başlatmıştır. Ekonomik birimler devletin para basma eğiliminin farkına varır varmaz, panik içinde TL aktiflerini, döviz türünden aktiflere dönüştürmeye başlamışlardır.

1994 krizinin yarattığı ortamı Karacan (1996; s. 180) şöyle ifade etmektedir: "Bu dönemin ilk belirgin özelliklerinden birisi, faiz oranlarının yükselmesi olmuştur. Özellikle bankalar arası para piyasasında gecelik binlerle ifade edilen faiz oranları ortaya çıkmıştır. Faiz oranları, başta Hazine'nin olmak üzere finansal kurumların ve firmaların borçlanma maliyetlerini olağanüstü yükseltmiştir. Bankalar ile bankalardan kredi kullanan kişiler ve firmalar arasında hem kredi faizlerinin yükseltilmesi, hem de

ödeme talepleri nedeniyle ciddi uyuşmazlıklar yaşanmıştır. Kriz, bankalar ile müşterileri arasındaki güven ilişkisini zedelemiştir. Özellikle üç bankanın yurt dışı kredileri nedeniyle ülke riski artmıştır. Bu ise, hem ülkenin dış kredi bulmasını olumsuz etkilemiş hem de dış kredi maliyetleri artmıştır”.

Krizin bankacılık sektörüne faturası çok ağır olmuştur. Faiz oranları rekor seviyelere yükselmiş, TL yabancı paralar karşısında değer kaybetmiş, finansal sistem küçülmüştür. 1994 yılında bankacılık sisteminin toplam aktifleri 68.6 milyar dolardan 51.6 milyar dolara, özkaynakları ise 6.6 milyar dolardan 4.3 milyar dolara inmiştir (TBB; 1998, s. 18).

Ayrıca, kriz sürecinde üç bankanın faaliyetine son verilmiştir. Söz konusu üç bankanın sistem dışına çıkarılmasının yarattığı güvensizlik sistemde yer alan mevduatların yaklaşık %20'sinin geri çekilmesine neden olmuştur (Aktaş vd.; 2005, s. 19).

1994 krizi sırasında güven bunalımını yok etmek için mevduat sigortası kapsamı genişletilerek, mevduatın tamamı, sigorta kapsamına alınmıştır. Bir çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de finansal sisteme olan güveni sağlamaya yönelik olarak yapılan bu tür düzenlemeler, uzun dönemde finansal sistemin istikrarını bozucu etki yapmıştır (Çolak ve Yiğidim; 2001, s. 16). Mevduata verilen devlet garantisi nedeniyle, bankaların maliyetlerini çok fazla önemsemeksizin kaynaklarını çok daha riskli müşterilere ödünç vermeye başlamaları, kredi risklerini arttırmıştır.

1.2.2.3. 2000 ve 2001 Krizleri

1995 yılından sonra ekonomideki hızlı toparlanma, tüm sektörleri olduğu gibi, bankacılık sektörünü de olumlu etkilemiştir. Yüksek reel faizler TL cinsinden yatırım araçlarını cazip hale getirmiş, para ikamesi yavaşlamış, ancak tersine dönmemiştir. Kapanan döviz pozisyonları yeniden açılmış, daha yüksek maliyetli olmakla birlikte yurt dışı borçlanma başlamıştır. Bununla birlikte yatırımcıların talebi, çok kısa vadeli finansal araçlara yoğunlaşmıştır. Yurt dışından sağlanan borçlanmaya vergi getirilmiş, TL ve yabancı borçlanma üzerindeki parasal yükler arttırılmıştır. Bu gelişmeler repo ve vadeli döviz işlemlerinin hızla büyümesine neden olmuştur. Bankacılık sektöründe vadesiz mevduat ve vadeli mevduatın büyük bölümü günlük vadeli ve çok yüksek faizli repoya yönelmiştir (TBB; 1998, s. 18-19).

1999 yılına gelindiğinde, ekonomide istikrarın sağlanması için, kapsamlı bir ekonomik programın hazırlanarak uygulanması gündeme gelmiştir. IMF destekli dezenflasyon programının uygulanmasına başlanmadan önce, IMF tarafından bir dizi düzenlemenin yapılması ön koşul olarak ortaya konmuş ve bu çerçevede sosyal güvenlik reformu, özelleştirme, uluslararası tahkim gibi pek çok yapısal reform için adım atılmıştır. Bankacılık sektörünün güçlendirilmesi ve denetlenmesine ilişkin önlemler de, bu talepler arasında yer almıştır.

Bu kapsamda, uluslararası kriterleri Türk Bankacılık Sektörüne taşımayı hedefleyen 4389 sayılı Bankalar Kanunu 18 Haziran 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Yasa ile bankacılık sektörüne yönelik politik müdahaleleri en aza indirmek için, özerk bir Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) oluşturulmuştur. Ancak, Kurum'un üst yönetimi olan "Kurul" üyelerinin atanmasındaki gecikmeler ve bazı Kurul üyelerinin seçimine yönelik yaşanan tartışmalar, kuruluş aşamasında BDDK'nın bağımsızlığını sağlayamadığını ortaya koymuştur (Erdoğan; 2002, s. 130).

Aynı yasa ile, finansal durumu bozulan bankalara el konulması kolaylaştırılmıştır. Böylece, bankacılık sektörünün yapısını güçlendirmek amacıyla finansal bünyesi zayıf bazı bankalar (Yaşarbank, Yurtbank, Ege Bank, Sümerbank ve Esbank) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesine alınmış, bu yoldan, enflasyonda hedeflenen düşüşün bankacılık sektörü üzerindeki olumsuz etkisinin sistemdeki sağlıklı bankalar yoluyla daha da artmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır (Kumcu; 2001, s. 27).

23 Kasım'da Ocak 2000'den itibaren geçerli olmak üzere "Stand By Anlaşması" imzalanmıştır. İstikrar Programı birbiriyle ilişkili üç ayak üzerine oturtulmuştu. Birinci ayak, kamu finansman açıklarının düşürülmesiydi. Programda ikinci ayak, kamu finansman açıklarını kapatmada elde edilecek ilerlemenin kalıcı olmasını sağlamak ve sonuçta kamu açıklarını kapatmaya yönelik olarak bir dizi yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve özelleştirmenin tamamlanmasını oluşturuyordu. Üçüncü ayak ise, ilk iki ayağın eksiksiz uygulandığı takdirde, sürdürülebilecek bir politikaydı. Merkez Bankası, döviz kurunu önceden açıklayarak, dövizin sadece beklenen enflasyon kadar artmasını sağlayacaktı (Kumcu; 2001, s. 27).

Program çerçevesinde 18 aylık bir dönem için kur oranları önceden belirlenmiş, faiz oranlarında keskin ve ani düşüşler olmuş, kamu borçlanma maliyeti düşmüş, vadeler uzamıştır (Erdoğan; 2002, s. 130).

BDDK'nın yaptığı denetimler sonucunda, TMSF kapsamında olan bankalara yönelik yolsuzlukları incelemek üzere operasyonlar başlatılmış, ancak faaliyetteki bankaların bilançolarında gözlemlenen risk birikimlerine müdahale etmede, yeterince hızlı davranılmamıştır (Erdoğan; 2002, s. 130).

Programın başlarında elde edilen bazı olumlu gelişmelere rağmen, Türkiye 2000 yılının sonlarına, %27'lere ulaşan TÜFE enflasyonu, GSMH'nin %4'ünü geçen cari işlemler açığı, artan ithalat giderleri ve dış borçlarla girmiştir.

Ekonomide belirsizliğin artması ve güven kaybı sonucu, yabancı yatırımcılar yatırımlarını tasfiye etmeye başlamış ve kredileri kesmişlerdir. Böylece 4 milyar 800 milyon dolarlık portföy yatırımı ülkeden çıkmış ve devalüasyon beklentisi içindeki bankalar açık pozisyonlarını kapatmak telaşıyla döviz taleplerini arttırmışlar ve piyasada likidite sıkıntısı başlamıştır (Güloğlu; 2001, s. 529).

Merkez Bankası artan likidite ihtiyacına karşılık, IMF programının hedefleri dışına çıkmamak için piyasaya likidite vermemiştir. Döviz talebindeki artış, faiz oranları arttırılarak durdurulmaya çalışılmıştır (Güloğlu; 2001, s. 529). Faizlerin aşırı derecede yükselmesi, aktiflerinde yüksek hacimli DİBS bulunduran bankaların risklerini yükseltmiştir. Çünkü, faizler yükseldikçe bankaların ellerindeki DİBS'nin değeri düşmüş ve bankalar zarar etmeye başlamışlardır. Bu sırada, aktifinde ağırlıklı olarak DİBS bulunduran Demirbank'a el konulmuştur.

Demirbank faiz oranlarındaki düşüşün devam edeceği beklentisi ile ağırlıklı olarak DİBS'ne yatırım yapmıştı. Faiz oranları yükseldikçe bankanın menkul değerler portföyünün değeri düşmüş, zor durumdaki bankanın, para bulamaması nedeniyle DİBS'ni piyasaya sürmesi, faizlerin yükselmesine ve krize duyarlı olan yabancıların piyasalardan çekilmeye karar vermelerine neden olmuştur. Yabancıların piyasalardan çekilerek para talep etmelerinin yanında, bankanın durumunu gören diğer bankalar belirtilen bankayla, bankalar arası para piyasasında alım-satım için tahsis ettikleri limitleri iptal etmişlerdir. Limitlerin kapatıldığı söylentisi üzerine, bankanın DİBS satışı ile döviz talebi artmıştır. Panik nedeniyle diğer bankalar da birbirlerine açtıkları limitleri

iptal etmeye başlamış, yabancı çıkışı artmış ve repo faizleri %250'lere çıkmıştır (Erdoğan; 2002, s. 131).

Bu durum büyük açığı olan kamu bankalarını ve TMSF bünyesinde bulunan bankaları zor duruma düşürmüştür. Elllerinde yüklü DİBS bulunduran ve devleti finanse eden bankalar zarar etmeye başlamıştır.

Likidite riski, sistemdeki büyük küçük bütün bankaları etkilemiştir. Özellikle yurt dışındaki bankalarda depo yapılarak karşılığında döviz alınan eurobondların değerinin çok düşmesi sonucu, aradaki farkın ödenmesini ve kağıtların iade edilmesini isteyen yabancılara karşı bankalar zor duruma düşmüş, yükümlülüklerini yerine getirmek için döviz talep etmeye başlamışlardır (Erdoğan; 2002, s. 131).

Programda meydana gelen sapmalar ve yabancıların Türkiye hakkında yaptıkları değerlendirmelerin olumsuz dönmeye ile, iç ve dış ekonomik koşullarda yaşanan olumsuz gelişmeler ve finansal piyasalarda yaşanan sıkışıklık sonucu piyasa unsurları arasında ortaya çıkan güven bunalımı 21-22 Kasım 2000 tarihinde daha da büyüyen finansal krize dönüşmüştür (Aktaş vd.; 2005, s. 22).

Kasım ayında ortaya çıkan finansal kriz, 7.5 milyar dolarlık IMF kaynaklı dış krediye bağlı olarak kontrol altına alınmış, sistemdeki en büyük fon ihtiyacı olan bankanın (Demirbank) TMSF'ye devredilmesi, piyasadaki tansiyonun normalleşmesini sağlamıştır.

IMF'den sağlanan dış kaynak ile kontrol altına alınabilen finansal krizin ardından, ekonomi yönetiminin krizin giderilmesi konusunda yeterince etkili olamaması, beklentilerin yeniden olumsuz dönmeye ve Kasım krizinin ardından güçlükle oluşturulabilen dengenin yeniden bozulmasına yol açmıştır.

19 Şubat 2001 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu toplantısında ortaya çıkan siyasi gerginlik, hassas dengelere sahip ekonomi üzerinde şok etkisi yaratmış, yaşanan siyasi krizin Hazine'nin o güne kadar gerçekleştirdiği en büyük borçlanmayla çakışması da, Kasım ayındakinden çok daha ağır bir finansal kriz yaşanmasında etkili olmuştur.

Kriz süresince faizler bankalar arası para piyasasında %2300 seviyelerine yükselmiş, 20 Şubat'ta sistemde TL sıkışıklığına bağlı olarak yaşanan ve bankaların birbirlerine karşı yükümlülüklerini yerine getirememeleriyle ortaya çıkan ödemeler

sistemi krizi, finansal krizin daha da ağırlaşmasına neden olmuştur. Merkez Bankası döviz rezervlerinin erimesi ve çok yüksek seviyelere ulaşan faiz oranlarının yarattığı maliyetlerin katlanılmaz hale gelmesiyle kamu, 22 Şubat tarihinde IMF'nin de telkinleriyle döviz dalgalanmaya bırakmıştır. Böylece uygulamaya konulan dezenflasyon programı da başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Aktaş vd; 2005, s. 22).

O güne kadar yaşanmış en şiddetli kriz olarak adlandırılan Şubat 2001 krizinin ardından, temelleri 1999 yılında atılan, ancak hızlı, kapsamlı ve programlı bir şekilde gerçekleştirilemeyen bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması projesinin, BDDK tarafından hazırlanan “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” ile uygulanmasına girişilmiştir.

II. BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YENİDEN YAPILANDIRMA VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Çalışmanın ikinci bölümünde, bankacılık krizlerinin sektör ve genel ekonomi üzerinde yarattığı olumsuz etkileri gidermek ve sistemin işlerliğini yeniden sağlayabilmek için gerekli olan yeniden yapılandırma uygulamaları genel olarak ve Türkiye özelinde incelenmektedir.

2.1. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Bankacılık krizi, bir ya da daha fazla sayıda bankadaki sorunların, reel ekonomi üzerinde önemli ölçüde kötü etki yaratacak düzeyde ciddiyet kazanmasıyla ortaya çıkmaktadır. Krizin ilk aşamasında hissedilen etkiler, ödemeler sisteminde kesintiler, kredi akışlarında azalmalar ya da varlıklarda değer kayıpları şeklinde kendini göstermektedir. Sistemik kriz çoğu kez, bütün bankacılık sistemini tehdit eden, mevduat sahiplerini de kapsayan alacaklıların, hem ödeme gücü olan hem de ödeme gücünü kaybetmiş bankalardan kaçışları ile nitelenmektedir (Hoelscher ve Cortavarria; 2004, s. 1).

Bankacılık krizine önlem almak üzere tasarlanıp, uygulanan banka yeniden yapılandırması ise, ülkede meydana gelen banka iflaslarının toplam bankacılık sisteminin %20'sinden fazlasını etkilemesi üzerine, bankacılık sektörüne olan güvenin tekrar sağlanması ve sektörün iyileştirilmesi amacıyla, yapısal ve düzenleyici programların uygulamaya konulması şeklinde tanımlanmaktadır (Ataman; 2001, s. 78).

Dünya Bankası'nın tanımına göre, banka yeniden yapılandırması, sorunlu bankacılık sisteminin sürdürülebilir finansal likidite ve karlılığa ulaşması için, tasarımı ve uygulanan yönlendirici teşvikler ile makro ve mikro ekonomik, kurumsal ve düzenleyici önlemler bütünüdür (Larrain; 2002, s. 1).

Dziobek ve Pazarbaşıoğlu (1998, s. 2) banka yeniden yapılandırmasının amacını, “ödeyebilirliği ve karlılığı yeniden tasarımıyarak, tasarruf sahipleri ile ödünç alanlar arasında finansal aracılığı sağlamak amacıyla, bankacılık sisteminin kapasitesini iyileştirmek ve kamunun bankacılık sistemine olan güvenini yeniden sağlayacak yönde bankacılığın başarı derecesini arttırmak” şeklinde tanımlamaktadır.

Ekonomide bankaların iflası, diğer işletmelerin iflasından daha etkili olmaktadır. Bankaların iflası durumunda, hem bankalardaki mevduat sahipleri, hem alacaklılar, hem de kredi kullananlar olumsuz koşullara sürüklenmektedir. Alacaklılara borçların ödenmemesi ve verilen kredilerin geri çağırılması, ekonomide Şok etkisi yaratarak o ana kadar ödeme güçlüğu çekmeyen, finansal yapısı sağlam bankaları da sarsmaktadır.

Bir bankanın iflas etmesi veya iflasının beklenmesi halinde, alacaklılar, ödeme güçlüğu olan ve olmayan bankalar arasında ayırım yapamamakta ve sağlam bankalardan da paralarını çekebilmektedir. Böylesine bir durum, likidite desteği olmaması halinde, bankaların aktiflerini zararına satmalarına ve kredilerini geri çağırmalarına neden olabilmektedir. Banka iflasları kredi akımını da ciddi şekilde etkileyeceğinden, sistemde kredi sıkışıklığına (credit crunch) ve ekonomik faaliyetlerin çökmesine neden olabilecektir (Ataman; 2001, s. 78-79).

Bu nedenle, gerek bankacılık krizinin ilk aşamasında oluşan paniği gidererek sektöre olan güvenin yeniden oluşturulması, gerekse sektördeki sorunların ortadan kaldırılması ve yinelenmesini önlemek için, bankacılık sektörünün sistemli bir şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

2.1.1. Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılmasında Uygulanabilecek Stratejiler Ve Politikalar

Yeniden yapılandırma stratejisinin temel amacı, hem bireysel bankaların hem de bütün olarak bankacılık sisteminin karlılığını ve ödeyebilirliliğini yeniden kurmaktır. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında oluşturulacak strateji, bütün bankaların faaliyet ortamlarının iyileştirilmesini, varlığını devam ettirebilecek durumda olan bankaların güçlendirilmesini, ödeme gücü ve yaşayabilirliliğini yitirmiş bankaların çözümlenmesini içerir. Yeniden yapılandırma, yasalarla kurumların gözden geçirilmesini veya oluşturulmasını gerektiren, zaman alan bir süreçtir.

Bankacılık krizlerinin çözümü için önerilen politikalar, amaçlar arasındaki farklılık nedeniyle değişebilmektedir. Bazı politika önerileri maliyet odaklıdır. Bazıları ise, uzun vadeli yapısal reformları gerçekleştirme üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu farklı politika önerileri arasında fayda maliyet etkileşimi dikkate alınarak tercihler yapılabilir. Örneğin, hükümetler, krizi çözümlenmede belirli politikaların daha fazla finansal harcama gerektirdiğini bilmelerine karşın ekonomik canlanmayı hızlandırmak amacıyla, bu politikaları uygulamayı tercih edebilirler (Claessens vd.; 2004, s.3).

Ayrıca, krizlerin yönetiminde uygulanabilecek politikalar, gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında da farklılık göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde, krizin başlangıç koşulları çok çeşitli, etkileri daha şiddetli ve kurumsal yapı ise fazlasıyla zayıf olabilir. Bankacılık krizleri alanında gözlemlenen uygulamaları, gelişmekte olan ülkelere aktarmak da uygun olmayabilir (Claessens vd.; 2004, s.7).

Banka yeniden yapılandırma stratejisi şu amaçları gerçekleştirmelidir (Lindgren vd.; 1999, s. 29):

- Fonları harekete geçirmek ve etkin dağılımını sağlamak için, finansal sistemin yaşayabilirliğini yeniden gerçekleştirebilmelidir.

- Yeniden yapılandırma süreci boyunca, etkinliği sağlayacak uygun teşvik yapısını oluşturmalı ve banka sahipleri ve yöneticilerinin, kredi alanların, mevduat sahipleri ve alacaklıların, yeniden yapılandırma ve denetleme sürecine katılan devlet kurumlarını içeren tüm piyasa katılımcılarının, mümkün olduğu kadar ahlaki tehlikeden (moral hazard) kaçınmalarını sağlayabilmelidir.

- Süreci etkin bir şekilde yöneterek, krizin kamuya maliyetini minimize edebilmeli ve uygun zarar paylaşımı oluşturabilmelidir.

Bankacılığın yeniden yapılandırılmasında izlenebilecek stratejiler, kamu veya piyasanın stratejiyi yönlendirmesi kapsamında temel olarak ikili bir ayrımla incelenebilir.

Kamunun yönlendirdiği yeniden yapılandırma stratejisinde, kamu, sorunlu bankalara finansal destek sağlanması, sorunlu varlıkların çözümlenmelerine yardım edilmesi ve kurumsal borçların yeniden yapılandırmasını kolaylaştıracak alt yapının düzenlenmesinde aktif olarak yer alır.

Piyasanın yönlendirdiği stratejide ise, hükümet, politikaları ve genel yapıyı oluşturur, ancak, sürecin yönetimini piyasaya bırakır.

Finansal maliyetleri minimize etme ve bankaların özel sahiplik yapısını koruma kapsamında kamunun temel amacı, sorunlu bankaların sahipleri tarafından çözümlenmesini sağlamaktır. Kamu otoritesinin, özel sektöre dayalı çözümleri uygulamada kullanabileceği başlıca araç, mevcut ortaklardan yeniden sermayelendirme ve iyileştirme planı hazırlamalarını istemektir (Ingves ve He; 2002, s. 245; Calomiris vd.; 2004, s. 1).

Yeniden yapılandırmada genellikle özel sektörün aktif rol oynaması beklenir (Hoggarth vd.; 2003, s. 110). Özel sektörün yönlendirdiği yeniden yapılandırma stratejisinin tercih edilmesi belirli nedenlere dayanır. Yeniden yapılandırmada kamu kaynaklarından çok, özel kaynaklardan fon sağlanması, vergi mükelleflerine yüklenecek maliyeti belirli sınırlar içinde tutabilir. Bu strateji, adil maliyet paylaşımını sağlamak, ahlaki riziko problemini hafifletmek ve etkin denetim ve gözetim yapabilmek için uygun bir ortam yaratabilir. Böyle bir yaklaşım, sorunlu kredilerin çözümlenmesinde kamunun bürokratik sisteminden daha etkili yeniden yapılandırma sağlayabilmektedir. Ayrıca, sermaye yapısı güçlü ve iyi yönetilen bankaların pazar paylarını kendi lehlerine arttırabilmesi oranında, bankacılık sisteminin bütün olarak etkinliği ve güvenliği olumlu yönde etkilenebilir (ARIC; 2003, s. 65).

Yeniden yapılandırmada özel sektörün yönlendirmesi tercih edilse de, gelişmekte olan ülkelerde, özel sektörün yeniden yapılandırma deneyimi ve kaynağı olmadığından, kamunun rolü ağırlık kazanmaktadır.

2.1.2. Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılmasında Göz Önünde Bulundurulması Gereken Özellikler

Yeniden yapılandırma, özellikle bankacılık sektöründe, maliyeti yüksek bir süreçtir. Bu yüzden yeniden yapılandırmanın sorunların ve sürecin tekrarlanmasına yol açmayacak bir biçimde, sistemli, tutarlı ve kapsamlı programlar çerçevesinde oluşturulması ve dikkatli uygulanması gerekir.

Bankaların ve bankacılığın yeniden yapılandırılmasına ilişkin programların hazırlanması ve uygulanmasında dikkat edilecek konuların başında, kurumsal ve yasal alt yapının oluşturulması gelmektedir. Mevcut yasal alt yapı, bankacılığın yeniden

yapılandırılması sırasında gerçekleştirilecek işlem ve eylemler için elverişli değilse, eksiklikleri giderecek ve yeni düzenlemeleri gündeme getirecek yasal düzenlemelerin tamamlanması söz konusu olur.

Bankacılığın yeniden yapılandırılmasının ilk aşamalarında, yeniden yapılandırma sürecinden sorumlu otoritenin de belirlenmesi gerekmektedir. Deneyimler, zaten karmaşık bir yapı olan yeniden yapılandırma sürecinin tutarlılıkla uygulanmasının, ancak, tek ve kapsamlı yetkiyle mümkün olabildiğini göstermektedir (Hoelscher ve Quintyn; 2003, s. 19; Nyberg; 1997, s. 7).

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında bir diğer önemli özellik, kamunun güçlü öncülüğüdür. Temelde mikro ekonomik süreçler seti gibi görünmesine rağmen, yeniden yapılandırma, ekonomik altyapıyı ve refah paylaşımı etkilerini korumaya çalışır. Aşamaları, krizle ilgili kurumsal düzenleme kararlarını içerir.

Bu kararlar, yeniden yapılandırma sürecine kamunun katılım derecesi ve kullanacağı yöntemler ve kriterlerden, kredi iyileştirmeleri ve sorunlu kredilerin yeniden yapılandırılması için yapılacak düzenlemelere, yeniden yapılandırmanın temposuna ve makro ekonomik amaçlarla uyumlu olarak varlığını devam ettiremeyecek durumda olan bankalar ile varlığını devam ettirebilir durumda olanların yeniden yapılandırılmasıyla ilgili olan stratejilere kadar geniş bir çeşitlenme gösterir (Lindgren vd; 1999, s. 29; Nyberg; 1997, s. 4).

Deneyimler, yeniden yapılandırma sürecinde, kamunun yeterince bilgilенmesinin stratejinin önemli bir parçası olduğunu göstermektedir. Yetersiz bilgilene, başta kamu olmak üzere, sürece katılanların tümü arasındaki iletişim ve dolayısıyla güvenin sağlanamamasına yol açabilir, yeniden yapılandırmanın başarısını düşürebilir (Daniel; 1997, s. 6; Lindgren vd; 1999, s. 29).

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında göz önünde bulundurulması gereken diğer önemli konular ise şöylece özetlenebilir (Lindgren vd.; 1999, s. 30; Enoch vd.; 2001, s. 59; Hoelscher ve Cortavarria; 2004, s. 8-9; Waxman; 1998, s. 1):

- Kamu desteğine gereksinim duymayan sağlam kurumlar ile, varlığını devam ettirebilen ancak, kamu desteğine gereksinim duyan kurumlar ve sistemden çıkması gereken kurumları birbirinden ayıracak kriterlerin oluşturulması.

- Kurumların finansal durumlarını değerlendirmede kullanılacak kriterlerin, değerlemeyi yapacak birimlerin ve uygulanacak değerlendirme kurallarının belirlenmesi, kredilerin sınıflandırılması ile kredi karşılıkları ve teminatların düzenlenmesi, yeniden sermayelendirme hedef düzeyinin oluşturulması, yeniden yapılandırmada kamu desteğinin zamanlaması ve koşullarının öngörülenmesi, kredilerin iyileştirilmesi ve yeniden yapılandırılması ile sorunlu varlıkların yönetimine ilişkin düzenlemelerin hazırlanması.

- Sorunlu kurumların ayrıştırılmasında kullanılacak yöntemlerin seçimi. Birleştirme, kamulaştırma, köprü banka kullanımı ve nakde dönüştürme gibi seçeneklerin sıralanması.

- Sermaye ve sermaye benzeri krediler konusunda katkı sağlamak açısından kamunun ve özel (yerli ve yabancı) sektörün rollerinin tasarlanması, mevcut ve yeni ortakların statülerinin saptanması, bankaların kamu mülkiyetinden çıkışına dönük stratejilerin belli edilmesi, sınırsız mevduat garantisinden doğal işlerliğe geçişin planlanması.

-Kurumların yeniden yapılandırılmasıyla ilgili uygun bağlantıların gerçekleştirilmesi, bankaların operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması, banka yeniden yapılandırmasının farklı aşamaları için zamanlama yapılması.

2.1.3. Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılmasında Kullanılan Yöntemler

Bankaların yeniden yapılandırılması bütünüyle bankacılık sisteminin etkinliğini ve sağlamlığını gerçekleştirmeyi amaçladığından, kamusal güvenin yeniden oluşturulması ve sorunlu bankaların likidite sıkıntısının giderilmesinin yanı sıra, sistemik sorunların altında yatan nedenlere de odaklanır.

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında kullanılan yöntemler genelde “finansal yöntemler”, “operasyonel yöntemler” ve “yapısal yöntemler” olmak üzere sınıflandırılabilir.

2.1.3.1. Finansal Yöntemler

Finansal yeniden yapılandırma, bankaların yeterli sermaye düzeyine ulaşmalarını, sürdürülebilir bir kazanç yaratma kapasitesini, likidite yönetiminde

esnekliği ve risklerini kontrol altında tutmayı sağlamak için bankaların bilançolarını ve gelir tablolarını iyileştirerek, ödeyebilirliklerini yeniden oluşturmaktır (Daniel ve Saal; 1997, s. 7).

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında kullanılan finansal yöntemler “bankalara likidite desteği sağlanması”, “mevduata güvence verilmesi” ve “bankaların yeniden sermayelendirilmesi” başlıkları altında gruplandırılabilir. Bu araçlardan ilk ikisi, krizin başlangıç aşamasında ortaya çıkan güven kaybının giderilmesini sağlayacak ve krizin derinleşmesini önleyecek olan acil önlemlerdir. Yeniden sermayelendirme ise, daha uzun bir zamana yayılan, gerek özel sektör ve gerekse kamu fonları ile bütün olarak, bankacılık sisteminin sağamlılığını oluşturmaya yönelik bir finansal yöntemdir.

2.1.3.1.1. Likidite Desteği

Bankacılık krizlerinin başlangıcında, Merkez Bankasının bankalara finansal destek vermesi, güven ortamının yaratılmasına katkı sağlayarak, krizin sisteme yayılmasını önleyebilir. Bu nedenle, banka yeniden yapılandırılmasında kullanılan yöntemlerin başında, sorunlu bankalara likidite desteği gelmektedir.

Merkez Bankalarının likidite desteği, likidite sıkışıklığına yönelik ilk önlemi oluşturmaktadır. Krizin nedenlerinin tanımlanması, krize uygun tepkiler geliştirme ve eylem planı hazırlama aşamalarında, likidite sıkıntısı çeken bankalara gerekli kaynakların sağlanması genel olarak kabul görmektedir.

Likidite desteği, rezerv yükümlülüklerinin azaltılması, repo ve ters repo gibi araçlarla sağlanabilir. Sağlanacak likidite desteğinin sistemdeki tüm bankalara aynı şekilde uygulanması ve ilkelerinin açık olması temel koşuldur. Aksi halde, bankalara yönelik farklı uygulamaların olması belirsizlikleri arttıracığından, mevduat sahiplerinin güvenini daha da azaltacaktır (Hoelscher ve Quintyn; 2003, s. 11).

Bir ya da birkaç banka, mevduat sahipleri ve alacaklılar hesaplarını çekmeye başladıklarında, bankalar arası piyasadan doğrudan doğruya borç alamıyorsa ya da borçlanmaları yüksek faizle gerçekleşiyorsa, Merkez Bankası likidite desteği için son mercii olur (Frydl ve Quintyn; 2000, s. 10). Literatürde Merkez Bankasının bankalara acil likidite desteği sağlamada son başvurulacak mercii olması “Son Borç Verme Mercii” (Lender of Last Resort) kavramı ile ifade edilmektedir.

Son borç verme mercii (SBVM) kavramı, ilk olarak 1802’de Henry Thornton tarafından gündeme getirilmiştir. Walter Bagehot’un tamamen İngiltere Merkez Bankası’nın SBVM işlevi üzerine yazdığı “Lombart Street” adlı eseri ise, bu politikanın yöntemi ve sonuçları üzerine yapılan ilk ayrıntılı çalışmadır (Karabulut; 2002, s. 59).

Bagehot’a (1873) göre SBVM politikasının temel ilkeleri şöylece sıralanmaktadır (Freixas vd.; 2003, s. 1: Parasız; 2000b, s. 155):

- Borç, ödeyebilirliği (solvency) olan kurumlara, sağlam teminat karşılığı verilmelidir. Böylece, Merkez Bankası ödeme gücü olmayanlara değil, yalnızca likidite sorunu olan bankalara yardım edecek ve ödünç verecektir. Aksi halde bankalar, Merkez Bankasından her zaman ödünç alacaklarına inandıklarında, mevduat sahiplerine olan borçlarını Merkez Bankası ödünçlerine dönüştürmeyi hedefleyeceklerdir. Burada Merkez Bankasının amacı, bankaların iflaslarına engel olmak yerine, banka sistemi ve ekonominin banka paniklerinden korunması olarak belirlenmektedir.

- Bankaların Merkez Bankasından sağlanan fonları, günlük faaliyetlerinde kullanmalarını engelleyecek şekilde cezai bir faiz oranıyla caydırılmaları gerekir. Böylece, bankaların bu tür fonlara, sadece olağanüstü durumlarda başvurmaları yönlendirilmiş olur.

- Merkez bankalarının ödeyebilirlik ve teminat koşullarını yerine getiren bankalara limitsiz borç vermeye hazır olduklarını önceden açıklamaları yararlı olur. Bu ilke, Merkez Bankasının izlediği politikayı topluma sunmasıyla ilişkilidir. Böylece, Merkez Bankasının bankaları destekleyeceği bilinecek ve banka paniklerinin oluşma olasılığı azalacaktır.

SBVM yaklaşımının en önemli gerekçesi, likidite sıkışıklığı yaşayan ancak, ödeme gücü bulunan her hangi bir bankanın iflasının finansal sistem üzerindeki olumsuz potansiyel etkisidir. Finansal sistem bu tehdidi, etkin ve başarılı bir şekilde yönetemezse, iflaslar, olumsuz dışsallıkları da beraberinde getirmiş olur.

2.1.3.1.2. Mevduat Garantisi

Krizin başlangıç aşamasında sorunların derinleşmesini ve diğer bankalara yayılmasını önlemek amacıyla alınacak bir diğer önlem, mevduatların garanti altına

alınmasıdır. Mevduat garantisi sınırsız ya da sınırlı olabilir. Kriz dönemlerinde genellikle sınırsız mevduat garantisi uygulanmaktadır.

Sistemik bir kriz söz konusu olduğunda, sınırlı mevduat garantisi kamu güveninin yeniden oluşturulmasında yetersiz kalmaktadır (Frydl ve Quintyn; 2000, s. 11). Sınırsız mevduat garantisi, genellikle sermaye ve sermaye benzeri borçlar dışında bütün yükümlülüklerin garanti altına alınmasıdır. Sınırsız garanti, bankanın fonlarını stabilize etmeye yardım eder ve bankalara panik halinde hücumu önler veya durdurur. Otoritelere yeniden yapılandırma stratejisi oluşturmak için zaman kazandırır.

Bununla birlikte, sınırsız garanti, tek başına likidite krizini kontrol altında tutmayı sağlayamaz. Bu nedenle, istikrar önlemleri paketinin belli bir ögesi olarak kabul edilebilir (Hoelscher ve Quintyn; 2003, s. 13-14).

Sınırsız mevduat garantisinin çok dikkatle uygulanması gerekir. Sınırsız mevduat sigortasının bankaları daha fazla risk almaya özendirme ve mevduat sahipleri ile yasa koyucuların izleme güdülerini azaltması yüzünden bankaların sağlığını azaltabileceği kabul edilmektedir (Forbes; 2004, s. 6). Bu nedenle, bankacılık sektörü istikrara kavuştuğunda, mevduat sigorta sistemi gözden geçirilerek, sigortanın kapsamının sınırlandırılması ve sigorta primlerinin riske göre ayarlanması uygun olur.

2.1.3.1.3. Kamu Fonları İle Yeniden Sermayelendirme

Sağlam ve güçlü bir bankacılık sektörü yaratılması için, bankacılık krizi nedeniyle zarara uğrayan bankaların eriyen sermayelerinin yeniden yerine konması gerekmektedir. Yeniden sermayelendirmede istenen durum, banka sahiplerinin sermaye arttırımına gitmesidir. Ancak, bu her zaman mümkün olmadığından, banka sermayelerinin kamu fonları ile arttırılması gündeme gelmektedir.

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında, kamu fonlarının kullanımı öncelikle bankaların sermayeleri ve varlıklarındaki eksilmelerin tamamlanması süreçlerinde gündeme gelir. Bunların yanı sıra, kapanan bankaların mevduat sahiplerine yapılacak ödemelerle, sorunlu bankalara mevduat aktarımlarını kabul eden sağlam bankaların azalan kaynaklarının yerine konması da bu fonlarla sağlanabilir (Andrews; 2003, s. 3; Enoch vd.; 2001, s. 59).

Kamu fonlarının kullanılmasıyla gerçekleştirilecek yeniden sermayelendirmede çoğunlukla “Sermayeye Güç Verilmesi”, “Sorunlu Varlıkların İyileştirilmesi”, “Gelirin Arttırılması”, “Yükümlülüklerin Azaltılması” ve “Katı Uygulamalardan Kaçınma” türünden belli yöntemlerden yararlanılabilir.

Ana sermayeyi veya ödenmiş sermayeyi arttırmak, yeniden sermayelendirmenin en çok benimsenen şeklidir. Sermayenin bu yoldan artması, sermaye yeterliliği oranını iyileştirip, karlılığı yükseltebilir. Belirtilen uygulama, bankanın sermayesi bütünüyle ve sağlam bir şekilde yeniden güçlendirilinceye kadar, kar payı ödemelerinin ertelenmesi yoluyla da gerçekleşebileceği için, acil bir maliyet sorununa yol açmaz. Ana sermayenin kamu tarafından sağlanması, bankanın ayrıca özel kaynaklardan sermaye bulma çabalarını da kolaylaştırabilmektedir (Enoch vd.; 2001, s. 75).

Yeniden sermayelendirmede kamu fonlarının kullanılması ile sonuçta katı bir kamulaştırma olacağı endişesi zaman zaman gündeme gelebilir. Bu tür uygulamaların, banka yönetimi ve faaliyetlerini güçlendirmek için oluşturulan geçiş düzenlemeleri olarak algılanması önem taşıyacaktır. Sermayesine kamu kaynakları ile güç eklenen bankaların, zamanlaması belli özelleştirme ile topluma tekrar kazandırılacağına ilişkin toplumsal güvence oluşturulması sürecin başarısını etkileyebilecektir (Enoch vd.; 2001, s. 75).

Yeniden sermayelendirme, bankaların sorunlu varlıklarının iyileştirilmesi ve yeniden yapılandırılması yoluyla da gerçekleştirilebilmektedir. Varlıkların iyileştirilmesi yolu ile yeniden sermayelendirmede, kamu bankasının sorunlu varlıklarını satın almaktadır.

Varlık iyileştirilmesi, hem sermayeye güç eklenmesinin seçeneği olarak kullanılmakta hem de bu yöntemi tamamlayıcı bir uygulama şekli olarak kullanılabilir.

Varlıkların iyileştirilmesi, banka yeniden yapılandırmasının önemli ve tamamlayıcı bir boyutudur. Bankaların sorunlu kredilerinin yeniden yapılandırılmasında Varlık Yönetim Şirketleri kullanılmaktadır.

Varlık Yönetim Şirketleri'nin (VYŞ) kurulması özel sektöre bırakılabileceği gibi, kamu da merkezileşmiş bir VYŞ kurabilir.

Kamu tarafından kurulan VYŞ, bankaların sorunlu kredilerini nakit ya da tahvil karşılığı satın alır. Sorunlu varlıkların iyileştirilmesi ve VYŞ'ne, ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak tekrar değinilecektir.

Bankanın varlıklarının yükümlülüklerini karşılayacak şekilde arttırılması yerine, yükümlülüklerinin varlıkları düzeyine indirilerek azaltılabilmesi de mümkündür. Ancak, bu tür programlar çoğu kez mevduat sahipleri ve alacaklılara verilen garantiler kapsamında yasal önlemlerle kısıtlanmaktadır (Enoch vd.; 2001, s. 97).

Yeniden sermayelendirme mantığı içinde, bankanın gelirini ve likiditesini arttırmak amacıyla daha gevşek vergi uygulamaları ya da kamu kredileri veya mevduatlarına piyasa faiz oranının altında faiz ödenmesi gibi yöntemlerle getirilerin yükseltilmesi hedeflenebilir (Frydl ve Quintyn; 2000, s. 14-15). Ancak, bu tür önlemler para politikası ve mali politikaları aksatabileceği gibi, etkilerinin de kısa dönemde ölçülebilmesi söz konusu değildir. Bu yüzden gelirin arttırılması yönündeki dolaylı politikaların fazla geçerli ve etkin olmayacağı düşünülebilir (Enoch vd.; 2001, s. 101).

Gevşek kredi sınıflandırması ve karşılık ayırma uygulamaları, minimum sermaye yeterlilik oranına evreler halinde hazırlanma türünden katılıktan kaçınma yaklaşımları, yeniden sermayelendirmeyi özendiren araçlar olarak kullanılabilir. Ancak, bu yaklaşımların da saydamlıkla uygulanmaması halinde olumlu etkileri, olumsuz nitelik kazanabilir (Frydl ve Quintyn; 2000, s. 15; Hoelscher ve Cortavarria; 2004, s. 7).

2.1.3.1.4. Özel Sektör Fonları İle Yeniden Sermayelendirme

Bankaların yeniden sermayelendirilmesinin ilke olarak banka yönetimleri ve ortakları tarafından gerçekleştirilmesi gerekir. Ancak, karar ve uygulamalarda gecikme ağırlık kazandığında, bankanın finansal durumu daha da kötüleşebilir. Böylesine hallerde Merkez Bankası, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Otoriteleri gibi kurumların banka ortaklarını sermayesine güç eklemeye çağrılmaları beklenebilir. Bu tür bir sermayeye güç katkısı çağrısının, ortakların bankalarına destek açısından kararlılıklarını arttıracacağı umulur (Dziobek; 1998, s. 12).

Özel sektör fonları ile yeniden sermayelendirmede, ortaklar dışında potansiyel yatırımcılardan da faydalanılabilir. Kamu bu yöntemde, aracı rolü oynayarak ve teşvikler sağlayarak süreci kolaylaştırabilir.

2.1.3.2. Operasyonel Yöntemler

Operasyonel yeniden yapılandırma, finansal yeniden yapılandırma ile bankaların sağlamlığının artırılmasının ardından, bu sağlamlığın korunabilmesi için, karlılıklarını sürdürülebilir kılmayı amaçlamaktadır. Doğal olarak bu da, büyük ölçüde etkinliğin ve verimliliğin artırılmasına bağlı olacaktır.

Operasyonel araçlar, daha çok bankacılığın yönetim içi zayıflıklarını gidermeye yönelik kullanılır. Operasyonel yeniden yapılandırma, temelde operasyonel araçlar kullanılarak, temel bileşenler olarak bilinen ve aşağıda belirtilen öğelerin, göstergeler halinde izlenmesi ve iyileştirilmesine dayanır (Garcia; 1997, s. 62):

Temel bileşenler içinde odaklanılacak ilk nokta, bankanın ürünleri ve kapasitelerini ilişkilendiren bir iş planının yapılmasıdır. Bu plan öncelikle, karlı olmayan faaliyetlerin ortadan kaldırılması ve üretken olmayan varlıkların elden çıkarılması yoluyla faaliyet giderlerinin azaltılmasını ele alacaktır. Şube ve personel azaltımları, bu sürecin başlıca parçalarıdır.

Muhasebe, iç kontrol ve denetim sistemlerinin iyileştirilmesi ile yeni teknolojilerin kullanımı, temel bileşenlerin ikinci asal kesimi olarak düşünülür.

Risk fiyatlaması, kredi değerlendirme, kredi açma, kredi alanların izlenmesi, ana para ve faiz çerçevelerinde aktif kredi dönüşünün sağlanması için içsel prosedürlerin oluşturulması ve uygulanması, bu öğelerin temelde eksenini oluşturmaktadır.

Ana felsefe olarak banka sahipleri, yönetim kurulu üyeleri, yöneticiler ve personelin çıkarlarını birbirine yaklaştırıp, ortak hedefler haline getirecek motivasyon etkisinin oluşturulması ise, sürdürülebilirliğin güvencesi olacak son öğedir.

Operasyonel yeniden yapılandırma zor ve zaman alıcı bir süreçtir. Bu nedenle, finansal yeniden yapılandırma gibi sonuçları kısa bir süre sonra elde edilemez. Ancak, finansal yeniden yapılandırma sonrası elde edilen kazanımların sürdürülebilmesi büyük ölçüde operasyonel yeniden yapılandırmaya bağlıdır.

Operasyonel yeniden yapılandırma kapsamında uygulanabilecek yöntemlerin bir bölümü yönetim ve insan kalitesi ile ilgili iken, bir bölümü sektörel kaliteye eğilmektedir.

Gözlemler, çoğunlukla yönetim yetersizliğinin, bankacılık sorunlarının temel nedenlerinden biri olduğunu göstermektedir. Bu yüzden yönetim değişikliği operasyonel yeniden yapılandırma kapsamında alınacak önlemlerden bir tanesidir (Dziobek; 1998, s. 13).

Bankalar sürdürülebilir bir karlılık düzeyi elde edebilmek için, etkinliğin artırılması, iç kontrol sisteminin güçlendirilmesi, maliyet tasarrufu yapılabilmesi ve zararların elimine edilmesi doğrultusunda iyi yönetilmek durumundadırlar. Bu süreçte kamu politikasının rolü, başarısız banka sahiplerinin ve kötü yöneticilerin değiştirilmesini sağlamanın yanında, iyi kurumsal yönetim uygulama yeteneklerini kısıtlayan engelleri ortadan kaldırmak şeklinde algılanabilir (Garcia; 1997, s. 61).

Bankacılıkta, operasyonel yeniden yapılandırmanın başarılı olabilmesi için, üst yönetim kalitesinin artırılması kadar, personel kalitesinin de yükseltilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, kurum içi eğitim programlarının artırılması ve personel alımının, kaliteleri belirleyen işgücü planlarıyla yürütülmesi ve kalite düzeyini sağlamayan personelin azaltılması temel işlemlerdir.

Uluslararası genel kabul gören bankaların ulusal piyasalara girişlerinin kolaylaştırılması, bankacılık sektöründe, kalitenin düzeltilmesi bakımından alınacak önlemlerden bir diğeridir. Bu tür bankaların, ulusal bankalara göre ileri yönetim tekniklerine, güçlü sermayeye ve teknolojik avantajlara sahip olmaları halinde, rekabeti hızlandıracakları ve böylece sektörün etkinliğini, verimliliğini ve kalitesini arttıracakları düşünülmektedir.

2.1.3.3. Yapısal Yöntemler

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında ana hedef, bankaların, dolayısıyla sektörün sağlamlığını arttırmaktır. Bu yönde, yararlanılan bir diğer araç rekabet politikasıdır.

Sektörün sorunlarının altında yatan nedenler, genelde aşırı banka sayısı ile çok sıkı veya çok gevşek lisanslama politikalarından kaynaklanabilmektedir. Aşırı sıkı lisanslama politikaları, rekabetin yetersiz kalmasına yol açabildiği gibi, kamu ve özel sektör bankaları arasındaki eşit olmayan faaliyet alanları oluşmasına, verimsiz piyasaların çoğalmasına ve aşırı bölümlenmeye neden olabilir.

Yapısal önlemler ana boyutlarıyla, banka kapatmaları, birleşmeler ve bankacılık sektörünün iyi işlemeyen bölümlerine yönelik düzenlemeler ve rekabet şeklinde gündeme gelebilmektedir. Yapısal önlemlerin düzenlenmesi ve uygulanmasında temel güçlük, bu yöntemleri piyasa ilkeleri ile uyumlu bir şekilde kullanabilmektir (Dziobek; 1998, s. 14).

Sektörün rekabet yapısını güçlendirmek ve sağlamlığını oluşturmak amacıyla gerçekleştirilen yapısal yeniden yapılandırma, büyük ölçüde sorunlu varlıkların yönetimi, sorunlu bankaların çözülmesi ile sektörün düzenleme ve denetleme yapısının iyileştirilmesine ilişkin uygulamalardan oluşmaktadır.

Yapısal yeniden yapılandırma kapsamında değerlendirilen sorunlu bankaların çözülmesinde kullanılacak çok sayıda yöntem bulunmaktadır. Bu yöntemlerin bir ucunda bankanın faaliyetlerinin durdurularak tasfiye edilmesi yer alırken, diğer ucunda banka sermayesine katkıda bulunularak bankanın faaliyetlerine devam etmesini sağlamak gelmektedir.

Banka yeniden yapılandırma programlarının, çeşitli aşamalarında sorunlu bankaların çözülmesinde yararlanılan yöntemler, tek tek ya da birlikte kullanılmaktadır.

Seçilen çözümleme yöntemi, krizin ve dolayısıyla yeniden yapılandırmanın maliyetini doğrudan etkilemektedir.

2.1.3.3.1. Sorunlu Varlıkların Yönetimi

Sorunlu varlıklar, piyasa koşulları, yasal düzenlemeler ve uygulamalar çerçevesinde, nakde dönmesi güçleşmiş, temerrüde düşmüş ve hukuki takip süreci başlamış varlıklardır (Arslan; 2002, s. 4). Bunlar genelde, kriz dönemlerinde üst hacimlere ulaşan değerlerdir. Faiz oranlarının yükselmesi, ekonomik büyümenin azalması ve devalüasyon gibi faktörler borçluların yükümlülüklerini yerine getirme kapasitelerini olumsuz olarak etkilediğinden, özellikle kriz dönemlerinde bankaların sorunlu varlıklarının oranı da yükselmektedir.

Sorunlu varlıkların yönetimi, bankacılık sektöründeki yeniden yapılandırma faaliyetlerinin en önemli unsurlarından bir tanesidir. Sorunlu varlıkların yönetiminde ilk

adım, sorunlu varlıkların tanımlanması ve “satma”, “yeniden yapılandırma” ve “zarar kabul etme” seçeneklerinden birisi ile ilişkilendirmektir (Woo; 2000, s. 5-6).

Sorunlu varlıkların satışı, risk çeşitlendirmesini ve kaynakların yeniden dağıtımını kolaylaştırır.

Sorunlu varlıkların yeniden yapılandırılması kapsamında, varlığın sahibi, borçlunun borç yükümlülüklerini yerine getirme yeteneğini güçlendirmek ve borcunu ödemesi amacıyla borçlu ile görüşmelere girişir. Borç yeniden yapılandırılmasının başarıyla gerçekleştirilmesi, hem borçlulara hem de alacaklılara yarar sağlayabilir. Varlıkların yeniden yapılandırılmalarında elde edilecek ekonomik getirinin, bunların tasfiye edilmelerinden elde edilecek getiriden fazla olması halinde, yeniden yapılandırma programına başlanması rasyonel olur.

Varlık sahibi, varlığın iyileşme olasılığı çok düşük olduğunda veya varlığı iyileştirme veya sürdürme maliyeti, varlık değerini aştığında varlığın değerini sıfır kabul edip, defter değerini bilançosundan düşebilir.

Sorunlu varlıkların yeniden yapılandırılmasında, temel olarak dört yöntem kullanılmaktadır. Bu yöntemler “varlık yönetim şirketlerinin kurulması”, “sorunlu varlıkların varlık yönetim şirketi yerine Mevduat Sigorta Kurumu gibi mevcut bir kamu kurumuna devredilmesi”, “kötü varlıkların satılması” ve “kurumsal borçların mahkemeye başvurmadan yeniden yapılandırılmasına yönelik gerçekleştirilen programlar” olarak sınıflanmaktadır.

Aşağıda, sorunlu varlıkların yeniden yapılandırılmasına ilişkin olarak VYŞ'nin kurulması ve mahkemeye başvurmadan kurumsal borçların yeniden yapılandırılması uygulamaları ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.1.3.3.1.1. Varlık Yönetim Şirketleri

Sorunlu varlıkların yönetimi ve elden çıkarılması, banka yeniden yapılandırmasının çok önemli ve karmaşık bir boyutudur. Başarılı bir banka yeniden yapılandırması, işlevlerini etkin bir şekilde yerine getiren bankaların sistemde kalmasını sağlamalı, ödemeler sisteminin korunmasını ve arta kalan sorunlu varlıkların uygun bir şekilde yönetilmesini ve elden çıkarılmasını gerçekleştirmelidir. Bu çerçevede, sorunlu

varlıkların boyutu sistem çapında büyük oranlara yükseldiğinde, VYŞ'lerine olan gereksinme belirginleşmektedir (Ingves vd.; 2004, s. 4).

“VYŞ'leri, finans sektöründeki sorunlu varlıkların, piyasalarda kabul gören ve ticari koşullarda pazarlanabilen finansal ürünlere dönüştürülerek, piyasalara akışkanlık kazandırılmasını amaçlayan ve bu işlevle kurulup, ortaklarına piyasa koşulları çerçevesinde bir sermaye getirisi sağlamayı hedefleyen kuruluşlar” olarak tanımlanmaktadır (Arslan; 2002, s. 3).

Sorunlu varlıkların yönetimi ve elden çıkarılmasında varlıkların türü, boyutu ve dağılımı ile bankacılık sisteminin yapısı ve yönetim kapasitelerine bağlı olarak çeşitli seçenekler bulunmaktadır.

Sorunlu varlıkların çözümlenmesinde tek bir optimal çözüm yöntemi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, VYŞ'nin başarısını sağlayacak çeşitli etmenler bulunmaktadır. Bunlar, yasal ve düzenleyici çevre desteği, güçlü liderlik, operasyonel bağımsızlık, uygun bir şekilde yapılandırılmış teşvikler ve ticari uyum olarak sıralanabilir (Ingves vd.; 2004, s. 3).

VYŞ'lerinin başlıca işlevleri, “ödeme gücü çekip, varlığını sürdüremeyecek durumda olan finansal kurumların aktiflerini yönetmek ve tasfiye etmek”, “sorunlu ancak, varlığını sürdürebilen finansal kurumların yeniden yapılandırılmasını sağlamak”, “Kamunun düzenlemeye aldığı kamusal sermayeli bankaların özelleştirilmesini kolaylaştırmak”tır (Ingves vd.; 2004, s.3).

VYŞ'leri, bütün bankaların sorunlu varlıklarını yönetmek için kurulan “merkezi varlık yönetim şirketleri” ve her bankanın kendi bünyesinde sorunlu varlıklarını yönetmek amacıyla oluşturdukları “bankalara özel varlık yönetim şirketleri” olmak üzere iki statü içinde oluşmaktadır.

2.1.3.3.1.1.1. Merkezi Varlık Yönetim Şirketleri

Merkezi Varlık Yönetim Şirketleri yaklaşımında, sorunlu varlıkların iyileştirilmesi görevi, kamu tarafından oluşturulan bir merkezi varlık yönetim şirketine verilir. Sorunlu varlıkların yönetiminin özel sektör tarafından gerçekleştirilemediği durumlarda (örneğin, gerekli uzmanlık olmadığında) veya sorunlu bankalar alanındaki tıkanıklıklar büyük ölçeklere ulaştığında, ya da sorunlu kredilerin çözümlenebilmesi

için merkezi güç kullanımına gerek doğması halinde merkezileşmiş VYŞ gündeme gelmektedir (Hoelscher ve Quintyn; 2003, s. 26).

Bu yöntem, 1980'li yıllarda ABD'deki kriz sırasında ilk defa uygulanmıştır. VYŞ uygulaması, sonradan bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programlarında benimsenen bir uygulama haline gelmiştir. Bu çerçevede, bankaların kötü aktiflerinden kurtulmaları, temel ve karlı faaliyetler üzerinde yoğunlaşmaları öngörülmüştür.

Yöntemi doğrudan uygulayan diğer ülkeler Tayland (FRA), Endonezya (IBRA), Malezya ve Kore (KAMCO)'dir (Erdönmez ve Tulay; 2001, s. 24).

2.1.3.3.1.1.2. Merkezileşmemiş Varlık Yönetim Şirketleri

Merkezileşmemiş Varlık Yönetim Şirketleri yaklaşımında, sorunlu varlıkların yönetilmesinde farklılaştırma yönteminden yararlanılmaktadır. Bu alanda, uygulanan yöntem, banka içinde sadece kötü aktiflerin yönetimi ile ilgilenen ayrı bir birim oluşturulması veya bankanın iştiraki olarak bankaya özgü bir VYŞ (bad bank-kötü banka) kurulmasıdır.

Sözü edilen birim veya kötü bankalar oluşturmanın amacı, yeniden yapılandırma sürecinde sorunlu aktiflerin iyileşme oranını arttırmaktır. Bu yöntemlerle ayrıca, farklı finansal kurumlara yönelik, farklı çözümler bulunup esneklik sağlanması da hedeflenmektedir. Kötü aktiflerin bankadan ayrılması finansal güçlüğü düşen bankalara güvenin sağlanması açısından da önemlidir (Erdönmez ve Tulay; 2001, s. 24).

Belirtilen yöntemin mantığı, iyileşen bankanın artık faaliyetlerini daha etkin bir şekilde sürdürmesi, sermayesini daha kolaylıkla ve daha kontrol edilebilir hızlarla arttırabilmesidir. Bu düşünce yapısı içinde, kötü banka, sorunlu aktiflerini temizlemeye ve kendisini arıtmaya yoğunlaşabilecektir.

Sorunlu kredilerin tahsilinden elde edilen fonlar, hissedarlara temettü ödemesi veya faiz ödemesi olarak kullanılacağından personelin bu yönde yoğunlaşması da genel olarak etkinliği arttıracaktır (Santomero ve Hoffman; 1998, s. 14).

Bankaların kötü aktiflerinin yönetimi için ayrı bir birim veya varlık yönetim şirketi kurmalarına izin verilirken, etkin bilgilendirme, muhasebe, gözetim ve denetim düzenlemelerinin yapılması da kaçınılmaz olacaktır (Erdönmez ve Tulay; 2001, s. 24).

Bankaların, borçlularına ilişkin bazı kurumsal bilgilere sahip olmaları nedeniyle, sorunlu kredilerini kendi bünyelerinde çözmeleri merkezileşmiş yaklaşıma oranla daha etkili sonuçlar verebilmektedir.

Sorunlu varlıkların bankalarda kalması ve bu varlıkların çözümlenmesi, kredi verme ve izleme prosedürlerini iyileştirme konusunda bankaları daha fazla teşvik ettiği de düşünülebilir. Ancak, merkezileşmemiş yaklaşımın başarılı olabilmesi için bankalar ile şirketler arasında sahiplik ilişkisinin bulunmaması ya da bu tür bir ilişkinin sınırlı kalması ana koşul olarak görünmektedir (Klingebiel; 2000, s. 4).

Her iki yaklaşımın üstünlük ve eksiklikleri, yapılarındaki özelliklerle açıklanabilmektedir. Merkezi yaklaşım güç birikimini kullanmanın yararlarını, merkezi olmayan ise esneklik ve hızın katkılarını içermektedir (Klingebiel; 2000, s. 6).

2.1.3.3.1.2. Finansal Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırması

Varlığını uzun vadede sürdürebilecek durumda olan bir çok firma, kriz dönemlerinde ekonomik durgunluk ve yüksek faiz oranları nedeniyle borçlarını geçici olarak ödeyemeyecek duruma düşebilmektedir. Bu firmalar teknik olarak ödeyebilirliklerini yitirmiş olmalarına rağmen, yardım sağlandığında varlıklarını devam ettirebilmektedirler. Bu tür firmalara yardım sağlanması, sadece reel ekonomideki kesintileri azaltmakla kalmamakta, aynı zamanda bankaların ve diğer alacaklıların zararlarını telafi etmede de, bir firmanın kapanmasından çok daha etkili olabilmektedir. (Hawkins ve Turner; 1999, s. 30).

Kurumsal borçların yeniden yapılandırılmasında gözlemlenen ana yaklaşımlar, borçlu firmaların mahkeme gözetiminde yeniden örgütlenmesi ya da tasfiyesini veya mahkemeye başvurulmaksızın, alacaklılar ile borçluların bire bir ya da merkezileşmiş çerçeveler içinde oluşturulan ilke ve süreçlere göre görüşme ve ilişkiye girişmeleri biçiminde oluşmaktadır. Bunlardan ilki, uzun süreler alması nedeniyle fazla yaygın olarak uygulanmamakta, ikinci yaklaşım esnekliği ve hızı nedeniyle, ancak, belli koşullar gözetilerek benimsenmektedir (Woo; 2000, s. 24-25).

Finansal sektöre olan borçların yeniden yapılandırılmasında, odak, borçluların uzun dönemde yaşayabilmesini sağlamaktır. Bu süreçte hedefin, borçların affı veya silinmesi olmadığı, alacaklıların teminat haklarının korunmasının önem taşıdığı, bu

bakış içinde borç verenlerin getirilerini yükseltmekten çok, risklerini azaltmaya çalışmalarının ilişkinin etik ve rasyonel tabanını oluşturacağı kabul edilmektedir.

Buna göre, yeniden yapılandırma ile sorunlu kredilerin gizlenmesine olanak tanınmaksızın, borçluların faaliyetlerini sürdürmelerini sağlayacak statülerin, yeni kredilerin ve zaman esnekliklerinin düzenlenmesine geçilmektedir.

Finansal sektöre olan borçların yeniden yapılandırılması süreçlerinin, alacaklıların kurumsal ilişkiler ve liderlikle koordine ettiği bir yapıda yürütülmesi, sektörel temelde bütün alacaklıların işletilen yeniden yapılandırma sürecinden etkilenme biçim ve yönlerinin çalışmalarda dikkate alınması, alacak haklarını devreden alacaklıların, bu devir ile yeniden yapılandırma sürecini zorlaştırmamaları veya sulandırmamaları, mekanizmanın temel gerekleridir (Hawkins ve Turner; 1999, s. 32).

Kurumsal ilişkilere bağlanan borç yapılandırmalarının işlerliği, ne ölçüde kamu yararı ve ekonomik istikrara katkıda bulunuyorsa, mekanizmanın özellikle geleceği olumlu görülmeyen borçluları kapsamında tutmaması da, işlerliğin bir diğer ana verisi olarak değerlendirilmektedir.

2.1.3.3.2. Tasfiye

Tasfiye, bir kuruluşun kapatılması amacıyla varlıklarının satılması ve yükümlülüklerinin mümkün olduğunca karşılanmasıyla ilgili yasal bir süreçtir. Banka tasfiyesi mahkeme yoluyla ya da mahkemeye başvurmadan, genel iflas prosedürünün içinde veya dışında, gönüllü veya gönülsüzce gerçekleştirilebilir.

Tasfiyede, varlıklar yasalar tarafından tanımlanan kurallar içinde alacaklılara ödeme yapmak için satılır. Sistemik bir krizde, birkaç kuruluşun acil ve eş zamanlı tasfiye edilmesi gereğinin doğması halinde, mevcut yapı, zamanında bu işi başaramayabileceğinden, tasfiye için özel prosedürler veya kuruluşlara ihtiyaç duyulabilir (Hoelscher ve Quintyn; 2003, s. 3).

Ödeyebilirliğini yitirmiş bütün bankaların tasfiye edilmesi genel bir kural olarak kabul edilmektedir (Santomero ve Hoffman; 1998, s. 15; Dziobek; 1998, s. 15; Lindgren vd; 1999, s. 21). Ödeyebilirliğini yitirmiş bankaların, çeşitli yardımlarla faaliyetlerini sürdürmesine izin verilmesi sistemin verimsizliğe yönlendirilmesi anlamına gelmektedir (Santomero ve Hoffman; 1998, s. 15). Ayrıca, banka yöneticileri

ve sahiplerinin tersine güdülerle davranabilmeleri ve durumun diğer bankalar açısından örnek oluşturabilmesi sorunların giderek derinleşmesine yol açabilmektedir. Ödeme gücünü yitirme durumu sistemik olduğunda, ödemeler sisteminin aksaması, kamu güveninin aşınması ve sonuç olarak finansal sistemin önemli ölçüde zarar görmesi söz konusu olacaktır.

Bu yüzden, bankaların tasfiye edilerek kapatılmaları gündeme gelir. Bankaların tasfiyesi süre gelen ve sürecek banka zararlarını durdurur ve mevduat sahiplerinin, alacaklıların ya da garanti verenlerin maliyetlerini azaltır. Banka kapatmalarıyla sağlanacak bir başka ilerleme ise, Merkez Bankasının kötü bankalara likidite desteğinin sona ermesi ve finansal sektördeki fazla kapasitenin eksilmesidir. Böylece, zararların ortaklara, sermaye benzeri alacak sahiplerine (subordinated debt) ve diğer alacaklılara dağıtılması mümkün olmaktadır. Banka tasfiyelerinin önemli diğer iki yönü ise, ödeme güçlüğü çeken kuruluşların faaliyetleri ile ilgili ahlaki tehlikeleri ortadan kaldırması ve diğer bankalara ve kamu stratejisine güvenin yeniden sağlanmasına katkıda bulunmasıdır (Lindgren vd.; 1999, s. 21).

Ancak, bankacılık sisteminin bir ülkenin finansal sisteminin en önemli ve alternatifsiz temeli olması ve sektörün genel ekonomi içindeki önemi, otoritelerin banka kapatmaları konusunda isteksiz davranmalarının nedeni olmaktadır. Gerçekten banka tasfiyesi ve kapatılmasına ilişkin tercihler, sistemin en zor kararları arasında yer alır.

Mevduat sahiplerine yapılacak ödemelerin, para genişlemesine yol açma olasılığı, bu kararı güçleştiren etmenlerden belki de en önde gelenidir. Banka varlıklarının değerinde azalmaya yol açması, sınırsız mevduat garantisi verilmeden uygulanmasıyla ters bir etki yaratarak krizin yayılmasına neden olması, kredi daralmasını getirmesi ve mevduata ulaşmayı zorlaştırması, tasfiye kararından önce kayda alınması gereken etmenlerdir (Lindgren vd.; 1999, s. 21).

Bunun yanı sıra, kapatılacak bankaların seçimi ve bu seçimin potansiyel olarak keyfi uygulamalara neden olabilmesi, banka kapatmayı aynı zamanda uygulanması zor bir yöntem haline de getirmektedir. Ödeyebilirliğini yitirmiş bir banka kapatılırken, bir diğerinin kapatılmaması ayrımcılık suçlamalarına yol açacağından, kapatma kararının verilmesinde bankanın zayıf finansal durumu ve sorunlarının tekrarlanıp tekrarlanmadığı göz önünde bulundurulmalıdır (Dziobek; 1998, s. 15).

2.1.3.3.3. Birleşme

Birleşme, bankanın tüm varlıkları ve yükümlülükleriyle bir başka bankaya aktarılması anlamına gelmektedir. Birleşmeler, kamu yardımıyla ya da yardımsız gerçekleşebilmektedir.

Kamu yardımı olmadan gerçekleşen birleşmelerde, daha zayıf bir banka daha güçlü bir banka ile birleşir. Burada ilgili otoritenin katkısı, tarafları bir araya getirmek ve birleşme sürecini izlemek ile sınırlıdır. Kamu yardımıyla gerçekleşen birleşmelerde kamu tarafından satın alan tarafa, bazı finansal yardımlar ya da vergi teşvikleri sağlanır (Frydl ve Quintyn; 2000, s. 14).

Bazı durumlarda birleşmeler, banka kapatmalarını önlemek amacıyla yapılmakta ve otoriteler bir anlamda, birleşmelerin olması için tarafları zorlamaktadır. Ancak bu tür birleşmeler bankacılık sektöründe istikrarı sağlayamamakta ve sağlam bankanın finansal durumunu da bozabilmektedir (Dziobek; 1998, s. 16).

Bu nedenle, finansal açıdan zayıf bir banka ile birleşmede kaçınılması gereken temel konu, başlangıçta daha sağlam olan bir bankanın zayıflamasına yol açılmamasıdır (Hoelscher ve Quintyn; 2003, s. 3).

Diğer taraftan, farklı rekabet avantajlarına sahip bankaların birleşmesi de, her zaman etkin bir çözüm olmayabilir. Özellikle kamu ve özel bankaların birleşmesi halinde, bankaların farklı kurumsal kültürlerinin olması ve aralarındaki teknik sorunların çözülmesi çok maliyetli olmaktadır (Dziobek; 1998, s. 16).

2.1.3.3.4. Kamulaştırma

Kötü ya da iflas etmiş bir bankanın kamulaştırılması, kamunun ödeme gücünü yitirmiş bir bankanın büyük ortağı olmasını ve onu yeniden sermayelendirmesini ifade eder.

Kamulaştırmanın buradaki anlamı, kamunun ödeme gücü olan, sağlam bir bankayı satın aldığı bir durumu yansıtan, geleneksel kamulaştırmadan farklıdır. Sistemik bir krizde, kamunun amacı genellikle bankaya geçici olarak sahip olmak ve en kısa zamanda özelleştirmektir (Frydl ve Quintyn; 2000, s. 12).

Kamulaştırma, banka sermayesi mevcut veya potansiyel ortaklar tarafından yeterli düzeye getirilememişse ve söz konusu bankanın tasfiye edilmesi finansal

sistemde istikrarsızlık yaratacaksa tercih edilmelidir. Bu yöntemde, kamu bankanın sahipliğini üstlenir. Banka yeniden yapılandırılması devam ederken, bankacılık lisansını korur ve faaliyetlerine devam eder (Hoelscher ve Cortavarria; 2004, s. 7).

Geçmişte yapılan en başarılı ve en az maliyetli kamulaştırmaların, bankaların çok kısa zaman dilimleri içinde yeniden yapılandırıldığı ve özelleştirildiği uygulamalar olduğu görülmektedir (Hoelscher ve Cortavarria; 2004, s. 7).

Kamulaştırılan bankaların kısa sürede özelleştirmeye hazırlanamaması ve özelleştirilememesi, yöntemin amacına ulaşmasını engeller. Kamulaştırılan bankanın yavaş yavaş hükümetin ekonomi politikalarının aracı haline gelmesi, bankanın kamunun destekleri olmadan sektörde rekabet edememesi ya da çeşitli ayrıcalıklarla sistemin etkin çalışmasını engelleyici bir etki yaratması, bu yöntemin olası sakıncaları haline gelebilir.

2.1.3.3.5. Özelleştirme

Etkin çalışamayan ve ödeme güçlüğü içinde olan kamu bankaları, çoğu kez sistemdeki sorunlarının temel nedenleri durumuna gelmektedir. Kriz süresince bu bankalar arkalarındaki kamu desteği nedeniyle, halk tarafından daha güvenli görülürler.

Kamu bankaları sistemik sorunların kaynağı olarak görüldüğünde, özelleştirme yeniden yapılandırma stratejisinin önemli bir bileşeni olarak kabul edilir. Özelleştirmeye, kamu bankalarının imtiyazlarını kaldırarak başlanabilir. Bu durum, rekabeti geliştireceğinden bütün bankaların yararına olacaktır (Dziobek; 1998, s. 17).

Bununla birlikte, özelleştirme hemen uygulanabilecek bir yöntem değildir. Pek çok ülkede kamu bankalarının özelleştirilmesi, kamu bankasının finansal ve operasyonel yeniden yapılandırmasını kapsayan, önceden yapılması zorunlu bazı faaliyetler olduğu için uzun zaman almaktadır.

Özelleştirmenin hızlı yapılması kamu için önemli riskler içermektedir. Özelleştirme sonrası yeni sahiplerin bankayı iyi yönetememeleri durumunda, yeniden kamulaştırma gündeme gelebilmektedir. Başarılı bir özelleştirme, rekabetçi bir açık arttırma sürecine izin veren uygun alıcıların varlığına bağlıdır (Dziobek; 1998, s. 17).

2.1.4. Bankacılık Krizlerinin Maliyeti Ve Paylaşımı

Bankacılık sektörünün tamamı ya da bir bölümünde ortaya çıkan bir kriz, ekonominin çeşitli kesimlerine önemli maliyetler yüklemektedir.

Bankaların iflas etmesi sonucu, öncelikle ortaklar sermayelerinin bir kısmını ya da tamamını, bankanın yöneticileri ve diğer çalışanları da işlerini kaybedebilmektedirler. Mevduat sahipleri tasarruflarının bir kısmını ya da tümünü kaybetme riskiyle karşılaşabilirler. Bankaya fon sağlayan alacaklılar, fonlarını geri alamayabilirler. Bankanın kredi müşterileri, fon sağlama açısından söz konusu bankaya bağımlı iseler, başka kaynaklara ulaşmada zorluklarla karşılaşabilirler. Sonuçta, vergi mükellefleri bile kamunun bankacılık krizine müdahale etmesi nedeniyle, dolaylı olarak maliyetlere katlanmak zorunda kalabilirler.

Bankacılık krizlerinin maliyeti genelde çok yüksektir. Tablo 2-1 son dönemlerde yaşanan bankacılık krizlerinin maliyetleri hakkında fikir verebilir. 1994-2003 yılları arasında yaşanan 30 krizin 23'ü gelişmekte olan ülkelerde meydana gelmiştir. Bu krizlerin 11'i sadece bankacılık krizi iken, 19'u döviz krizi ile birlikte gerçekleşen bankacılık krizidir.

TABLO 2-1: FİNANSAL KRİZLERİN MALİYETİ				
	Bankacılık Krizlerinin Sayısı (1994-2003)	Ortalama Kriz Süresi (Yıl)	Finansal Maliyetler/ GSYİH	Ortalama Kümülatif Çıktı Kayıpları/ GSYİH
Bütün Ülkeler	30	3,7	18	16,9
<i>Gelişmekte olan ülkeler</i>	23	3,3	20	13,9
<i>Gelişmiş ülkeler</i>	7	4,6	12	23,8
Bankacılık Krizi	11	3,3	5	5,6
Bankacılık ve Döviz Krizi	19	4,1	25	29,9

Kaynak: Cartens vd.; 2004, s. 31.

Bankacılık krizlerinin maliyeti temel olarak iki başlık altında incelenmektedir. Bunlardan biri “finansal maliyetler” diğeri ise “ekonomik maliyetler”dir.

Finansal maliyetler, merkez bankasının SBVM işlevi nedeniyle bankalara sağladığı likidite desteği, sorunlu bankaların yeniden sermayelendirilmesinden kaynaklanan maliyetler ve sorunlu kredilerin iyileştirilmesi amacıyla sağlanan fonlar gibi nedenlerle oluşmaktadır.

Ekonomik maliyetler ise, ekonomik büyümeyi engelleyen bankacılık krizlerinin reel ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerinden ortaya çıkmaktadır.

Bankacılık krizlerinin bütün maliyetini saptamak ta oldukça zordur. Bu maliyetler içinde finansal maliyetler açıkça hesaplanabilirken, ekonomik maliyetlerin hesaplanması daha zor olmaktadır.

Bankacılık krizinin kamu sektörüne brüt maliyeti, garanti kapsamındaki banka yükümlülüklerinin ödenmesi, likidite desteği sağlanması, bankaların sermaye yeterliliği düzeyine ulaşmalarına yardım edilmesi ve sorunlu kredilerin dönüştürülmesi için fon sağlanmasıdır. Oysa, bankacılık krizlerinin kamuya net maliyeti, ancak yeniden sermayelendirilen bankalar tarafından yapılan borç geri ödemeleri, yüklenilen sorunlu kredilerin satışından sağlanan gelirler ve sermaye paylarının satışından (özelleştirme) elde edilecek gelirler gerçekleştiikten sonra belirlenebilmektedir (Lindgren vd.; 1999, s. 37). Ayrıca, bankalara sağlanan finansal destekler, uzun bir zaman dilimine de yayılabilmektedir. Bu nedenle, maliyetler tahmin edilirken borçlanma maliyetleri, yüklenilen varlıklardan elde edilecek gelirlerdeki gecikme ve kullanılan kamu fonlarının alternatif maliyetlerini yansıtmak için nakit akımlarının uygun bir şekilde iskonto edilmesi gerekir (Hoelscher ve Quintyn; 2003, s. 40).

Bankacılık krizlerinin ekonomik maliyeti, kriz süresince genel ekonomide meydana gelen ekonomik çıktı (hasıla) düşüşleridir. Ekonomik maliyetin hesaplanmasında kriz döneminde gerçekleşen GSYİH ile kriz olmaksızın gerçekleşebilecek potansiyel GSYİH karşılaştırılmaktadır. Buradaki temel zorluk, gözlenmeyen potansiyel GSYİH düzeyinin -kriz olmamış olsaydı gerçekleşebilecek olan- belirlenmesidir (Hoggart vd.; 2002, s. 834).

Bankacılık krizlerinin maliyeti, ülkeler arasında çeşitli faktörlere bağlı olarak değişebilmektedir. Bankacılık krizlerinin kamuya maliyetinin büyüklüğünü etkileyen etmenler belirlenirken “krizin başlangıcındaki makro ekonomik koşullar ve finansal sektörün durumu”, “otoritelerin sorunları çözümede uyguladıkları politika ve yöntemler” ve “devletin kriz süresince yüklendiği varlıkları iyileştirmedeki başarısı” öncelikle incelenir.

Bankacılık krizlerinin maliyeti ile krizi çözümlenmede uygulanan politikalar arasındaki ilişkiler değerlendirildiğinde, sınırsız mevduat sigorta sistemlerinin, açık uçlu likidite desteğinin, yeniden sermayelendirmelerin tekrarlanması ve borçlulara

yönelik yardım programlarının finansal maliyetleri oldukça arttırdığı anlaşılmaktadır (Honohan ve Klingebiel; 2003).

Bankacılık krizlerinin maliyetleri (finansal ve ekonomik maliyetler) ile mevduat sigorta sistemleri arasındaki ilişkiler gözden geçirildiğinde ise, açık ve sınırsız bir mevduat sigorta sistemine sahip ülkeler ile açık bir mevduat sigortasının olmadığı ülkelerin* en yüksek finansal maliyetlere maruz kalan ülkeler olduğu, ancak bu ülkelerdeki ekonomik maliyetlerin (vazgeçilen ekonomik çıktı kayıpları anlamında) en düşük düzeyde gerçekleştiği (Hoggarth vd.; 2004) ve krizin maliyetini azaltan en önemli ögenin, müdahalelerin zaman kaybetmeden hızla yapılması olduğu (Kane ve Klingebiel; 2004) bilinmektedir.

Bankacılık krizlerinin maliyeti, ülkelerin gelişme düzeylerine göre de farklılaşmaktadır. Tablo 2-1'den anlaşılacağı gibi, 1994-2003 arasında oluşan bankacılık krizlerinin gelişmekte olan ülkelerdeki finansal maliyeti GSYİH'nın %20'si iken bu oran gelişmiş ülkelerde %12 civarındadır.

Ayrıca bankacılık krizlerinin maliyetinin çok büyük olması ve süreçteki politik desteğin önemi, kamuoyunun bilgilendirilmesini ve şeffaf muhasebe kurallarını zorunlu kılmaktadır (Ingves ve He; 2002, s. 254).

Bankacılık krizlerinin çözümlenmesinde uygulanan yeniden yapılandırma programlarının uzun dönemdeki başarısı, kriz nedeniyle ortaya çıkan maliyetlerin adil bir şekilde paylaşımı ile yakından ilgilidir.

Maliyet paylaşımında adaleti sağlamak için, krizin ortaya çıkmasında rolü olan her kesimin, bu maliyetten pay almasını sağlamak gerekmektedir. Bankacılık krizlerinin maliyetine maruz kalmaları beklenebilecek taraflar, kredi alanlar, bankanın yöneticileri ve sahipleri, alacaklılar, kamu ve dolayısıyla vergi mükellefleri ve mevduat sahipleridir (Dziobek; 1998, s. 21-22; Daniel; 1997, s. 6).

Bir bankanın iflas etmesinde kuşkusuz bankadan kredi alanların borç yükümlülüklerini yerine getirememelerinin payı vardır. Bu nedenle, sorunlu kredilerin

* Yazarlar, kriz öncesinde açık bir mevduat sigorta sisteminin olmadığı ülkelerde, kriz süresince yaygın kamu garantilerinin kullanıldığını, bu nedenle söz konusu ülkelerde de finansal maliyetlerin en yüksek düzeylerde gerçekleştiğini vurgulamaktadırlar (Hoggarth vd.; 2004, s.2).

iyileştirilmesinde kredi alanların bu maliyeti paylaşmasını sağlayacak her türlü önlemin alınması da gerekmektedir.

Aşırı risk alarak kazanç elde etmeyi uman ve kötü yönetim sonucu bankanın sorunlarının ortaya çıkmasında rolü olan bankanın üst düzey yöneticileri ve sahipleri de bankanın sorunlarının ortaya çıkmasındaki payları doğrultusunda pay almak durumunda olmalıdırlar (ARIC; 2003, s. 69).

2.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Daha önce de belirtildiği gibi, sektörde yaşanan krizlerin ardından, “etkin, uluslararası ölçekte rekabet edebilir ve sağlıklı bir bankacılık sistemine geçişi sağlamak” amacıyla Mayıs 2001 tarihinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından hazırlanan, “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” kamuoyuna duyurulmuş ve uygulanmaya başlanmıştır.

TBS'nin yeniden yapılandırılması ve iyileştirilmesine ilişkin önlemler 2000 yılının başlarında uygulanmaya başlanan IMF destekli “enflasyonun düşürülmesi” programının hem ön koşulu hem de bir ögesi olarak tasarlanmış ve uygulanmıştır.

Bu çerçevede, Bankalar Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılmıştır. Eylül 2000'de “Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu” (BDDK) oluşturularak Hazine ve T.C. Merkez Bankası tarafından yürütülen denetim ve düzenleme faaliyetleri, bağımsız bir kurula devredilmiştir. Finansal bünyesi bozulan bankalara, kamu tarafından el konulması kolaylaştırılmış, bankacılık sektörünün yapısını güçlendirmek amacıyla finansal bünyesi zayıflayan bazı bankalar (Yaşarbank, Yurtbank, Ege Bank, Sümerbank ve Esbank) kamu kontrolüne alınmıştır.

BDDK göreve gelişiyle birlikte yaptığı denetimler sonucunda, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kapsamında olan bankalara yönelik yolsuzlukları değerlendirmek üzere incelemeler başlatmıştır. Ancak, sistemdeki diğer sorunlu bankalar ve kamu bankalarının yeniden yapılandırması için yeterince hızlı davranılamamıştır. 2000 yılı sonlarına doğru ekonomideki belirsizliklerin artması ve programda sapmaların meydana gelmesi bankacılık sisteminde biriken risklerin gerçekleşmesine neden olmuştur (Erdoğan; 2002, s. 130).

2.2.1. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı'nın Temel Ögeleri

Kur rejiminin terk edilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı ortadan kaldırmak ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına ilişkin alt yapıyı oluşturmak amacıyla, kamu tarafından “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” şeklinde nitelenen bir program uygulamaya konmuştur. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ise, bu programın ana unsurlarından birisini oluşturmuştur. Bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı Mayıs 2001’de yürürlüğe girmiştir. **Programın temel hedefi; etkin, uluslararası ölçekte rekabet edebilir ve sağlıklı bir bankacılık sistemine geçiş sağlamaktır** (BDDK; 2001, s.13).

Programın, bankacılık sisteminin finansal ve operasyonel yapısının güçlendirilmesine yönelik uygulamalar ile bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini arttıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemeleri içermesi hedeflenmektedir (BDDK; 2001, s. 13).

Yeniden Yapılandırma Programı başlıca dört öge üzerinde yoğunlaşmıştır. Kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması ile TMSF bünyesindeki bankaların en kısa zamanda çözüme kavuşturulması programın ilk iki ögesidir. Krizden olumsuz etkilenen özel bankaların sağlıklı yapıya ulaştırılması programın diğer ögesini oluşturmaktadır. Bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini arttıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ise, programın son ögesidir.

Program’ın unsurları incelendiğinde, diğer ülke deneyimleri ile paralellik görülmektedir.

TBS’nün yeniden yapılandırılması için 2000 yılında gerçekleştirilen uygulamalar, bankacılık sektöründe düzenleme ve denetleme yetkisinin yönetsel ve finansal özerkliğe sahip “Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu”na (BDDK) verilmesiyle başlamıştır. Böylece, bankaların denetim ve gözetiminde yaşanan çok

başlılık* ortadan kalkmış, düzenlemelerin uluslararası standartlara ve uygulamalara yaklaştırılması yönünde adımlar atılmıştır.

2.2.2. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Çerçevesinde Gerçekleşen Gelişmeler

TBS, Program çerçevesinde ilk kez sistemli ve kapsamlı bir yeniden yapılandırma sürecine girmiştir. Büyük ölçüde tamamlanan bu süreçte gerçekleşen gelişmelere, aşağıda değinilmektedir.

2.2.2.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, finansal ve operasyonel yeniden yapılandırmayı içermektedir. Kamu bankalarının finansal yönde yeniden yapılandırılması büyük ölçüde tamamlanmıştır. Operasyonel yeniden yapılandırma ise, bu bankaların özelleştirilmesi doğrultusunda yürütülmektedir.

2.2.2.1.1. Kamu Bankalarında Finansal Yeniden Yapılandırma

Kamu bankalarının finansal yönde yeniden yapılandırılması çerçevesinde, görev zararlarının tasfiye edilmesi, kısa vadeli yükümlülüklerin azaltılması, sermaye yapılarının güçlendirilmesi, mevduat faizlerinin piyasa faizlerine uyumlu hale getirilmesi ve kredi portföyünün etkin yönetimi gibi alanlarda yoğunlaşma yaşanmıştır. Bu kapsamda gerçekleşen gelişmeler şöyle sıralanabilir (BDDK; 2003, s. 12-15):

2001 yılı içinde 23 katrilyon lira tutarında özel tertip tahvil ihraç edilerek T. C. Ziraat Bankası ve Türkiye Halk Bankası'nın görev zararları alacakları ve bunlara tahakkuk eden faizlerin tamamı tasfiye edilmiştir.

Yapılan yasal düzenlemeler ile, görev zararlarının tekrar oluşumunu önlemek amacıyla, kamu bankaları aracılığıyla yapılacak kaynak aktarımları için ihtiyaç duyulacak kaynakların bütçeye konması ve bunların bankalara önceden aktarılması uygulamasına geçilmiştir.

Kamu bankalarının Mart 2001 tarihi itibarıyla özel bankalar ile banka dışı kesime olan kısa vadeli yükümlülükleri sıfırlanmıştır. Bunu, söz konusu bankalar Hazine'den almış oldukları özel tertip tahviller karşılığında Merkez Bankası'ndan repo

* BDDK'nın kuruluşundan önce bankacılık sektörünün gözetim ve denetimi TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı ve TC Merkez Bankası tarafından gerçekleştirilmekteydi.

veya doğrudan satış yoluyla likidite sağlayarak gerçekleştirmişlerdir. Kamu bankalarının kısa vadeli yükümlülüklerinin ortadan kalkması, bu bankaların kısa vadeli fon piyasasında yarattığı baskıyı ortadan kaldırmıştır.

Kamu bankaları, menkul kıymet ve nakit olarak yapılan sermaye aktarımı yoluyla yeniden sermayelendirilmiştir. Kamu bankalarının yeniden sermayelendirilmesi ve aktifleri içinde risk ağırlığı sıfır olan DİBS'nin payının artması bu bankaların sermaye yeterlilik rasyolarını önemli ölçüde iyileştirmiştir.

Kamu bankalarının mevduat faiz oranları, DİBS piyasa faiz oranlarının altında ve ortak olarak belirlenmeye başlanmış ve mevduat faizleri genel faiz oranlarındaki düşüşe paralel bir gelişme göstermiştir.

Kamu bankalarının faaliyetlerini etkinlik ve verimlilik ilkeleri çerçevesinde sürdürmeleri doğrultusunda, ihtisas kredileri de dahil olmak üzere tüm kredi faizlerini kaynak maliyetlerini dikkate alarak belirlemeleri sağlanmıştır.

Kamu bankaları, sorunlu hale gelen kredilerini takipteki alacaklar hesabına aktarma ve gerekli karşılıkları zamanında ayırma konularında daha ihtiyatlı bir uygulama içine girmişler ve böylelikle bilançolarını daha şeffaf hale getirmişlerdir.

2.2.2.1.2. Kamu Bankalarında Operasyonel Yeniden Yapılandırma

Kamu bankalarının finansal yönde yeniden yapılandırılmasıyla eş anlı olarak operasyonel yeniden yapılandırma çalışmaları da başlatılmıştır. Kamu bankalarının operasyonel yönde yeniden yapılandırılması kapsamında bir dizi önlemlere başvurulmuştur (BDDK; 2003, s. 16-17):

Operasyonel yönde yeniden yapılandırma sürecinde, bu bankaların yönetimleri bağımsız bir ortak yönetim kuruluna bağlanmış, şube ve personel sayısında azaltıma gidilerek verimlilik ve karlılığın artırılması hedeflenmiştir.

Ortak yönetim kuruluna kamu bankalarını yeniden yapılandırma ve bu bankaları özelleştirmeye hazırlama yetkisi verilmiştir.

Emlak Bankası'nın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izni kaldırılmış ve bu banka Ziraat Bankası'na devredilmiştir.

Söz konusu bankaların organizasyon, teknoloji, ürün, insan kaynakları, krediler, finansal kontrol, planlama, risk yönetimi ve hizmet yapısının çağdaş bankacılığın ve uluslararası rekabetin gereklerine göre yapılandırılması hedef alınmıştır. Bu doğrultuda örgüt şeması hizmet bölümlenmesi çerçevesinde yeniden düzenlenmiş ve yeni örgüt yapısıyla rasyonel çalışabilme olanağı ortaya çıkmıştır.

2.2.2.2. TMSF Kapsamındaki Bankaların Çözümlemesi

Türkiye’de bankacılık ilkelerine göre faaliyet göstermediği saptanan ve ödeme gücünü yitirmiş bankalar, genellikle TMSF kapsamına alınarak çözümlenmektedir. Bankaların TMSF bünyesinde çözümlenmesi süreci, bu bankaların yönetim ve denetimlerinin veya ortaklık hakları hariç yönetim ve denetimlerinin BDDK kararı ile TMSF’ye devredilmesi ile başlamaktadır. TMSF’de 1997 yılından bu yana, 22 banka TMSF’ye devredilmiştir (TBB; 2004, s. 1).

Tablo 2-2’den izlenebileceği gibi, kısmen birleşme veya satış yolu ile çözümlenme süreci tamamlanmış olan bankalar; Sümerbank, Egebank, Yurtbank, Yaşarbank, Bank Kapital, Ulusalbank, Etibank, İnterbank, Esbank, EGS Bank, Toprakbank, İktisat Bankası, Kentbank, Bank Ekspres, Sitebank, Tarişbank, Pamukbank ve Demirbank’tır.

Çözümlenme süreci devam eden bankalar ise; Tasfiye Halindeki Türk Ticaret Bankası, tasfiye çalışmaları sürmekte olan Kıbrıs Kredi Bankası, iflası istenmiş olan İmar Bankası ve bir geçiş bankası olarak varlığını sürdüren Bayındırbank’tır.

Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı’nın finansal bünyesi bozulmuş bankaların çözümlenmesine ilişkin yöntemi, bu bankaların TMSF’ye devredilip burada çözümlenmesi olmuştur. TMSF’ye devredilen bankalar, satış, devir yoluyla birleşme ve bilançonun parçalar halinde satışı yöntemleri kimi durumlarda tek başlarına, kimi durumlarda ise birlikte kullanılarak çözümlenmiştir (BDDK; 2003, s. 23).

TABLO 2-2: TMSF'YE DEVREDİLEN BANKALAR VE MEVCUT DURUMU		
BANKALAR	DEVİR TARİHİ	MEVCUT DURUMU
<i>Birleştirilen Bankalar</i>		
EGEBANK	21.12.1999	26.01.2001'de Sümerbank ile birleştirilmiştir.
YURT BANK	21.12.1999	26.01.2001'de Sümerbank ile birleştirilmiştir.
YAŞARBANK	21.12.1999	26.01.2001'de Sümerbank ile birleştirilmiştir.
BANK KAPITAL	27.10.2000	26.01.2001'de Sümerbank ile birleştirilmiştir.
ULUSAL BANK	28.02.2001	26.01.2001'de Sümerbank ile birleştirilmiştir.
İNTERBANK	07.01.1999	15.06.2001'de Etibank ile birleştirilmiştir.
ESBANK	21.12.1999	15.06.2001'de Etibank ile birleştirilmiştir.
İKTİSAT BANKASI	15.03.2001	Bankacılık lisansı 07.12.2001'de kaldırılmış ve tasfiye süreci başlatılmıştır. Daha sonra 04.04.2002'de Genel Kurul'da alınan karar ile tasfiye kaldırılarak Bayındırbank ile birleştirilmiştir.
KENTBANK	09.07.2001	Bankacılık lisansı 28.12.2001'de kaldırılmış ve tasfiye süreci başlatılmıştır. Daha sonra 04.04.2002'de Genel Kurul'da alınan karar ile tasfiye kaldırılarak Bayındırbank ile birleştirilmiştir.
EGS BANK	09.07.2001	Bankacılık lisansı 18.01.2002'de kaldırılmış ve aynı tarih itibariyle Bayındırbank ile birleştirilmiştir.
ETİBANK	27.10.2000	Bankacılık lisansı 28.12.2001'de kaldırılmış ve tasfiye süreci başlatılmıştır. Daha sonra 04.04.2002'de Genel Kurul'da alınan karar ile tasfiye kaldırılarak Bayındırbank ile birleştirilmiştir.
TOPRAKBANK	30.11.2001	Bankacılık lisansı 30.09.2002'de kaldırılmış ve aynı tarih itibariyle Bayındırbank ile birleştirilmiştir.
PAMUKBANK	19.06.2002	Halkbank'a devredildi (2004).
<i>Satılan Bankalar</i>		
BANK EKSPRES	12.12.1998	30.06.2001'de Tekfen Grubuna satılmıştır. 26.10.2001'de Tekfenbank ile birleştirilmiştir.
DEMİRBANK	06.12.2000	20.09.2001'de HSBC Bank PLC ile hisse devir sözleşmesi imzalanmış, fiili hisse devri 30.10.2001'de gerçekleşmiştir.
SÜMERBANK	21.12.1999	Birleşik Sümerbank 09.08.2001'de Oyak Grubuna satılmış ve Sümerbank'ın Oyakbank'a devri 11.01.2002'de tescil edilmiştir. Faaliyetine Oyakbank olarak devam etmektedir.
SİTEBANK	09.07.2001	20.12.2001'de Novabank SA ile hisse devir sözleşmesi imzalanmış ve hisse devir işlemi 25.01.2002'de gerçekleşmiştir. Faaliyetine Bank Europa olarak devam etmektedir.
TARIŞBANK	09.07.2001	Denizbank AŞ'ye devrine ilişkin hisse devir sözleşmesi 21.10.2002 tarihinde imzalanmış olup, fiili hisse devri 25.10.2002 tarihi itibariyle tamamlanmıştır. Denizbank ile Tarişbank'ın birleşmesi 19.12.2002 tarihinde BDDK tarafından uygun görülmüş, birleşme 27.12.2002 tarihinde tamamlanmıştır.
<i>Tasfiye Sürecindeki Bankalar</i>		
T. TİCARET BANK.	06.11.1997	09.08.2002 tarihinde yapılan olağanüstü genel kurul toplantısında tasfiye kararı alınmış, buna ilişkin yasal süreç başlatılmış ancak, 14.05.2003 tarihinde alınan kararlara ihtiyati tedbir konulması nedeniyle tasfiye süreci durmuştur.
<i>Yönetimi ve Denetimi Fona İntikal Eden Bankalar</i>		
KIBRIS KREDİ BANKASI	27.09.2000	Tasfiye çalışmaları devam etmektedir.
İMAR BANKASI	03.07.2003	19.02.2004 tarihinde bankanın iflası istemiyle dava açılmıştır.
<i>TMSF Bünyesinde Bulunan Bankalar</i>		
BAYINDIRBANK	09.07.2001	Varlık Yönetim işlevini yürütecek geçiş bankası olarak yapılandırılmaktadır.

Kaynak: www.tmsf.org.tr

Sorunlu bankaların TMSF bünyesine alınarak çözümlenmesi, bankanın tüm varlık ve yükümlülükleri ile birlikte TMSF'ye devredilmesi, bir anlamda kamulaştırılmasıdır. Böylece TMSF bankanın tüm yükümlülüklerini yerine getirmek durumunda kalmaktadır. Bu tür bir çözümlenme yönteminin diğer yöntemlere göre kamuya maliyeti arttırdığı açıktır. Bu konuda, BDDK tarafından hazırlanan BSYYP Gelişme Raporunda (Ekim 2003), sorunlu bankaların çözümlenmesinde diğer seçeneklere göre çok daha fazla mali yük getiren bu stratejinin neden uygulandığına ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Raporda sorunlu bankaların çözümlenmesinde uygulanan yöntemin yanında iki seçeneğin daha gündeme geldiği belirtilmektedir. Bu seçeneklerden biri “bankaların tüm yükümlülüklerinin ödenmesi suretiyle tasfiye edilmesi”dir. Ancak, yöntemin, yüksek nakit ihtiyacı nedeniyle aşırı bir borçlanma gereği ortaya çıkaracak olmasının olumsuz etkilerinden kaçınmak için, bu yöntemden kaçınıldığı ifade edilmektedir.

Diğer yöntem ise, “sigortaya tabi mevduatın ödenmesi suretiyle tasfiye”dir. Bu başka bir deyişle, mevduatların 50 milyar liraya kadar olan kısmının ödenip ve yabancı bankalara olan kredi borcunun (1.3 milyar dolar) üstlenilmediği bir yöntemdir. Raporda bu yöntemin uygulanmama gerekçesi olarak, “yöntemin bankacılık sisteminin kırılğan yapısı nedeniyle, tüm bankacılık sistemini olumsuz yönde etkileyeceği, finansal sisteme iç ve dış güven kaybı yaratarak, tasarrufların bankacılık sistemi dışına çıkması ve ayrıca yurt dışı bankaların sağlıklı olan bankalarımıza kredi limitlerini de kapatması risklerini getireceği” ifade edilmiştir (BDDK; 2003, s. 23).

2.2.2.2.1. TMSF Kapsamındaki Bankaların Finansal Yeniden Yapılandırılması

Finansal bünyesi bozulan ve bankacılık ilkelerine göre faaliyet göstermeyen bankalarının kamu denetimine alınması amacıyla TMSF'ye devredilmesi ve bu bankaların çözümlenmesi, BSYYP'nın en önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. Bu çerçevede söz konusu bankaların finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılmaları gerçekleştirilmiş ve çözümlenme süreçleri büyük ölçüde tamamlanmıştır. TMSF bünyesindeki bankaların finansal yeniden yapılandırılması kapsamında bir dizi önlem alınmıştır (BDDK; 2003, 27-31):

TMSF bankalarının 16 Mart 2001 itibariyle 5,2 katrilyon TL olan diğer bankalar ve bankacılık kesimi dışındaki kısa vadeli yükümlülükleri sıfırlanmıştır.

TMSF bünyesindeki bankaların yabancı para açık pozisyonları Mayıs 2001 itibariyle 4,5 milyar dolar iken, yapılan dövize endekli kamu kağıdı enjeksiyonunun etkisi ile Haziran 2001 sonunda 561 milyon dolara düşmüştür. Ancak Pamukbank'ın TMSF kapsamına alınmasıyla açık pozisyonların tutarı tekrar artmıştır. Yinelenen dövize endekli kamu kağıdı enjeksiyonu sayesinde Eylül 2003 itibariyle 19 milyon dolar seviyesine inmiştir.

TMSF kapsamına alınan bankaların mevduat faiz oranları Mart 2001'den itibaren piyasa ortalamalarına yaklaştırılmıştır.

TMSF çözümleme sürecini hızlandırmak için söz konusu bankaların mevduatları ve yabancı para yükümlülüklerini devretmiştir. Mevduatların devri, ihale yoluyla ve karşılığında DİBS verilerek yapılmıştır. İhaleler sonucunda 479 trilyon liralık TL cinsinden mevduat ve 2,587 milyar dolarlık YP cinsinden mevduat 8 adet özel bankaya devredilmiştir. TMSF bankalarının 2,4 milyar dolarlık mevduat dışı yabancı para yükümlülükleri ise kamu bankalarına devredilmiştir.

2.2.2.2.2. TMSF Kapsamındaki Bankaların Operasyonel Yeniden Yapılandırılması

TMSF bankalarının operasyonel yönde yeniden yapılandırılması ile finansal yönde yeniden yapılandırma eş anlı olarak yürütülmüş ve bu çerçevede şube ve personel sayılarında önemli azalışlar kaydedilmiştir (BDDK; 2003, s. 31-32).

Devir tarihi itibariyle TMSF bankaları 1.815 şubeye sahip iken, 383 şube satılan bankalarla devredilmiş, 265'i satılmış ve 851'i ise kapatılarak çözümlenmiştir. Diğer şubeler Pamukbank'ın Halk Bankasına devri ile birlikte, Halk Bankası'na devredilmiştir. TMSF bünyesinde ise, geçiş bankası olarak tutulan Bayındırbank'a ait 5 şube bulunmaktadır.

TMSF'ye devredilen bankalarla birlikte 37.889 personel devralınmıştır. Personel sayısı önemli ölçüde azaltılmıştır. Personelin bir kısmı ise, satılan banka ve şubelerle birlikte devredilerek istihdamı korunmuştur.

2.2.2.2.3. TMSF Kapsamındaki Bankalarda Sorunlu Varlıkların Yönetimi

TMSF kapsamına alınan bankalardaki sorunlu varlıkların çözümlenmesi amacıyla, TMSF bünyesinde yeni örgütsel yapılanmaya gidilmiş ve bu çerçevede takipteki alacaklar, iştirakler ve gayrimenkuller bu yeni yapılanma içinde çözümlenmeye başlamıştır (BDDK; 2003, s. 33-38).

2.2.2.3. Özel Bankaların Yeniden Yapılandırılması

Yeniden yapılandırma programı öncesinde özel bankacılık sistemi, yüksek kur, faiz ve likidite riski, sorunlu kredilerde artış, düşük aktif kalitesi, karlılık düzeyinde düşüş, özkaynak yetersizliği ve yetersiz iç denetim ve risk yönetim sistemleri gibi yapısal sorunlara sahiptiler. Bu yapısal sorunlar, özel bankaları iç ve dış şoklara karşı kırılgan hale getirmiştir.

Kısa aralıklarla yaşanan krizler de, bankaların önemli ölçüde kayıplara uğramasına ve bilançolarında biriken risklerin gerçekleşmesine yol açmıştır. Kriz öncesi ve sırasında aktif kalitesi bozulan ve sermayeleri eriyen bankaların güçlendirilmesine yönelik, aktif kalitesini düzeltici ve sermaye yapısını güçlendirici önlemler alınmıştır. Özel bankalar operasyonel yeniden yapılandırma kapsamında kendi bünyelerinde maliyetlerini azaltmaya yönelmişlerdir.

2.2.2.3.1. Özel Bankaların Finansal Yeniden Yapılandırılması

Özel bankaların finansal yönde yeniden yapılandırılması kapsamında, Hazine ile iç borç takası gerçekleştirilmiş, ayrıca bankaların sermaye yapılarını güçlendirmek amacı ile “Banka Sermayelerini Güçlendirme Programı” uygulanmıştır.

2.2.2.3.1.1. Borç Takası

Hazine tarafından Haziran 2001’de gerçekleştirilen iç borç takası ile bankaların yabancı para açık pozisyonları önemli ölçüde kapatılmıştır. Böylece, kur riskinin yönetilebilir hale gelmesi sağlanmıştır.

İç borçlanmada değişken faizli, dövize endeksli ve döviz cinsinde tahvillerin payının artması, bankaların kur riskinin yanı sıra faiz riskinin de azalmasına katkıda bulunmuştur.

2.2.2.3.1.2. Banka Sermayelerini Güçlendirme Programı

2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizler finansal bünyesi güçlü bankaları da önemli ölçüde etkilemiş ve ciddi zararlara yol açmıştır. Ortaya çıkan zararlar sonucunda bu bankaların sermaye yeterlilik oranları, yasal oranların altına gerilemiştir. 2001 yılında finansal bünyesi güçlü bankaların sermayeleri gerçekleşen 2.7 milyar dolarlık zarar ve kur etkisiyle 6 milyar dolar erimiştir (BDDK; 2003, s. 45).

Finansal bünyesi güçlü bankaların sermaye yapılarını güçlendirmeleri kapsamında, öncelikle kendi kaynakları ile sermayelerini arttırmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Alınan taahhüt mektupları çerçevesinde, banka sahipleri 2001 yılında 1.8 katrilyon liralık sermaye artışı gerçekleştirmişlerdir (BDDK; 2003, s. 47).

Uluslararası konjonktürdeki olumsuz beklentiler, finansal sektörde yaşanan krizin uzun sürmesi ve reel sektörde istenen iyileşme sürecinin gecikmesi, program kapsamında banka sahiplerince gerçekleştirilen sermaye artışlarının yetersiz kalması ve bankaların sorunlu aktiflerinin artmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda, yeniden sermayelendirme amacıyla ve BSYYP’nda yapılan revizyonla, “Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı”, gerektiğinde kamu desteği de sağlanarak, uygulamaya konulmuştur.

Banka Sermayelerini Güçlendirme Programı (BSGP) temel olarak üç evreden oluşmaktadır.

Birinci Aşama-Değerlendirme Aşaması: Değerlendirme aşamasında üç aşamalı bir denetim süreci öngörülmüştür. Birinci denetim bağımsız denetim kuruluşlarının ilk denetimi, ikinci denetim bağımsız denetçilerin uygunluk açısından yaptıkları denetim, son değerlendirme ise Bankalar Yeminli Murakıplarının yerinde denetimlerinden oluşmaktadır (BDDK; 2002a, s. 6).

Değerlendirme aşaması sonucunda program kapsamındaki 25 bankanın* sermaye ihtiyacı 1.326 trilyon lira (866 milyon dolar; 21 Haziran 2002 tarihli TCMB döviz alış kuru ile) olarak tespit edilmiş, ancak alınan önlemler ve 2002 yılındaki olumlu

* Program kapsamına başlangıçta 27 adet banka alınmasına rağmen, veriler Milli Aydın Bankası ve Pamukbank’ın TMSF’ye devri nedeniyle 25 adet bankayı kapsamaktadır.

gelişmeler** sonunda bu tutarın 1.102 trilyon lira azalarak 224 trilyon liraya (146 milyar dolar; 21 Haziran 2002 tarihli TCMB döviz alış kuru ile) düştüğü görülmüştür (BDDK; 2002b, s. 8-9).

İncelemeler Vakıflar Bankası, Şekerbank ve Pamukbank'ın sermaye ihtiyaçları bulunduğunu belirlemiştir. Ayrıca, denetim öncesinde enflasyon muhasebesi uygulanmadan yapılan hesaplamalarda %14.2 olan ortalama sermaye yeterliliği rasyosu, denetim sonrasında enflasyon muhasebesi uygulanarak yapılan hesaplamalarda %14.8 olarak gerçekleşmiştir. Program kapsamındaki 25 bankanın 7 tanesinin SYR'leri %10-20 aralığında, 11 tanesinin ise %20'nin üzerinde bulunduğu saptanmıştır (BDDK; 2002b).

İkinci Aşama-Ortakların Banka Sermayelerini Güçlendirme Aşaması:

İkinci aşamayı, yedek akçelerle karşılanamayan ölçüde zararın bulunması ve SYR'nun %8'in altında kalması halinde, hissedarların banka zararlarını tamamen üstlenmesi ve gerekli sermaye artırımını karara bağlaması oluşturmaktadır (BDDK; 2002a, s. 7).

Yukarıda da değinildiği gibi, değerlendirme aşaması sonunda üç bankanın (Vakıflar Bankası, Şekerbank ve Pamukbank) sermaye ihtiyacı olduğu saptanmıştır. Bu bankalardan Şekerbank'ın sermaye ihtiyacı ortaklar tarafından nakden karşılanmıştır (BDDK; 2002b). Sermaye ihtiyacı olan Pamukbank ise, Yapı ve Kredi Bankası'na devredilmesini talep etmiş, ancak bu talebi sermaye açığının çok yüksek olması (yaklaşık 2 milyar dolar) ve Yapı Kredi Bankasının finansal bünyesini bozacağı gerekçesiyle kabul edilmemiştir. Pamukbank, BDDK tarafından bankaya bildirilen ve banka tarafından alınması gereken önlemleri almamış olması ve ödeyebilirliğini yitirmiş bulunması gerekçeleriyle TMSF'ye devredilmiştir (BDDK; 2002b)

Üçüncü Aşama - Kamu Desteği Sağlanarak Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Aşaması: Bu aşama, sermaye yeterliliği standart oranı pozitif olmakla beraber %8'in altında kalan bankalara doğrudan sermaye desteği ve sermaye benzeri

** Söz konusu önlemlerin başında; 162 trilyon liralık nakit sermaye girişi ve daha önce sorunlu kredi olarak gösterilip karşılık ayrılan alacaklardan yapılan 738 trilyon liralık tahsilat gelmektedir. Ayrıca Aralık 2001-Mayıs 2002 döneminde bankaların bilanço içi açık pozisyonlarını kapatmaları sonucunda kur riskine esas varlık ve yükümlülüklerinin yaklaşık %14 oranında azalması piyasa riski için bulundurulması gereken sermaye ihtiyacını 72 trilyon lira düşürmüştür. Bu önlemlerin yanı sıra, faizlerdeki genel düşüşlerin, menkul kıymetler cüzdanındaki kağıtların değerlemesini 130 trilyon lira tutarında olumlu yönde etkilemesi sermaye ihtiyacını azaltan önemli bir gelişme olmuştur (BDDK; 2002, s. 8).

kredi sağlanması yoluyla, sermaye yapılarının güçlendirilmesini içermektedir (BDDK; 2002a, s. 7).

Birinci aşama sonucunda sermaye ihtiyacı bulunan Vakıflar Bankasına bu aşamada sermaye yeterliliği standart rasyosunu %9'a ulaştıracak miktarda sermaye benzeri kredi tahsis edilmiştir (BDDK; 2003, s. 48).

2.2.2.3.2. Özel Bankaların Operasyonel Yeniden Yapılandırılması

Özel bankaların operasyonel yönde yeniden yapılandırılması çerçevesinde, bankalar ilk öncelik olarak kendi bünyelerinde şube ve personel sayılarını uygun sayıya ulaştırmaya yönelmişlerdir. Öte yandan maliyetleri azaltmak için girişilen otomasyon ve şubeler arası işbirliği çalışmaları, gündemin diğer basamaklarını oluşturmuştur.

2.2.2.4. Sorunlu Varlıkların Yönetimi

Sorunlu varlıkların çözümlenmesi banka yeniden yapılandırma programlarının önemli bir unsurudur. Sorunlu varlıkların çözümlenmesi sadece bankacılık sektörünü değil, bankalardan kredi alan ve kriz nedeniyle borçlarını ödeyemez hale gelen reel sektör şirketlerini de ilgilendirmektedir.

2.2.2.4.1. Finansal Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması (İstanbul Yaklaşımı)

Tablo 2-3'den de görüleceği gibi, bankacılık sektöründe takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, Aralık 2000 tarihi itibarıyla %10.2 iken, Mayıs 2002 itibarıyla %16.8'e yükselmiştir. Krizin ardından bir yıldan fazla bir süre geçmiş ve yeniden yapılandırma programı uygulanıyor olmasına rağmen sektörün sorunlu kredilerinin azalmaması, kurumsal bir düzenleme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

2001 Şubat krizinin ardından dalgalı kur uygulamasına geçilmesiyle birlikte bankacılık sektörü kadar reel sektörün de önemli zararlara uğraması, bankacılık sektörünün tahsili gecikmiş alacaklar sorununun, reel sektör firmalarıyla birlikte ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Mayıs 2001'de açıklanan Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programının ardından ne finansal ne de reel sektörlerde beklenen iyileşmelerin yeterince gerçekleşmemesi, Program'da yapılan revizyon ile finansal sektöre olan borçların

yeniden yapılandırılmasını gerektirmiştir ve “İstanbul Yaklaşımı” olarak bilinen “Finansal Yeniden Yapılandırma Programı” (FYYP) uygulamaya konmuştur.

TABLO 2-3: TAKİPTEKİ KREDİLERİN GELİŞİMİ			
	Toplam Krediler (Milyar Dolar)	Takipteki Krediler (Milyar Dolar)	Takipteki Krediler / Toplam Krediler (Yüzde)
Aralık 1999	36	3,4	9,4
Aralık 2000	45	4,6	10,2
Aralık 2001	27	4,5	16,7
Mayıs 2002	28	4,7	16,8

Kaynak: TBB

“FYYP, ekonomiye katma değer yarattığına inanılan ve finansal darboğaz yaşayan üretici firmaların, fon yaratma yetenekleri dikkate alınarak, alacaklı kuruluşlarca uygun görülecek süreç ve koşullar içinde, gerek katma değer yaratmaya devam etmeleri, gerekse öngörülen süreçte finansal kesime olan geri ödeme yükümlülüklerini yerine getirebilmelerine olanak sağlanması” biçiminde tanımlanmaktadır (TBB; 2002, s. 13).

“FYY Çerçeve Anlaşmaları” kapsamında banka alacaklarının, bu anlaşmaların BDDK tarafından onaylandığı tarihten itibaren üç yıl içinde sözleşmeye bağlanarak, gerektiğinde borçluya ek finansman desteği de sağlanmak suretiyle yeniden yapılandırılması veya yeni itfa planına bağlanması mümkün hale getirilmiştir (BDDK; 2003, s. 49).

TABLO 2-4: FİNANSAL YENİDEN YAPILANDIRMA PROGRAMININ SONUÇLARI		
	FYYP Kapsamına Alınan Firma Sayısı	FYYP Kapsamında Yapılandırılan Borç Tutarı (Milyon \$)
Büyük Ölçekli Firma	217	5.313
Küçük Ölçekli Firma	101	647
TOPLAM	318	5.960

Kaynak: FYY Koordinasyon Sekreteryası, 2005.

Tablo 2-4'ten de izlenebileceği gibi, FYYP'nın sona erdiği Haziran 2005 tarihi itibariyle, 318 firmaya ait toplam 5,960 milyar dolar tutarındaki kredi yeniden yapılandırılmıştır. Bu tutar Nisan 2005 itibariyle yaklaşık 74 milyar dolar olan kredi stokunun %8'ine denk gelmektedir. Sorunlu krediler tek başına ele alındığında bu oran daha da yükselmektedir.

FYYP'nın sorunlu kredilerin çok büyük bir bölümünü kapsamına aldığı göz önünde bulundurulduğunda başarıyla uygulandığı söylenebilir (FYY Koordinasyon Sekreteryası; 2005).

2.2.2.4.2. Varlık Yönetim Şirketleri

Sektördeki sorunlu aktiflere akışkanlık kazandırmak amacıyla kurulması öngörülen Varlık Yönetim Şirketleri için gerekli hukuki altyapı Ekim 2002 tarihinde yayınlanan “Varlık Yönetim Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelik” ile düzenlenmiştir.

Düzenlemenin yapıldığı dönemdeki olumsuz makro ekonomik göstergeler, Irak Savaşı ve hukuki süreçlerde yaşanan sorunlar gibi faktörler, VYŞ'lerinin kurulmasını geciktirmiştir.

Ancak, ilki Ağustos 2004'te, ikincisi Eylül 2005'te gerçekleşen TMSF alacak satış ihaleleri ile VYŞ'ne ilginin arttığı görülmektedir.

VYŞ'nin önümüzdeki yıllarda da sektörün sorunlu aktiflerinin çözümlenmesinde önemli bir işlevi yerine getireceği düşünülebilir.

2.2.2.5. Banka Gözetim ve Denetim Yapısının Güçlendirilmesi

Bankacılık sisteminin yapısal yönde yeniden yapılandırılması kapsamında, sistemde düzenleme yapılıp, denetimin iyileştirilmesi, risk alma ve yönetme sürecine ilişkin yöntemlerin değişmesi ve kurumsal alt yapının güçlendirilmesi yönünde yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Böylece, sektörel sorunların altında yatan nedenlere odaklaşılması ve uluslararası standartlara uygun bir yasal ve kurumsal çevre oluşturulması öngörülmüştür. Bu doğrultuda yapılan düzenlemeler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (BDDK; 2003, s. 60-65):

Bankaların kullandıkları kredilerde risk yoğunlaşmalarının önlenmesi bakımından, banka kaynaklarının belirli gruplar üzerinde toplanmasının engellenmesi

amaçlanmıştır. Bu çerçevede bankaların sınırlamaları aşan tutarları için 2006 yılına kadar kademeli olarak yeni düzenlemeye uyum sağlaması istenmiştir. Karşılıklar için yapılan düzenleme ile, kredi alacaklarının geri dönebilirliği ve teminat özelliklerine göre ayrı kategorilerde sınıflandırılması temeli getirilmiştir.

Geçmişte, holdinglerin diğer şirketlerini finanse etmek için kendi bankalarını kullandıkları bilinmektedir. Yapılan düzenlemelerle, bankaların diğer şirketlere yatırım yapabilecekleri miktar sınırlandırılmıştır. 2009 yılına kadar geçiş süreci tanınarak, bankaların finansal kurumlar dışındaki bir ortaklığa iştirakleri, kendi özkaynaklarının en fazla %15'i, bu iştiraklerin toplam tutarı ise banka özkaynaklarının %60'ını geçemeyecektir.

Bankaların mevcut ve potansiyel riskleri nedeniyle oluşabilecek zararlara karşı yeterli sermaye bulundurmalarını sağlamak amacıyla, “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine İlişkin Yönetmelik” Şubat 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemeler, Basel Bankacılık Denetim Komitesi* tarafından alınan karar doğrultusunda oluşturulmuştur.

Basel Bankacılık Denetim Komitesi, 1988 yılında farklı ülkelerde uygulanan sermaye yeterliliği hesaplama yöntemlerini birbirleriyle uyumlu hale getirmek ve bu konuda uluslararası platformda geçerli olacak asgari bir sektör standardı oluşturmak amacıyla Basel-I olarak adlandırılan “Sermaye Yeterliliği Uzlaşısını” yayınlamıştır. Basel-I’de sermaye yeterliliğinin hesaplanması açısından, sadece kredi riski göz önünde bulundurulmuştur (BDDK; 2005).

Basel-I 1989’da yayınlanan ve üç yıllık bir geçiş sürecini içeren bir düzenleme ile ülkemizde de uygulanmaya başlamıştır. Basel-I’in yayınlanmasının ardından, bankaların finansal yapılarında piyasa risklerinin** de oldukça önemli bir rol oynuyor olması, sermaye yeterliliğinin hesaplanmasına piyasa risklerinin dahil edilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Bu doğrultudaki kararlar 1996 yılında alınmıştır. Ülkemizde de Şubat 2001 tarihinde yürürlüğe giren “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine İlişkin

* Basel Bankacılık Denetim Komitesi, gelişmiş ülkelerin merkez bankaları ve bankacılık denetim otoriteleri yetkililerinden oluşmaktadır.

** Piyasa riskleri faiz oranı riski, hisse senedi pozisyon riski ve kur riskinden oluşmaktadır.

Yönetmelik” ile sermaye yeterliliğinin hesaplanmasında kredi riskinin yanı sıra piyasa riskleri dahil edilmiştir.

Basel Komitesi 2004 yılında, finansal piyasalarda meydana gelen gelişmeleri ve Basel-I’in sermaye yeterliliği ölçümüne ilişkin eksikliklerini dikkate alarak Basel-II’yi yayınlamıştır. Basel-II’de kredi ve piyasa risklerinin yanı sıra bankaların operasyonel riskleri* için de sermaye ayırma yükümlülüğü getirilmiştir.

Ülkemizde, BDDK da Basel-II’nin uygulanması doğrultusunda çalışmalarına devam etmektedir.

Bankaların risk algılama ve yönetim esasları uluslararası gelişmeler ve yeni uygulamalar doğrultusunda tanımlanmış ve bankaların iç denetim ve risk yönetim sistemleri hakkında düzenlemeler yapılmıştır.

Bankaların iç denetim ve risk yönetim sistemlerinin kurulmasını sağlamak ve bu sistemlerin kurulmasına ilişkin esas ve usulleri belirlemek amacıyla Şubat 2001’de “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetim sistemleri Hakkında Yönetmelik” yayınlanmıştır. Bu yönetmelik ile bankalarda yönetim ve denetim açısından güçler ayrılığı ilkesinin oluşturulması konusunda olumlu gelişmeler sağlanmıştır.

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması kapsamında banka birleşmelerini teşvik edici düzenlemeler ve vergi avantajları getirilmiştir.

Banka bilançolarında şeffaflığın artırılması ve uluslararası muhasebe standartlarına uyum konusunda düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda, bankaların öncelikle hesap ve kayıt düzeninde saydamlık ve birlikteliğin sağlanması, işlemlerin kayıt dışında kalmasının önlenmesi, faaliyetlerin gerçek mahiyetlerine uygun olarak sağlıklı ve güvenilir bir biçimde muhasebeleştirilmesi hedeflenmiştir. Finansal tabloların zamanında ve doğru bir şekilde hazırlanması, bağımsız denetime tabi tutulması, raporlanması ve yayımlanmasına ilişkin ilkeleri belirleyen “Muhasebe Uygulama Yönetmeliği” ve ekleri 21 Haziran 2001 tarihinde yayınlanmıştır.

Bankalar Eylül 2001 dönemi itibariyle finansal tablolarını enflasyon muhasebesine göre hazırlamaya başlamışlardır.

* Operasyonel Risk, Basel-II’de yetersiz ve aksayan iç süreçler, insanlar ya da sistemler ya da harici olaylar sonucu ortaya çıkan zarar riski olarak tanımlanmaktadır (örneğin zimmet, deprem, bilgi işlem arızası sonucu ortaya çıkan zararlar).

Dış denetim ve denetçilere ilişkin standartlar oluşturulmuş ve bankanın kredi portföyü ve piyasa riskinin incelenmesi dış denetimin kapsamına alınmıştır.

Türk bankalarının yurt dışı iştirakleri, şube ve temsilcilikleri aracılığıyla yürüttükleri faaliyetlerin gözetim ve denetimini sağlamak amacıyla, faaliyette bulunan diğer ülkelerin denetim birimleriyle işbirliği ve anlaşmalar yapılmıştır. Böylece, yurt dışı faaliyetlerin, ana kuruluş ile bağlantıları değerlendirilebilecek kurumsal bir çerçeve oluşturulmuştur.

2.2.3. Yeniden Yapılandırmanın Finansal Maliyeti

Türkiye’de yaşanan bankacılık krizinin ve sektörün yeniden yapılandırılmasının toplam maliyeti BDDK’ya göre, 47.2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Tablo 2-5). Bu maliyetin 39.3 milyar dolarlık kısmı, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması (21.9 milyar dolar) ve TMSF’ye devredilen bankalar için (17.3 milyar dolar) Hazine tarafından karşılanmıştır.

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasından doğan maliyetin 19 milyar doları bu bankaların birikmiş görev zararlarını ortadan kaldırmak, 2.9 milyar doları ise yeniden sermayelendirmek için kullanılmıştır (BDDK; 2003).

Toplam maliyetin önemli bir kısmını kamu bankalarının birikmiş görev zararlarının tasfiyesi amacıyla kullanılan fonlar oluşturmaktadır. Maliyetlerin diğer önemli bir bölümünün ise, TMSF kapsamına alınan bankaların çözümlenmesi için kullanıldığı görülmektedir.

TABLO 2-5: - YENİDEN YAPILANDIRMANIN FİNANSAL MALİYETİ		
	\$ (milyar)	GSYİH %
Hazineye Maliyeti	39,3	26,6
<i>Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması</i>	<i>21,9</i>	
Görev Zararları	19,0	
Yeniden Sermayelendirme	2,9	
<i>TMSF’ye Devredilen Özel Bankalar</i>	<i>17,3</i>	
Özel Sektöre Maliyeti	7,9	5,3
<i>TMSF</i>	<i>5,2</i>	
<i>Ortaklar Tarafından Sermaye Enjeksiyonu</i>	<i>2,7</i>	
Toplam	47,2	31,9

Kaynak; BDDK, 2003.

Bankaların TMSF bünyesinde çözümlenmesi sürecinde üstlenilen maliyetler, bir yandan iyileştirme sürecine bağlı olarak devralınan aktiflerin (kredi, iştirak, gayrimenkul) satışı, tasfiyesi ve tahsili ile sağlanırken, diğer yandan bankanın sorunlu hale gelerek ayrıştırılmasına neden olanlar hakkında açılan davalar yolu ile takip ve tazmin edilmeye çalışılmaktadır (TMSF; 2004).

TABLO 2-6: BANKACILIK KRİZLERİ VE MALİYETİ		
Ülke	Kriz Dönemi	Toplam Maliyet /GSYİH (Yüzde)
Türkiye	2000-2001	31,9
İspanya	1977-1985	16,8
Japonya	1990-	20,0
Endonezya	1997-	50,0
Malezya	1997-	20,5
Güney Kore	1997-	26,5
Meksika	1995	20,0
Arjantin	1980-82	55,3
Brezilya	1994-96	15,0-20,0
Çek Cumhuriyeti	1994-95	12,0

Kaynak: Pazarbaşıoğlu; 2002.

TBS'nün yeniden yapılandırılmasının finansal maliyeti, GSYİH'nın %30'unu aşan bir tutara karşılık gelmektedir. Diğer ülkelerdeki yeniden yapılandırma uygulamalarının maliyeti ile karşılaştırıldığında, Türkiye'deki yeniden yapılandırmanın maliyetler açısından en üst sıralarda yer aldığı görülmektedir (Tablo 2-6).

Çalışmanın, bundan sonraki bölümünde, yapılan tüm bu düzenlemelerin, alınan önlemlerin ve katlanılan yüksek maliyetlerin ardından, yeniden yapılandırmanın büyük ölçüde tamamlandığı 2004 sonu itibarıyla, TBS'nün geldiği nokta, bankaların performansı açısından değerlendirilecektir.

III. BÖLÜM

YENİDEN YAPILANDIRMA DÖNEMİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN PERFORMANSI

Çalışmanın bu bölümünde, önce “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”nın (BSYYP) uygulandığı dönemde, bankacılık sektörünün yapısında ve bazı finansal performans göstergelerindeki değişim incelenecek, daha sonra, Veri Zarflama Analizi (VZA) kullanılarak, etkinlik ve verimlilik değişiminin ölçümü gerçekleştirilecektir.

TBS’nde 1999 yılında başlayan ve Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin ardından, sistematik ve kapsamlı bir yeniden yapılandırma programı ile önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Sektörün finansal sağlamlığının ve karlılığının sağlanması ve sürdürülebilmesi amacıyla, gerek düzenleme otoritesi gerekse bankalar tarafından gerçekleştirilen uygulamalar ve alınan önlemler sektör üzerinde etkilerini göstermeye başlamıştır.

Ayrıca, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, Türkiye’de 2001 yılından itibaren uygulanmaya başlayan ekonomik istikrar programının da önemli bir unsurudur. Bu nedenle, bankacılık sektöründeki gelişmeleri programın hedeflerinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu Program ile birlikte, Türkiye ekonomisi bir enflasyonu düşürme sürecine girmiştir. Enflasyonu düşürme süreci ve arkasından gelmesi beklenen düşük enflasyon ortamı, bankaların uzun yıllar faaliyet gösterdiği yüksek enflasyon ortamından son derece farklıdır. Yeni faaliyet ortamında, faiz marjlarının daralması ve rekabetin artmasıyla, yüksek karlılık oranlarının yerini makul düzeyde karların alacağı beklenmektedir. Artan rekabet ve daralan kar marjları karşısında, bankaların karlılıklarını sürdürebilmelerinin ön şartı, kaynaklarını etkin kullanmalarındır.

Bu bölümde, Türkiye’de BSYYP’nin bankaların ve sektörün etkinliği ve verimliliği üzerindeki etkileri ile bankaların düşük enflasyon ve artan rekabet ile

tanımlanan yeni faaliyet ortamına etkinlik ve verimlilik açısından hazırlık düzeyleri araştırılmıştır.

Bu kapsamda, çalışmada önce bankacılık sektörünün 2001-2004 döneminde bazı temel yapı ve finansal performans göstergeleri incelenmiş, ardından, VZA yöntemi ile sektörün etkinliği ve bankaların etkinlik kaynakları araştırılmış, daha sonra ise etkinlik ölçüleri ve finansal performans göstergeleri arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır. Bankaların toplam faktör verimliliğindeki değişim ise Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Değişim Endeksi kullanılarak ölçülmüştür.

3.1. YENİDEN YAPILANDIRMA KAPSAMINDA TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GÖRÜNÜMÜ

Türk Bankacılık Sektörü, Yeniden Yapılandırma Programı kapsamında gerek düzenleme ve denetleme otoritesi gerekse bankalar tarafından gerçekleştirilen uygulamalar ile önemli gelişmeler kaydetmiştir. Çalışmanın bu kesiminde yeniden yapılandırma programlarının genel sonuçları ve sektörün yapısında ve bazı finansal performans göstergelerinde oluşan değişim açıklanacaktır.

3.1.1. BANKACILIK SEKTÖRÜ YENİDEN YAPILANDIRMA PROGRAMLARININ BAŞLICA SONUÇLARI

Banka yeniden yapılandırma literatürü genellikle, bankacılık krizlerinin çözümlenmesinde kullanılan yöntemler, her ülkenin kendi kurumsal ve yapısal özelliklerine bağlı olarak uygulanabilecek politikalar ve yeniden yapılandırma programlarının maliyetleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Yeniden yapılandırma programlarının sonuçlarını değerlendiren araştırma sayısı ise çok sınırlıdır.

Banka yeniden yapılandırma programlarının etkileri genel olarak iki başlık altında incelenmektedir (Zivkovic; 2000, s. 4):

- Makro ekonomik etkiler: Ekonomik faaliyetlerin düzeyinde ve kalitesinde gelişme, makro ekonomik istikrar, yabancı yatırımlar ve toplam tasarruflarda artış.
- Mikro ekonomik etkiler: Daha iyi banka performansı.

Banka yeniden yapılandırma programlarının mikro açıdan bankaların performansı, makro açıdan ise genel ekonomi üzerindeki etkilerini inceleyen temel

çalışma, Dziobek ve Pazarbaşıoğlu (1997)'na aittir. Araştırmacılar, önce, banka yeniden yapılandırma programlarının iki temel amacını, “i) bankacılık sisteminin finansal yaşayabilirliğini, bankaların ödeme gücünü ve karlılığının sürdürülebilirliğini sağlayarak yeniden oluşturmak ve ii) genel ekonomik faaliyetlerle ilgili olarak sistemin aracılık kapasitesini ve bankacılık hizmetlerinin düzeyini arttırmak”, şeklinde ortaya koymuşlar, daha sonra banka yeniden yapılandırma programı uygulayan 24 ülkede bu amaçların gerçekleşme düzeylerini ölçmüşlerdir.

Çalışmada, banka performansına ilişkin iki boyut incelenmiştir. Bunlar, “ödemeye gücü” ve “sürdürülebilir karlılık”tır. Araştırma sonucuna göre, bankaların ödeme gücüne ilişkin gelişmeler temel olarak, bankaların bilançolarını etkilemekte ve “stok gelişmeler” olarak ifade edilmektedir. Karlılığa ilişkin göstergeler ise, bankaların gelirlerini etkilemekte ve “akım gelişmeler” olarak tanımlanmaktadır. Banka performansındaki stok gelişmeler, finansal yeniden yapılandırma operasyonlarından, akım gelişmeler ise operasyonel yeniden yapılandırma uygulamalarından kaynaklanmaktadır (Dziobek ve Pazarbaşıoğlu; 1997, s. 7).

Araştırmada, stok gelişme göstergeleri olarak, i) Tahsili Gecikmiş Alacaklar/Krediler, ii) Kredi Karşılıkları/Krediler ve iii) Sermaye/Toplam Aktifler oranları kullanılmıştır. Stok gelişme göstergelerinde iyileşmenin gerçekleşmesi, toplam krediler içindeki tahsili gecikmiş alacakların azalmasına bağlı olmaktadır. Tahsili gecikmiş kredileri fazla olan bankalar, daha fazla karşılık ayıracağından, bankanın net gelirleri olumsuz etkilenmekte ve sonuçta sermaye kaybı ortaya çıkmaktadır. Akım gelişme göstergeleri olarak ise, i) Faaliyet Giderleri/Toplam Aktifler, ii) Faiz Gelirleri/Toplam Aktifler ve iii) Toplam Kar/Toplam Aktifler oranları kullanılmıştır. Akım göstergelerde iyileşmenin sağlanabilmesi, giderlerin azaltılmasına, faiz gelirlerinin ve karlılığın artırılmasına bağlıdır. Bu iyileşmeler elde edildiği ölçüde bankaların sermaye yapıları iyileşecek ve faaliyetlerinin devamlılığı sağlanacaktır (Dziobek ve Pazarbaşıoğlu; 1997, s. 7).

Araştırma kapsamındaki bütün ülke gruplarında, banka yeniden yapılandırma programlarından sonra “stok göstergeler”, “akım göstergeler”e göre daha fazla iyileşme göstermiştir. Araştırmacılar, bu sonucu şu şekilde açıklamaktadırlar: Finansal yeniden yapılandırma operasyonlarından kaynaklanan stok göstergelerdeki iyileşmenin daha

yüksek çıkmasının nedeni, bu göstergelerin kısa bir zaman içinde iyileştirilebilmesidir. Örneğin, tahsili gecikmiş alacakların tahvil karşılığında değiştirilmesi, aktif kalitesini arttıracaktır, ancak, bankanın maliyetleri, gelirleri ya da karı üzerinde herhangi bir etki yaratmayacaktır. Akım göstergelerde iyileşme, daha güç olan ve daha fazla zamana gereksinim gösteren, operasyonel yeniden yapılandırma ile sağlanabilir.

Uygulamada, yeniden yapılandırma programlarının bütün boyutlarına aynı düzeyde önem verilmediğinden, tüm göstergelerde benzer iyileşmenin sağlanamadığı gözlenmektedir. Sonuçta, operasyonel yeniden yapılandırmaya gerekli önemin verilmemesi ve akım gelişme göstergelerinde iyileşme sağlanamaması, bankacılık sektöründe sorunların yinelenmesine ve maliyeti çok yüksek olan yeniden yapılandırma operasyonlarının tekrarlanmasına yol açabilmektedir.

1992'de Tanzanya'da bir kamu bankası, sorunlu kredileri, kamu kağıtları ile değiştirilerek yeniden sermayelendirilmiş, ancak bankanın faaliyetlerine ve yönetimine ilişkin yeterli değişiklikler yapılmadığından, banka zarar etmeye devam etmiş ve ardından, sadece birkaç yıl içinde yeni bir yeniden yapılandırma ve yeniden sermayelendirme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan, İsveç'te iflas eden iki büyük banka birleştirilmiş ve yeniden yapılandırılmış, sonuçta sistemdeki en karlı bankalardan bir tanesi haline gelmiş ve yüksek bir piyasa değerine ulaşmıştır (Garcia; 1997, s. 62-63).

Yukarıdaki açıklamalar ve uygulama örneklerinden de görüldüğü gibi, banka yeniden yapılandırma programlarının başarılı olabilmesi, yeniden yapılandırmanın tüm boyutlarına aynı derecede önem verilmesine bağlıdır. Bankaların sorunlu varlıklarının çeşitli yöntemlerle çözümlenmesi ya da finansal açıdan yeniden yapılandırılması, bir süre için aktif kalitesini yükseltmekte ve sermaye yapısını güçlendirmektedir. Ancak, bu faaliyetler, etkinlik ve verimlilik ilkeleri çerçevesinde, bankanın sürdürülebilir bir karlılığa ulaşmasını sağlayacak operasyonel yeniden yapılandırma ile desteklenmediğinde, yeniden yapılandırma programlarının başarısından söz etmek mümkün görünmemektedir.

Küçükbaşakçı (2004), Dziobek ve Pazarbaşıoğlu (1997)'nin araştırma yöntemini izleyerek, Program'ın sonuçlarını Türkiye açısından değerlendirmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, Türk bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma operasyonları,

yeniden yapılandırma programı uygulayan diğer ülke örneklerinde olduğu gibi, daha çok stok gelişme göstergelerinde yoğunlaşmıştır. Çalışmada, akım gelişme göstergelerindeki değişimin göreceli olarak sınırlı kaldığı ve sektörün karlılık yapısında iyileşme yaşanmakla birlikte, bu değişimin stok etkilerindeki değişimin gerisinde kaldığı belirtilmektedir. Program'ın sonuçları banka alt grupları açısından incelendiğinde ise, finansal yeniden yapılandırma uygulamalarının daha çok kamu ve özel banka grupları üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

BSYYP'nın sonuçlarının değerlendirilmesinde kullanılacak bir diğer kaynak T.C. Merkez Bankası tarafından oluşturulan "Finansal Sağlık Endeksi-FSE"dir. Endeks, "bankacılık sektörünün finansal sağlamlığının ve kırılganlıklarının genel hatlarıyla tespit edilmesi ve tek bir göstergede özet olarak izlenmesi amacıyla seçilmiş bazı rasyolardan yararlanılarak oluşturulmuştur" (T.C. Merkez Bankası; 2005, s. 132).

Tablo 3-1'de görüleceği gibi, Aralık 1999'un başlangıç olarak kabul edildiği FSE, aktif kalitesi, likidite riski, kur riski, karlılık ve sermaye yeterliliği olmak üzere beş ayrı endeksin birleşmesinden oluşmaktadır. FSE, en yüksek seviyesine 111,3 ile 2004 yılının sonunda ulaşmış, Mayıs 2005 itibarıyla ise 110,5 seviyesinde kalmıştır.

FSE alt unsurlar açısından incelendiğinde, başlangıcından itibaren (1999 yılı, değer 100) sürekli başlangıcının altında seyreden tek endeks likidite riskidir. Raporda, bu durum "ekonomide güven ve istikrar ortamının sağlanması ile birlikte bankaların daha az likit kalma tercihleri likidite riski endeksine yansımıştır" şeklinde yorumlanmaktadır.

Aktif kalitesi endeksinde Aralık 2003 tarihinden itibaren iyileşme görülmektedir. Ancak, banka varlıkları içinde kredilerin payının artmaya başlaması, kredi riskinin daha etkin yönetilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Kur riski endeksi, Haziran 2001 tarihinde Hazine tarafından gerçekleştirilen Borç Takas operasyonunun etkisiyle Aralık 2001'den itibaren istikrarlı bir seyir izlemeye başlamıştır. Bu durum, bankaları ani kur hareketlerine karşı daha güçlü kılmaktadır.

Sermaye yeterliliği endeksi, bankaların öz kaynaklarının geçmiş yıllara göre güçlendiğini göstermektedir. Bu da, sektörü olası şoklara karşı daha dayanıklı tutmaktadır.

TABLO 3-1: T.C. MERKEZ BANKASI FİNANSAL SAĞLAMLIK ENDEKSİ

	Aktif Kalitesi Endeksi	Likidite Riski Endeksi	Kur Riski Endeksi	Karlılık Endeksi	Sermaye Yeterlilik Endeksi	Finansal Sağamlık Endeksi
Ara.99	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Ara.00	93,4	87,9	97,7	93,6	98,9	94,3
Ara.01	73,3	91,4	120,8	87,8	113,9	97,4
Mar.02	83,3	84,1	121,0	104,8	120,3	102,7
Haz.02	72,3	83,0	119,6	100,4	103,4	95,7
Eyl.02	77,4	74,7	121,4	100,6	118,2	98,5
Ara.02	85,8	74,9	121,0	104,0	126,7	102,5
Mar.03	89,3	72,3	121,0	103,6	131,0	103,4
Haz.03	89,5	69,9	121,3	105,8	137,3	104,8
Eyl.03	94,5	72,2	121,4	106,5	142,8	107,5
Ara.03	101,0	73,4	121,8	105,7	144,0	109,2
Mar.04	100,8	66,5	120,9	104,0	146,4	107,7
Haz.04	107,0	68,1	121,3	104,8	134,6	107,1
Eyl.04	109,0	73,3	121,8	105,5	138,5	109,6
Ara.04	109,6	75,1	121,4	105,4	145,0	113,3
Mar.05	111,1	69,7	121,1	106,8	145,6	110,9
May.05	112,6	68,6	121,4	107,0	143,0	110,5

Kaynak: 2005; T.C. Merkez Bankası Finansal Sağamlık Endeksi, s. 134.

Bankacılık sektörü 1999, 2000 ve 2001 yıllarında üç yıl üst üste zarar etmiş, 2002 ve 2003 yıllarında ise özellikle ticari karlardan elde ettikleri gelirlerle karlılıklarını yeterli bir düzeye ulaştırmıştır. 2004 yılı sonu itibariyle karlılıktaki yükselişin durduğu görülmektedir. 2005 yılında enflasyon muhasebesi uygulamasının sona ermesiyle, enflasyon muhasebesinden kaynaklanan net parasal pozisyon zararlarının ortadan kalkması sektörün net dönem karını olumlu etkilemiştir.

3.1.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YENİDEN YAPILANDIRMA SÜRECİNDE GÖZLEMLenen GELİŞMELER

Türkiye'deki bankacılık sistemi uzmanlaşmanın olmadığı, genel (universal) bankacılık sisteminin temel niteliklerini taşımaktadır. Sektördeki bankalar mevduat toplayan (ticaret bankaları) ve mevduat kabul etmeyen bankalar (yatırım ve kalkınma bankaları) olarak iki gruba ve ayrıca her bir grup sermaye kaynağına göre kamu, özel ve yabancı olmak üzere üç alt gruba ayrılmaktadır. Çalışmanın aşağıdaki kesiminde, TBS'nün yapısının belirlenmesinde kullanılacak bazı göstergeler, 2001-2004 itibariyle değerlendirilmiştir.

3.1.2.1. Banka, Şube ve Personel Sayısı

Tablo 3-2 ve tablo 3-3, 2000-2004 yılları arasında TBS banka, şube ve personel sayısını göstermektedir. Tablolardan da görüleceği gibi, 2000-2003 döneminde banka, şube ve personel sayılarında düşüş eğilimi vardır. Banka, şube ve personel sayılarındaki düşüşte, yeniden yapılandırmanın etkisi görülmektedir. Yeniden yapılandırma kapsamında, mali bünyesi zayıflayan bankaların TMSF'ye devredilmesi ve/veya kapatılması, kamu bankalarının operasyonel olarak yeniden yapılandırılmaları, banka birleşmeleri ve özel bankaların operasyonel etkinliği arttırmak için faaliyet giderlerini sınırlandırarak, personel ve şube sayılarını rasyonelleştirme çabaları etkili olmuştur.

	2000		2001		2002		2003		2004	
	Banka	Şube	Banka	Şube	Banka	Şube	Banka	Şube	Banka	Şube
Tic. Bank.	61	7.807	46	6.889	40	6.087	36	5.949	35	6.088
Kamu	4	2.834	3	2.725	3	2.019	3	1.971	3	2.149
Özel.	28	3.783	22	3.523	20	3.659	18	3.594	18	3.729
Fon	11	1.073	6	408	2	203	2	175	1	1
Yabancı	18	117	15	233	15	206	13	209	13	209
Mev. Kab. Etme.	18	30	15	19	14	19	14	17	13	18
Kamu	3	11	3	4	3	4	3	4	3	4
Özel	12	16	9	12	8	12	8	10	8	12
Yabancı	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2
TOPLAM	79	7837	61	6.908	54	6.106	50	5.966	48	6.106

Kaynak: TBB, Bankalarımız 2002, 2003 ve 2004.

Bu çerçevede 1997-2003 döneminde, 22 banka mali durumunun zayıflaması nedeniyle TMSF'ye devredilmiş ve 8 bankanın faaliyetine son verilmiş ve tasfiye edilmiştir. Aynı dönemde Fon'daki bankaların satın alınması da dahil olmak üzere bankacılık sektöründe 11 banka birleşmesi gerçekleşmiştir.

	2000	2001	2002	2003	2004
Tic. Bank.	164.845	132.274	118.329	118.607	122.630
Kamu	70.191	56.108	40.158	37.994	39.467
Özel.	70.954	64.380	66.869	70.614	76.880
Fon	19.895	6.391	5.886	4.518	403
Yabancı	3.805	5.395	5.416	5.481	5.880
Mev. Kab. Etme.	5.556	5.221	4.942	4.642	4.533
Kamu	4.456	4.322	4.174	3.882	3.800
Özel	1.021	822	691	683	681
Yabancı	79	77	77	77	52
TOPLAM	170.401	137.495	123.271	123.249	127.163

Kaynak: TBB, Bankalarımız 2002, 2003 ve 2004.

2004 yılına gelindiğinde, 2003 yılına göre TBS'nde şube ve personel sayısında artış görülmektedir. Artışın kaynağı ise ticari bankalar grubudur. Hem kamusal sermayeli ticari bankalarda hem de özel sermayeli bankalarda şube ve personel sayısında artış gerçekleşmiştir.

3.1.2.2. Sektör Payları

2004 yılı sonu itibariyle bankacılık sektörünün toplam aktifleri 306 milyar YTL (229 milyar ABD doları) olmuştur. Toplam aktiflerin gayri safi yurt içi hasılaya oranı ise %75 düzeyindedir (TBB; 2005, s. 15).

Dünyanın en büyük 50 bankasından ilk üç ve son üç sırada yer alanların aktif büyüklükleri aşağıda sunulmuştur (Global Finance, 2004):

1. Mizuho Financial Group (Japonya), aktif büyüklüğü 1.285,7 milyar dolar, 3/2004 itibariyle,
2. Citigroup (ABD), aktif büyüklüğü 1.264 milyar dolar, 12/2003 itibariyle,
3. UBS (İsviçre), aktif büyüklüğü 1.120, 6 milyar dolar, 3/2004 itibariyle,
48. Almanij (Belçika), aktif büyüklüğü 327,9 milyar dolar, 12/2003 itibariyle
49. Banca Intesa (İtalya), aktif büyüklüğü 327,4 milyar dolar, 3/2004 itibariyle
50. WestLB (Almanya), aktif büyüklüğü 321,6 milyar dolar, 12/2003 itibariyle.

Yukarıdaki verilerde de görüldüğü gibi, TBS, 2004 itibariyle 229 milyar dolar tutarındaki aktif büyüklüğü ile 50. sıradaki bankanın bile altında yer almaktadır. TBS'nün ölçek küçüklüğü, sektörün ekonomik kalkınmaya katkı sağlama işlevini yeterince yerine getiremediğini ortaya koymaktadır. Sektör, gerek kamu bankalarının gerekse özel bankaların sermayelerinin arttırılmasına rağmen, hala çok küçük ölçektedir.

Tablo 3-4, banka gruplarının sektör paylarını göstermektedir. 2001-2004 döneminde sektörde grupların toplam aktifler, toplam mevduat ve toplam krediler payında önemli bir değişiklik yoktur. Ticari bankalar grubu 2001 yılında toplam aktiflerin %95'ine, diğer yıllarda %96'sına sahip olmuşlardır. Ticari bankalar grubu içerisinde üç kamu bankası TBS'nin toplam aktiflerinin 2001 yılında %33'üne 2004 yılında ise %35'ine sahiptir.

Toplam mevduat açısından bakıldığında, yine üç kamu bankasının mevduatın önemli bir kısmına sahip olduğu görülmektedir. 2001 yılında kamu bankalarının payı %34 iken 2004 yılında 8 puan artarak %42'ye yükselmiştir. Kamusal sermayeli ticaret bankalarının toplam aktifler ve toplam mevduatlardaki payının yükselmesinde Türkiye İmar Bankası T.A.Ş. mudilerine dönük olarak T.C. Ziraat Bankası üzerinden yapılan işlemler ve Pamukbank T.A.Ş.'nin Türkiye Halk Bankası A.Ş.'ye devredilmesi ve söz konusu bankaların toplam mevduatları içinde TL mevduatın daha yüksek paya sahip olması etkili olmuştur (TBB; 2005, s. I-33).

2001 yılında ticari bankalar grubu TBS içinde, toplam kredilerin %88'ine, 2004 yılında %93'üne sahiptir. Kamusal sermayeli ticaret bankalarının payı %22'den (2001) %21'e (2004) düşmüş, yabancı bankaların payı ise %3'ten %5'e yükselmiştir. Özel sermayeli ticaret bankaları ise toplam krediler açısından payını 9 puan arttırarak, %58'den (2001) %67'ye (2004) yükseltmiştir.

TABLO 3-4: BANKA GRUPLARININ SEKTÖR PAYLARI (YÜZDE)				
	2001	2002	2003	2004
TOPLAM AKTİFLER				
Tic. Bank.	95	96	96	96
Kamu	33	32	33	35
Özel.	55	56	57	57
Fon	5	4	3	1
Yabancı	3	3	3	3
Mev. Kab. Etme.	5	4	4	4
TOPLAM MEVDUAT				
Tic. Bank.	100*	100*	100	100
Kamu	34	34	38	42
Özel.	57	58	57	55
Fon	8	5	3	0
Yabancı	2	2	2	3
Mev. Kab. Etme.	-	-	-	-
TOPLAM KREDİLER				
Tic. Bank.	88	89	91*	93
Kamu	22	17	18	21
Özel.	58	65	67	67
Fon	5	3	1	0
Yabancı	3	4	4	5
Mev. Kab. Etme.	12	11	9	7

Kaynak: TBB, Bankalarımız 2002, 2003 ve 2004.

*Rakamlar, kaynaktan aynen aktarılmıştır. Eksiklikler muhtemelen yuvarlamalardan kaynaklanmış olabilir.

3.1.2.3. Yoğunlaşma

Yoğunlaşma, sektördeki büyük bankaların aktif, kredi ve mevduat açısından sektörün bütününe oranı olarak tanımlanmaktadır. Yoğunlaşma konusunda, iki farklı görüş bulunmaktadır (Active Academy; 2003, s.1). Birinci görüş, yoğunlaşmanın, yani az sayıda büyük bankanın, yüksek karlılıkla çalışacağını ve yüksek karlılığın sağladığı sermaye fazlasının da, kriz zamanlarında bankaları koruduğunu ve böylece, yoğunlaşmanın istikrarı da beraberinde getireceğini ileri sürmektedir. İkinci görüş ise, yoğunlaşmanın rekabeti engellediğinden yola çıkarak, bankaların ancak rekabetçi ortamlarda daha etkin ve verimli şekilde fonksiyonlarını yerine getirebileceğini belirtmektedir.

TABLO 3-5: YOĞUNLAŞMA (YÜZDE)					
	2000	2001	2002	2003	2004
İLK BEŞ BANKA					
T. Aktif	48	56	58	60	60
T. Mevduat	51	55	61	62	64
T. Krediler	42	49	55	54	48
İLK ON BANKA					
T. Aktif	69	80	81	82	84
T. Mevduat	72	81	86	86	88
T. Krediler	71	80	74	75	77

Kaynak: TBB, Bankalarımız 2002, 2003 ve 2004.

2000-2004 döneminde sektörde ilk beş ve ilk on bankanın payı önemli ölçüde artmıştır (Tablo 3-5). 2000 yılında ilk beş bankanın toplam aktiflerdeki payı %48 iken 2004 yılında %60'a yükselmiştir. Aynı yükseliş toplam mevduat ve toplam krediler açısından da mevcuttur. İlk on bankanın payı ise, toplam aktiflerde %69'dan %84'e, toplam mevduatta %72'den %88'e, toplam kredilerde %71'den %77'ye çıkmıştır.

3.1.2.4. Aktif Yapısındaki Değişim

Tablo 3-6, 2001-2004 aralığında aktif yapısındaki değişimi göstermektedir. TBS'nin toplam aktifleri içinde likit aktiflerin payı, finansal piyasalarda istikrarın sağlanması ve ekonomik faaliyetlerin iyileşmesine bağlı olarak dönem içinde sürekli azalmıştır. 2001 yılında aktiflerin %22,4'ü likit aktiflerden oluşurken 2004 yılında bu pay %14'e düşmüştür.

TABLO 3-6: AKTİF YAPISINDAKİ DEĞİŞİM						
	Trilyon TL 2004	Milyon Dolar 2004	Yüzde Pay			
			2001	2002	2003	2004
Likit Aktifler	43.020	32.193	22,4	16,2	15,0	14,0
Men. Değ. Cüz.	123.680	9 2.554	34,3	40,5	43,0	40,0
<i>Alım satım amaçlı md</i>	<i>19.086</i>	<i>14.283</i>	<i>8,0</i>	<i>9,8</i>	<i>12,0</i>	<i>6,0</i>
<i>Satılmaya hazır md.</i>	<i>52.576</i>	<i>39.345</i>	<i>0,5</i>	<i>8,3</i>	<i>12,0</i>	<i>17,0</i>
<i>Vade. kadar elde tut. md</i>	<i>52.018</i>	<i>38.927</i>	<i>25,8</i>	<i>22,4</i>	<i>19,0</i>	<i>17,0</i>
Krediler	103.241	77.259	26,5	26,5	28,0	34,0
Takipteki Krediler	6.356	4.756	7,8	4,9	3,0	2,0
(-)Özel Karşılıklar	5.596	4.188	3,4	3,1	3,0	2,0
Duran Aktifler	21.954	16.429	8,6	8,5	8,0	7,0
<i>İştirakler</i>	<i>3.733</i>	<i>2.793</i>	<i>1,7</i>	<i>1,4</i>	<i>1,0</i>	<i>1,0</i>
<i>Bağlı Ortaklıklar</i>	<i>7.449</i>	<i>5.575</i>	<i>2,5</i>	<i>2,5</i>	<i>3,0</i>	<i>2,0</i>
<i>Mad. Duran Varlıklar</i>	<i>10.379</i>	<i>7.776</i>	<i>4,3</i>	<i>4,5</i>	<i>4,0</i>	<i>3,0</i>
<i>Mad. Olm. Duran Varlıklar</i>	<i>393</i>	<i>294</i>	<i>0,1</i>	<i>0,2</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>
Diğer Aktifler	14.557	10.893	1,2	1,0	7,0	5,0
Toplam Aktifler	306.452	229.328	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TBB, Bankalarımız 2002, 2003 ve 2004.

2001 yılında Menkul Değerler Cüzdanının (MDC) payı %34'3 iken, takip eden iki yılda artarak, sırasıyla %40,5'e, ardından da %43'e yükselmiştir. 2004 yılında ise 3 puan azalarak %40'a inmiştir.

Kredilerin payında 2002 yılında yaşanan durgunluğun ardından son iki yılda artış yaşanmıştır. 2004 yılı itibariyle TBS'nin toplam aktiflerinin %34'ü kredilerden oluşmaktadır.

3.1.2.5. Pasif Yapısındaki Değişim

Tablo 3-7, 2001-2004 aralığında bankacılık sektörünün pasif yapısındaki değişimi göstermektedir.

TABLO 3-7: PASİF YAPISINDAKİ DEĞİŞİM						
	Trilyon TL 2004	Milyon Dolar 2004	Yüzde Pay			
			2001	2002	2003	2004
Mevduat	197.394	147.717	68	67	64	64
TL	108.892	81.487	27	28	33	36
YP	88.502	66.229	41	39	32	29
Mevduat dışı	45.261	33.870	13	13	16	15
Özkaynaklar	45.963	34.395	10	12	14	15
Ödenmiş Sermaye	14.824	11.093	5	6	5	5
Sermaye Yedekleri	22.835	17.088	16	13	9	7
Kar Yedekleri	23.460	17.556	5	11	8	8
Toplam Kar	-15.156	-11.342	-16	-18	-9	-5
Geçmiş Yıl Karı	-21.612	-16.173	-	-	-11	-7
<i>Dönem Karı</i>	<i>6.456</i>	<i>4.831</i>	<i>-6</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>2</i>
Diğer Pasifler	17.834	13.346	9	8	6	6
TOPLAM	306.452	229.328	100	100	100	100

Kaynak: TBB, Bankalarımız 2002, 2003 ve 2004.

2001-2004 döneminde toplam kaynaklar içerisinde mevduatın payı %68'den %64'e gerilemiş, büyük bir çoğunluğu yurt dışı bankalardan sağlanan kredilerden oluşan mevduat dışı kaynakların payı ise %13'ten %15'e yükselmiştir. Özkaynakların payı 2001 yılında %10 iken, yeniden yapılandırma operasyonlarının etkisiyle %15'e yükselmiştir.

3.1.2.5. Gelir-Gider Yapısındaki Değişim

Net faiz geliri 2002 yılında %47, 2003 yılında ise %12 oranında azalırken 2004 yılında %57 oranında artmıştır. 2002 ve 2003 yıllarındaki düşüşte genel olarak faiz oranlarındaki düşüş etkili olurken (TBB; 2003, s. I-42), 2004 yılındaki artışta faiz oranlarının düştüğü bir ortamda, aktiflerin pasiflerden daha uzun vadeli olması ve toplam kredi hacmindeki artış belirleyici olmuştur (TBB; 2005, s. I-39).

TABLO 3-8: GELİR-GİDER YAPISINDAKİ DEĞİŞİM					
	Trilyon TL 2004	Milyon Dolar 2004	Yüzde Değişim		
			2002	2003	2004
Faiz Gelirleri	40.409	30.240	-40	-12	4
Faiz Giderleri	22.731	17.011	-37	-13	-18
Net Faiz Geliri	17.678	13.229	-47	-12	57
Net Üc. Ve Kom. Gelirleri	3.966	2.968	-3	22	48
Temettü Gelirleri	22	16	-39	-90	63
Net Ticari Kar/Zarar	2.302	1.723	106	647	-65
Ser. Piy. İşl. K/Z	1.814	1.358	326	54	-64
Kambiyo K/Z	488	365	81	169	-70
Diğer Faaliyet Gelirleri	2.340	1.751	62	-29	-16
Faaliyet Gelirleri Toplamı	26.308	19.687	30	18	12
Faaliyet Karı	11.620	8.695	171	77	25
Vergi Öncesi K/Z	9.086	6.800	132	128	13
Vergi Karşılığı	2.647	1.981	2	111	9
Net Dönem K/Z	6.456	4.831	119	138	15

Kaynak: TBB, Bankalarımız 2002, 2003 ve 2004.

Net ücret ve komisyon gelirleri, 2002 yılında bir önceki yıla göre %3 oranında azalırken 2003 ve 2004 yıllarında sırasıyla %22 ve %48 oranında artmıştır. Faiz oranlarının düşmesi sonucu, bankaların diğer faaliyet gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturan ücret ve komisyon gelirlerini artırma çabaları etkili olmuş görünmektedir.

2002 ve 2003 yıllarında, sermaye piyasası işlemleri (net) ve kambiyo karlarındaki (net) hızlı artış, 2004 yılında zarara dönüşmüştür.

Öte yandan, kriz döneminde önemli ölçüde zarar eden bankalar 2002 yılından itibaren kar elde etmeye başlamışlardır (Tablo 3-8).

Yeniden yapılandırma operasyonlarının etkisi ile, TBS'ndeki banka, şube ve personel sayısı azalmış, grupların sektör paylarında önemli bir değişiklik olmamış ve sektördeki yoğunlaşma artmıştır. Sektör aktifleri içinde likit aktiflerin payı azalırken, başlangıçta artış gösteren Menkul Değerler Cüzdanı son yılda azalmış, krediler ise MDC'nın tersi bir seyir izleyerek ilk üç yılda artarken son yılda azalmıştır. Sektörün kaynakları içinde mevduatın payı azalırken, mevduat dışı kaynakların payı artmıştır. Dönemde sektörün özkaynaklarında da artış gözlenmiştir.

3.1.3. YENİDEN YAPILANDIRMA DÖNEMİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN BAZI FİNANSAL PERFORMANS GÖSTERGELERİ

Çalışmanın bu kısmında, 2001-2004 döneminde TBS'nün bazı finansal performans göstergelerindeki değişim değerlendirilecektir*. Bu amaçla, yeniden yapılandırma operasyonlarının unsurlarıyla ilgili olarak finansal yeniden yapılandırma ile ilişkili bazı stok gelişme göstergeleri ile operasyonel yeniden yapılandırmayla ilişkili bazı akım gelişme göstergeleri seçilmiş ve bu göstergelerin dönem boyunca gelişimi incelenmiştir. Stok gelişme göstergeleri olarak, toplam krediler/toplam aktifler, takipteki krediler (net)/toplam krediler, menkul değerler cüzdanı/toplam aktifler ve özkaynaklar/toplam aktifler oranları seçilmiştir. Akım gelişme göstergeleri olarak da, dönem net karı (zararı)/toplam aktifler, dönem net karı (zararı)/özkaynaklar, net faiz gelirleri/toplam aktifler, faiz dışı gelirler/toplam aktifler ve net faiz gelirleri/toplam faaliyet gelirleri oranları seçilmiştir.

3.1.3.1. Toplam Krediler/Toplam Aktifler

Toplam krediler/toplam aktifler oranı, bankanın toplam aktifleri içinde kredilerin oranını göstermektedir. Bu oranın yüksek olması bankanın gerçek işlevini (finansal aracılık) yerine getirdiğinin bir göstergesidir. Ancak, etkin bir risk yönetiminin sağlanamadığı durumlarda bankanın riskini arttırdığı şeklinde de düşünülebilir.

Toplam aktifler içinde kredilerin payı, yeniden yapılandırmanın ilk iki yılında sektör genelinde değişmezken, son iki yılda artmaya başlamıştır. Yeniden yapılandırmanın başladığı 2001 yılından, 2004 yılına kadar bu oran yaklaşık %33 artmıştır.

* Çalışmanın bundan sonraki kısmında yapılacak değerlendirmeler Türk Ticari Bankalar'ını kapsamaktadır.

Tablo 3-9: Toplam Krediler/Toplam Aktifler					
	2001	2002	2003	2004	% değişim
KAMU	17,9	13,8	15,3	20,1	0,12
ÖZEL	28,0	30,8	33,0	39,6	0,41
YABANCI	26,3	33,9	39,9	46,3	0,76
SEKTÖR*	24,5	24,8	26,5	32,5	0,33

*TMSF Kapsamındaki bankalar dahil.

Kaynak: TBB, Bankalarımız 2002, 2003 ve 2004.

Sektör genelinde, ilk iki yılda oranın artmaması, hatta kamu bankalarında azalmasında, kriz sonrasında bankaların kredi açmada daha ihtiyatlı davranmaları, ekonomide yeterli canlanmanın yaşanmaması ve faiz oranlarının yüksek olması nedeniyle kredi talebinin sınırlı kalması, yeniden sermayelendirme programı kapsamındaki bankaların sermaye yeterliliği oranını tutturmak için risk ağırlıklı aktiflerini arttırmak istememeleri gibi faktörlerin etkili olduğu görülmektedir.

2003 ve 2004 yıllarında toplam aktifler içinde kredilerin payının artmasında ise, ekonomide yaşanan hızlı büyüme, faiz oranlarının düşmesi ve tüketici kredisi talebindeki artış etkili olmuştur. Ayrıca, İstanbul Yaklaşımı çerçevesinde sorunlu kredilerin yeniden yapılandırılarak canlı krediye dönüşmesi, orandaki artışın bir diğer nedenidir.

2003 ve 2004 yıllarında kredilerde gerçekleşen genişlemenin özel ve yabancı bankalardan kaynaklandığı görülmektedir. Tablo 3-9'dan izleneceği gibi, kamu bankalarında söz konusu yıllarda %15,3 ve %20,1 olan oran, özel sermayeli ticaret bankalarında ve yabancı bankalarda sırasıyla 2003 yılında %33 ve %39,9 iken 2004 yılında %39,6 ve %46,3 olarak gerçekleşmiştir.

3.1.3.2. Takipteki Krediler (net)/Toplam Krediler

Bankaların kullandırdıkları kredilerin geri dönüşünde karşılaşılan zorlukları gösteren oranın yüksek olması bankanın aktif kalitesini bozmaktadır.

Tablo 3-10: Takipteki Krediler (net)/ Toplam Krediler					
	2001	2002	2003	2004	% değişim
KAMU	17,2	12,7	0,8	0,5	-0,97
ÖZEL	18,3	4,3	1,4	0,8	-0,96
YABANCI	1,4	1,1	1,0	0,8	-0,43
SEKTÖR*	18,6	7,3	1,5	0,8	-0,96

*TMSF Kapsamındaki bankalar dahil.

Kaynak: TBB, Bankalarımız 2002, 2003 ve 2004.

Tablo 3-10’da takipteki alacaklar/krediler oranının, tüm banka gruplarında sürekli azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Oran 2001-2004 arasında %96 azalırken en yüksek azalış %97 ile kamu bankalarında gerçekleşmiştir.

Oranın azalmasında ekonomik canlanmanın ve “Finansal Yeniden Yapılandırma Programı” çerçevesinde yeniden yapılandırılan sorunlu kredilerin, canlı krediye dönüştürülmesinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, sorunlu kredilere yüksek karşılık ayrılmasına izin veren düzenlemenin de, oranın iyileşmesine katkıda bulunduğu görülmektedir.

3.1.3.3. Menkul Değerler Cüzdanı/Toplam Aktifler

Menkul değerler cüzdanının toplam aktifler içindeki payı 2001 yılında %35,8 iken 2004 yılında %41,4’e çıkmıştır.

Menkul değerler cüzdanının toplam aktifler içerisinde hala yüksek düzeyde bulunmasının temel nedeni, kamu açıklarının finansmanının halen bankacılık sektörü aracılığıyla yapılıyor olmasıdır. Ayrıca, Devlet İç Borçlanma Senetlerinin bankaların sermaye yeterliliği düzenlemesinde risk ağırlığı “0”dır. Bu nedenle, bankalar sermaye yeterlilik rasyolarını yüksek tutabilmek için Devlet İç Borçlanma Senetlerine yatırım yapmayı tercih etmektedirler.

Tablo 3-11: Menkul Değerler Cüzdanı/Toplam Aktifler					
	2001	2002	2003	2004	% değişim
KAMU	53,4	57,9	57,4	57,8	0,08
ÖZEL	27,8	33,3	36,2	32,1	0,15
YABANCI	22,9	23,5	23,3	24,4	0,07
SEKTÖR*	35,8	42,0	44,2	41,4	0,16

*TMSF Kapsamındaki bankalar dahil.

Kaynak: TBB, Bankalarımız 2002, 2003 ve 2004.

Tablo 3-11’de görüldüğü gibi, oran, en yüksek kamu bankalarındadır. Bunun nedeni ise, söz konusu bankalara finansal yeniden yapılandırma çerçevesinde hem görev zararlarının tasfiye edilmesi hem de yeniden sermayelendirilmesi amacıyla uzun vadeli Devlet İç Borçlanma Senetleri verilmesidir.

3.1.3.4. Özkaynaklar/Toplam Aktifler

Aktiflerin özkaynaklar ile finanse edilme düzeyini gösteren özkaynaklar/toplam aktifler oranı, sermaye yeterliliğine ilişkin bilgi sunmaktadır. Dönemde sektörün sermaye yeterliliği sürekli artmıştır (Tablo 3-12). Yeniden yapılandırma kapsamında

bankaların sermayelerinin arttırılması yönünde gerçekleştirilen uygulamalar, sektörün sermaye yeterliliğini arttırmıştır. En yüksek artış özel bankalarda gerçekleşirken, yabancı bankalarda oran düşmüştür. Ancak, yabancı bankalar düşüşe rağmen yine de en yüksek sermaye yeterliliğine sahiptir.

Tablo 3-12: Özkaynaklar/Toplam Aktifler					
	2001	2002	2003	2004	% değişim
KAMU	8,8	9,9	11,5	9,4	0,07
ÖZEL	10,7	12,7	14,7	15,6	0,46
YABANCI	22,2	21,0	24,0	20,1	-0,09
SEKTÖR*	9,1	11,2	13,1	13,8	0,52

*TMSF Kapsamındaki bankalar dahil.

Kaynak: TBB, Bankalarımız 2002, 2003 ve 2004.

3.1.3.5. Net Dönem Karı (Zararı)/Toplam Aktifler

Ticari bankaların aktif karlılığını gösteren oran, 2001 yılında ticari bankaların tüm alt gruplarında negatif iken, 2002 ve 2003 yıllarında olumlu bir seyir izlemiştir. Ancak, 2004 yılında önceki iki yıldaki olumlu seyir tersine dönmüş ve ticari bankaların aktif karlılığı %2,2'den %2,1'e gerilemiştir (Tablo 3-13).

Tablo 3-13: Net Dönem Karı (Zararı)/Toplam Aktifler					
	2001	2002	2003	2004	% değişim
KAMU	-3,0	1,6	2,2	2,5	1,83
ÖZEL	-3,7	2,0	2,1	1,6	1,43
YABANCI	1,5	1,2	2,7	2,4	0,60
SEKTÖR*	-5,7	0,9	2,2	2,1	1,37

*TMSF Kapsamındaki bankalar dahil.

Kaynak: TBB, Bankalarımız 2002, 2003 ve 2004.

Yine de, inceleme kapsamındaki 2001-2004 aralığında, aktif karlılığı %137 artmıştır. Söz konusu oranda en yüksek artış %183 ile kamu bankalarında görülmektedir.

3.1.3.6. Net Dönem Karı (Zararı)/Özkaynaklar

Aktif karlılığında olduğu gibi, özsermaye karlılığında da 2001 yılında negatif olan oran, 2002 ve 2003 yıllarında önemli iyileşmeler kaydetmiş ancak, 2004 yılında bu olumlu seyir tersine dönmüştür.

Tablo 3-14: Net Dönem Karı (Zararı) /Özkaynaklar					
	2001	2002	2003	2004	% değişim
KAMU	-33,5	15,7	18,7	26,6	1,79
ÖZEL	-37,7	16,0	13,9	10,3	1,27
YABANCI	6,9	5,9	11,2	11,9	0,72
SEKTÖR*	-62,8	8,3	16,5	15,0	1,24

*TMSF Kapsamındaki bankalar dahil.

Kaynak: TBB, Bankalarımız 2002, 2003 ve 2004.

Tablo 3-14'te görüldüğü gibi, özsermaye karlılığı %124 artarak %15 olarak gerçekleşmiştir. Aktif karlılığında olduğu gibi, özsermaye karlılığında da en yüksek artış (%179) kamu bankalarında gerçekleşmiştir.

3.1.3.7. Net Faiz Gelirleri/Toplam Aktifler

Net faiz gelirlerinin toplam aktiflere oranı, dönemde sürekli azalmıştır (Tablo 3-15). 2001 yılında %11 olan oran, 2004'te %48 azalarak %5,7'ye gerilemiştir. Söz konusu oran 2001 yılından 2004 yılına kamu bankalarında %16,6'dan %5,8'e, özel bankalarda %9,7'den %5,4'e, yabancı bankalarda ise %12,2'den %6,5'e düşmüştür.

Orandaki düşüşün temel nedeni faiz oranlarının düşmesi, faiz marjından elde edilen geliri ve bu gelirin toplam aktiflere oranını düşürmesidir.

Tablo 3-15: Net Faiz Gelirleri/Toplam Aktifler					
	2001	2002	2003	2004	% değişim
KAMU	16,6	7,2	6,2	5,8	-0,65
ÖZEL	9,7	5,0	3,1	5,4	-0,44
YABANCI	12,2	11,0	9,1	6,5	-0,47
SEKTÖR*	11,0	5,7	4,2	5,7	-0,48

*TMSF Kapsamındaki bankalar dahil.

Kaynak: TBB, Bankalarımız 2002, 2003 ve 2004.

3.1.3.8. Faiz Dışı Gelirler/Toplam Aktifler

Faiz dışı gelirler/toplam aktifler oranı, 2001 yılında yabancı bankalar hariç tüm alt gruplarda negatif iken, 2002 ve 2003 yılında önemli ölçüde artmıştır (Tablo 3-16). Faiz oranlarındaki düşüşe bağlı olarak, bankaların faiz gelirlerinin azalması nedeniyle bankalar karlılıklarını arttırmak için faiz dışı gelirlerini arttırmak durumunda kalmışlardır.

Tablo 3-16: Faiz Dışı Gelirler/ Toplam Aktifler					
	2001	2002	2003	2004	% değişim
KAMU	-4,3	3,0	3,1	1,8	1,42
ÖZEL	-4,3	3,5	5,5	3,1	1,72
YABANCI	7,3	6,5	8,3	7,0	-0,04
SEKTÖR*	-4,4	3,3	4,9	2,8	1,64

*TMSF Kapsamındaki bankalar dahil.
Kaynak: TBB, Bankalarımız 2002, 2003 ve 2004.

3.1.3.9. Net Faiz Gelirleri/Toplam Faaliyet Gelirleri

Net faiz gelirlerinin toplam faaliyet gelirleri içindeki payı 2003 sonuna kadar sürekli azalmış, 2004 yılında da bir önceki yıla göre artış göstererek %66,8 olarak gerçekleşmiştir (tablo 3-17). İnceleme döneminde oran %60 azalmıştır.

Tablo 3-17: Net Faiz Gelirleri/Toplam Faaliyet Gelirleri					
	2001	2002	2003	2004	% değişim
KAMU	134,9	70,4	66,5	76,6	-0,43
ÖZEL	180,6	58,7	35,8	63,7	-0,65
YABANCI	62,5	62,8	52,4	48,3	-0,23
SEKTÖR*	166,2	63,7	45,9	66,8	-0,60

*TMSF Kapsamındaki bankalar dahil.
Kaynak: TBB, Bankalarımız 2002, 2003 ve 2004.

Toplam faaliyet gelirleri içinde faiz gelirlerinin payının azalmasında, faiz oranlarındaki düşüş nedeniyle bankaların faiz marjlarının azalmasının ve bankaların diğer aracılık hizmetlerinden elde ettikleri gelirlerin artmasının etkili olduğu görülmektedir. 2004 yılındaki artışta ise, faiz oranlarının düştüğü bir ortamda, aktiflerin pasiflerden daha uzun vadeli olması ve kredilerdeki artış etkili olmuştur.

2001-2004 aralığında, sektörün stok gelişme göstergeleri topluca değerlendirildiğinde;

- Toplam aktifler içerisinde kredilerin payı artmıştır. Faiz oranlarındaki düşüş ve ekonomik canlanma, bankaların finansal aracılık kapasitesini arttırmıştır. Ancak, sektörün aracılık işlevini yeterince yerine getirip getirmediği, önceki dönemler ve benzer ülkelerle yapılacak karşılaştırmalarla ortaya konulabilir. Esen (2005) tarafından yapılan karşılaştırmalı araştırmada, TBS'nün kriz öncesinde ve yeniden yapılandırma sonrasında finansal aracılık işlevini tam olarak yerine getiremediği belirtilmektedir. Aracılık kapasitesinin göstergesi olarak, özel sektöre verilen krediler/GSYİH oranının kullanıldığı çalışmada, 1987 Ocak ve 2004 Ocak aralığında, 1991 Mart dönemine kadar gözlenen daralma eğiliminin

bu tarihten sonra tersine döndüğü ve 1999 Ocak döneminde en üst noktaya ulaştığı, ardından tekrar düşüşe geçtiği, yeniden yapılandırmanın büyük ölçüde tamamlandığı ve ekonomide yüksek büyüme oranlarına ulaşıldığı 2003 ve 2004 yıllarında da bu düşüşün devam ettiği görüşüne varılmıştır.

- Öte yandan toplam krediler/toplam aktifler oranına ilişkin dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta, oranın artmasıyla birlikte kredi riskinin de artabileceğidir. Bu nedenle, kredi verme faaliyetinin etkin şekilde gerçekleştirilmesi ve kredi riskinin iyi yönetilmesi gerekmektedir.
- Takipteki kredilerin oranı, sorunlu kredilere yüksek karşılık ayırmaya izin veren yasal düzenlemeler ve “Finansal Yeniden Yapılandırma Programı”nın etkisiyle azalmıştır. Böylece, kriz öncesi ve sırasında önemli boyutlara ulaşan kredi riski azaltılmıştır.
- Menkul değerler cüzdanı hala, banka aktiflerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.
- Gerek özel bankalarda gerekse kamu bankalarında gerçekleştirilen yeniden sermayelendirme operasyonları, sektörün sermaye yeterliliğini artırmış ve sektöre olan güvenin oluşmasına katkı sağlamıştır.

Öte yandan, bankaların likidite, faiz ve döviz kuru riskine yönelik önlemler, kriz öncesi ve sırasında banka bilançolarında biriken riskleri azaltmıştır. Kamu bankalarının görev zararlarının temizlenmesi ile kamu ve TMSF bankalarının kısa vadeli yükümlülüklerinin azaltılması, söz konusu bankaların para piyasasında yarattığı baskıyı hafifleterek likidite ve faiz riskini azaltmıştır. Hazinesinin gerçekleştirdiği iç borç takası, bankaların döviz kuru riskini azaltmıştır. Tüm bu gelişmelere dayalı olarak, bankacılık sektörünün finansal yeniden yapılandırılması kapsamında alınan önlemlerin, bankacılık sektörünün bilançolarına olumlu katkı yaptığı söylenebilir.

Akım gelişme göstergeleri kısaca değerlendirilecek olursa,

- Aktif karlılığı ve öz sermaye karlılığı, kriz dönemine göre artmıştır.
- Net faiz gelirlerinin toplam aktiflere oranı faiz oranlarındaki düşüş nedeniyle azalmıştır.

- Faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı, faiz oranlarındaki düşüşün etkisiyle ve bankaların faiz dışı gelirlerini arttırma çabaları nedeniyle artmıştır.
- Toplam faaliyet gelirleri içerisinde net faiz gelirlerinin oranı, yine faiz oranlarındaki düşüş nedeniyle azalmıştır.

Akım gelişme göstergeleri incelendiğinde, bankacılık sektörünün gelir-gider yapısında enflasyonu düşürme sürecinin etkileri görülmektedir. Sektörün karlılığında, enflasyon ve faiz oranlarındaki düşüşe bağlı olarak faiz gelirlerinin katkısı azalırken, faiz dışı gelirlerin önemi artmaya başlamıştır. Ancak, Aktaş vd. (2005)'de belirtildiği gibi, bankacılık sektörü kriz öncesi yıllardaki yüksek karlılık düzeyine kriz sonrası tekrar ulaşamamıştır. TBS'nün uzun yıllar yüksek enflasyon ve yüksek kamu finansman ihtiyacının bankacılık kesimi aracılığıyla sağlandığı bir ortamda faaliyet gösterdiği ve buna bağlı olarak da yüksek karlılıkla çalıştığı pek çok araştırma ve raporda yer almaktadır.

Atıyas ve Ersel (1994, s. 119), 1980'lerin ortalarından itibaren faaliyet giderlerindeki artışa rağmen banka karlılığının önemli ölçüde arttığını ifade etmektedir. Araştırmacılar, 1988-1990 dönemindeki faaliyet giderlerindeki artışın dikkate değer olduğunu belirtmektedirler. Bu dönemde 1990 yılı hariç, personel harcamaları göreceli olarak değişmemiş, buna karşılık diğer işletme giderleri önemli ölçüde artmıştır. Araştırmacılar bu durumu, özellikle büyük bankaların ATM'lere yatırım yapması ve şubeler arasında on-line bağlantılar kurması nedeniyle personelden daha çok teknolojiye yatırım yapmayı tercih etmelerine bağlamaktadırlar.

IMF ülke raporunda ise (IMF; 2000) Türkiye'yi, OECD ülkeleri arasında en yüksek karlılığa sahip ülkeler arasında göstermiştir. Raporda, banka bilanço ve gelir tablolarının enflasyona göre düzeltildikten sonra bile, TBS'ndeki karların hala, uluslararası standartlarda yüksek olarak kaldığı belirtilmektedir.

Aslında, yüksek enflasyonlu ekonomilerde bankacılık sektörlerinin, düşük enflasyonlu ekonomilerdeki bankacılık sektörlerine göre, daha yüksek karlılığa sahip olması bilinen bir özelliktir (Erzan vd.; 2001, s. 3). Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999) 80 ülkeyi kapsayan çalışmalarında yüksek enflasyona sahip ülkelerdeki bankacılık karlarının, düşük enflasyona sahip ülkelerdekinin iki katı olduğunu ortaya koymuşlardır.

BDDK Araştırma Dairesi tarafından gerçekleştirilen bir diğer çalışmada (2005) AB'ye yeni üye olan 10 ülkenin bankacılık sistemleriyle, TBS karşılaştırılmıştır. Çalışmada, karlılık göstergeleri olarak özkaynak karlılığı ve aktif karlılığı alınmıştır. TBS, özkaynak karlılığı açısından 6. sırada ve 10 üye ülke ortalamasının oldukça üzerinde karlılıkla faaliyet göstermektedir. Aktif Karlılığı açısından ise, grup içinde en yüksek karlılığa sahip ülke konumundadır (Yetim ve Gülhan; 2005, s. 22-23).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, bankalar yüksek kamu borçlanma ihtiyacı, yüksek enflasyon ve faiz marjları nedeniyle yüksek karlılık oranlarıyla faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Ancak, uygulanan dezenflasyon programı ve ardından gelen düşük enflasyon ortamı, yabancı ve yerli yeni bankaların sektöre girişlerinin rekabeti arttırması gibi faktörler göz önünde bulundurulduğunda, bankacılık sektörünün etkin ve verimli çalışarak, daha makul karlarla varlıklarını devam ettirmek zorunda kalacakları açıktır.

3.2. YENİDEN YAPILANDIRMA SÜRECİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN ETKİNLİĞİ VE VERİMLİLİĞİ

BSYYP sonucunda, kriz yıllarına göre, bankaların sermaye yapıları güçlendirilmiş, aktif kalitesi iyileşmiş, karlılığı artmış, finansal riskliliği (likidite, faiz ve kur riskleri) önemli ölçüde azaltılmıştır. Düşük aktif büyüklüğü ve aracılık kapasitesi bankaların aracılık işlevini yeterince yerine getirmesini engellese de, tamamlanan finansal yeniden yapılandırmanın, bankaların riskliliği ve finansal performansı üzerinde olumlu etki yaptığını söylemek mümkündür.

Finansal yeniden yapılandırma operasyonları sonucu elde edilen olumlu performansın devamı, uygulanan ekonomik programın hedefleri de göz önünde bulundurulduğunda, bankaların faaliyetlerini etkin ve verimli bir şekilde yürütmesine bağlı olacaktır. Sektörün, yüksek kamu açıkları ve yüksek enflasyon ortamında, giderlerini fazla önemsemeden yüksek karlarla çalıştığı dönem sona ermiş görünmektedir. Bu nedenle, önümüzdeki yıllarda etkinlik ve verimlilik kavramlarının bankaların en önemli gündem maddesi haline gelmesi beklenmektedir.

Aşağıda önce, genel olarak bankacılık sektörüne ilişkin etkinlik ölçüm yöntemlerine ve konuyla ilgili yapılan bazı araştırmalara değinilecek, ardından TBS'nün

etkinliği, etkinliğin kaynakları VZA ile, verimliliği ise VZA'ne dayalı Malmquist Toplam Faktör Verimliliği (TFV) değişim endeksi kullanılarak ölçülecektir.

3.2.1. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE ETKİNLİK VE VERİMLİLİK ÖLÇÜMLERİ

Finansal kurumların, özellikle bankaların etkinliğinin ve verimliliğinin ölçülmesi, yaklaşık son 30 yıldır oldukça ilgi gören bir alan olmuştur. Bu alana ilginin artmasında, liberalizasyon programları sonrasında bankacılık sistemlerinde yaşanan iflaslar ve krizlerin yanında, artan rekabetin bankaların karlarını düşürmesi ve etkinliğin öneminin artması etkili olmuş görünmektedir.

3.2.1.1. Bankacılık Sektöründe Etkinlik Ve Verimlilik Ölçümlerinin Önemi

Etkinlik kavramı, bir karar biriminin girdilerini çıktılara dönüştürmedeki başarısını ifade etmektedir. Her kar amacı güden işletme gibi, bankalar da faaliyetlerini etkinlik ve verimlilik ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirmek durumundadır.

1980'li yıllardan itibaren, dünyadaki finansal piyasalar ve beraberinde bankacılık sektörü büyük değişikliklerle karşı karşıya kalmıştır. Finansal liberalizasyon ile birlikte dalgalı faiz oranları, hızlı teknolojik ilerlemeler ve artan rekabet bankacılık sektörünün yeni faaliyet ortamını tanımlamaktadır. Böyle bir ortamda bankaların varlıklarını devam ettirebilmesinde, etkinlik ve verimlilik kavramları daha da önem kazanmaktadır.

Casu vd. (2004)'nin de belirttiği gibi, son yıllarda banka verimliliği ve etkinliğini ölçen çalışmalar, bankacılık sektöründe değişen bir ortamla karşı karşıya kalan banka düzenleme ve denetleme otoriteleri ile bankacılara bilgi sunmaya yöneliktir. Özellikle 1980'lerden itibaren hem liberalizasyon programları gibi kurumsal yeniden düzenlemeler, hem de büyük ölçüde yönetsel etkinsizliğe bağlanan banka iflasları, konunun akademik ortamda ilgi görmesine neden olmuştur.

Kantitatif yöntemlerle bankaların performansının ölçülmesi, gerek sektörün düzenleme ve denetiminden sorumlu otoriteler açısından, gerekse bankalar açısından son derece önemlidir.

Düzenleyiciler açısından önemi, aldıkları kararlar çerçevesinde uygulanan politikaların, bankalar ve sektör üzerindeki olası etkilerine ilişkin bilgi vermesinden

kaynaklanmaktadır. Banka performansının boyutlarından biri olan verimlilik ve etkinliğe ilişkin ampirik çalışmalar, söz konusu bilgi sağlama işlevini yerine getirmektedir.

Bauer vd. (1998), düzenleme ve denetleme otoritelerinin özellikle şu konularda ampirik araştırmalara dayalı bazı bilimsel bilgilere ihtiyacı olduğunu belirtmektedir:

- Onay verdikleri birleşme ve satın almaların hangi maliyet düzeyinde gerçekleşeceği,
- Sermaye oranındaki zorunlu artışların maliyetleri önemli ölçüde arttırıp arttırmayacağı ve aracılık hizmetlerinin arzını azaltıp azaltmayacağı,
- Gözlemedikleri yönetsel etkinsizliklerin, finansal kurumların iflas olasılığını arttırıp arttırmayacağı ve ardından en çok ihtiyaç duyulan yerde zaten kıt olan düzenleme ve denetleme kaynaklarının yeniden dağıtılıp dağıtılmayacağı,
- Faiz oranları ve sigorta primleri üzerindeki düzenleyici sınırlamaların, finansal kurumların performansına etkileri,
- Bu firmaların üstlenmelerine izin verilen riskler, faaliyet göstermelerine izin verilen coğrafik alan ve sunmalarına izin verilen finansal hizmetler üzerindeki ihtiyatlı sınırlamaların bu kurumların performansı üzerindeki etkileri.

Yine Bauer vd. (1998)'ne göre, düzenleyici otoriteler, uyguladıkları politikaların finansal kurumların performansları üzerindeki etkilerine ilişkin sayısal araştırmalara dayalı kaliteli ve doğru bilgiye sahip olmazlarsa, kamuya sağlanan finansal hizmetlerin maliyetlerinin artması, bu hizmetlerin kalitesinin ve sayısının azalması ya da sistemik riskin artması gibi istenmeyen sonuçlarla karşılaşabilirler.

Düzenleme ve denetleme otoritelerinin yanında, bankalar da etkinlik bilgilerine gereksinim duyarlar. Bankalar hem kendi performanslarını ölçmek, hem de sektördeki diğer bankalarla karşılaştırma yapmak amacıyla etkinlik ve verimlilik ölçümlerine önem vermelidir.

Finansal serbestleşme ile birlikte, mevduat ve kredi faiz oranları arasındaki farkın (marj) azalması ve rekabetin artması, bankalarda karlılık sorunlarına yol açmış ve bankaların etkinlik ve verimlilik konularına daha fazla ilgi göstermesi zorunluluğunu

ortaya çıkarmıştır. Etkinlik ve verimlilik konularındaki subjektif değerlendirmelerin formal etkinlik analizleriyle desteklenmesi gerekmektedir (Resti; 1997, s. 222).

Yukarıda etkinlik ölçümünün önemi ve gerekliliği üzerine yapılan genel açıklamalar, Türkiye özelinde değerlendirilecek olursa, sektörün yeniden yapılandırılması ve dezenflasyon süreci olarak nitelendirilen makro ekonomik çevre göz önünde bulundurulmalıdır.

Daha önce de ifade edildiği gibi, 2000 ve 2001 krizlerinin ardından uygulamaya konulan Program'ın temel hedefi; "etkin, uluslararası ölçekte rekabet edebilir ve sağlıklı bir bankacılık sistemine geçiş sağlamaktır". Program'ın uygulandığı dönemde bankaların etkinliği ve verimliliğinin ölçülmesi, Program'ın yukarıda belirtilen temel hedefine ulaşip ulaşmadığı konusunda, bir anlamda Program'ın başarısı hakkında düzenleme ve denetleme otoritesine bilgi sağlayacaktır.

Öte yandan, 2001 yılında uygulamaya konulan ekonomik program sonucunda Türkiye ekonomisi bir dezenflasyon süreci yaşamaktadır. Dezenflasyon süreci ve bunu izlemesi beklenen düşük enflasyon döneminde, benzer süreci yaşayan diğer ülke örneklerinde görüldüğü gibi, bankacılık sektörünün faaliyet ortamı yeniden şekillenecektir. Bu yeni faaliyet ortamında, enflasyona bağlı gelir ve giderler azalırken, kredi hacmi artmakta, kar marjları daralabilmektedir. Bankalar karlılıklarını sürdürebilmek için, daha yoğun bir rekabet içinde olmaktadır. Artan rekabet ve düşen kar marjları sonucu, sistemde devir/birleşmeler yoluyla konsolidasyon yaşanabilmektedir. Olası gelişmeleri bu şekilde sıralanabilecek olan yeni faaliyet ortamında kaynaklarını daha etkin kullanan bankaların, etkin kullanmayan bankalara rekabet üstünlüğü sağlayacağı beklenmektedir. Bu bağlamda, banka bazında ve sektör genelinde etkinliğin ölçülmesinin ve gelişiminin takip edilmesinin hem bankalar ve hem de BDDK açısından önemli bir gündem maddesi haline gelmesi beklenmektedir (Türker Kaya ve Doğan; 2005, s. 13).

3.2.1.2. Etkinlik Ölçümünde Kullanılan Yöntemler

Genel olarak etkinlik ölçme yöntemleri, rasyo analizi ve etkin sınır (efficient frontier) analizleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Rasyo analizi, bir tek çıktının bir tek girdiye oranlanması ile yapılmaktadır. Uygulama ve yorumlama kolaylığı nedeniyle

tercih edilen rasyo analizinin, bankalar gibi, birden çok girdi kullanarak birden çok çıktı üreten firmalarda uygulanmasının sakıncaları da ortadadır.

Özellikle, rekabetin yoğun yaşandığı piyasalarda başarı, sürekli iyileştirme ve öğrenme yoluyla performansın üst düzeye çıkarılmasıyla sağlanabilmektedir. Sektör düzeyinde karşılaştırmalı analizler ve kıyaslama bilgileri, firmalarda önemli etkinlik artışlarına yol açacak yeni uygulamalar konusunda firmaları bilgilendirmektedir (Barr vd.; 1999, s. 2). Sınır analizleri (frontier analysis), sektördeki firmaları birbirleriyle kıyaslayarak en iyi ve en kötü uygulamaları belirlemekte ve firma performansına ilişkin önemli bilgiler ortaya koymaktadır.

Sınır analizi ile etkinlik ölçümünün yapıldığı çalışmalarda iki grup yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar parametrik yöntemler ve parametrik olmayan yöntemlerdir. İki yaklaşım etkinlik sınırının şekline, sınırın belirlenmesi ve öngörümleme yoluna, modelde rassal hataya yer verilip verilmemesine ve modelde rassal hataya yer veriliyorsa etkinsizlik ile rassal hatayı birbirinden ayırt etmek için yapılan dağılım varsayımlarına göre birbirinden ayrılmaktadır.

Parametrik yöntemlerde genel olarak bir gözlem kümesi vardır ve bu küme içinde en iyi performansın regresyon çizgisi (etkinlik sınırı) üzerinde olduğu varsayılarak, bu çizgiden sapma göstermeyen gözlemler etkin (başarılı), bu gözleme göre başarısız olan diğer gözlemler de etkinsiz (başarısız) olarak tanımlanır. Hiçbir gözlemin etkinlik sınırı üzerinde yer almaması her zaman olasıdır. Başarısızlık, aynı çıktı düzeyinde yüksek maliyet veya aynı girdi düzeyinde düşük çıktıyı belirtmektedir. Ayrıca, parametrik yöntemlerde, her zaman rassal hatanın olacağı varsayılır. Tam etkin olan gözlemler, hatanın sıfır olduğu gözlemlerdir. Dolayısıyla bir gözlemin etkinsiz olduğuna, ancak ölçüm hatalarının giderilmesinden sonra karar verilebilir (Ekren ve Emiral; 2002, s. 3).

Stokastik Sınır Yaklaşımı (Stochastic Frontier Approach-SFA), Kalın Sınır Yaklaşımı (Thick Frontier Approach-TFA) ve Serbest Dağılım Yaklaşımı (Distribution-Free Approach-DFA) üç temel parametrik yöntemdir. SFA modelinde, etkinlik sınırı hata terimini ikiye ayıran bir istatistiksel prosedür kullanılarak tahmin edilir. Hata teriminin bir bölümü rassal hatalardan oluşur ve bu rassal hatanın sınırın etrafında simetrik normal dağılım gösterdiği varsayılır. Rassal hata, yönetimin kontrolü altında

bulunmayan nedenlerden dolayı (kötü şans, doğal yada ekonomik felaketler gibi) ortaya çıkmaktadır. Hata teriminin diğer bölümü ise, etkinsizliği ifade etmektedir ve etkin sınırın üzerinde pozitif yarı normal bir dağılım gösterdiği varsayılır. Hata teriminin bu bölümü yönetimin kontrolü altında olup kötü yönetsel performans nedeniyle ortaya çıkmaktadır (Hasan ve Marton; 2003, s. 2258).

DFA yaklaşımında, üretim sınırı için fonksiyonel bir form belirlenir. Fakat rassal hata ve etkinsizlikler farklı bir yolla ayrıştırılır. DFA'nın etkinsizlikler ya da rassal hatanın dağılımına ilişkin güçlü varsayımları yoktur. DFA yönteminde, her firmanın uzun vadede etkinliğinin istikrarlı bir seyir izlediği ve ölçüm hatalarının da yine uzun vadede sıfıra yakın olduğu varsayılır. Panel verinin varlığı halinde uygulanabilen yöntem, her gözlemin herhangi bir noktadaki etkinsizliğinden daha çok, en iyi uygulamadan ortalama sapmasını göstermektedir (Berger ve Humphrey; 1997, s. 178).

TFA yöntemi, SFA ve DFA yöntemlerinden özellikle dağılım üzerine yaptıkları varsayımlarla farklılaşır. SFA ve DFA yöntemlerinin gözlemlenen değerlerle varsayılan değerler arasındaki farkı oluşturan etkinsiz gözlem (inefficiency) ve rassal hata unsurlarının dağılımlarına ilişkin varsayımları iki yöntem arasındaki temel farkı oluşturur. Buna karşılık, TFA yönteminde bu iki unsurun beklenen dağılımlarına ilişkin herhangi bir varsayım yoktur. Sadece gözlemlenen ve beklenen değerler arasındaki farkların en büyük ve en küçük değerlerinin rassal hatayı, geri kalan değerlerin ise etkinsiz gözlemleri oluşturduğu varsayılır (Ekren ve Emiral; 2002, s. 3). Yaklaşımında, bir fonksiyonel form belirlenmekte, rassal hata tahmin edilen performans değerlerinin en yüksek ve en düşük performans gösteren çeyreklerinden oluşmaktadır. En düşük ve en yüksek çeyrekler arasında tahmin edilen performanstan sapmalar ise etkinsizlik olarak kabul edilmektedir (Berger ve Humphrey; 1997, s. 178-179).

Parametrik olmayan yaklaşımlarda ise, doğrusal programlama kökenli yöntemler kullanılarak, gözlemlerin etkinlik sınırına olan uzaklığı ölçülür. İki parametrik olmayan yöntem, Veri Zarflama Analizi (Data Envelopment Analysis) ve Serbest Atılabilir Zarf Modeli (Free Disposal Hull)'dir.

VZA, parametrik olmayan yöntemler arasında en çok kullanılan yöntemdir. Yöntemde en iyi gözlemlerin oluşturduğu etkinlik sınırı belirlenmekte ve tüm gözlemler bu sınıra uzaklığına göre değerlendirilmektedir.

Serbest Atılabilir Zarf Modeli, VZA'nin özel bir durumudur. Bu yaklaşımda etkinlik sınırı üzerindeki farklı noktalar arasında bir ikame olmayacağı varsayımıyla bu noktalar sınıra dahil edilmemektedir (Türker Kaya ve Doğan; 2005, s. 4). Serbest Atılabilir Zarf Modeli, VZA'nin oluşturduğu sınıra komşu ya da onun iç kısmını kapsadığından VZA'nden daha yüksek ortalama etkinlik ölçüsü verir (Berger ve Humphrey; 1997, s. 177).

Hangi etkin sınır yaklaşımının en iyi yöntem olduğu konusunda, araştırmacılar arasında bir görüş birliği bulunmamaktadır (Berger ve Humphrey; 1997, s. 179). Her iki yöntemin de birbirlerine karşı üstünlükleri ve sakıncaları bulunmaktadır. Parametrik olmayan VZA yönteminin parametrik yöntemlere olan üstünlükleri kısaca şöyle sıralanabilir (İnan; 2000, s. 85-86):

- VZA modellerinde çok sayıda girdi ve çıktı kullanılabilir. Özellikle çok sayıda girdi ve çıktısı olan bankacılık sektörü açısından bu özellik çok önemlidir.
- Parametrik yöntemlerde olduğu gibi, girdi ve çıktı arasında bir fonksiyonel ilişki kurgulamak zorunda değildir. Gerçek hayatta, böyle bir ilişkiyi, üstelik tek çıktıya bağlı kalarak kurgulamak oldukça sorunludur ve bu ilişki yanlış kurulursa bütün model bundan etkilenecektir.
- Aynı nitelikte (homojen) olan birimleri kendi aralarında kıyaslar. Reel sektörde kıyaslanan üretim birimlerinin homojenliği tartışılabilir, ancak bankacılık sektöründe bu varsayım göreceli olarak anlamlıdır.
- Girdi ve çıktılar çok farklı birim değerler ile ifade edilebilirler. Girdi ve çıktıları fiziksel üretim, parasal büyüklük, hatta rasyolar cinsinden ifade etmek mümkündür.

VZA'nin özellikle bankacılık sektörü için önemli olan bu üstünlüklerinin yanında bazı sakıncaları da bulunmaktadır. Parametrik olmayan VZA'nin ölçüm sırasında rassal hataya yer vermemesi ve istatistiki hipotez testlerinin kullanılmasına olanak sağlamaması, yöntemin iki temel sakıncasıdır (Coelli vd.; 1997, s. 245).

3.2.2. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde, bankaların etkinliğinin ölçümüne yönelik çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Aşağıda, çalışmanın kapsamı içerisinde değerlendirilen literatür, iki alt başlık altında incelenecektir. İlk olarak bankacılık krizleri ve banka iflasları ile etkinlik

ve verimlilik arasındaki ilişkiye yönelik yapılan çalışmalar değerlendirilecek, ardından genel olarak TBS'nün etkinliği ve verimliliği konusundaki çalışmalar özetlenecektir.

3.2.2.1. Bankacılık Krizleri, Banka İflasları Ve Etkinlik Arasındaki İlişkiye Yönelik Literatür

Bankacılık krizlerine ilişkin, makro düzeyde çok sayıda araştırma yapılmış olmasına rağmen, mikro düzeyde, özellikle bankacılık krizleri ve sonrasında uygulanan yeniden yapılandırma programları ile bankaların etkinlikleri arasındaki ilişkileri inceleyen sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır.

Bankalar ve diğer finansal kuruluşlar üzerinde yapılan çalışmalar, etkinsizlik ile iflas arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Düşük etkinliğe sahip banka ve finansal kuruluşların daha yüksek etkinliğe sahip olanlardan daha fazla iflas ettiği görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları ile çeşitli ülkelerin bankacılık sektörlerinin etkinliğine ilişkin yapılan çalışmalar ve ortalama etkinlik ölçüleri verilmiştir.

Tablo 3-18, gelişmişlik düzeyleri farklı ülkelerde gerçekleştirilen etkinlik araştırmalarına ilişkin kullanılan yöntemler, modellerde kullanılan girdi ve çıktılar ile sonuçta elde edilen etkinlik ölçülerini yansıtmaktadır.

Wheelock ve Wilson (1995), banka iflasları ile mevduat sigortası, yasal düzenlemeler ve etkinlik arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalarında, teknik etkinlik düzeyi düşük olan bankaların iflas olasılığının yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Araştırma, önemli ekonomik sorunların varlığı durumunda, etkinliğin, hangi bankaların iflas edeceğinin, hangi bankaların varlığını devam ettireceğinin önemli bir belirleyicisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Cebenoyan vd. (1993), ABD'deki düzenleme ve denetim otoritesi tarafından kapatılan Tasarruf ve Kredi Kuruluşları (Saving And Loans) ile bu kuruluşların etkinlikleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmada, bu kuruluşların kapatılması ile etkinsizlik arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Etkinlik düzeyi düşük olan Tasarruf ve Kredi Kuruluşlarının, iflas eden veya düzenleme ve denetim otoritesince kapatılanlar içindeki oranı etkinlik düzeyi yüksek olanlara göre, daha yüksektir.

Tablo 3-18: Bankacılık Sektöründe Etkinlik Ölçümüne İlişkin Uluslararası Alanda Yapılan Bazı Çalışmalar Ve Ortalama Etkinlik Ölçüleri

ÇALIŞMA	YÖNTEM	GİRDİ/ÇIKTI	ORTALAMA ETKİNLİK ÖLÇÜLERİ
Favero ve Papi (1995)	İtalyan BS, VZA, Aracılık ve Kar Yaklaşımı, 1991, TE, STE.	Personel Sayısı, Fiziki Sermaye ve Kredi Verilebilir Fonlar. Krediler, Menkul Kıymet Yatırımları ve Faiz Dışı Gelirler	AY- TE: %87.8 ;VY - %79.4 AY- STE: %90.9;VY - %83.9
Sathye (2001)	Avustralya BS, VZA, Aracılık Yaklaşımı, 1996, TE, TAE, EE.	Personel Sayısı, Fiziki Sermaye ve Kredi Verilebilir Fonlar. Krediler ve Vadesiz Mevduat	TE: %67 TAE: %85 EE: %58
Darrat, Topuz ve Yousef (2002)	Kuveyt BS, Aracılık Yaklaşımı, 1994-1997, TE, STE, ÖE, TAE, ME.	Personel Sayısı, Fiziki Sermaye ve Mevduat Krediler ve Menkul Kıymet Yatırımları	TE: %86.5 STE: %89.3 ÖE: %96.2 TAE: %77.5 ME: %67.5
Maudos ve Pastor (2002)	İspanya BS, VZA, Aracılık Yaklaşımı, 1985-1996, ME	Mevduat ve Diğer Fonlar, Personel Sayısı, Fiziki Sermaye Krediler ve Diğer Gelir Getirici Varlıklar, Hisse Senetleri	ME: %87.1
Chen (2004)	Tayvan BS, VZA, Aracılık Yaklaşımı, 1994-2000, ME, TE, TAE.	Personel Sayısı, Varlıklar ve Mevduat Krediler, Menkul Kıymet Yatırımları ve Faiz Dışı Gelirler	TE: 1994-2000 - %76.1 ME: 1994-2000 - %67.2 TAE: 1994-2000 - %88.3
Girardone, Molyneux ve Gardeners (2004)	İtalya BS, SFA, Aracılık Yaklaşımı, 1993-1996, ME	Personel Sayısı, Fiziki Sermaye ve Mevduat Krediler ve Menkul Kıymet Yatırımları	ME: %82
Chen, Skully ve Brown (2005)	Çin BS, Karma Yaklaşım, 1993-2000 STE, TAE, ME.	Faiz harcamaları, Faiz Dışı Harcamalar Krediler, Mevduat ve Faiz Dışı Gelirler	STE: 1993/2000 - %76.7/%69.1 TAE: 1993/2000 - %55.9/%53.4 ME: 1993/2000 - %45.7/%42.6
Havrylchuk (2005)	Polonya BS, VZA, Aracılık Yaklaşımı, 1997-2001, TE, STE, ÖE, TAE, ME.	Mevduat, Sabit Varlıklar, Personel Sayısı Krediler, Hazine Bonoları, Bilanço Dışı Kalemler	TE: %76.5 STE: %84.4 ÖE: %90.6 TAE: %69.6 ME: %52.9

Hermalin ve Wallace (1994), ABD'deki Tasarruf ve Kredi Kuruluşlarının ödeyebilirlikleri ile etkinlik düzeyini karşılaştırmış ve etkinlik düzeyi düşük kurumların

gelecekte iflas etme olasılıklarının etkin kurumlara göre 4,5 kat daha fazla olduğunu ortaya koymuştur.

Barr, Seiford ve Siems (1994) ise, etkinsizlik ile iflas arasındaki ilişkiyi, iflasın gerçekleşmesinden bir kaç yıl önce açıkça bulmuşlardır. Bu nedenle araştırmacılar, erken uyarı sisteminde, yönetim kalitesini ölçmek amacıyla VZA'ne dayalı yeni bir model geliştirmişlerdir.

Bilindiği gibi, düşük aktif kalitesi (yüksek oranda sorunlu kredi) banka iflaslarının en önemli nedenlerinden birisidir. Bazı çalışmalarda, sorunlu krediler ile etkinlik arasındaki ilişki incelenmiş ve yüksek oranda sorunlu krediye sahip kuruluşların, etkinliklerinin de düşük olduğu bulunmuştur. Berger ve DeYoung (1997), ticari bankalarda sorunlu krediler ile maliyet etkinliği arasındaki ilişkiyi incelemişler ve maliyet etkinliğinin gelecekteki sorunlu krediler ve sorunlu bankaların önemli bir göstergesi olabileceği sonucuna ulaşmışlardır. Farklı bir çalışmada, finansal güçlükler yaşayan ve bu nedenle iflasa doğru giden bankaların yüksek oranda sorunlu kredileri olduğu bulunmuştur (Barr, Seaford ve Siems; 1994). Bazı çalışmalar, iflas etmemiş bankalarda bile sorunlu kredilerin etkinlik ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Kwan ve Eisenbeis; 1994).

Yukarıda sıralanan çalışmalar, banka iflasları ile etkinlik arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Ancak, çalışmamızın konusuna giren bankacılık krizleri ile etkinlik arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar son derece sınırlıdır.

Sistemik krizlerle banka etkinliği arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalardan biri, Türkiye'de 1994 finansal krizinin bankaların verimliliği üzerindeki etkilerini inceleyen Işık ve Hassan (2003)'a aittir. Çalışmada, 1994 finansal krizinin bankaların performansı üzerinde etkileri VZA'ne dayalı Malmquist verimlilik değişim endeksi ile araştırılmıştır. 1992-1993 kriz öncesi, 1994 kriz yılı ve 1995-1996 ise kriz sonrası olarak kabul edilmiştir. Sonuçlar, bankaların finansal kriz nedeniyle önemli etkinlik ve verimlilik kayıplarına uğradıklarını ortaya koymaktadır. Dikkat çeken bir diğer sonuç ise, kriz öncesi yıllarda ortalama etkinlik ve verimlilik değerlerinin bozulmasının krizin ortaya çıkmasının bir göstergesi olmasıdır. Çalışmada, kriz sonrası döneme ilişkin olarak, hükümet ve bankalar tarafından alınan önlemlerin finansal sektörün yeniden

canlanmasına ve kriz öncesi etkinlik ve verimlilik düzeyine krizi izleyen iki yıl içinde ulaşılmasına yardımcı olduğu sonucuna varılmıştır.

Türkiye 1994 krizinin incelendiği bir diğer çalışmada (Reynaud ve Rokhim; 2004), Işık ve Hassan (2003)'nin çalışmalarına zıt sonuçlar elde edilmiştir. Bankacılık krizleri ve etkinlik arasındaki ilişkiyi 1994 Türkiye'de ve 1997 Endonezya'da yaşanan krizler çerçevesinde inceleyen araştırmacılar, bankacılık krizlerinin sistemdeki kötü bankaları elimine ettiği ve bu nedenle, daha etkin bir bankacılık sektörü yarattığı varsayımını stokastik sınır yaklaşımını kullanarak test etmişlerdir. Sonuçlar, her iki ülkede de, bankacılık sektöründe kriz sonrasında etkinsizliğin arttığını göstermektedir. Araştırmacılar, Türkiye açısından sonuçları iki nedene dayandırmaktadırlar. Bunlar, yeniden yapılandırma programının iyi yönetilmemesi ve makro ekonomik çevrenin kriz sonrasında tamamıyla iyileşmemesidir. Gerçekten de kriz sonrasında, 1994 krizinin ortaya çıkmasında etkili olan yapısal sorunlara ilişkin gerekli önlemler alınmadığından, Türkiye, 1994 krizinden daha derin 2000 ve 2001 krizlerini yaşamıştır. Yazarlar da, son krizlere işaret ederek çalışmalarının sonuçlarını desteklemektedirler.

Chen (2004) de, Asya finansal krizinin Tayvan bankacılık sisteminin etkinliği üzerindeki etkilerini incelediği çalışmada, krizin bankaların tahsis, maliyet ve teknik etkinliklerini önemli ölçüde düşürdüğünü ortaya koymuştur.

3.2.2.2. Türk Bankacılık Sektörünün Etkinliğine İlişkin Literatür

Türk bankacılık sektörünün etkinliğini araştırmaya yönelik bazı çalışmalar aşağıda özetlenmiştir. Ayrıca Tablo 3-19'de çalışmalarda elde edilen ortalama etkinlik ölçüleri, kullanılan yöntem ile girdi ve çıktılarına ilişkin bilgiler sunulmuştur.

Zaim (1995), 1980 sonrasında liberalizasyon politikalarının mikro düzeyde Türk Ticari Bankalarının etkinliği üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. 1981 yılı liberalizasyon öncesi ve 1990 yılı ise liberalizasyon sonrası yılı olarak seçilmiştir. Çalışmada, VZA kullanılmıştır. Sonuçlar, kamu bankalarının özel bankalara göre daha etkin olduğunu, finansal reformların hem teknik etkinliği hem de tahsis etkinliğini olumlu etkilediğini ve etkin banka sayısında artış olduğunu göstermiştir.

TABLO 3-19: ETKİNLİK ÖLÇÜMÜNE İLİŞKİN TÜRKİYE’DE YAPILAN BAZI ÇALIŞMALAR VE ORTALAMA ETKİNLİK ÖLÇÜLERİ

ÇALIŞMA	YÖNTEM	GİRDİ/ÇIKTI	ORTALAMA ETKİNLİK ÖLÇÜLERİ
Zaim (1995)	VZA, Aracılık Yaklaşımı, 1981 ve 1990, TE, STE, ÖE, ME ve TAE	Personel Sayısı, Faiz Harcamaları, Amortisman Harcamaları, Malzeme Harcamaları/ Vadeli Mevduat, Vadesiz Mevduat, KV Krediler, UV Krediler.	TE: 1981/1990 - %81.1/%91.4 STE: 1981/1990 - %83.3/%93.6 ÖE: 1981/1990 - %97.2/%97.6 TAE: Ort. - %79 ME: Ort. - %64.7
Yıldırım (2002)	VZA, Aracılık Yaklaşımı, 1988-1999 TE, STE, ÖE.	Vadesiz Mevduat, Vadeli Mevduat, Faiz Harcamaları, Faiz Dışı Harcamalar/ Toplam Krediler, Faiz Dışı Gelirler, Faiz Gelirleri	TE: %89.5 STE: %96 ÖE: %93
Işık ve Hassan (2002b)	VZA, Aracılık Yaklaşımı, 1988, 1992 ve 1996, TE, STE, ÖE, TAE, ME.	Personel Sayısı, Fiziki Sermaye, Kredi Verilebilir Fonlar/ K.V. Krediler, U.V. Krediler, Riske Ayarlı Bilanço Dışı Kalemler, Diğer Gelir Getirici Varlıklar.	TE: 1988/1992/1996 - %84/%79.2/%81.7 STE: 1988/1992/1996 - %93.7/%92/%90.8 ÖE: 1988/1992/1996 - %89.6/%85.6/%90.1 TAE: 1988/1992/1996 - %92.4/%87.7/%82.8 ME: 1988/1992/1996 - %78.2/%71/%68.5
Ekren ve Emiral (2002)	VZA, Aracılık Yaklaşımı, 1998,1999 ve 2000, STE.	Toplam Mevduat ve Kısa Vadeli Borçlar, Toplam Maliyet/ Toplam Krediler ve Diğer Gelir Getiren Aktifler	STE: 1998/1999/2000 - %75.9/%75.4/%71.1
Günalp ve Çelik (2004)	SFA, Aracılık Yaklaşımı, 1990-2000, ME	Personel sayısı, sermaye ve mevduat/toplam krediler	1990-2000 %65, %64, %63, %64, %60, %58, %61, %62, %58, %46, %45,5.
Türker Kaya ve Doğan (2005)	VZA, Aracılık ve Üretim Yaklaşımı, 2002-2004, STE	Üretim Yaklaşımında; Girdiler: Pers. gid./top. akt., Diğer faiz dışı gid./Top. Akt., Şube Başına Per. Sayısı,Çıktılar: Top. Mev/top. Akt., Top. Kredi/Top. Akt. Aracılık Yak; Girdiler: Mev./top. Akt, Mevd. Dışı Yab. Kay./Top. Akt., Faiz Gid./Top. Akt., Faiz dışı gid./top. Akt., Çıktılar; Top. Kred./Top. akt., Faiz gel./top. Akt.	STE: Aracılık Yaklaşımı 2002-2003-2004 %97-%97-%96 Üretim Yaklaşımı %74-%84-%81

Jackson vd. (1998), VZA’ya dayalı Malmquist endeksini kullanarak Türk Ticari Bankalarındaki etkinlik ve verimlilik gelişimini ölçmüşlerdir. Araştırmacılar, 1992-1996 dönemi boyunca her bankanın etkinlik ve verimlilik değişimini araştırmışlardır.

Sonuçlar, 1993-1994 finansal kriz dönemi hariç, rekabetteki ve teknolojik ilerlemelerdeki gelişmeler nedeniyle, yabancı ve özel bankaların kamu bankalarından daha etkin olduğunu göstermiştir. Bu çalışmada, 1994 krizinin bankaların etkinliği ve verimliliği üzerinde olumsuz etkisi ortaya konmuş ve kriz sonrasında alınan önlemlerin bankaların etkinliğini ve verimliliğini arttırdığı görülmüştür.

Denizer, Dinç ve Tarımcılar (2000), liberalizasyon öncesi ve sonrası dönemde (1970-1994 dönemi) banka etkinliklerini değerlendirmişler ve dört farklı sahiplik yapısına sahip gruplar için ölçek etkilerini incelemişlerdir. Sonuçlar, liberalizasyon sonrası dönemde, etkinliklerde azalış ortaya koymaktadır. Bir diğer bulgu, Türk bankacılık sisteminin ciddi ölçek problemleri yaşamamasıdır.

Cingi ve Tarım (2000), VZA ve VZA-Malmquist toplam faktör verimliliği endeksini kullanarak Türk Ticari Bankalarında, 1989-1996 döneminde, etkinlik ve verimlilik değişimini incelemiştir. Sonuçlar, örnekteki dört kamu bankasının etkin olmadığını ortaya koyarken, üç özel holding bankasının incelenen dönem boyunca yüksek etkinlik ölçüsünü devam ettirdiğini ortaya koymuştur. Bir diğer bulgu ise, bankalardaki etkinlik farklılıklarının, genellikle ölçek ekonomilerindeki farklılıklardan kaynaklanmasıdır.

Jackson ve Fethi (2000), 1998 yılı için VZA'ni kullanarak TBS'nün teknik etkinliğini ölçmüşler ve bir dizi açıklayıcı değişken ile (banka büyüklüğü, şube sayısı, karlılık, sahiplik yapısı ve sermaye yeterliliği rasyosu) teknik etkinlik ölçüsü arasındaki ilişkiyi Tobit regresyon analizi ile araştırmışlardır. Çalışmada, büyük ve karlı bankaların daha yüksek teknik etkinlik ile çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Mercan ve Yolalan (2000), 1989-1998 dönemi için finansal performans ile ölçek ve mülkiyet yapıları arasındaki ilişkiyi VZA kullanarak incelemişlerdir. Çalışmada, bankaların performansının 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinden sonra 1993 yılına kadar arttığı, 1994 krizinden sonra ise, düşüş eğilimine geçtiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, yabancı ve özel bankaların performansının kamu bankalarından daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Işık ve Hassan (2002a), 1988 ve 1996 yılları arasında bazı banka özelliklerinin Türk Ticari Bankalarının performansı üzerindeki etkileri Stokastik Sınır Yaklaşımı

kullanılarak araştırmışlardır. Sonuçlar, Türk bankalarının oldukça yüksek karlılığa sahip olmalarına rağmen, maliyet etkinliklerinin düşük olduğunu göstermektedir.

Yıldırım (2002), makro ekonomik istikrarsızlık ortamında 1988-1999 döneminde TBS'nn etkinlik performansını VZA kullanarak ölçmüştür. Sonuçlar, sektörün liberalizasyon döneminde, süre gelen lcek etkinsizliği ile sürdürülebilir bir etkinlik kazanımı elde edemediğini göstermiştir. Etkin bankalar, daha az karlı bulunmuştur. Özellikle, daha az karlı kamu bankalarının diğerlerinden daha etkin oldukları saptanmıştır. Diğer bulgular, lcek etkinliği ve teknik etkinlik ile banka büyüklüğü arasında ilişki olduğunu göstermektedir. 1994 kriz döneminde ise, bankaların etkinlik değerlerinde düşüş gerçekleşmiştir.

Mercan vd. (2003), çalışmalarında Türkiye'deki ticari bankaların 1989-99 döneminde ilişkin seçilen finansal oranları kullanarak VZA uygulamışlardır. Her yıla ilişkin sonuçlar, makro ekonomik politikalarda ve çeşitli uluslararası gelişmelerdeki temel değişikliklerin, bu sektöre etkilerini açıklamakta kullanılmıştır. Sonuçlara göre, incelenen dönemlerde TMSF'ye devredilen bankaların VZA performans endeks değerlerinin, diğer bankalarla karşılaştırıldığında daha düşük olduğu ortaya konmuştur.

Günalp ve elik (2004), TBS için, piyasa yapısı ve performans arasındaki ilişkiye yönelik hipotezleri, banka etkinliği için doğrudan bir lct kullanarak test etmişlerdir. 1990-2000 döneminde, stokastik sınır yaklaşımı kullanılarak maliyet etkinliği hesaplanmıştır. Sonuçlara göre, 1990-1993 yılları arasında sektörün performansı göreli olarak yüksek bir düzeyde seyretmesine rağmen, 1994 krizi ile birlikte önemli lcde dşmş, takip eden iki yılda güçlenmiş ve sonraki yıllarda dşerek 2000 krizinde en düşük düzeyde gerçekleşmiştir.

Türker Kaya ve Doğan (2005), TBS'nn 2002-2004 dönemindeki etkinliğini VZA kullanarak incelemişlerdir. lceğe göre değişken getiri varsayımı altında etkinlik analizinin yapıldığı araştırmada, büyük ölçekli bankaların, diğer ölçekteki bankalara göre, daha etkin çalıştığı ve lcek arttığı bankaların etkinliğinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yukarıda TBS'nin etkinliğini ölçen çalışmaların bir kısmı özetlenmiştir. Bu çalışmalara dayanarak TBS'nn etkinliğine ilişkin genellemelere gitmenin zorluğu ortadadır. Çünkü çalışmalarda, farklı yöntemler ve zaman dilimleri seçilmiştir. Aynı

yöntem ve aynı zaman dilimleri kullanılsa da, kullanılan girdi ve çıktılarının farklı olması genel bir sonuca gitmeyi engellemektedir. Ancak, kriz dönemlerinde (çalışmalar çoğunlukla 1994 krizini kapsıyor olsa da) TBS'nün etkinliğinin önemli ölçüde düştüğü pek çok çalışmada (Jackson vd, 1998; Mercan ve Yolalan, 2000; Yıldırım, 2002; Mercan vd., 2003; Işık ve Hassan, 2003; Günalp ve Çelik, 2004) ortaya konmuştur. Ayrıca Mercan vd. (2003) incelenen dönemlerde TMSF'ye devredilen bankaların VZA endekslerinin diğerlerine göre düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.2.3. ÇALIŞMANIN AMACI

Çalışmamızın temel amacı, BSYYP'nın sektörün etkinliği üzerindeki etkilerinin incelenmesidir. Böyle bir araştırmanın, Program kapsamındaki, özellikle operasyonel yeniden yapılandırma uygulamalarının, bankaların etkinliği ve verimliliği üzerindeki etkilerini değerlendirmede ilgi çevrelerine yararlı bilgiler sunacağı düşünülmektedir.

Etkinlik, bankaların artan rekabet ortamında faaliyetlerini başarı ile devam ettirebilmeleri ve gerek ekonomide gerekse sektördeki yapısal değişikliklere uyum sağlayabilmeleri için stratejik bir değişken olarak kabul edilmektedir. Son yıllarda, ülkemiz ekonomisinde ve buna paralel olarak bankacılık sektöründe yaşanan gelişmeler, bankalarda etkin ve verimli çalışmayı öncelikli bir konu haline getirmiştir.

Çalışmada, 2001-2004 döneminde sektörün etkinliği, VZA kullanılarak, Teknik Etkinlik (TE), Saf Teknik Etkinlik (STE), Ölçek Etkinliği (ÖE), Tahsis Etkinliği (TAE) ve Maliyet Etkinliği (ME) açısından değerlendirilecektir.

Çalışmada, bankalarda verimlilik araştırması, VZA'ne dayalı Malmquist Toplam Faktör Verimliliği (TFV) değişim endeksi kullanılarak gerçekleştirilecektir. Malmquist TFV endeksinin bir özelliği panel veri kullanılmasının zorunluluğudur. Bu nedenle etkinlik ölçümünden farklı olarak, verimlilik ölçümü, incelenen yılların hepsinde faaliyet gösteren bankaları (30 banka) içermektedir. Öte yandan Malmquist endeksi, teknik (teknolojik değişim) değişim ve etkinlik değişimi bileşenlerine ayrılarak, bankaların verimliliğindeki değişimin kaynakları incelenecektir.

Çalışmamızda ayrıca, bankacılık sektörünün temel etkinsizlik kaynakları araştırılacaktır. Bu bağlamda, bankaların etkinliklerini etkileyebileceği düşünülen mülkiyet farklılıkları (kamu-özel-yabancı), banka ölçeği (küçük-orta-büyük) gibi bankaların yapısına ilişkin faktörler ve bazı finansal performans göstergeleri ile etkinlik

ölçüleri arasındaki ilişki incelenecektir. Böylece, banka özellikleri ile etkinlik arasındaki ilişkiye dair ortaya çıkacak sonuçların, bankaların etkinlik ve verimliliklerini artırma çabalarına yönelik önemli bilgiler sunacağı düşünülmektedir.

3.2.4. ÇALIŞMADA KULLANILAN YÖNTEM

Çalışmamızda, ilk olarak VZA ile etkinlik ölçümü yapılacak, ardından VZA'ne dayalı Malmquist TFV değişim endeksi hesaplanacaktır.

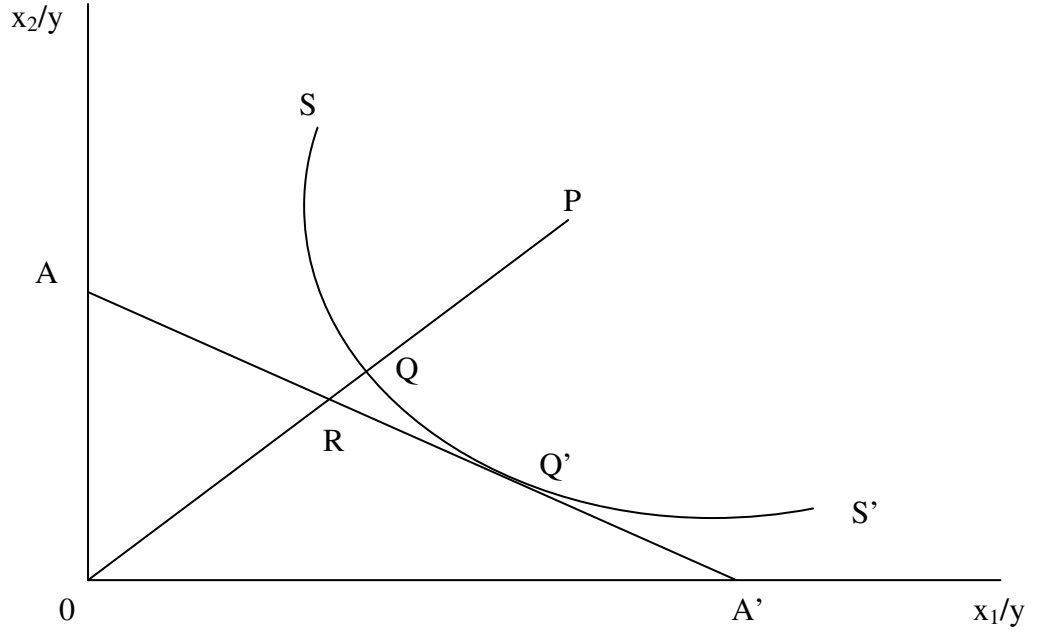
3.2.4.1. Farrell'in Etkinlik Ölçümü

VZA'nin temeli Farrell'in (1957) etkinlik ölçümüne dayanmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda, VZA'ne geçmeden önce Farrell'in etkinlik ölçümüne ilişkin açıklamalarına yer verilecektir.

3.2.4.1.1. Teknik ve Tahsis Etkinliği

Bir karar biriminin (KB) etkinliği, girdileri çıktılara dönüştürmedeki başarısıdır. Farrell (1957), etkinliği teknik etkinlik (technical efficiency) ve tahsis etkinliği (allocative efficiency) olarak iki bileşene ayırmıştır. Teknik etkinlik, eldeki girdi bileşimini en uygun biçimde kullanarak maksimum çıktıyı üretmedeki başarısıdır. Tahsis etkinliği ise, girdi fiyatlarını göz önünde bulundurarak en uygun girdi bileşimini seçmedeki başarıyı ifade etmektedir. Bu iki etkinlik ölçütü birlikte, toplam ekonomik etkinliği (total economic efficiency), bir diğer deyişle, maliyet etkinliğini oluşturmaktadır.

Farrell (1957) çalışmasını, ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında iki girdi (x_1 ve x_2) kullanarak tek çıktı (y_1) üreten bir firma örneği ile ifade etmektedir. Yine çalışmada, Şekil 3-1'de SS' eğrisi ile gösterilen etkin üretim fonksiyonunun (etkin üretim sınırı) bilindiği varsayılmaktadır. Etkin üretim sınırı, mevcut en iyi üretim teknolojisini kullanarak, belirli miktarda çıktı üretmek için gerekli bütün olası girdi bileşimlerini temsil etmektedir. Bir diğer ifade ile, teknik etkin olan tüm mümkün üretim karışımlarının kümesidir. Bu nedenle SS' eğrisi üzerinde yer alan bütün KB tam olarak etkindir.

Şekil 3-1: Teknik ve Tahsis Etkinliği

Kaynak: Farrell; 1957, s. 254.

P noktası, örnekteki firmanın belirli bir miktarda çıktı üretmek için kullandığı iki girdinin miktarını göstermektedir. P noktasında faaliyet gösteren karar biriminin teknik etkinsizliği, QP mesafesiyle ölçülmektedir. Bu mesafe, karar birimini çıktı miktarında her hangi bir azaltma yapmaksızın bütün girdilerini orantısal olarak azaltabileceği miktarı göstermektedir.

Etkinlik ölçümleri, genellikle yüzde olarak ifade edildiğinden, P noktasının teknik etkinsizliği, teknik olarak etkin üretim gerçekleştirebilmek için girdilerinde azaltması gereken miktarı yüzde olarak gösteren QP/OP oranıyla gösterilmektedir.

P noktasının teknik etkinlik derecesi ise, şu oranla ifade edilmektedir:

$$TE = 1 - QP/OP$$

Ya da

$$TE = OQ/OP$$

Teknik etkinlik değeri 0 ile 1 arasında değer alır ve firmanın teknik etkinsizlik derecesinin bir göstergesidir. 1 değeri, firmanın tamamen etkin olduğu anlamına gelir.

Örneğin, Q noktası etkin sınır üzerinde yer aldığından teknik olarak tam etkindir ve etkinlik ölçüsü 1'dir.

Şekil 3-1'deki AA' ile ifade edilen eş maliyet doğrusu biliniyorsa, tahsis etkinliği de hesaplanabilir. Firma P noktasından, Q noktasına geldiğinde teknik etkin olacak, ancak, girdi faktör fiyatları göz önünde bulundurularak oluşturulan AA' eş maliyet doğrusu üzerinde yer almadığı için tahsis etkin olmayacaktır. Karar biriminin mevcut girdi karışımıyla ve bütçe kısıtıyla idealde olması gereken yer, R noktasıdır. Fakat R noktası mümkün olmayan bir üretim karışımını göstermektedir. Dolayısıyla etkin sınır üzerinde yer almayan R, mümkün olmayan bir gözlemi temsil etmektedir. Hipotetik R noktası referans alınarak, P'nin tahsis etkinliğinin ölçülmesi mümkündür (Tarım; 2001, s. 30-32). Farrell tarafından tanımlandığı şekliyle, örnekteki karar biriminin tahsis etkinliği şu şekilde ifade edilebilir:

$$TAE = OR/OQ$$

RQ mesafesi, teknik olarak etkin fakat tahsis etkinliği olmayan Q noktası yerine, teknik ve tahsis etkinliği olan Q' noktasında faaliyet gösterilmesi durumunda gerçekleşecek maliyet düşüşünü ifade etmektedir.

P noktasındaki karar birimi, doğru girdi karışımıyla üretim yapmadığı için, tam tahsis etkinliğini mevcut girdi karışımıyla yakalama imkanı yoktur.

Farrell tarafından toplam ekonomik etkinlik olarak tanımlanan maliyet etkinliği ise, şu oranla ölçülmektedir:

$$ME = OR/OP$$

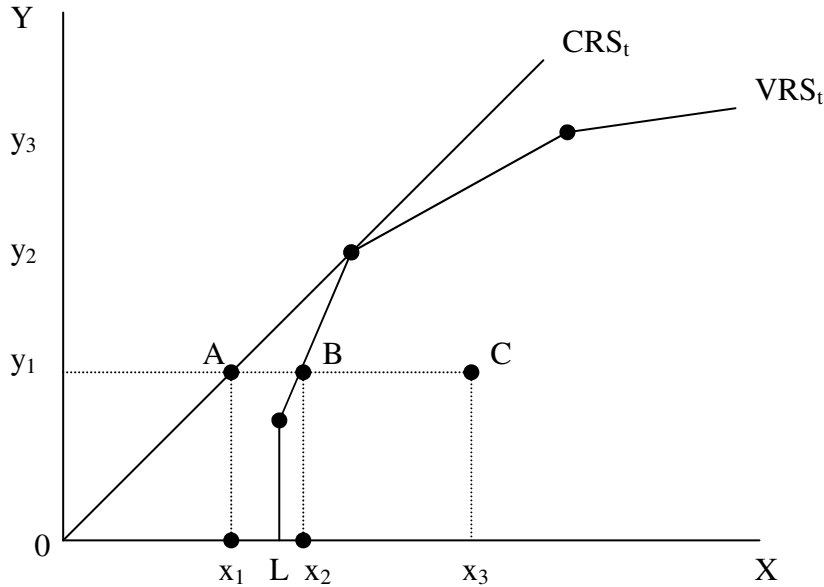
Daha önce de belirtildiği gibi, Farrell etkinlik ölçümünde etkin üretim sınırının bilindiği varsayılmıştı. Ancak gerçek hayatta üretim fonksiyonunun bilinmesi olası bir durum olmadığı için (Coelli vd; 1997, s. 136), gözlemlerden hareket ederek parametrik veya parametrik olmayan yöntemlerle ampirik üretim sınırının belirlenmesi yoluna gidilmektedir.

3.2.4.1.2. Ölçek Etkinliği

İşletme büyüklüğü (ölçeği) üretim fonksiyonunun özelliklerine bağlı olarak teknik etkinlik derecesini etkiler. Ölçek ekonomisinin gerçekleşebilmesi için ölçekteki büyüme ile üretimdeki artışın aynı oranda olması gerekmektedir. Bu durumda, ölçeğe

göre sabit getiri durumu söz konusudur. Üretimdeki artış, ölçekteki büyümenin altında kalırsa, ölçüğe göre azalan getiri; üretimdeki artış ölçekteki büyümeyi aşarsa ölçüğe göre artan getiri durumu vardır (Çolak ve Kılıçkaplan; 1999, s. 2-3).

Farrell'in teknik ve tahsis etkinliği açıklamaları, daha önce de belirtildiği gibi, "ölçüğe göre sabit getiri" varsayımı altında yapılmıştır. Ancak bu varsayım, bütün firmalar optimal ölçekte faaliyet gösterdiğinde geçerli olmaktadır. Eğer bütün firmalar optimal ölçekte faaliyet göstermiyorlarsa, teknik etkinlik ölçümleri ölçek etkinlikleri tarafından etkilenecektir. Bir diğer deyişle, ölçüğe göre sabit getiride ölçek etkinliği teknik etkinlik içinde görülecek ve birbirinden ayıramayacaktır. Bu sakıncayı ortadan kaldırmak için, teknik etkinliğin hesaplanmasında ölçek etkinliğinin etkilerini gideren "ölçüğe göre değişken getiri" varsayımının yapılması gerekmektedir.

Şekil 3-2: Ölçüğe Göre Sabit ve Değişken Getiri

Kaynak: Işık ve Hassan; 2003.

Yukarıdaki şekilde, CRS_t t dönemindeki ölçüğe göre sabit getiri, VRS_t ise aynı dönemdeki ölçüğe göre değişken getiri durumlarında (bir girdi-bir çıktı) etkin üretim sınırlarını göstermektedir. C noktasında faaliyet gösteren firmanın ölçüğe göre sabit getiri varsayımı altında, teknik etkinliği y_1A/y_1C 'dir. Ölçüğe göre değişken getiri varsayımı altında, aynı firmanın teknik etkinliği ise y_1B/y_1C 'dir. VRS varsayımı altında hesaplanan teknik etkinliğe "Saf Teknik Etkinlik" denmektedir.

C noktasındaki firma, ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında B noktasına göre hareket ederek, teknik olarak tam etkin olabilir. Yani C, çıktı düzeyini (y_1) değiştirmeden girdilerini minimize ederek etkin üretim sınırında (VRS_i) yer alabilir. Ancak, C noktasında yer alan firma bu hareketi ile (girdilerini azaltıp B noktasına gelerek) teknik olarak etkin üretim yapmayı gerçekleştirmesine rağmen, ölçek etkinliğine sahip değildir. Çünkü, ölçeğe göre sabit getiriyi elde edebilmesi için, (A noktasında faaliyet göstererek) hala girdi kullanımını azaltabilecek (girdi miktarını x_2 'den x_1 'e indirerek) durumdadır. Böylece, firmanın ölçek etkinliği y_1A/y_1B oranıyla hesaplanır.

Özetlenecek olursa;

$$TE_{CRS} = y_1A/y_1C$$

$$TE_{VRS} = y_1B/y_1C$$

$$ÖE = y_1A/y_1B$$

şeklinde hesaplanmaktadır.

Yukarıdaki ifadeler aşağıdaki gibi de yazılabilir.

$$y_1A/y_1C = (y_1B/y_1C) \times (y_1A/y_1B)$$

olduğu için;

$$TE_{CRS} = TE_{VRS} \times ÖE \text{ 'dir}$$

Böylece, ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında hesaplanan teknik etkinlik ölçüsü, saf teknik etkinlik ve ölçek etkinliği şeklinde ayrıştırılabilir.

3.2.4.1.3. Girdiye ve Çıktıya Yönelik Etkinlik Ölçümü

Yukarıda etkinlik ölçümleri ile ilgili açıklamaların hepsi, girdiye yönelik etkinlik ölçümlerine ilişkin olup, bir karar biriminin etkin olabilmesi için, çıktı düzeyinde herhangi bir değişiklik yapmadan girdilerini orantısal olarak ne kadar azaltılabileceğini araştırmaktadır.

Etkinlik tanımlamaları ve ölçümleri çıktıya yönelik olarak da yapılabilir. Çıktıya yönelik etkinlik ölçümlerinde, kullanılan girdi miktarlarında herhangi bir değişiklik yapmadan, çıktı miktarını orantısal olarak ne kadar arttırılabileceği sorusuna yanıt aranır. Girdiye yönelik ve çıktıya yönelik etkinlik ölçümleri, ölçeğe göre sabit getiri

durumlarında aynı etkinlik ölçülerini verir. Ölçek etkinsizliği söz konusu ise, etkinlik ölçüleri değişir.

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde, etkinlik tanımlarını kısaca özetlemek gerekirse; teknik etkinlik, belirli bir miktardaki çıktıyı minimum girdi kullanarak elde etmedeki (girdi odaklı yaklaşım), ya da belirli bir miktardaki girdi ile maksimum çıktı üretmedeki (çıkıtı odaklı yaklaşım) başarıyı ifade etmektedir. Teknik etkinlik, saf teknik etkinlik ve ölçek etkinliğinden oluşmaktadır.

Tahsis etkinliği ise, girdi fiyatlarının göz önünde bulundurularak optimal girdi karışımının seçilmesindeki başarıdır. Gerek teknik etkinsizlik gerekse tahsis etkinsizliği nedeniyle kaynak israfı yapılmadığında ise maliyet etkinliği elde edilmektedir. Bir diğer ifade ile, maliyet etkinliğine sahip olabilmek için, hem minimum girdi kullanımının hem de girdi fiyatlarının göz önünde bulundurularak optimal girdi karışımının seçilmesi gerekmektedir.

Literatürde, teknik etkinsizlik, yöneticilerin kararları sonucu ortaya çıktığından “yönetimsel etkinsizlik” olarak da adlandırılmaktadır. Öte yandan tahsis etkinsizliğinin kaynağı olarak, girdi ve çıktı fiyatlarının belirlenmesinde piyasa etkili olduğundan ve piyasanın sağlıklı şekilde işlenmesini de büyük ölçüde piyasa veya sektör düzenleyicileri etkilediğinden “zayıf düzenleme” (poor regulation) gösterilmektedir.

3.2.4.2. Veri Zarflama Analizi

VZA’nde, bir karar biriminin göreceli etkinliği, toplam ağırlıklı çıktıların toplam ağırlıklı girdilere oranı olarak tanımlanmaktadır.

Bu yöntem, homojen oldukları varsayılan üretim birimlerini kendi aralarında kıyaslar. En iyi gözlemlerden etkinlik sınırını oluşturur ve diğer gözlemler bu en etkin gözlemlere göre değerlendirilir. Dolayısıyla, VZA yönteminde etkinlik sınırı, varsayılan bir durum değil, gerçekleşen bir gözlemdir.

VZA’nin amacı, benzer kaynakları kullanarak (girdiler) benzer amaçlara ulaşmak için (çıktılar), aynı teknolojiyi (üretim sürecini) paylaşan benzer birimlerin göreceli etkinliğini ölçmektir (Darrat vd.; 2002, s. 5).

VZA, etkinliği ölçülecek olan karar birimlerine ait verilerle, parametrik olmayan parçalı doğrusal bir üretim sınırı oluşturmak için, doğrusal programlama yönteminin kullanımını içerir.

VZA terimi ilk kez Charnes, Cooper ve Rhodes (1978)'de kullanılmıştır. Charnes vd. (1978) doğrusal programlama yöntemini kullanarak etkin üretim sınırının belirlenmesi ve karar birimlerinin etkinliklerinin hesaplanması amacıyla ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında, girdi odaklı VZA modelini (CCR modeli) önermişlerdir. Söz konusu model aşağıda açıklanmıştır* .

K adet girdi kullanıp, M adet çıktı üreten N adet karar birimi bulunduğu varsayıldığında, KxN girdi matrisi verileri X, MxN çıktı matrisi verileri Y ile gösterilmektedir. x_i ve y_i i . karar biriminin sırasıyla, girdi ve çıktı vektörleridir.

i . karar biriminin etkinliği, e_i , aşağıdaki gibi ölçülür:

$$e_i = \frac{u' y_i}{v' x_i}$$

Yukarıdaki ifadenin pay kısmı bütün girdilerin tek bir reel değere karşılık geldiği toplam çıktıyı; payda kısmı da benzer şekilde toplam girdiyi ifade etmektedir. Yine ifade de yer alan u' çıktı ağırlıkları vektörü, v' ise girdi ağırlıkları vektörünü göstermektedir. Etkinlik ölçüsü, e_i , aşağıdaki kısıtlar altında maksimize edilir.

$$\frac{u' y_j}{v' x_j} \leq 1 \quad j = 1, \dots, N \quad (1)$$

$$u \geq 0 \quad (2)$$

$$v \geq 0 \quad (3)$$

(1) nolu kısıt, gözlem kümesindeki her hangi bir diğer bankanın etkinliğinin aynı ağırlıkları kullandığında bir'i aşamayacağını ifade etmektedir. (2) ve (3) no'lu kısıtlar ise i . karar birimi tarafından kullanılacak olan girdi ve çıktı ağırlıklarının pozitif olmasını sağlayacak kısıtlardır. Problem, girdi ve çıktı ağırlıkları ile etkinlik ölçülerini hesaplamak için, her bir karar birimi için ayrı ayrı çözümler.

* Notasyonlar Coelli vd. (1997)'den alınmıştır.

Ancak, kesirli problemin sonsuz sayıda sonucu olacağından doğrusal programlama formuna dönüştürülmesi gerekmektedir (Coelli vd.; 1997, s. 141). Bu eşitsizlikler setini doğrusal programlama formuna çevirip, simplex veya benzeri algoritmalarla çözüme ulaşmak için maksimizasyon formundaki amaç fonksiyonunun paydasının 1'e eşitlenip bir kısıt haline getirilmesi yeterlidir (Ulucan; 2000, s. 24) Bu çevrim sonucu modele $v'x_i = 1$ kısıtı eklenerek VZA doğrusal programlama modelinin çarpan formu olarak bilinen aşağıdaki model oluşturulur.

$$Max_{\mu, v} (\mu' y_i)$$

Kısıtlar

$$\mu' y_j - v' x_j \leq 0 \quad j=1, \dots, N,$$

$$v' x_i = 1$$

$$\mu \geq 0$$

$$v \geq 0$$

Girdi ve çıktı ağırlıklarındaki notasyon değişikliği, kesirli modelden çarpan modele dönüşüme vurgu yapmak için kullanılmaktadır.

Doğrusal programlamanın dualite özelliği kullanılarak eşdeğeri olan ve aynı sonuçları veren dual formu şu şekilde ifade edilmektedir.

$$\min_{\theta, \lambda} \theta$$

Kısıtlar

$$-y_i + Y\lambda \geq 0$$

$$\theta x_i - X\lambda \geq 0$$

$$\lambda \geq 0$$

Zarf formu olarak da bilinen dual form, çarpan formundan daha az kısıt içerdiğinden çözüm için daha fazla tercih edilmektedir. θ problemin çözümüyle elde edilecek i. karar biriminin etkinlik ölçüsüdür. Doğrusal programlama problemi her karar birimi için bir kez olmak üzere N kez çözülecektir (Coelli vd., 1997, s. 141).

Daha önce de değinildiği gibi, CCR Modeli ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında, etkinlik ölçümünü gerçekleştirmektedir. Ölçeğe göre sabit getiri varsayımının, tüm karar birimleri optimum ölçekte faaliyet gösterdiğinde geçerli olduğu bilinmektedir. Tüm karar birimlerinin optimum ölçekte faaliyet göstermemesi durumunda, ölçeğe göre sabit getiri modelinin kullanılması, teknik etkinlik ölçümlerini ölçek etkinliği ile karıştırmaktadır. Bu nedenle Banker, Charnes ve Cooper (1984) ölçeğe göre değişken getiri durumunu dikkate alarak ölçeğe göre sabit getiri modelini geliştirmişlerdir. Ölçeğe göre sabit getiri doğrusal programlama modeline dışbükeylik kısıtı eklenerek ölçeğe göre değişken getiri modeline (BCC Modeli) dönüştürülmektedir.

$$\min_{\theta, \lambda} \theta$$

Kısıtlar

$$- y_i + Y\lambda \geq 0$$

$$\theta x_i - X\lambda \geq 0$$

$$N1'\lambda = 1$$

$$\lambda \geq 0$$

Ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında hesaplanan teknik etkinlik ile ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında hesaplanan saf teknik etkinlik değerleri elde edildikten sonra, ölçek etkinliği kolaylıkla hesaplanabilir. s_0 ölçek etkinliği, f_0 teknik etkinlik ve t_0 saf teknik etkinlik olmak üzere, ölçek etkinliği;

$$s_0 = f_0/t_0$$

şeklinde ifade edilir.

s_0 değeri 0 ile 1 arasında değer alır. 1 değeri, karar biriminin ölçek etkinliğine sahip olduğunu gösterirken, 1'den küçük bir değer ölçek etkinsizliğine işaret eder.

Eğer ölçek etkinsizliği söz konusu ise, bu etkinsizliğin ölçeğe göre artan getiriden mi yoksa azalan getiriden mi kaynaklandığının belirlenmesi gerekir. Bunu belirlemek için, ölçeğe göre değişken getiri modelindeki dışbükeylik kısıtı kaldırılarak modele aşağıdaki kısıt ilave edilir.

$$N1' \lambda \leq 1$$

Yukarıdaki kısıtın eklenmesiyle elde edilen model çözüldüğünde, ölçeğe göre artmayan getiri (non-increasing return to scale) varsayımı altında teknik etkinlik ölçüsü elde edilir. Ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında elde edilen teknik etkinlik ölçüsü ile ölçeğe göre artmayan getiri varsayımı altında elde edilen teknik etkinlik ölçüsü eşit ise, ölçeğe göre azalan getiri, eşit değilse artan getiri söz konusudur.

Tahsis etkinliğini hesaplamak için ise (girdilere ilişkin fiyat bilgileri biliniyorsa), ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında teknik etkinlik ölçüleri (saf teknik etkinlik) hesaplandıktan sonra, aşağıdaki maliyet minimizasyonu VZA modeli çözülür.

$$\text{Min}_{\lambda, x_i^*} = w_i' x_i^*$$

$$- y_i + Y\lambda \geq 0$$

$$x_i^* - X\lambda \geq 0$$

$$N1' \lambda = 1$$

$$\lambda \geq 0$$

Modelde, w_i i. karar biriminin girdi fiyatları vektörünü, x_i^* (doğrusal programlama probleminin çözümüyle elde edilen) ise, girdi fiyatları w_i ve çıktı düzeyi y_i veri iken, i. karar biriminin maliyetini minimize eden girdi miktarları vektörüdür. i. karar biriminin maliyet etkinliği ise aşağıdaki oran ile hesaplanır.

$$ME = \frac{w_i' x_i^*}{w_i' x_i}$$

Yukarıdaki oran, minimum maliyetin gözlemlenen maliyete oranıdır. Maliyet etkinliği hesaplandıktan sonra, tahsis etkinliği ise şu şekilde hesaplanır:

$$TAE = \frac{ME}{TE}$$

Çalışmamızda, etkinlik ölçülerinin hesaplanmasında, Tim Coelli tarafından geliştirilen Deap 2.1 programı kullanılmıştır.

3.2.4.3. Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Değişim Endeksi

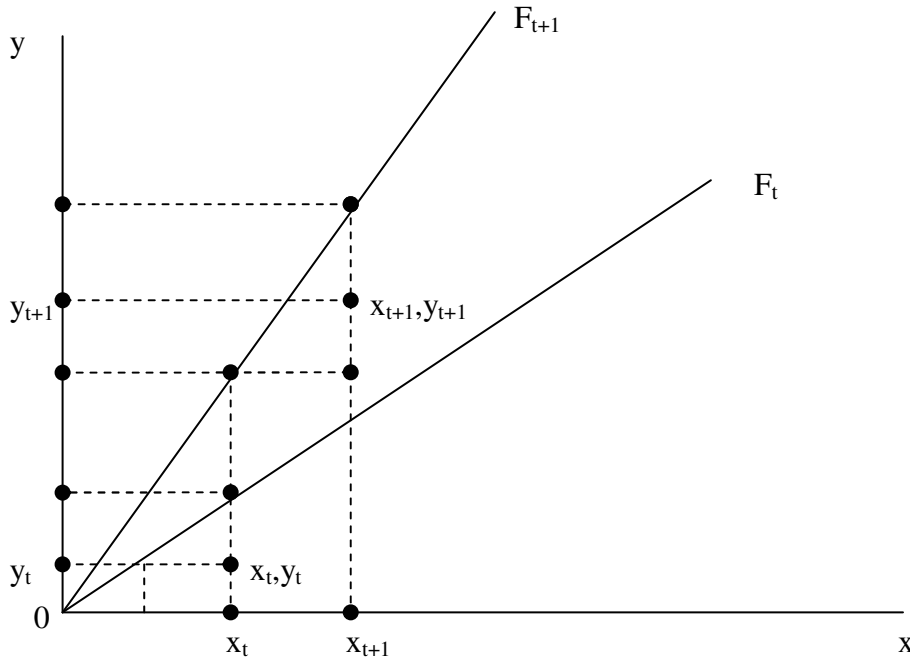
Verimlilik (productivity) en basit tanımıyla, çıktının girdiye oranıdır. Üretkenlik veya produktivite olarak da adlandırılan kavram, etkinlik gibi göreceli bir kavram değildir. Bu nedenle, karar birimlerinin verimliliklerini birbirinden bağımsız ölçme imkanı bulunmaktadır (Tarım; 2001, s. 11).

VZA, etkin karar birimlerinin oluşturduğu etkin üretim sınırına göre her bir bankanın etkinlik ölçüsünü hesaplamaktadır. Malmquist verimlilik endeksi ise, bir karar biriminin iki zaman dilimi arasında verimliliğinin değişimini (artış yada azalış) ölçmektedir (Berg vd.; 1992, s. 213).

Üretim sürecinde bir girdi kullanılarak bir çıktının üretildiği durumlarda, çıktının girdiye oranıyla hesaplanabilen verimlilik, birden çok girdili ve çıktılı üretim süreçlerinde geçerliliğini yitirmektedir. Bu durumda, üretim sürecinin bütün girdi ve çıktılarının tek bir endeks ile ifade edilmesi gerekmektedir. Böylece, verimlilik ölçümüne üretimin bütün faktörleri dahil edilerek, Toplam Faktör Verimliliği (TFV) hesaplanabilir. Çalışmada, verimlilik kavramıyla ifade edilen Toplam Faktör Verimliliği'dir.

Verimlilik değişiminin ölçülmesinde üç alternatif bulunmaktadır. Fischer endeksi, Tornqvist endeksi ve Malmquist endeksi (Sathye; 2002, s. 52). Malmquist TFV endeksi, diğer iki alternatife göre daha fazla tercih edilmektedir. Tercih nedenleri Fukuyama (1995; s.96) ve Işık (2001; s. 49)'da şöyle sıralanmaktadır: Öncelikle Malmquist TFV endeksinin hesaplanmasında sadece miktar (adet) bilgilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla fiyat bilgilerine ve maliyet minimizasyonu veya kar maksimizasyonu gibi kısıtlayıcı bir davranışsal varsayıma gerek yoktur. Ayrıca endeks, parametrik olmayan yöntemle elde edilebilmekte ve önceden üretim fonksiyonunun belirlenmesini gerektirmemektedir. Karar birimi düzeyinde, verimlilik endeksinin oluşturulmasına izin veren endeks, son olarak verimlilik artışının kaynaklarının belirlenmesine olanak sağlamaktadır. Bu avantajlarının yanında Malmquist TFV endeksinin tek sakıncası ise, stokastik olmaması ve bu yüzden istatistiksel çıkarımlara izin vermemesidir.

Fare ve diğeri (1994), Malmquist TFV endeksini (M), iki Malmquist verimlilik endeksinin (M_1 ve M_2) geometrik ortalaması olarak tanımlamaktadır [$M=(M_1 \times M_2)^{1/2}$]. Denklem'deki ilk ifade (M_1), t döneminin ortak teknolojisine dayanılarak elde edilen Malmquist TFV değişim endeksini gösterirken, ikinci ifade (M_2) $t+1$ döneminin ortak teknolojisine dayanılarak elde edilen Malmquist TFV değişim endeksini göstermektedir. $M(x_{t+1}, y_{t+1})$, üretim noktasının verimliliğini (x_t, y_t) üretim noktasına nazaran, her iki yılın teknolojisine göre tanımlamaktadır. M , i bankasında t ve $t+1$ zamanları arasında verimlilik büyümesi, verimlilikte durgunluk ve verimlilik düşüşü olup olmasına dayalı olarak sırasıyla 1'den daha büyük, 1'e eşit ve 1'den daha küçük bir değer alabilir (Işık; 2001, s. 51-52).

Şekil 3-3: Malmquist Verimlilik Endeksi

Kaynak: Işık; 2001.

Malmquist TFV değişim endeksi ile, t döneminden $t+1$ dönemine banka verimliliğindeki değişim ölçülmektedir. t dönemi ve onu izleyen $t+1$ dönemi arasındaki girdiye yönelik Malmquist TFV değişim endeksi aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır (Worthington; 2000, s. 179).

$$M_I^{t+1}(y^{t+1}, x^{t+1}, y^t, x^t) = \left[\frac{D_I^t(y^{t+1}, x^{t+1})}{D_I^t(y^t, x^t)} * \frac{D_I^{t+1}(y^{t+1}, x^{t+1})}{D_I^{t+1}(y^t, x^t)} \right]^{1/2}$$

Malmquist TFV değişiminin kaynaklarını açıklamak için, yukarıdaki denklem Şu Şekilde yazılabilir.

$$\underbrace{M_I^{t+1}(y^{t+1}, x^{t+1}, y^t, x^t)}_{TFVD} = \underbrace{\frac{D_I^{t+1}(y^{t+1}, x^{t+1})}{D_I^t(y^t, x^t)}}_{ED} * \left[\underbrace{\frac{D_I^t(y^{t+1}, x^{t+1})}{D_I^{t+1}(y^{t+1}, x^{t+1})} * \frac{D_I^t(y^t, x^t)}{D_I^{t+1}(y^t, x^t)}}_{TD} \right]^{1/2}$$

Denklem, Malmquist TFV değişim endeksini, etkinlik değişimi (ED) ve teknik değişimin (TD) çarpımı olarak ifade etmektedir. Böylece, Malmquist TFV değişim endeksinin bileşenleri, etkinlik değişimi ve teknik değişim olarak ortaya konmaktadır.

Etkinlik değişimi, bir bankanın etkin sınıra ne kadar yaklaştığının (yakalama etkisi) ölçümüdür. Etkinlik değişim endeksi, t ve t+1 yılları arasında etkinlik artışı durumunda 1'den büyük, etkinlik azalışı durumunda 1'den küçük, etkinlikte her hangi bir değişiklik olmadığında ise 1 değerini alır. Etkinlik değişim endeksi, aynı zamanda etkinlik değişiminin kaynaklarını gösteren saf teknik etkinlikteki değişim ve ölçek etkinliğindeki değişim Şeklinde ayrıştırılabilir.

Teknik değişim ise, ortak üretim sınırının her bir bankanın gözlenen girdi karışımında ne kadar hareket ettiğinin (etkin sınır değişimi) ölçümü anlamına gelmektedir. Teknik değişim endeksi de, t ve t+1 yılları arasında teknolojik ilerleme durumunda 1'den büyük, teknolojik gerileme durumunda 1'den küçük ve değişiklik olmaması durumunda 1 değerini alır.

TFV değişim endeksinin hesaplanabilmesi için, bir dizi doğrusal programlama probleminin hesaplanması gerekmektedir. AŞağıda, ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında girdi odaklı yaklaşımla TFV değişim endeksinin hesaplanmasında kullanılan, doğrusal programlama problemleri verilmiştir (Worthington; 2000, s. 180).

$$\begin{aligned}
& [D_t^t(y_t, x_t)]^{-1} = \min_{\theta, \lambda} \theta \\
& st \\
& -y_{it} + Y_t \lambda \geq 0 \\
& \theta x_{it} - X_t \lambda \geq 0 \\
& \lambda \geq 0
\end{aligned} \tag{1}$$

$$\begin{aligned}
& [D_t^{t+1}(y_{t+1}, x_{t+1})]^{-1} = \min_{\theta, \lambda} \theta \\
& st \\
& -y_{i,t+1} + Y_{t+1} \lambda \geq 0 \\
& \theta x_{i,t+1} - X_{t+1} \lambda \geq 0 \\
& \lambda \geq 0
\end{aligned} \tag{2}$$

$$\begin{aligned}
& [D_t^{t+1}(y_t, x_t)]^{-1} = \min_{\theta, \lambda} \theta \\
& st \\
& -y_{it} + Y_{t+1} \lambda \geq 0 \\
& \theta x_{it} - X_{t+1} \lambda \geq 0 \\
& \lambda \geq 0
\end{aligned} \tag{3}$$

$$\begin{aligned}
& [D_t^t(y_{t+1}, x_{t+1})]^{-1} = \min_{\theta, \lambda} \theta \\
& st \\
& -y_{i,t+1} + Y_t \lambda \geq 0 \\
& \theta x_{i,t+1} - X_t \lambda \geq 0 \\
& \lambda \geq 0
\end{aligned} \tag{4}$$

İlk iki doğrusal programlama modeli, bir döneme ait verileri aynı dönemin etkin sınırını baz alarak değerlendirmektedir. (3) nolu model t dönemi verilerini t+1 döneminin etkin sınırı ile karşılaştırırken, (4) nolu model t+1 döneminin verilerini t döneminin etkin sınırı ile karşılaştırmaktadır.

TFV değişim endeksinin hesaplanabilmesi için, yukarıda verilen dört doğrusal programlama probleminin, örnekteki her bir gözlem ve her bir dönem için çözülmesi gerekmektedir. Böylece, T dönem sayısını ve N gözlem sayısını göstermek üzere $N \times (3T-2)$ adet problem çözülmelidir. Çalışmada, TFV endeksinin hesaplanmasında Tim Coelli tarafından geliştirilen DEAP 2.1. programı kullanılmıştır.

TFV değişim endeksi hesaplamalarıyla ilgili önemli bir konu, Coelli vd. (1997)'de belirtildiği gibi, ölçeğe göre getiri varsayımına ilişkindir. Malmquist endeksi için gerekli olan uzaklık fonksiyonlarının hesaplanmasında, ölçeğe göre değişken getiri varsayımının kullanılması, TFV değişim endeksinde değişimleri (verimlilik kazanımı veya kaybı) doğru ölçmediğini Grifell-Tatje ve Lovell (1995) göstermiştir. Bu nedenle endeksin, ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında hesaplanması gerekmektedir.

3.2.5. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE KULLANILAN VERİLER

Çalışmada inceleme dönemi olarak 2001-2004 yılları alınmıştır. 2002 yılından itibaren bankaların mali tablolarının hazırlanmasında “Muhasebe Uygulama

Yönetmeliği”ne ilişkin 14 sayılı tebliğ* esas alındığı için, muhasebe uygulamalarında değişiklik söz konusudur. Söz konusu tebliğ çerçevesinde hazırlanan mali tabloların bu tebliğ çerçevesinde hazırlanmayan önceki yıllara ilişkin mali tablolarla karşılaştırılma olanağı ortadan kalkmıştır. Bu nedenle, kriz öncesi dönem çalışmaya dahil edil(e)memiştir.

Araştırmada kullanılan veriler Türkiye Bankalar Birliği'nin (TBB) internet sitesinden ve TBB tarafından yayınlanan “Bankalarımız 2002, 2003 ve 2004”den alınmıştır. Veri seti ticari bankaların 2001**, 2002, 2003 ve 2004 yıllarına ait bağımsız denetimden geçmiş bilanço, gelir tablosu ve bunların dipnotlarından elde edilmiştir. Dönemler arasında karşılaştırma yapmak amacıyla, veriler 31.12.2004 tarihindeki paranın satın alma gücüne göre düzeltilmiştir***.

İnceleme kapsamına sadece ticari bankalar alınmıştır. Yatırım ve kalkınma bankalarının kapsam dışında tutulmasının nedeni, çalışmada etkinlik ölçümü için kullanılan yöntemin, benzer faaliyet çevresine sahip homojen birimler arasında ölçüm yapmasıdır. Böylece, uygun bir performans karşılaştırmasının gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.

2001-2004 yılları arasında faaliyet gösteren ticari bankaların tamamı inceleme kapsamındadır. Ancak, bazı bankalar verilerine ulaşamadığı veya araştırma yönteminin sonuçlarını çarpıtma olasılığı bulunduğundan kapsam dışı tutulmuştur. Böylece incelenen banka sayısı 2001 yılında 33 ve 2002 yılında 37, 2003 ve 2004 yıllarında ise 34'tür. Tablo 3-20, dönemde faaliyet gösteren ticari bankalar ve bunlardan araştırma kapsamına alınanları göstermektedir.

Analize dahil edilen bankaların toplam aktifleri, bankacılık sektörünün toplam aktiflerinin 2001 yılında %89'unu, 2002 yılında %90,6'sını, 2003 yılında %93'ünü ve 2004 yılında %95,4'ünü oluşturmaktadır.

* Mali Tabloların Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Düzenlenmesine İlişkin Muhasebe Standardı.

** 2001 yılına ait veriler, 2002 dönem sonu mali tablolarında önceki dönem olarak yer almakta olup, söz konusu tebliği çerçevesinde düzenlendiğinden çalışmaya dahil edilmiştir.

*** Düzeltme işleminde kullanılan katsayılar:

31 Aralık 2001	1,6971
31 Aralık 2002	1,2971
31 Aralık 2003	1,1380
31 Aralık 2004	1,0000

Tablo:3-20: 2001-2004 Döneminde Faaliyet Gösteren Ticari Bankalar ve Araştırma Kapsamındaki Bankalar

Banka Kodu	Banka Adı	2001	2002	2003	2004
K1	TC Ziraat Bankası	X	X	X	X
K2	Türkiye Halk Bankası	X	X	X	X
K3	Türkiye Vakıflar Bankası	X	X	X	X
Ö4	Adabank	X	X	X	X
Ö5	Akbank	X	X	X	X
Ö6	Alternatif Bank	X	X	X	X
Ö7	Anadolu Bank	X	X	X	X
Ö8	Denizbank	X	X	X	X
Ö9	Fiba Bank	X	X	*	*
Ö10	Finans Bank	X	X	X	X
Ö11	Koçbank	X	X	X	X
Ö12	MNG Bank	X	X	X	X
Ö13	Oyak Bank	X	X	X	X
Ö14	Şekerbank	X	X	X	X
Ö15	Tekfenbank	X	X	X	X
Ö16	Tekstil Bankası	X	X	X	X
Ö17	Turkish Bank	X	X	X	X
Ö18	Türk Dış Ticaret Bankası	X	X	X	X
Ö19	Türk Ekonomi Bankası	X	X	X	X
Ö20	Türkiye Garanti Bankası	X	X	X	X
Ö21	Türkiye İmar Bankası	*****	*****	*****	*****
Ö22	Türkiye İş Bankası	X	X	X	X
Ö23	Yapı Kredi Bankası	X	X	X	X
T24	Bayındırbank	**	**	**	**
T25	Pamukbank	***	**	**	****
Y26	Abn Amro Bank N.V.	X	X	X	X
Y27	Arap Türk Bankası	X	X	X	X
Y28	Banca di Roma S.P.A	X	X	X	X
Y29	Bank Europa	***	X	X	X
Y30	Bank Mellat	X	X	X	X
Y31	Bnp-Ak Dresdner Bank	X	X	X	X
Y32	Citibank N.A.	X	X	X	X
Y33	Credit Lyonnais Turkey	X	X	X	*****
Y34	Credit Suisse First Boston	***	X	*****	*****
Y35	Deutsche Bank	*****	*****	*****	X
Y36	Habib Bank Limited	***	X	X	X
Y37	HSBC	X	X	X	X
Y38	ING Bank N.V.	X	X	*****	*****
Y39	JP Morgan Chase Bank	***	X	X	X
Y40	Societe Generale (SA)	X	X	X	X
Y41	WestLB AG	X	X	X	X

x İnceleme Kapsamında, * Finans Bank A.Ş.'ye devredilmiştir, ** TMSF bünyesinde, *** Veri eksikliği, **** Halk Bankası'na devredilmiştir, ***** Mevduat kabul yetkisi bulunmamaktadır, ***** Credit Agricole Indosuez Türk Bank A.Ş.'ye devredilmiştir, ***** Tasfiye edilmiştir, ***** Verilerin güvenilirliği şüpheli.

3.2.6. ARAŞTIRMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLER

Doğru ve güvenilir bir etkinlik ölçümü için, değişkenlerin belirlenmesi ve tanımlanması özel bir önem taşımaktadır. Araştırmada kullanılacak olan değişkenler araştırmanın sonuçlarını doğrudan etkileyeceğinden, etkinliği ölçülecek karar birimlerinin üretim teknolojisini en iyi temsil eden girdilerinin ve çıktılarının belirlenmesi gerekmektedir.

Bankacılık literatüründe, bankaların girdi ve çıktılarının nelerden oluşacağı konusunda tam bir fikir birliği bulunmamaktadır (Grifell-Tatje ve Lovell; 1996, s. 1289). Ancak, VZA'nin uygulandığı çalışmalarda, i) üretim yaklaşımı (production approach) ve ii) aracılık yaklaşımı (intermediation approach) olarak iki temel yaklaşımın benimsendiği görülmektedir.

Üretim yaklaşımında bankaların sermaye ve işgücünü kullanarak, mevduat ve kredileri ürettikleri kabul edilmektedir. Bu yaklaşımda, bankaların çıktıları mevduat ve kredi hesaplarının sayısı ile ölçülürken, maliyetleri ise sadece faaliyet giderleri ile ifade edilmektedir.

Aracılık yaklaşımında ise, bankaların sermaye ve işgücünü kullanarak mevduatları, kredi ve diğer yatırımlara dönüştürdükleri kabul edilir. Bu yaklaşımda girdi ve çıktılar hesap sayıları yerine parasal değerleri ile ölçülür. Maliyetler ise, faaliyet giderleri ile birlikte faiz harcamalarını da kapsayacak şekilde hesaplanır (Cingi ve Tarım; 2000, s. 13).

Yukarıda belirtilen iki temel yaklaşımın yanında, bankaların temel amacının kar maksimizasyonu olmasından hareket eden “kar yaklaşımı” da bulunmaktadır. Kar maksimizasyonu amacına ulaşabilmesi için, bankalar gelirlerini arttırmaya ve maliyetlerini azaltmaya çalışmaktadır. Bu yaklaşımda, girdi olarak faiz dışı giderler (işletme giderleri ve diğer faiz dışı giderler), çıktı olarak ise net faiz geliri ve faiz dışı gelirler alınmaktadır (Drake vd.; 2005, s.4).

Literatürde, genellikle aracılık yaklaşımının üretim yaklaşımına tercih edildiği görülmektedir. Aly vd. (1990)'nin de belirttiği gibi, aracılık yaklaşımının daha çok kullanılmasının bazı nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle, üretim yaklaşımında, bankaların toplam maliyetleri içinde önemli bir bölümü oluşturan faiz harcamalarının toplam maliyetlere dahil edilmemesi sonuçları çarpıtabilmektedir. İkinci olarak,

bankalar mevduatları satmazlar, satın alırlar. Ayrıca, mevduatları diğer fonlarla birlikte kredi ve yatırımlar için kullanırlar. Bu nedenle mevduatların çıktı yerine, girdi olarak kullanılması daha uygun olmaktadır. Son olarak üretim yaklaşımında, “hesap sayısı” bilgilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Etkinlik ölçümü için gerekli olan bu bilgilere ulaşılması, genellikle zor olmaktadır.

Çalışmamızda, yukarıda sayılan nedenlerden dolayı, bankaların üretim sürecini daha iyi yansıttığı düşünülen aracılık yaklaşımı benimsenmiştir. Böylece, Türk Ticari Bankalarının faaliyetlerinin büyük bir kısmının, mevduat ve diğer finansal kurumlardan ödünç alınan fonların kredilere ve diğer menkul kıymet yatırımlarına dönüştürmekten oluştuğu varsayılmıştır.

VZA’nde model oluşturulurken, değişken sayısının örneklem büyüklüğü ile ilişkisi, önemli bir değişkenin model dışı tutulmaması ve ilişkisiz bir değişkenin modele dahil edilmemesi gibi bazı unsurlara dikkat edilmesi gerekmektedir (Smith; 1997, s. 233).

Genel bir kural olarak, VZA’nde etkin serbestlik derecesi sağlayacak, anlamlı bir analiz için, modelde kullanılan her girdi ve çıktı değişkeni başına üç gözleme ihtiyaç vardır (Bowlin; 1998, s. 18). Bu nedenle, banka sayısına göre girdi ve çıktı değişkenlerinin sayısının küçük tutulmasında önemli üstünlükler bulunmaktadır. Girdi sayısı M , çıktı sayısı N ve banka sayısı R ile gösterildiğinde, $(M+N)/R$ oranı yükseldikçe, analizin VZA modelindeki bankaları birbirinden ayırma yeteneği azalmakta ve daha çok banka etkin olarak hesaplanmaktadır (Chen; 2004, s. 143).

Çalışmada, inceleme döneminde analize dahil edilebilen banka sayısı 33-37 arasında değişmektedir. Bu nedenle, daha anlamlı bir analiz yapabilmek için, modelin oluşturulmasında TBS’nün girdi ve çıktılarını en iyi temsil ettiği düşünülen değişkenler tek tek alınmak yerine, birleştirilerek ifade edilmiştir.

Tablo 3-21 modelde kullanılan değişkenleri göstermektedir. Modelin girdilerini i) personel sayısı, ii) fiziki sermaye ve iii) ödünç alınan fonlar oluşturmaktadır. Fiziki sermayeyi maddi duran varlıkların net defter değeri ve ödünç alınan fonları ise, ilgili yılın sonu itibarıyla toplam mevduatlar (vadeli ve vadesiz) ve diğer ödünç alınan fonlar (alınan krediler ve para piyasalarından alınan borçlar) oluşturmaktadır. Modelin çıktıları ise, i) toplam krediler (net) ve ii) diğer gelir getirici varlıklardan (menkul değerler

cüzdanı, bankalar arası para piyasasında satılan fonlar ve bankalar ve diğer mali kuruluşlar) oluşmaktadır.

Girdi fiyatları, ilgili yıl sonu itibariyle söz konusu girdilere yapılan harcamaların, girdi miktarına bölünmesiyle bulunmuştur. Emeğin fiyatı, personel harcamalarının (personel harcamaları+kıdem tazminatı karşılığı) personel sayısına bölünmesiyle hesaplanırken, fiziki sermayenin fiyatı maddi duran varlıklar amortisman giderinin maddi duran varlıkların net defter değerine bölünmesiyle bulunmuştur. Ödünç alınan fonların fiyatı ise, söz konusu fonlara yapılan faiz harcamalarının fon tutarına bölünmesiyle hesaplanmıştır.

TABLO 3-21: DEĞİŞKENLER	
<i>Çıktılar</i>	
y_1	Toplam Krediler
y_2	Diğer Gelir Getirici Varlıklar
<i>Girdiler</i>	
x_1	Personel Sayısı
x_2	Fiziki Sermaye
x_3	Ödünç Alınan Fonlar
<i>Girdi Fiyatları</i>	
p_1	Emeğin Fiyatı
p_2	Fiziki Sermayenin Fiyatı
p_3	Ödünç Alınan Fonların Fiyatı

Tablo 3-22, çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin verilerin sektör ve gruplar düzeyinde ortalamalarını ve standart sapmalarını göstermektedir.

Çalışmada bankaların çıktısı olarak kullanılan toplam krediler ve diğer gelir getirici varlıkların 2002 yılında azaldığı görülmektedir. Bu da kriz sonrası bankaların faaliyetlerini daralttığını ve daha ihtiyatlı bir tavır içerisinde olduğunu göstermektedir. 2003 ve 2004 yıllarında görülen artışta ise, gerek sektörün yeniden yapılandırılmasının gerekse makro ekonomik göstergelerdeki iyileşmenin etkisi görülmektedir. Çıktılara ilişkin dikkati çeken diğer nokta, her dört yılda da diğer gelir getirici varlıkların (çok büyük bir kısmını menkul değerler cüzdanının oluşturduğu) kredilerden daha fazla

olmasıdır. Bunda kamu finansmanın halen sektör aracılığıyla yapılmasının ve DİBS'nin sermaye yeterliliğinin hesaplanmasında risksiz varlıklar konumunda olmasının etkisi bulunmaktadır.

Çıktılarda görülen bu eğilim fiziki sermaye dışındaki girdilerde de görülmektedir. Hem personel sayısında hem de ödünç alınan fonlarda 2002 yılındaki düşüşün ardından 2003 ve 2004 yıllarında artış meydana gelmiştir.

Girdi fiyatları gruplar düzeyinde incelendiğinde, en yüksek personel başına harcamanın yabancı bankalarda olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak yabancı bankaların kendi ülkeleri dışında yaşayan üst düzey yöneticilerine yüksek düzeyde ücret ve yan ödemelerde bulunması ya da DeYoung ve Nolle (1998)'de belirtildiği gibi, organizasyon içinde ilerleme fırsatlarının sınırlı olduğu yabancı personeline, bu olumsuzluğu telafi etmek için, daha yüksek ücret vermesi gösterilebilir. Kamu bankalarında personel harcamalarına bakıldığında, standart sapmanın diğerlerine göre düşük olması hangi kamu bankasında çalıştığına bakılmaksızın personelin benzer ücretler aldığını göstermektedir.

Fiziki sermayenin fiyatı incelendiğinde, en yüksek harcamanın 2001 ve 2002 yıllarında yabancı bankalarda, diğer iki yılda da özel bankalarda gerçekleştiği görülmektedir. Yabancı bankaların ulusal bankalara göre yüksek teknolojiye sahip daha yeni ekipman ve bina kullanması, daha yüksek harcama yapılmasını açıklayabilir. Son iki yılda özel bankaların yaptıkları teknolojik yatırımlar ise, daha yüksek fiziki sermaye harcaması ile kendisini göstermektedir. Her dört yılda da kamu bankaları en düşük fiziki sermaye harcamasına sahiptir. Bu sonuç, kamu bankalarının geçmişlerinin oldukça eski olmasına ve uzun yıllar önce edinilmiş binaları ve ekipmanı kullanmasına bağlanabilir.

Sektörde ödünç alınan fon maliyetlerinin faiz oranlarının azalmasıyla birlikte düştüğü izlenmektedir. Gruplar arasında en yüksek fon maliyetine sahip olan, yıllar itibariyle düşüş olmasına rağmen halen kamu bankalarıdır. Kamu bankalarının fon maliyeti 2002 yılında yeniden yapılandırmanın etkisiyle belirgin bir şekilde düşmüş, düşüş eğilimi sonraki iki yılda da devam etmiştir. Ancak diğer gruplara göre daha yüksek fon maliyeti, bu bankaların diğer bankalara göre daha fazla likiditeye ihtiyaç duyduğunu ve bankalar arası para piyasasında kısa vadeli ve daha yüksek faizlerle borçlandığını göstermektedir.

Tablo 3-22: Değişkenlerin Ortalama ve Standart Sapmaları (Milyar TL)*								
	2001		2002		2003		2004	
	Ort.	Std. Sap.	Ort.	Std. Sap.	Ort.	Std. Sap.	Ort.	Std. Sap.
TOPLAM KREDİLER (y₁)								
Sektör	1823670	2993908	1675571	2768322	2091392	3051070	2822047	3969740
Kamu	5479886	3531505	4046495	2326926	4831356	1758534	7179180	2516369
Özel	2180566	3243256	2470547	3333723	2969850	3565514	3867891	4479662
Yabancı	210065	372398	194417	480706	242765	581290	368463	971638
DiĞER GELİR GETİRİCİ VARLIKLAR (y₂)								
Sektör	3945011	6943694	3455689	6646006	3995602	7805237	4147242	8287607
Kamu	19186358	12709831	18999120	11761604	21480360	14469417	23973607	14887309
Özel	3599335	4579033	3507450	4915377	3782124	5371525	3617039	5123448
yabancı	385359	619046	281438	426523	256244	345951	306054	281522
PERSONEL SAYISI (x₁)								
Sektör	3540	6733	2998	4987	3356	5058	3595	5142
Kamu	18703	12863	13386	8650	12665	8225	13156	7224
Özel	2918	4136	3439	4098	3923	4339	4271	4503
Yabancı	481	1083	361	913	422	968	452	1025
FİZİKİ SERMAYE (x₂)								
Sektör	340670	696855	315475	689056	326134	675603	296454	575201
Kamu	820597	231311	846213	340137	806508	287676	850834	229813
Özel	445161	864370	465555	890002	468591	860890	406368	713233
Yabancı	29296	43642	19226	31659	18029	22529	16331	20739
ÖDÜNÇ ALINAN FONLAR (x₃)								
Sektör	6234016	9734431	5489455	9354236	6171819	10038793	6874590	11052358
Kamu	24279737	11587854	23464045	12631204	24659081	13214061	29203540	14797719
Özel	6681002	8876162	6673588	8939070	7258428	9364160	7704684	9567414
Yabancı	540388	908393	394635	726320	400992	720049	572395	1023741
EMEĞİN FİYATI (p₁)								
Sektör	74,894	54,437	72,534	66,502	61,773	50,743	63,687	56,542
Kamu	42,461	14,756	50,562	7,501	40,770	1,149	35,439	7,101
Özel	50,254	22,247	34,738	11,262	33,693	7,473	35,284	5,682
Yabancı	126,301	64,594	124,802	78,941	105,501	60,307	109,532	71,071
FİZİKİ SERMAYENİN FİYATI (p₂)								
Sektör	0,173	0,198	0,222	0,216	0,195	0,172	0,184	0,171
Kamu	0,039	0,018	0,039	0,022	0,054	0,010	0,053	0,005
Özel	0,158	0,086	0,174	0,102	0,214	0,181	0,207	0,202
Yabancı	0,236	0,320	0,319	0,294	0,200	0,172	0,183	0,132
ÖDÜNÇ ALINAN FONLARIN FİYATI (p₃)								
Sektör	0,280	0,207	0,193	0,199	0,166	0,275	0,089	0,045
Kamu	0,475	0,212	0,275	0,098	0,189	0,049	0,113	0,021
Özel	0,257	0,204	0,148	0,047	0,157	0,200	0,092	0,028
Yabancı	0,266	0,202	0,234	0,303	0,173	0,388	0,080	0,063

*Personel sayısı (x₁) dışındaki değişkenler milyar TL'dir.

3.2.7. ARAŞTIRMANIN SONUÇLARI

3.2.7.1. Veri Zarflama Analizinin Sonuçları

VZA homojen oldukları varsayılan karar birimlerini kendi aralarında kıyaslayarak en iyi gözlemlerden etkinlik sınırını oluşturur. Daha sonra, diğer gözlemleri, en etkin gözlemlere göre değerlendirir. Ancak, etkinliği ölçülen karar birimleri arasında homojen yapıyı bozduğu düşünülen kamu/özel, ulusal/yabancı gibi mülkiyet farklılıkları, karar birimlerinin faaliyet gösterdikleri çevreye ilişkin sosyo-ekonomik farklılıklar, ayrı bölgelerde yer alan karar birimlerini etkileyen farklı doğa şartları, farklı hukuki çevre gibi yöneticiler tarafından kontrol edilemeyen değişkenler bulunabilir (Tarım; 2001, s. 135). Dış çevrenin bu özellikleri, yöneticilerin girdileri çıktılarına dönüştürme yeteneğini etkileyebilir. Bu nedenle, çevresel etmenlerin göz önünde bulundurulmaması, etkinlik analizinin sonuçlarının güvenilirliği sorununu ortaya çıkarabilmektedir.

Bu sorunu ortadan kaldırmak için, çeşitli yöntemler önerilmektedir (Fried vd.; 1999, s. 250-251). Yöntemlerden biri “sınır ayırma yaklaşımı”dır (the frontier separation approach). Bu yaklaşımda, homojen yapıyı bozduğu düşünülen özelliğe göre, örneklem alt gruplara ayrılmakta ve her alt grup için kendi etkin sınırlarına bağlı olarak etkinlik ölçüleri hesaplanmaktadır. Daha sonra alt gruplar birleştirilerek, alt grupların ortalama etkinlik ölçülerinin farkı incelenmektedir. Bu yaklaşımın sakıncası, tek bir dışsal değişkenin analize dahil edilebilmesidir. (Tarım; 2001, s. 136).

Diğer bir yaklaşımda ise, dışsal değişkenler girdi ve çıktılarla birlikte doğrudan doğrusal programlama modeline dahil edilir (the all-in-one approach). Bu yöntemde, birden fazla dışsal değişken kullanılabilir. Ancak, yöntem, dışsal değişkenlerin girdi veya çıktı olarak sınıflandırılıp analize dahil edilmesini gerektirir. Etkinlik düzeyi sabit iken, yeni bir girdinin dahil edilmesi daha fazla çıktı üretimini sağlayacaktır. Diğer yandan etkinlik düzeyi sabit iken, ek çıktının modele dahil edilmesi daha fazla girdinin kullanımını gerektirecektir. Faaliyet çevresi ile ilgili değişkenler girdi olarak doğrusal programlama modeline dahil edildiğinde, daha fazla çıktı üretilecek ve bu durum faaliyet çevresinin olumlu algılanmasını sağlayacaktır. Çıktı olarak dahil edildiğinde ise, daha fazla girdi kullanımını zorunlu kılacak ve faaliyet çevresinin de olumsuz düşünülmesine neden olacaktır. Bu nedenle, belli bir faaliyet çevresinin olumlu veya

olumsuz olduğu sınanmak isteniyorsa, girdi ve çıktıının önceden sınıflandırılması uygun olmayacaktır (Freid vd.; 1999, s. 250).

Dışsal faktörlerin etkinlik üzerindeki etkilerini araştırmada kullanılan son yöntem olarak, iki aşamalı yaklaşım (two-stage approach) önerilmektedir. Birinci aşamada, sadece geleneksel girdi ve çıktıların yer aldığı VZA modeli çözülerek, etkinlik ölçüleri hesaplanır. Ardından, birinci aşamada elde edilen etkinlik ölçüleri ile dışsal değişkenler arasında regresyon ilişkisi oluşturulur. Regresyon denkleminde, dışsal değişkenlerin katsayılarının işaretleri, etkilemenin yönünü gösterecektir. İlişkinin gücünü görmek için de standart hipotez testleri kullanılmaktadır (Tarım; 2001, s. 136).

Çalışmada, bankaların etkinliklerinin sahiplik yapısı ile ilişkili olabileceği düşünölmüş ve “sınır ayırma yaklaşımı” kullanılarak, farklı mülkiyet yapısına sahip bankalarda aynı üretim teknolojilerinin kullanılıp kullanılmadığı, çeşitli istatistiksel yöntemlerle (parametrik ve parametrik olmayan) test edilmiştir.

Bilindiği gibi TBS’nde, ticari bankalar kamusal sermayeli ticaret bankaları, özel sermayeli ticaret bankaları ve yabancı bankalar olmak üzere üç alt grupta toplanmaktadır. Ancak, incelenen dönemde (2001-2004) kamu bankalarının sayısının çok az (3) olması*, üç alt grup için ayrı analiz yapmayı güvenilir kılmayacaktır. Bu nedenle Işık ve Hassan (2002b)’de yapıldığı gibi, kamu bankaları ve özel sermayeli ticaret bankaları ulusal bankalar olarak birleştirilmiştir. Böylece, ulusal bankalar ile yabancı bankaların aynı etkin üretim sınırını paylaşıp paylaşmadıkları test edilmiştir.

Tablo 3-23, gruplar düzeyinde hesaplanan etkinlik ölçüleri ile sektör düzeyinde (ticari bankalar) hesaplanan etkinlik ölçülerini göstermektedir.

Gruplar düzeyinde hesaplanan etkinlik ölçüleri ile sektör düzeyinde hesaplanan etkinlik ölçüleri karşılaştırıldığında, gruplar düzeyinde hesaplanan etkinlik ölçülerinin, sektör düzeyinde hesaplanan etkinlik ölçülerine göre daha yüksek olduğu görölmektedir. Byrnes (1985), gruplar düzeyinde elde edilen etkinlik ölçülerinin (seperate frontier), sektör düzeyinde hesaplanan etkinlik ölçülerinden (common frontier) daha büyük ya da eşit olacağının geometrik ispatını çalışmasında ortaya koymuştur (Aly vd.; 1990, s. 216).

* VZA’nde gözlem sayısının az olması karar birimlerinin etkinlik ölçülerini yüksek çıkarmakta ve VZA’nin ayırıcı gücünü ortadan kaldırmaktadır (Tarım; 2001, s. 136).

TABLO 3-23: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GRUP VE SEKTÖR DÜZEYİNDE ETKİNLİĞİ

	Grup Düzeyinde Etkinlik		Sektör Düzeyinde Etkinlik	
	Ulusal	Yabancı	Ulusal	Yabancı
2001				
TE	0,954	0,898	0,784	0,891
STE	0,962	0,981	0,937	0,974
ÖE	0,991	0,913	0,839	0,913
TAE	0,709	0,559	0,599	0,448
ME	0,684	0,557	0,569	0,445
2002				
TE	0,906	0,869	0,745	0,865
STE	0,952	0,972	0,918	0,971
ÖE	0,949	0,895	0,810	0,891
TAE	0,765	0,570	0,680	0,493
ME	0,736	0,565	0,632	0,488
2003				
TE	0,947	0,77	0,813	0,764
STE	0,965	0,906	0,931	0,901
ÖE	0,980	0,851	0,868	0,85
TAE	0,634	0,761	0,581	0,397
ME	0,624	0,721	0,558	0,378
2004				
TE	0,934	0,891	0,800	0,884
STE	0,962	0,916	0,906	0,909
ÖE	0,971	0,971	0,887	0,97
TAE	0,601	0,601	0,576	0,504
ME	0,585	0,575	0,533	0,482

Not: TE: Teknik etkinlik, STE: Saf teknik etkinlik, ÖE: Ölçek Etkinliği, TAE: Tahsis Etkinliği, ME: Maliyet Etkinliği.

Ulusal bankalarla yabancı bankaların aynı çevrede faaliyet gösterip göstermediği, diğer bir deyişle, aynı üretim teknolojisini veya aynı etkin üretim sınırını paylaşıp paylaşmadığı, Aly vd. (1990), Elyasiani ve Mehdian (1990), Işık ve Hassan (2002b) ve Havrylchuk (2005)'de kullanılan yöntemlerle test edilmiştir.

Tablo 3-24'den de görüleceği gibi, hem parametrik (ANOVA) hem de parametrik olmayan (Kruskal-Wallis, Kolmogorov-Smirnov ve Mann-Whitney) test istatistikleri H_0 hipotezini reddetmekte başarısız olmuştur. İki grup arasındaki etkinlik ölçümlerinin dağılımlarındaki ve ortalamalarındaki farklılıklar anlamlı değildir. Bu nedenle, ulusal ve yabancı bankalar aynı popülasyondan gelmektedir. Bir diğer deyişle, aynı faaliyet çevresini paylaşmakta ve eş üretim teknolojisini kullanmaktadırlar. Bu

sonuçlar Işık ve Hassan (2002b) ve Sathye (2001) ile uyuşurken, Havrylchyk (2005) ile uyuşmamaktadır.

Tablo 3-24: Grup Düzeyinde Hesaplanan Etkinlik Ölçülerinin Farklılık Analizleri				
Testler	Parametrik Olmayan Testler			Parametrik Test
	Mann-Whitney (Wilcoxon Rank-Sum Testi)	Kolmogorov Simirnov Test	Kruskal-Wallis Test	ANOVA (Varyans Analizi)
Hipotezler	Medyan _x =Medyan _y	Dağılım _x =Dağılım _y		Ortalama _x =Ortalama _y
Test İst.	z (Prb > z)	K-S (Prb > K-S)	χ^2 (Prb > χ^2)	F (Prb > F)
2001				
TE	-0,823 (0,411)	0,615 (0,843)	0,677 (0,411)	1,839 (0,185)
STE	-0,754 (0,451)	0,369 (0,999)	0,569 (0,451)	0,574 (0,454)
ÖE	-1,241 (0,215)	0,985 (0,287)	1,540 (0,215)	7,314 (0,011)**
TAE	-1,007 (0,314)	1,108 (0,172)	1,014 (0,314)	1,735 (0,197)
ME	-0,891 (0,373)	1,108 (0,172)	0,793 (0,373)	1,194 (0,283)
2002				
TE	-0,684 (0,494)	0,462 (0,983)	0,467 (0,494)	0,713 (0,404)
STE	-1,116 (0,265)	0,624 (0,830)	1,245 (0,265)	0,774 (0,385)
ÖE	-1,042 (0,298)	0,715 (0,686)	1,085 (0,298)	2,390 (0,131)
TAE	-1,526 (0,127)	1,258 (0,084)*	2,330 (0,127)	3,640 (0,065)*
ME	-1,306 (0,192)	1,122 (0,161)	1,706 (0,192)	2,663 (0,112)
2003				
TE	-1,093 (0,274)	1,173 (0,128)	1,195 (0,274)	5,741 (0,023)**
STE	-0,083 (0,934)	0,519 (0,950)	0,007 (0,934)	1,377 (0,249)
ÖE	-1,205 (0,228)	1,308 (0,065)*	1,451 (0,228)	4,789 (0,036)**
TAE	-1,328 (0,184)	0,945 (0,334)	1,764 (0,184)	1,532 (0,225)
ME	-0,969 (0,332)	0,778 (0,580)	0,939 (0,332)	0,751 (0,393)
2004				
TE	-0,661 (0,508)	0,872 (0,433)	0,437 (0,508)	1,572 (0,219)
STE	0,864 (0,388)	0,872 (0,433)	0,746 (0,388)	2,700 (0,110)
ÖE	-0,426 (0,670)	0,394 (0,998)	0,182 (0,670)	0,001 (0,973)
TAE	-0,018 (0,986)	0,685 (0,736)	0,000 (0,986)	0,000 (0,996)
ME	-1,161 (0,872)	0,685 (0,736)	0,026 (0,872)	0,007 (0,936)

Not: Kolmogorov Simirnov Testi, dağılımların eşitliğini, Kruskal Wallis Testi dağılımlarının benzer yapıda olup olmadığını, Mann-Whitney Testi, iki bağımsız örneğin aynı ana kütleden gelip gelmediğini, ANOVA ise grupların ortalamalarının eşitliğini test etmektedir. Testlerde H_0 hipotezi, ulusal ve yabancı bankalar arasında fark yoktur, test edilmiştir. Parantez içindeki değerler ilgili teste ilişkin p değerlerini göstermektedir. *, **, *** ise sırasıyla %10, %5 ve %1 önem düzeyini ifade etmektedir.

Ulusal bankalar ile yabancı bankalar arasındaki farklılıkların anlamlı olmaması nedeniyle, analizler sektör düzeyinde yapılan etkinlik ölçümlerinin sonuçlarına göre yapılacaktır.

3.2.7.1.1. Teknik Etkinlik ve Bileşenleri

Teknik etkinlik, daha önce de açıklandığı gibi, belirli miktardaki çıktıyı minimum girdi ile elde etmedeki ya da belirli miktardaki girdi ile maksimum çıktıyı

elde etmedeki başarıyı göstermektedir. Yukarıdaki ilk ifade, girdi odaklı yaklaşımı tanımlarken, ikinci ifade çıktı odaklı yaklaşımı tanımlamaktadır. Çalışmada etkinlik ölçümü girdi odaklı gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle, teknik etkinsizlik banka yönetimlerinin olması gerekenden daha fazla girdi kullandıkları, bir diğer deyişle, kaynaklarını israf ettikleri anlamına gelmektedir.

Tablo 3-25, incelenen dönemde, sektörün ortalama teknik etkinlik, saf teknik etkinlik ve ölçek etkinliği ölçülerini vermektedir. TBS'nün ortalama teknik, saf teknik ve ölçek etkinlikleri, sırasıyla %81, %92,9 ve %87,2'dir. Teknik etkinlik ölçüsünün %81 olması, bankaların bu dönemde elde ettikleri çıktıları, kullandıkları girdilerden %19 daha az kullanarak da elde edebileceklerini göstermektedir. Ölçek etkinliğinin %87,2 olması ise, dönemde bankaların optimal büyüklükten %12,8 uzaklaştığını göstermektedir.

Yeniden yapılandırma programının başlangıcı olan 2001 yılı ile 2004 yılı karşılaştırıldığında, dönemde önemli düzeyde etkinlik kazanımı elde edilemediği görülmektedir. TBS'nde 2001 yılında %82 olan teknik etkinlik ölçüsü, 2004 yılında yaklaşık %1,5 artarak %83,2 olarak gerçekleşmiştir. Teknik etkinliğin bileşenleri olan saf teknik etkinlik yaklaşık %4 azalırken, ölçek etkinliği yaklaşık %7 artmıştır.

TABLO 3-25: TBS'ÜNDE TEKNİK ETKİNLİK VE BİLEŞENLERİ									
	Teknik Etkinlik			Saf Teknik Etkinlik			Ölçek Etkinliği		
	<i>Ortalama</i>	Etkin Banka*		<i>Ortalama</i>	Etkin Banka*		<i>Ortalama</i>	Etkin Banka*	
		<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>		<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>		<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
SEKTÖR									
2001	0,82	6	%18	0,949	22	%67	0,863	6	%18
2002	0,794	9	%24	0,939	22	%60	0,843	9	%24
2003	0,794	7	%21	0,92	15	%44	0,861	7	%21
2004	0,832	7	%21	0,907	13	%30	0,919	7	%21
2001-2004**	0,810	29	%21	0,929	72	%52	0,872	29	%21

* Her bir etkinlik türü açısından, tam etkin olan banka sayısını ve yüzdesini göstermektedir. 2001-2004 döneminde banka sayıları sırasıyla 33, 37, 34 ve 34'tür. ** 2001-2004 yılları arasında toplam banka sayısı 138'dir.

Teknik etkinlik bileşenlerine ayrıldığında, etkinsizliğin kaynakları konusunda bir görüşe varılabilir. Bilindiği gibi, teknik etkinliğin bileşenleri "saf teknik etkinlik" ve "ölçek etkinliği"dir. Saf teknik etkinlik, ölçek etkilerinden arındırılmış teknik etkinliği

verir. Diğer bir deyişle, teknik etkinlik ile saf teknik etkinlik arasındaki farklılık, optimum olmayan ölçekte faaliyet göstermenin maliyetini ortaya koymaktadır.

2001-2004 döneminde ticari bankaların ortalama ölçek etkinliği %87,2 iken pür teknik etkinliği %92,9'dir. Dönemde, 2004 yılı dışında, bütün yıllarda saf teknik etkinlikten daha düşük ölçek etkinliği söz konusudur. Bu nedenle, ilk üç yılda, TBS'ünde teknik etkinsizliğin temel kaynağı, bankaların uygun olmayan ölçekte faaliyet göstermeleridir. Dolayısıyla, bu yıllarda bankaların teknik etkinsizliği, kaynakların etkin kullanılmamasından daha çok, optimal olmayan üretim ölçeği nedeniyle ortaya çıkmıştır.

2004 yılında ise, etkinsizlik kaynağı, saf teknik etkinlik olmaktadır. Gerek sektörde yeniden yapılandırma sürecinde yaşanan devir ve birleşmeler, gerekse bankaların şube ve personel sayılarını azaltma yönündeki çabaları, sektörün ölçek etkinliğinde iyileşme sağlamıştır. 2001 yılında %86,3 olan ölçek etkinliği, 2004 yılında %91,9'a yükselmiştir.

Dönemde, ölçek etkinliğinde iyileşme, saf teknik etkinlikte ise kötüleşme trendi söz konusudur.

3.2.7.1.2. Ölçeye Göre Getirideki Gelişmeler

TBS'ünde, teknik etkinsizliğin temel nedeninin ölçek etkinsizliği olması, ölçeye göre getirideki gelişmelerin ayrıntısıyla incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Dönemde, bankaların büyük bir çoğunluğu ya optimal büyüklükten daha küçük ölçekte faaliyet göstererek ölçeye göre artan getiriye, ya da olması gereken büyüklükten daha büyük ölçekte faaliyet göstererek, ölçeye göre azalan getiriye sahiptir.

Tablo 3-26'dan da görüleceği gibi, her dört yılda da bankaların büyük bir çoğunluğu, ölçeye göre azalan getiriye (DRS) sahiptir. 2001 yılında bankaların %76'sı DRS'ye sahipken, 2002 ve 2003 yıllarında oran sırasıyla %65 ve %60'a düşmüş, ancak 2004 yılında tekrar %74'e yükselmiştir. Ölçeye göre sabit getirisi (CRS) olan bankaların oranı ise, 2001'de %18'den 2002'de %24'e yükselmiştir. 2003 yılında tekrar %20'ye düşen oran 2004 yılında ise %21'e yükselmiştir. Ölçeye göre artan getiriye (IRS) sahip bankaların oranı ilk üç yılda sürekli artarken (sırasıyla %6, %11 ve %20) 2004 yılında %5'e düşmüştür.

Bankalar alt gruplar açısından incelendiğinde, 2001, 2002 ve 2004 yıllarında mevcut üç kamu bankasının ölçeğe göre azalan getiriye sahip olması dikkat çekmektedir. 2003 yılında ise sadece bir kamu bankası ölçek etkinliğine sahiptir.

Özel sermayeli ticaret bankalarının da çok büyük bir çoğunluğu (sırasıyla %89, %84, %83 ve %90) ölçek etkinsizliğine sahiptir.

Yabancı bankalar ise, ölçek etkinliği açısından çok iyi durumda olmasalar da diğer iki grupla karşılaştırıldığında, daha iyi durumda oldukları görülmektedir. Ölçek etkinliği açısından tam etkin olan (CRS) yabancı bankaların oranı, kamu ve özel bankalara göre oldukça yüksektir. 2001 yılında ölçeğe göre sabit getiriye sahip yabancı bankaların payı %36 iken, 2002 yılında %40 olarak gerçekleşmiştir. Oran 2003 ve 2004 yıllarında değişmeyerek %38’de kalmıştır. Ölçeğe göre azalan getiriye sahip yabancı bankaların oranı ilk üç yılda azalırken (sırasıyla %46, %33 ve %24) 2004 yılında tekrar %46’ya yükselmiştir.

TABLO 3-26: ÖLÇEĞE GÖRE GETİRİDEKİ GELİŞMELER								
2001		2002		2003		2004		
SEKTÖR								
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
CRS	6	%18	9	%24	7	%20	7	%21
DRS	25	%76	24	%65	20	%60	25	%74
IRS	2	%6	4	%11	7	%20	2	%5
Toplam	33	%100	37	%100	34	%100	34	%100
KAMU								
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
CRS	-	-	-	-	1	%33	-	-
DRS	3	%100	3	%100	2	%67	3	%100
IRS	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	3	%100	3	%100	3	%100	3	%100
ÖZEL								
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
CRS	2	%11	3	%16	1	%5	2	%10
DRS	17	%89	16	%84	15	%83	16	%90
IRS	-	-	-	-	2	%10	-	-
Toplam	19	%100	19	%100	18	%100	18	%100
YABANCI								
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
CRS	4	%36	6	%40	5	%38	5	%38
DRS	5	%46	5	%33	3	%24	6	%46
IRS	2	%18	4	%27	5	%38	2	%16
Toplam	11	%100	15	%100	13	%100	13	%100

CRS: Ölçeğe göre sabit getiri; DRS: Ölçeğe göre azalan getiri; IRS: Ölçeğe göre artan getiri.

3.2.7.1.3. Tahsis Ve Maliyet Etkinliği

Tahsis etkinliği, bankaların girdi fiyatlarını göz önünde bulundurarak optimum girdi karışımını seçmelerindeki başarıyı göstermektedir. Maliyet etkinliği ise, bankaların hizmet sunumunda gerek teknik etkinsizlik, gerekse tahsis etkinsizliği nedeniyle kaynaklarını israf etmemesi sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3-27, ortalama tahsis ve maliyet etkinliklerini göstermektedir. İncelenen dönemde, bankacılık sektörünün düşük maliyet ve tahsis etkinliği ile çalıştığı görülmektedir. Ortalama maliyet etkinliği %55,3 iken tahsis etkinliği %52,6'dır. Bu ölçüler dönemin teknik etkinlik ölçüsünün (%81) oldukça altındadır.

TABLO 3-27: TBS'NDE TAHSİS VE MALİYET ETKİNLİĞİ						
	TAHSİS ETKİNLİĞİ			MALİYET ETKİNLİĞİ		
	<i>Ortalama</i>	Etkin Banka*		<i>Ortalama</i>	Etkin Banka*	
<i>Sayı</i>		<i>Yüzde</i>	<i>Sayı</i>		<i>Yüzde</i>	
SEKTÖR						
2001	0,549	5	%15	0,527	5	%15
2002	0,604	7	%19	0,573	7	%19
2003	0,511	6	%18	0,489	6	%18
2004	0,548	7	%21	0,513	6	%18
2001-2004**	0,553	25	%18	0,526	24	%17

* Her bir etkinlik türü açısından, tam etkin olan banka sayısını ve yüzdesini göstermektedir. Banka sayıları sırasıyla 33, 37, 34 ve 34'tür. ** 2001-2004 yılları arasında toplam banka sayısı 138'dir.

Yıllar itibariyle maliyet ve tahsis etkinliklerine bakıldığında, her hangi bir düşüş ya da iyileşme trendinden söz etmek mümkün görünmemektedir. Yeniden yapılandırmanın başlangıcında %54,9 olan tahsis etkinliği 2002 yılında %60,4'e yükselmiştir. Aynı iyileşme, maliyet etkinliğinde de görülmektedir. 2001 yılının maliyet etkinliği %52,7'den 2002 yılında %57,3'e yükselmiştir. 2003 yılında düşen tahsis ve maliyet etkinlikleri (sırasıyla %51,1 ve %48,9), 2004 yılında bir önceki yıla göre iyileşerek yaklaşık 2001 yılındaki düzeylerine erişmiştir (sırasıyla %54,8 ve %51,3). Dolayısıyla maliyet ve tahsis etkinlikleri açısından da önemli bir etkinlik kazanımından söz etmek mümkün değildir.

İncelenen her dört yılda da, tahsis etkinliği teknik etkinlikten düşüktür. Bu durum, TBS’nde maliyet etkinsizliğinin temel kaynağının tahsis etkinsizliği olduğunu işaret etmektedir. Banka yönetimleri girdi kullanımında daha başarılı iken, girdi fiyatlarını göz önünde bulundurarak, maliyetlerini minimize edecek girdi karışımlarını seçmede oldukça başarısız görünmektedirler.

3.2.7.1.4. Sahiplik Yapısı Ve Etkinlik

Literatürde farklı sahiplik yapıları ile etkinliğin ilişkili olabileceği belirtilmektedir. Bu nedenle, çalışmamızın bu kısmında, bankalar sahiplik yapılarına göre gruplara ayrılmış ve grupların etkinlik ölçüleri incelenmiştir. Sahiplik yapılarına göre etkinlik karşılaştırmaları, kamu-özel-yabancı ayırımına göre yapılmıştır.

Literatürde genel olarak, özel işletmelerin kamu işletmelerine göre daha karlı ve daha etkin olduğu ileri sürülmektedir. Kamu ve özel işletmeler arasındaki etkinlik farklılıkları iki nedene dayandırılmaktadır (Işık ve Hassan; 2002a): Birincisi, amaçlardaki farklılıktır. Bütün özel işletmeler karlarını maksimize etmeye çalışırken, kamu işletmeleri kar elde etmek zorunda değildir. Kamu işletmeleri, ekonomik gerçeklerle çelişkili olsa bile, hükümetlerce belirlenen amaçları izleyebilir. Kamu ve özel işletmeler arasındaki farklılıkların ikinci nedeni ise, özel işletmelerin kamu işletmelerine göre daha sıkı bütçe kısıtlarına sahip olmalarıdır. Bu nedenle, özel işletmeler yatırımlarını daha etkin alanlara yaparlar. Kamu sektörü ise, yatırımların ekonomik rasyonelliğine bakılmaksızın, kamu yararına olduğu düşünülen ve politik olarak belirlenen projelere yatırım yapar. Bu nedenlerden dolayı, özel bankaların kamu bankalarına göre daha etkin olduğu ileri sürülmektedir.

Öte yandan, literatürde, ulusal sektöre yabancı bankaların girişine yönelik olarak, söz konusu katılımın büyüklüğüne göre, sektör üzerinde yapısal etkilerde bulunabildiği ileri sürülmektedir (BDDK; 2005, s.1). Yabancı girişi, ulusal sektördeki yoğunlaşma ve dolayısıyla rekabet üzerinde doğrudan etki yaratabilmekte ve böylece sektördeki mevcut bankalar üzerinde bir dizi dolaylı yansımaya neden olabilmektedir. Örneğin, yabancı girişi, finansal yenilikleri beraberinde getiriyor, daha önce sunulmayan finansal ürünleri piyasaya sunabiliyorsa, ulusal bankalar benzer ürünleri müşterilere arz etmek durumunda kalabilmektedirler. Yabancı girişinin bir diğer yansıması da, rekabetin artmasıyla birlikte sektörün etkinliği üzerindeki olumlu

etkisidir. Öte yandan, yabancı bankaların daha ileri teknoloji ve yönetim sistemlerine sahip olmaları durumunda, ulusal bankalara göre daha etkin ve verimli çalıştıkları da ileri sürülmektedir.

Teknik etkinlik ölçüleri alt gruplar açısından incelendiğinde (Tablo 3-28), 2001-2004 döneminde en yüksek teknik etkinliğe sahip bankaların ortalama %85,1 ile yabancı bankalar olduğu görülmektedir. Yabancı bankaları sırasıyla %79,3 ile özel bankalar ve %73,5 ile kamu bankaları izlemektedir. İncelenen her dört yılda da (özel ve yabancı bankalarda 2004 yılı hariç) ölçek etkinliğinin saf teknik etkinlikten küçük olması her üç alt grupta da teknik etkinsizliğin temel kaynağının uygun ölçekte faaliyette bulunmama (ölçek etkinsizliği) olduğunu göstermektedir.

TABLO 3-28: BANKA ALT GRUPLARI AÇISINDAN TEKNİK ETKİNLİK VE BİLEŞENLERİ									
	Teknik Etkinlik			Saf Teknik Etkinlik			Ölçek Etkinliği		
	<i>Ortalama</i>	Etkin Banka*		<i>Ortalama</i>	Etkin Banka*		<i>Ortalama</i>	Etkin Banka*	
		<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>		<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>		<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
KAMU BANKALARI									
2001	0,751	-	-	1,000	3	%100	0,751	-	-
2002	0,608	-	-	0,946	2	%66	0,646	-	-
2003	0,836	1	%33	0,956	2	%66	0,869	1	%33
2004	0,745	-	-	0,999	2	%66	0,746	-	-
2001-2004**	0,735	1	%8	0,975	9	%75	0,753	1	%8
ÖZEL BANKALAR									
2001	0,789	2	%11	0,927	10	%53	0,853	2	%11
2002	0,767	3	%16	0,913	8	%42	0,836	3	%16
2003	0,809	1	%6	0,927	6	%33	0,868	1	%6
2004	0,809	2	%11	0,890	6	%33	0,911	2	%11
2001-2004***	0,793	8	%11	0,914	30	%42	0,867	8	%11
YABANCI BANKALAR									
2001	0,891	4	%36	0,974	9	%82	0,913	4	%36
2002	0,865	6	%40	0,971	12	%80	0,891	6	%40
2003	0,764	5	%39	0,901	8	%62	0,850	5	%39
2004	0,884	5	%39	0,909	5	%39	0,971	5	%39
2001-2004****	0,851	20	%39	0,939	34	%65	0,906	20	%39

* Her bir etkinlik türü açısından, tam etkin olan banka sayısını ve yüzdesini göstermektedir. 2001-2004 döneminde banka sayıları sırasıyla 33, 37, 34 ve 34'tür. ** 2001-2004 yılları arası kamu bankalarını sayısı 12'dir. ***2001-2004 yılları arası özel bankalarını sayısı 74'dir. ****2001-2004 yılları arası yabancı bankalarını sayısı 52'tir.

Yıllar itibariyle teknik etkinlik ölçüleri incelendiğinde, 2003 yılı hariç yabancı bankaların özel ve kamu bankalarından daha etkin olduğu anlaşılmaktadır. 2003 yılında en etkin grup kamu bankalarıdır.

Ölçek etkinliği ölçülerinde de, 2003 yılı hariç en etkin grup, teknik etkinlikte olduğu gibi, yabancı bankalardır.

Ölçek etkinsizliğinin etkilerinden arındırılmış saf teknik etkinlikte ise, kamu bankaları en etkin gruptur. Kamu bankalarının etkinliklerinin düşük olduğu konusundaki yaygın inanın aksine, bu bankaların oldukça yüksek etkinlikle çalışması ya da bazı çalışmalarda (Işık ve Hassan; 2003; Türker Kaya ve Doğan; 2005) ortaya konduğu gibi, en az diğer bankalar kadar etkin olması çeşitli şekillerde açıklanabilir.

Öncelikle, Işık ve Hassan (2003)'te de belirtildiği gibi, krizlerin çok olduğu faaliyet çevrelerinde bankalara güven unsuru çok önemlidir. Oldukça yüksek kaldıraçla çalışan bankalar, kredibilite ve güven üzerine kurulur. Halk, devlet desteği nedeniyle büyük ve güvenli kamu bankalarını tercih eder. Bu nedenle, kamu bankalarının fon elde etmede çok fazla sıkıntısı olmamaktadır.

Ayrıca, kamu çalışanlarının maaş ödemeleri, otomatik ödeme talimatları, kamu kuruluşlarının mevduatları ve vadesiz mevduat tortusunun büyüklüğü gibi konular, kamu bankalarına üstünlük sağlayan kamusal imtiyazlardır. Bu nedenle, kamu bankalarının teknoloji düzeylerinden ve hizmet kalitelerinden bağımsız olarak daha kolay mevduat toplamalarının ve kısmen de kamunun kaynak aktarımları ile menkul değerler cüzdanı gibi daha fazla çıktıyı üretiyor olmaları, böyle bir sonuca yol açabilmektedir (BDDK Araştırma Dairesi; 2005, s. 34-35). Dolayısıyla, söz konusu bankaların etkinliklerini değerlendirirken, bu konuların göz önünde bulundurulmasında yarar vardır.

Öte yandan, çalışmamızda kullandığımız VZA modelinin değişkenleri göz önünde bulundurulduğunda, kamu bankalarının etkinlik düzeyinin yüksek olması şöyle açıklanabilir. Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması kapsamında, personel sayısının azaltılması (VZA modelinde girdi) girdi kullanımını azaltmış ve görev zararları ile yeniden sermayelendirme kapsamında DİBS verilmesi, MDC'nı (VZA modelinde çıktı) arttırarak daha fazla çıktı üretiyor görünmesini sağlamıştır. Böylece,

kamu bankaları ölçek etkisizliğinden arındırılmış saf teknik etkinlikte en etkin grup olmuştur.

Tahsis ve maliyet etkinlikleri banka alt grupları açısından incelendiğinde (Tablo 3-29), en etkin grubun her iki tür etkinlik açısından da kamu bankaları olduğu anlaşılmaktadır. Kamu bankalarını sırasıyla, özel bankalar ve yabancı bankalar takip etmektedir.

TABLO 3-29: BANKA ALT GRUPLARI AÇISINDAN TAHSİS VE MALİYET ETKİNLİĞİ						
	TAHSİS ETKİNLİĞİ			MALİYET ETKİNLİĞİ		
	<i>Ortalama</i>	Etkin Banka*		<i>Ortalama</i>	Etkin Banka*	
<i>Sayı</i>		<i>Yüzde</i>	<i>Sayı</i>		<i>Yüzde</i>	
KAMU						
2001	0,751	1	%33	0,751	1	%33
2002	0,710	1	%33	0,695	1	%33
2003	0,666	1	%33	0,651	1	%33
2004	0,614	1	%33	0,614	1	%33
2001-2004**	0,685	4	%33	0,678	4	%33
ÖZEL						
2001	0,575	4	%21	0,540	4	%21
2002	0,675	4	%21	0,622	4	%21
2003	0,566	4	%22	0,542	4	%22
2004	0,570	3	%16	0,520	2	%11
2001-2004***	0,597	15	%20	0,556	14	%19
YABANCI						
2001	0,448	2	%18	0,445	2	%18
2002	0,493	2	%13	0,488	2	%13
2003	0,397	1	%8	0,378	1	%8
2004	0,503	3	%23	0,481	3	%23
2001-2004****	0,460	8	%15	0,450	8	%15

* Her bir etkinlik türü açısından, tam etkin olan banka sayısını ve yüzdesini göstermektedir. Banka sayıları sırasıyla 33, 37, 34 ve 34'tür. ** 2001-2004 yılları arası kamu bankalarını sayısı 12'dir. ***2001-2004 yılları arası özel bankalarını sayısı 74'dir. ****2001-2004 yılları arası yabancı bankalarını sayısı 52'tir.

Bilindiği gibi, tahsis etkinliği, girdi fiyatlarının göz önünde bulundurularak optimal girdi karışımının seçilmesindeki başarıyı ifade etmektedir. Gerek emeğin maliyeti, gerekse fiziki sermayenin maliyeti açısından kamu bankaları en düşük maliyete sahip gruptur. Bu da, kamu bankalarının girdi fiyatlarını (göreceli düşük emek

maliyeti ve fiziki sermaye maliyeti ile) göz önünde bulundurarak en uygun girdi bileşimini seçmede diğer bankalara göre daha başarılı olduğunu ortaya koymaktadır.

Kamu bankaları en etkin grup olmasına rağmen, maliyet ve tahsis etkinlikleri, dönemde düşüş trendi içindedir. 2001 yılında %75,1 olan tahsis ve maliyet etkinlikleri yıllar itibarıyla düşerek 2004 yılında %61,4 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, BSYYP'nın önemli bir ayağını oluşturan "Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması" kapsamında gerçekleştirilen uygulamaların, üç kamu bankasının maliyet ve tahsis etkinliğini olumsuz etkilediğini göstermektedir. Kamu bankaları, etkinliklerinde gözlemlenen düşüşe rağmen, her dört yılda da diğer banka gruplarından daha yüksek etkinliğe sahiptir.

Dönemde, özel bankaların ortalama tahsis etkinliği %59,7, maliyet etkinliği %55,6'dır. Özel bankalar, incelenen yıllar içinde en yüksek etkinliğe yeniden yapılandırma programının uygulanmaya başlamasından bir yıl sonra, 2002 yılında ulaşmışlardır. 2002 yılında tahsis etkinliği %67,5, maliyet etkinliği %62,2'dir. Daha sonraki iki yılda da düşen etkinlik ölçüleri 2004 sonunda %57 (tahsis etkinliği) ve %52 (maliyet etkinliği) olarak gerçekleşmiştir.

Dönemi maliyet ve tahsis etkinliği anlamında kazanç ile geçiren tek grup yabancı bankalardır. En düşük tahsis ve maliyet etkinliğine sahip olmakla birlikte, yabancı bankaların 2001 yılında %44,8 olan tahsis etkinlikleri, 2004'te %50,3'e; maliyet etkinlikleri ise %44,5'ten %48,1'e yükselmiştir.

3.2.7.1.5. Büyüklük ve Etkinlik

Büyüklük ile etkinlik arasındaki ilişkiye yönelik farklı görüşler bulunmaktadır. Bazıları, küçük bankaların büyük bankalara göre etkinlik düzeylerinin daha düşük olduğunu, bu nedenle de daha az kar elde ettiklerini ileri sürmektedirler. Buna karşı geliştirilen görüşlerde ise, liberal piyasalarda küçük bankaların büyük bankalarla benzer karlılıkla faaliyet gösterebileceği iddia edilmektedir. Çünkü küçük bankaların, haklarında bilgi avantajına sahip oldukları farklı müşteri grupları vardır ve bu müşterilerin ihtiyaçlarına göre farklılaştırılmış ürünler sunabilmektedirler (Elyasiani ve Mehdiyan; 1995, s. 1069).

Banka büyüklüğü ile etkinlik arasındaki ilişkinin yönü, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında sıklıkla başvurulan yöntemlerden biri olan "birleşmeler"

açısından son derece önemlidir. Eğer birinci görüş geçerli ise, diğer bir deyişle büyük bankalar daha etkin ise, banka birleşmeleri ekonomik olarak anlamlı olacaktır. Aksi takdirde, banka birleşmelerinin savunulması zor görünmektedir.

Banka büyüklüğü ile etkinlik arasındaki ilişkinin yönü konusunda yapılan araştırmalarda farklı sonuçlar elde edilmiştir. ABD’de banka büyüklüğü ile etkinlik arasında pozitif ilişki ortaya koyan çalışmaların (Rangan vd., 1988: Aly vd., 1990: Miller ve Noulas, 1996) yanında küçük bankaların daha etkin olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar da (Ferrier ve Lovell, 1990: Hermalin ve Wallace, 1994: DeYoung ve Nolle, 1998) bulunmaktadır. Favero ve Papi (1995), 1991 yılında İtalyan Bankalarında saf teknik etkinlik ile büyüklük arasında çok güçlü pozitif ilişki bulmuştur. Chen vd. (2005), Çin’de büyük ve küçük ölçekli bankaların orta ölçekli bankalara göre daha etkin olduğunu ortaya koymuşlardır.

Çalışmanın bu kesiminde, TBS’ünde etkinlik ile banka büyüklüğü arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bu amaçla dönemde incelenen bankalar, yıllar itibariyle ve birleştirilerek aktif büyüklüğüne göre büyük, orta ve küçük ölçekli olarak üç gruba ayrılmış ve grupların ortalama etkinlik ölçüleri hesaplanmıştır.

Sektör içinde aktif payı yüzde 5’ten büyük olan bankalar büyük ölçekli, yüzde 5 ile yüzde 1 arasındakiler orta ölçekli ve yüzde 1’den küçük olanlar ise küçük ölçekli banka olarak gruplandırılmıştır. Gruplar arasındaki farkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı ANOVA ile test edilmiştir.

Sonuçlar, teknik etkinlik ile banka büyüklüğü arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Tablo 3-30). 2003 yılı hariç, diğer yıllarda en yüksek teknik etkinliğe küçük ölçekli bankalar, en düşük teknik etkinliğe büyük ölçekli bankalar sahiptir.

Ölçek etkinliğinde 2001 ve 2004 yıllarında küçük ölçekli bankalar, 2002 ve 2003 yıllarında ise orta ölçekli bankalar daha etkindir.

Saf teknik etkinlikte ise, büyük ölçekli bankalar dönem boyunca en etkin grup olmuştur. Büyük ölçekli bankaları sırasıyla, orta ve küçük ölçekli bankalar takip etmektedir.

Tahsis ve maliyet etkinlikleri açısından da, orta ölçekli bankalar daha etkindirler. Orta ölçekli bankaları sırasıyla, büyük ve küçük ölçekli bankalar izlemektedir.

Tablo 3-30: Banka Büyüklüğü ve Etkinlik					
2001					
	TE (2,779)*	STE (1,383)	ÖE (9,444)***	TAE (1,181)	ME (1,233)
BÜYÜK	0,743	1,000	0,743	0,594	0,594
ORTA	0,758	0,950	0,797	0,670	0,640
KÜÇÜK	0,877	0,929	0,940	0,477	0,453
2002					
	TE (2,612)*	STE (1,263)	ÖE (6,785)***	TAE (3,249)*	ME (3,094)*
BÜYÜK	0,671	0,977	0,688	0,750	0,744
ORTA	0,808	0,905	0,882	0,752	0,693
KÜÇÜK	0,828	0,940	0,878	0,504	0,476
2003					
	TE (0,263)	STE (0,597)	ÖE (0,325)	TAE (4,562)**	ME (4,132)**
BÜYÜK	0,790	0,963	0,816	0,551	0,539
ORTA	0,845	0,938	0,894	0,759	0,734
KÜÇÜK	0,774	0,896	0,864	0,382	0,360
2004					
	TE (1,198)	STE (2,214)	ÖE (32,630)***	TAE (3,360)**	ME (2,669)*
BÜYÜK	0,777	0,975	0,798	0,549	0,539
ORTA	0,828	0,908	0,911	0,792	0,727
KÜÇÜK	0,854	0,882	0,967	0,445	0,414
2001-2004					
	TE (2,740)*	STE (3,848)**	ÖE (13,303)***	TAE (11,351)***	ME (10,247)***
BÜYÜK	0,745	0,979	0,761	0,611	0,604
ORTA	0,810	0,925	0,871	0,743	0,698
KÜÇÜK	0,833	0,912	0,911	0,454	0,427

Not: Parantez içindeki değerler F değerlerini, * , ** , *** ise sırasıyla %10, %5 ve %1 önem düzeyini ifade etmektedir. TE: Teknik etkinlik, STE: Saf teknik etkinlik, ÖE: Ölçek etkinliği, TAE: Tahsis etkinliği, ME: Maliyet etkinliği anlamına gelmektedir.

Kısaca özetlenecek olursa, küçük ölçekli bankalar ölçek etkinliğinden kaynaklanan üstünlükleri nedeniyle teknik etkinlikte en etkin gruptur. Büyük ölçekli bankalar, ölçek etkinsizliğinden arındırılmış saf teknik etkinlikte en etkin grup konumundadır. Orta ölçekli bankalar ise, tahsis ve maliyet etkinliğinde diğer gruplara göre belirgin şekilde en üst sırada yer almaktadır. Orta ölçekli bankalar, aynı zamanda, dönem içerisinde ölçek etkinliğini sürekli arttıran tek gruptur.

Ölçeğe göre getirinin yönü incelendiğinde ise (Tablo 3-31), büyük ölçekli bankaların neredeyse tamamı ölçeğe göre azalan getiriye sahiptir. Orta ölçekli bankaların da büyük bir kısmı optimal büyüklükten daha büyük ölçekte faaliyet göstermektedir. Ölçek etkinliğinde diğer gruplara göre en iyi durumda olan küçük ölçekli bankalardır. Küçük ölçekli bankaların yaklaşık yüzde 30'u ölçek etkinliğine sahipken, yaklaşık yarısı ölçeğe göre azalan getiriye sahiptir.

TABLO 3-31: BANKA BÜYÜKLÜĞÜ VE ÖLÇEĞE GÖRE GETİRİ								
2001		2002		2003		2004		
BÜYÜK ÖLÇEKLİ BANKALAR								
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
CRS	-	-	-	-	1	%14	-	-
DRS	7	%100	7	%100	6	%86	7	%100
IRS	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	7	%100	7	%100	7	%100	7	%100
ORTA ÖLÇEKLİ BANKALAR								
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
CRS	1	%13	2	%25	1	%13	1	%13
DRS	7	%87	6	%75	7	%87	7	%87
IRS	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	8	%100	8	%100	8	%100	8	%100
KÜÇÜK ÖLÇEKLİ BANKALAR								
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
CRS	5	%28	7	%32	5	%26	6	%32
DRS	11	%61	11	%50	7	%37	11	%58
IRS	2	%11	4	%18	7	%37	2	%10
Toplam	18	%100	22	%100	19	%100	19	%100

CRS: Ölçeğe göre sabit getiri; DRS: Ölçeğe göre azalan getiri; IRS: Ölçeğe göre artan getiri.

Daha önce de belirtildiği gibi, TBS'ndeki bankalar, dönem içerisinde iyileşme elde edilmesine rağmen, çok büyük ölçüde ölçek ekonomilerinden faydalanamamaktadır. Bu nedenle, TBS'nün yeniden yapılandırılmasında, teşvik düzenlemeleriyle özendirilen "banka birleşmeleri"nin, dikkatli bir şekilde uygulanması

gerekmektedir. Banka ölçeğini büyütmenin sağlayacağı avantajların yanında, daha büyük ve ölçek etkinsizliği olan bankalar yaratma sakıncası da bulunmaktadır.

Bu kapsamda, banka birleşmelerinin operasyonel yeniden yapılandırma için bir fırsat olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Birleşmeler, girdilerde tasarruf sağlayarak (ortak teknoloji, makine ve personel kullanımı, verimli olmayan şubelerin kapatılması, yönetici sayılarının azaltılması gibi) çıktıları arttırmalı (hizmet sunulan müşteri sayısının artması gibi), böylece etkinlik düzeyinin yükseltilmesini sağlayabilmelidir.

3.2.7.1.6. Finansal Performans ve Etkinlik

Çalışmanın bu bölümünde bir dizi finansal performans göstergesi ile etkinlik arasında ilişki araştırılacaktır. Finansal performans göstergesi olarak bazı oranlar seçilmiştir.

Etkinlik literatüründe, etkinliğin (etkinsizliğin) kaynaklarının belirlenmesi son zamanlarda oldukça ilgi görmektedir. Bu amaca yönelik olarak, ilk aşamada elde edilen etkinlik ölçüleri ile etkinliği etkileyebileceği ya da etkinlikle ilişkisi olduğu düşünülen bir dizi değişken arasında çeşitli istatistiksel analizler yapılmaktadır.

Bu çalışmaların bazılarında ilk aşama olarak etkinlik ölçümü yapılmakta, ardından ilk aşamada elde edilen etkinlik ölçüleri bağımlı değişken, etkinliği açıklayabileceği düşünülen bazı faktörler (banka büyüklüğü, sahiplik yapısı, piyasa hakimiyeti, şube sayısı ve bir dizi finansal performans) bağımsız değişken olarak kabul edilip regresyon analizi ile ilişki açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmalara örnek olarak Favero ve Papi (1995), Berger ve Mester (1997), Jackson ve Fethi (2000), Sathye (2001), Darrat vd. (2002), Işık ve Hassan (2003), Girardone vd. (2004), Havrylchuk (2005) verilebilir. Bazı çalışmalarda ise, Işık ve Hassan (2002)'de yapıldığı gibi, korelasyon analizi ile söz konusu ilişki araştırılmıştır. Bir diğer grup çalışmada da, etkinlik ile ilişkisi araştırılan faktörlere göre bankalar gruplandırılıp, gruplar arasındaki farklılıklar çeşitli istatistiksel testlerle (F testi, t testi gibi) analiz edilmiştir. Elyasiani ve Mehdiyan (1990), Yıldırım (2002), Chen vd. (2005) bu çalışmalara örnek olarak verilebilir. Aşağıda finansal performans ile etkinlik arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalardan bazılarına değinilecektir.

Literatürde finansal performans ile etkinlik arasındaki ilişkiyi araştıran ilk çalışmalardan biri Elyasiani vd. (1995)'dir. Çalışmada, etkinlik ölçüleri (Teknik Etkinlik, Tahsis Etkinliği ve Ekonomik Etkinlik) ile bir dizi finansal performans göstergesi arasındaki ilişki regresyon analizi ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bulgular finansal rasyolar ile etkinlik arasında güçlü bir ilişkiye işaret etmektedir. Araştırmacılar, bu bulgulara dayanarak, etkinlik analizlerinin finansal oran analizlerinin bir tamamlayıcısı olarak düşünülmesi gerektiğini ve hem banka yöneticileri hem de düzenleme otoriteleri tarafından banka performanslarının daha etkin bir şekilde izlenmesinde erken uyarı sinyali olarak finansal oranlarla birlikte kullanılabileceğini ifade etmektedirler.

Duncan ve Elliott (2004) Avustralya'daki finansal kurumları kapsayan çalışmalarında etkinlik, hizmet kalitesi ve finansal performans arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Etkinlik ölçüleri olarak teknik etkinlik ve ölçek etkinliği; finansal performans göstergeleri olarak faiz marjı, gider/gelir, aktif karlılığı ve sermaye yeterliliğinin alındığı çalışmada, teknik etkinlik ile aktif karlılığı ve sermaye yeterliliği arasında, ölçek etkinliği ile gider/gelir ve sermaye yeterliliği arasında pozitif ilişki bulunmuştur.

Işık ve Hassan (2002b)'de çeşitli etkinlik ölçüleri ile bir dizi finansal performans göstergeleri arasındaki ilişki korelasyon analizi ile araştırılmıştır. Çalışmada etkinlik ölçüleri olarak tahsis, maliyet, teknik, saf teknik ve ölçek etkinliği; finansal performans göstergeleri olarak da toplam maliyet/toplam varlıklar, toplam varlıklar/personel sayısı, net gelir/toplam varlıklar ve net gelir/toplam öz kaynaklar rasyoları alınmıştır. Sonuçlar, etkinlik ölçüleri ile seçilen finansal performans göstergeleri arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Yıldırım (2002)'de karlılık ve aktif kalitesi ile etkinlik ölçüleri (teknik, saf teknik ve ölçek etkinliği) arasındaki ilişki araştırılmıştır. Karlılık göstergesi olarak vergi öncesi kar/toplam aktifler rasyosunun alındığı çalışmada, bankalar karlılıklarına göre dört gruba ayrılmıştır. Sonuçta, karlılık ile etkinlik arasında pozitif ilişki ortaya konmuştur. Çalışmada ayrıca, kredi karşılıkları/toplam krediler ile tahsili gecikmiş alacaklar/toplam krediler rasyoları aktif kalitesinin göstergesi olarak ele alınmış ve bankalar etkin olan ve etkin olmayan şeklinde iki gruba ayrılmıştır. Sonuç olarak, kredi

karşılıkları/toplam krediler açısından etkin olan ve olmayan bankalar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı iken, tahsili gecikmiş alacaklar/toplam krediler açısından fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Jackson ve Fethi (2000), teknik etkinlik ile şube sayısı, toplam varlıklar, karlılık, sahiplik yapısı ve sermaye yeterliliği arasındaki ilişkiyi Tobit regresyon analizi ile incelemişlerdir. Araştırmacılar, teknik etkinlik ile karlılık ve büyüklük arasında pozitif bir ilişki, sermaye yeterliliği ile teknik etkinlik arasında ters yönlü bir ilişki bulmuşlardır.

Çalışmamızda, karlılık, sermaye yeterliliği, aktif kalitesi ve aracılık kapasitesi ile etkinlik ölçüleri arasındaki ilişki incelenecektir. Karlılık için net dönem karı (zararı)/toplam aktifler, aktif kalitesi için tahsili gecikmiş alacaklar (brüt)/toplam krediler, sermaye yeterliliği için özkaynaklar/toplam aktifler ve aracılık kapasitesi için toplam krediler/toplam varlıklar oranları seçilmiştir.

İlk olarak 2001-2004 arasında analize dahil edilen ilgili orana göre bankalar dört gruba ayrılmış ve grupların etkinliklerinin ortalaması alınmıştır. Grupların ortalamaları arasındaki farklılıklar ANOVA ile test edilmiştir. Daha sonra, böyle bir gruplandırmanın, olası ilişkilerin yönü ve gücü konusunda kesin bir yargıya varmayı güçleştirmesi nedeniyle, ilişkiler Tobit regresyon analizi ile incelenmiştir.

3.2.7.1.6.1. Karlılık ve Etkinlik

Tablo 3-32'den de görüleceği gibi, en karlı 1. kartil teknik etkinlik, saf teknik etkinlik, ölçek etkinliği ve maliyet etkinliği açısından en etkin gruptur. Gruplar arasındaki farklılıklar istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo 3-32: Karlılık ve Etkinlik					
	TE	STE	ÖE	TAE	ME
1. Kartil	0,856	0,953	0,895	0,599	0,578
2. Kartil	0,802	0,928	0,863	0,521	0,495
3. Kartil	0,807	0,916	0,881	0,607	0,570
4. Kartil	0,772	0,918	0,844	0,487	0,463
F Değeri	1,582	0,988	0,818	1,060	0,986

Not: 2001-2004 döneminde gözlem sayısı 138'dir. 1. ve 4. kartil 35 gözlemden oluşurken, 2. kartil ve 3. kartil 34 gözlemden oluşmaktadır. *, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 önem düzeyini ifade etmektedir.

3.2.7.1.6.2. Aktif Kalitesi ve Etkinlik

Favero ve Papi (1995; s. 390)'da belirtildiği gibi, banka etkinliği çalışmalarında çıktıların kalitesinin ve özellikle krediler için risk faktörünün dikkate alınmaması önemli bir eksikliklerdir. Bu nedenle, bankaların aktif kalitesinin göstergesi olarak seçilen tahsili gecikmiş alacaklar (brüt)/toplam aktifler rasyosu ile etkinlik arasındaki ilişki özel bir önem taşımaktadır.

	TE	STE	ÖE	TAE	ME
1. Kartil	0,812	0,902	0,903	0,616	0,585
2. Kartil	0,855	0,951	0,898	0,626	0,604
3. Kartil	0,811	0,943	0,857	0,504	0,477
4. Kartil	0,765	0,921	0,831	0,476	0,448
F Değeri	1,692	1,098	2,266*	2,206*	2,225*

Not: 2001-2004 döneminde gözlem sayısı 138'dir. 1. ve 4. kartil 35 gözlemden oluşurken, 2. kartil ve 3. kartil 34 gözlemden oluşmaktadır.
*, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 önem düzeyini ifade etmektedir.

Tablo 3-33'den de izlenebileceği gibi, aktif kalitesi en yüksek 1. kartil sadece ölçek etkinliğinde en etkin gruptur. Diğer etkinlik türlerinde ise, aktif kalitesi en yüksek 2. kartil en etkin gruptur. Aktif kalitesi en düşük olan 4. kartil, tüm etkinlik türlerinde en düşük etkinliğe sahiptir.

3.2.7.1.6.3. Sermaye Yeterliliği Ve Etkinlik

Sermaye yeterlilik rasyosu en yüksek olan 1. kartil teknik etkinlik, saf teknik etkinlik ve ölçek etkinliğinde en etkin gruptur (Tablo 3-34). Teknik etkinlik ve ölçek etkinliğinde farklılık %1 önem düzeyinde anlamlıdır. Tahsis etkinliği ve maliyet etkinliğinde ise 3. kartil en etkin gruptur.

	TE	STE	ÖE	TAE	ME
1. Kartil	0,896	0,953	0,939	0,477	0,469
2. Kartil	0,772	0,911	0,851	0,448	0,426
3. Kartil	0,820	0,945	0,866	0,689	0,660
4. Kartil	0,742	0,904	0,823	0,602	0,551
F Değeri	5,858***	1,450	4,863***	4,444***	3,510**

Not: 2001-2004 döneminde gözlem sayısı 138'dir. 1. ve 4. kartil 35 gözlemden oluşurken, 2. kartil ve 3. kartil 34 gözlemden oluşmaktadır.
*, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 önem düzeyini ifade etmektedir.

3.2.7.1.6.4. Aracılık Kapasitesi ve Etkinlik

Toplam aktifleri içinde kredilerin payı en yüksek olan 1. grup tüm etkinlik ölçülerinde en etkin gruptur. Bu ilişki teknik ve ölçek etkinliğinde istatistiksel olarak anlamlı iken diğerlerinde anlamlı değildir (Tablo 3-35).

Tablo 3-35: Aracılık Kapasitesi ve Etkinlik					
	TE	STE	ÖE	TAE	ME
1. Kartil	0,875	0,944	0,927	0,631	0,605
2. Kartil	0,757	0,926	0,820	0,547	0,519
3. Kartil	0,779	0,900	0,858	0,501	0,461
4. Kartil	0,829	0,940	0,879	0,536	0,522
F Değeri	3,399**	1,224	3,444**	0,994	1,090

Not: 2001-2004 döneminde gözlem sayısı 138'dir. 1. ve 4. kartil 35 gözlemden oluşurken, 2. kartil ve 3. kartil 34 gözlemden oluşmaktadır.
*, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 önem düzeyini ifade etmektedir.

Yukarıda, oranlara göre gruplandırılarak yapılan inceleme sonucunda, etkinlik ölçüleri ile söz konusu oranlar arasındaki ilişkinin yönü ve gücü konusunda kesin bir yargıya varmak mümkün görünmemektedir. Bu nedenle, seçilmiş finansal oranlarla etkinlik ölçüleri arasındaki ilişki Tobit regresyon analizi ile incelenmiştir. Standart en küçük kareler yöntemiyle regresyon ifadesinin kurulması, etkinlik ölçülerinin 1'den büyük hesaplanmasına yol açacağından, söz konusu yöntemin kullanılması daha uygun olmaktadır (Tarım; 2001, s. 136).

Regresyon sonuçlarına göre (Tablo 3-36), karlılık ile teknik etkinlik ve saf teknik etkinlik arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu da, daha karlı bankaların daha yüksek teknik ve pür teknik etkinliğe sahip olduklarını göstermektedir. Karlılık ile diğer etkinlik ölçüleri arasında ise pozitif fakat güçlü olmayan bir ilişki bulunmuştur.

Aracılık kapasitesi ile teknik etkinlik ve ölçek etkinliği arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki varken, tahsis ve maliyet etkinliği arasında güçlü olmamakla birlikte, negatif bir ilişki bulunmaktadır. Bilindiği gibi, krediler bankaların çıktısıdır. Yüksek kredi oranının yüksek teknik etkinliğe yol açması doğaldır. Maliyet ve tahsis etkinliği ile söz konusu oran arasındaki negatif ilişki ise, kredilerin diğer menkul kıymet yatırımlarına göre daha maliyetli ve daha riskli olmasından kaynaklanmaktadır.

Yüksek oranda sorunlu krediye sahip bankaların, iflas olasılığının diğer bankalara göre daha yüksek olduğu ve daha düşük etkinliğe sahip oldukları göz önünde bulundurulduğunda, ilişkinin negatif çıkması beklenmektedir. Ancak, çalışmamızda, aktif kalitesi ile tüm etkinlik ölçüleri arasında, istatistiksel olarak anlamlı olmayan pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 3-36: Tobit Regresyon Sonuçları					
Bağımlı Değişkenler					
	TE	STE	ÖE	TAE	ME
Bağımsız Değişkenler					
Sabit	0,6630 (21,108)***	0,8975 (30,452)***	0,7497 (23,488)***	0,6481 (8,612)***	0,6006 (8,0878)***
TK/TA	0,00235 (2,447)**	0,000325 (0,421)	0,0021 (2,419)**	-0,00031 (-0,1655)	-0,00022 (-0,1146)
TAK. K/TA	0,00883 (1,348)	0,00603 (1,387)	0,00318 (0,2179)	0,00868 (0,3011)	0,0091 (0,03624)
SY	0,00474 (4,084)***	0,00129 (1,268)	0,00369 (2,722)	-0,00462 (-2,161)**	-0,00361 (-1,7030)*
Aktif Karlılığı	0,00651 (3,789)***	0,00422 (3,62)***	0,00261 (1,3810)	0,0066 (1,1797)	0,00744 (1,3158)
Gözlem Sayısı	138	138	138	138	138

*, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 önem düzeyini ifade etmektedir.

Sermaye yeterliliği ile, teknik etkinlik ve bileşenleri arasında pozitif bir ilişki olmasına rağmen, sadece teknik etkinlik ile arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır. Teknik etkinlik ile sermaye yeterliliği oranının pozitif ilişkili olması, daha karlı bankaların daha etkin olması ve bu bankalardaki yüksek karların sermaye yeterliliğini arttırması ile açıklanabilir. Tahsis etkinliği ve maliyet etkinliği ile sermaye yeterliliği arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif bir ilişki bulunmuştur.

Yukarıda, seçilmiş finansal performans göstergeleri ile etkinlik ölçüleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Tobit regresyon sonuçlarına göre, bazı ilişkiler beklenen yönde ve anlamlı iken, bazılarında ise beklenen ilişki ve anlamlılık bulunamamıştır. Bunun sebebi, etkinlik ölçülerinin hesaplanmasında kullanılan değişkenler, banka yönetimlerinin becerilerindeki farklılıklar ve etkinlik modellerine dahil edilemeyen değişkenler olabilir.

Bilindiği gibi, bankalar, düzenleme ve denetleme otoriteleri tarafından hem yerinde incelemelerle denetlenmekte, hem de uzaktan gözetimle izlenmektedir. Ülkemizde bankaların uzaktan izlenmesinde, BDDK tarafından oluşturulan “Bankacılık Sektörü Performans Endeksi” ile T.C. Merkez Bankası tarafından oluşturulan “Finansal Sağlık Endeksi” kullanılmaktadır. Böylece, uygulanan politikaların etkinliğinin izlenmesi, ölçülmesi ve olası önlemlerin yerinde ve zamanında alınabilmesi amaçlanmaktadır.

Yukarıda belirtilen her iki endeks de, bankaların finansal tablolarına dayalı olarak hesaplanan finansal göstergelerdir. Diğer ülke uygulamalarında da, benzer şekilde, bankacılık sektöründe olası sorunları önceden belirleyebilmek ve gerekli önlemleri yerinde ve zamanında alabilmek için, finansal göstergelere dayalı erken uyarı sistemleri kullanılmaktadır.

Ancak, gerek diğer araştırmalarda, gerekse çalışmamızda ortaya konduğu gibi, bankaların finansal performans göstergeleriyle etkinlikleri arasında anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Ayrıca, daha önce de belirtildiği gibi, banka etkinliğindeki düşüşler bankacılık sorunlarının önemli bir göstergesidir. Bu nedenle, bankaların uzaktan izlenmesinde finansal göstergeler kadar, etkinlik ölçüleri de kullanılabilir.

Örneğin, Finlandiya Merkez Bankası (Bank of Finland), VZA ile ölçülen etkinlikleri, bankaların uzaktan gözetiminde kullanılmaktadır (Simons; 1996). Ülkemizde de, özellikle son yıllarda daha da önemli hale gelen etkin ve verimli çalışmayı teşvik etmek ve bankaların konuya ilişkin dikkatlerini canlı tutmak amacıyla, bu tür etkinlik endeksleri oluşturulabilir.

3.2.7.2. Toplam Faktör Verimliliğindeki Değişim

VZA, örneklemdeki etkin karar birimlerinin oluşturduğu etkin üretim sınırına göre her banka için etkinlik ölçüsünü hesaplar. Ancak, Malmquist TFV endeksi kullanılarak bir karar biriminin iki farklı dönem arasındaki verimlilik değişimini ölçmek mümkündür. Malmquist TFV endeksinin 1’den büyük değer alması verimlilik artışını, 1’den küçük değer alması verimlilik azalışını, 1’e eşit olması ise verimlilikte herhangi bir değişiklik (artış ya da azalış) olmadığını gösterir.

Endeks, verimlilikteki değişmeyi teknik etkinlikteki değişme ve teknolojiadaki değişme şeklinde iki bileşene göre ölçmektedir. Etkinlik değişimi ise, saf teknik etkinlikteki değişim ve ölçek etkinliğindeki değişim olarak bileşenlere ayrılmaktadır. TFV değişim endeksinin bileşenleri de, aynı şekilde artış olması durumunda 1'den büyük, azalış olması durumunda 1'den küçük, değişim olmaması durumunda ise 1 değerini almaktadır.

Aşağıda, TBS'nin 2001-2004 yılları arasında verimliliği ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında girdiye yönelik hesaplanan Malmquist TFV endeksi kullanılarak ölçülmüştür. Daha önce de değinildiği gibi, analize her dört dönemde faaliyet gösteren bankalar alınmıştır.

Çalışmamızın, yukarıdaki kesiminde gerçekleştirilen etkinlik analizine ilgili dönemde faaliyet gösteren bankaların tümü (verisine ulaşılabilen) dahil edilmişti. Verimlilik analizinde ise, kullanılan yöntem gereği her dört yılda da faaliyet gösteren bankalar alınmıştır. Etkinlik analizine dahil edildiği halde, üç banka veri eksikliği, iki banka tasfiye, iki banka başka bankaya devir ve bir banka da mevduat toplama izni olmadığı için verimlilik analizine dahil edilmemiştir.

Verimlilik analizine geçmeden önce, bu analize dahil edilen bankaların ortalama etkinlik ölçüleri aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3-37: Her Dört Yılda Da Faaliyet Gösteren Bankaların Ortalama Etkinlik Ölçüleri					
	TE	STE	ÖE	TAE	ME
2001	0,840	0,960	0,877	0,562	0,540
2002	0,858	0,942	0,910	0,624	0,591
2003	0,872	0,954	0,912	0,615	0,599
2004	0,878	0,935	0,940	0,583	0,554

Not: TE: Teknik etkinlik, STE: Saf teknik etkinlik, ÖE: Ölçek etkinliği, TAE: Tahsis etkinliği, ME: Maliyet etkinliği anlamına gelmektedir.

Tablo 3-37'den de izlenebileceği gibi, verimlilik analizine dahil edilen bankaların ortalama etkinlik ölçüleri, sektör ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Bu grubun teknik etkinliği ve ölçek etkinliği sürekli artarken, pür teknik etkinliği azalmıştır. Tahsis ve maliyet etkinlikleri de bankacılık sektörünün tamamına göre daha yüksektir.

Tablo 3-38: Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksindeki Değişim					
YIL	Etkinlik Değişimi	Teknolojik Değişim	Saf Teknik Etkinlik Değişimi	Ölçek Etkinliğindeki Değişim	Toplam Faktör Verimliliğindeki Değişim
2001-2002	1,026	0,984	0,980	1,047	1,010
2002-2003	1,014	1,085	1,014	1,001	1,101
2003-2004	1,013	1,087	0,980	1,034	1,101
G. Ortalama	1,018	1,051	0,991	1,027	1,070

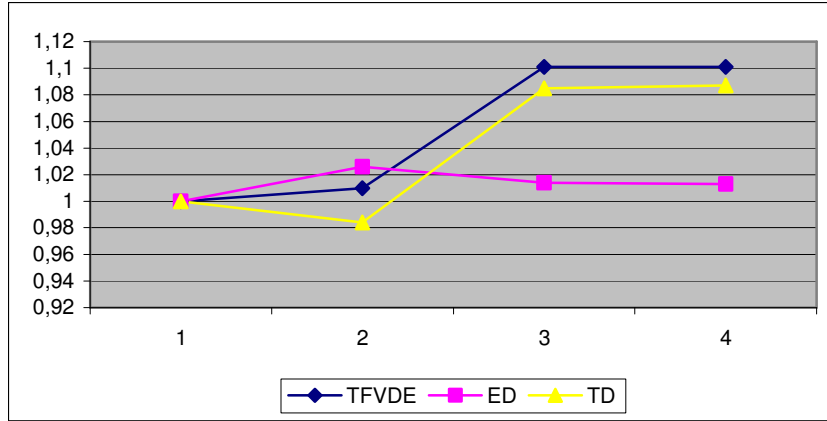
Yeniden yapılandırma döneminde bankaların toplam faktör verimliliği bir önceki yıla göre sürekli artmıştır. 2002 yılında bir önceki yıla göre %1’lik sınırlı bir artış sağlanırken sonraki iki yılda TFV değişim endeksi %10,1 artmıştır. Söz konusu artışlar incelenen dönemde ortalama %7 verimlilik büyümesi sağlamıştır (Tablo 3-38).

TFV değişim endeksinin alt unsurlarına (teknik değişim ve etkinlik değişimi) bakıldığında dönemde elde edilen verimlilik büyümesinin temel kaynağının teknolojik ilerleme olduğu görülmektedir. Dönemde etkinlik değişim endeksi %1,8 artarken, teknolojik değişim endeksinin %5,1 artması elde edilen verimlilik kazanımında teknolojik ilerlemenin daha baskın olduğuna işaret etmektedir.

Etkinlik artışının kaynağı ölçek etkinliğinde sağlanan ilerlemedir. Dönemde saf teknik etkinlik (yönetsel etkinlik) %0,09 azalmıştır.

Yıllar itibariyle verimlilik değişiminin kaynakları araştırıldığında, 2002 yılındaki %1’lik verimlilik büyümesinin etkinlik artışından, diğer iki yılda ise çok büyük ölçüde teknolojik ilerlemeden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bankalar 2002 yılında, yani yeniden yapılandırmanın başlangıcında, teknolojiye fazla yatırım yapmayarak (kriz sonrası ilk yıllar için doğal sayılabilecek bir davranış biçimi olarak görülebilir) belirli miktarda çıktı elde edebilmek için daha az girdi kullanıp etkinliklerini arttırarak verimlilik büyümesi elde etmişlerdir. Daha sonraki iki yılda ise, hem etkinlik artışının hem de teknolojik ilerlemenin verimlilik büyümesinde payı olmasına rağmen baskın faktörün, teknolojik ilerleme olduğu görülmektedir.

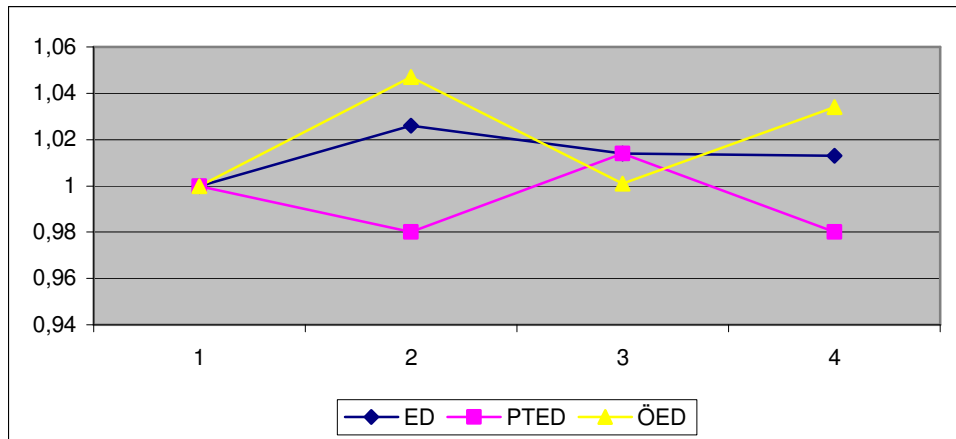
Şekil 3-4: TFV Değişim Endeksi Ve Bileşenleri

Şekil 3-4, TFV değişim endeksi ile bileşenlerini göstermektedir. Etkinlik değişim endeksi sadece 2002 yılında, TFV değişim endeksinin üzerinde yer almaktadır. Daha sonraki yıllarda, söz konusu endeks, TFV ve teknolojik değişim endeksinin altında bulunmaktadır.

Yeniden yapılandırma döneminde etkinlik değişim endeksi ortalama %1,8 artmıştır. En yüksek artış, daha önce de belirtildiği gibi 2002 yılında gerçekleşmiştir (%2,6). Diğer yıllardaki artış oranı sırasıyla %1,4 ve %1,3'tür. Etkinlik değişim endeksindeki değişimlere kaynaklık eden unsurlara bakıldığında, ölçek etkinliğinde her üç yılda da iyileşme gözlenirken, saf teknik etkinlikte sadece 2003 yılında artış söz konusudur. İncelenen dönemde ölçek etkinliği ortalama %2,7 artarken, saf teknik etkinlik yaklaşık %1 azalmıştır. Dolayısıyla, etkinlik değişim endeksindeki artışın ölçek etkinliğinde sağlanan iyileşmeden kaynaklandığı anlaşılmaktadır (Şekil 3-5).

Şekil 3-5: Etkinlik Değişim Endeksi ve Bileşenleri

TFV'ndeki değişim banka alt grupları açısından incelendiğinde, dönemde her üç alt grupta da birbirine yakın oranlarda (kamu: %6,1; özel: %7,1 ve yabancı %7) verimlilik artışı gerçekleşmiştir. Dönemde TFV değişim endeksine kaynaklık eden unsurlara bakıldığında, bütün banka gruplarında teknik değişim endeksinin etkinlik değişim endeksine göre daha fazla arttığı, dolayısıyla elde edilen verimlilik kazanımının teknolojik ilerlemeden kaynaklandığı görülmektedir.

Banka grupları açısından etkinlik değişim endeksinin unsurları incelendiğinde, her üç alt grupta da ölçek etkinliğindeki iyileşmenin, etkinlik artışını sağladığı görülmektedir. Kamu bankalarında saf teknik etkinlikte herhangi bir değişme gerçekleşmezken, özel ve yabancı bankaların saf teknik etkinlikleri düşük oranlarda da olsa azalma göstermiştir (Tablo 3-39).

Tablo 3-39: Banka Alt Grupları Açısından Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksindeki Değişim					
YIL	Etkinlik Değişimi	Teknolojik Değişim	Saf Teknik Etkinlik Değişimi	Ölçek Etkinliğindeki Değişim	Toplam Faktör Verimliliğindeki Değişim
2001-2002					
Sektör	1,026	0,984	0,980	1,047	1,010
Kamu	0,987	1,038	0,943	1,047	1,024
Özel	1,017	0,949	0,973	1,045	0,965
Yabancı	1,057	1,041	1,007	1,050	1,101
2002-2003					
Sektör	1,014	1,085	1,014	1,001	1,101
Kamu	1,048	1,025	1,012	1,035	1,074
Özel	1,028	1,128	1,032	0,997	1,159
Yabancı	0,977	1,025	0,979	0,998	1,002
2003-2004					
Sektör	1,013	1,087	0,980	1,034	1,101
Kamu	1,040	1,046	1,048	0,992	1,087
Özel	1,008	1,089	0,961	1,049	1,098
Yabancı	1,013	1,098	0,995	1,018	1,112
2001-2004					
Sektör	1,018	1,051	0,991	1,027	1,070
Kamu	1,024	1,036	1,000	1,024	1,061
Özel	1,018	1,052	0,988	1,030	1,071
Yabancı	1,015	1,054	0,994	1,022	1,070

Yıllar itibariyle alt grupların verimlilik değişimi incelendiğinde, krizin hemen ardından 2002 yılında en yüksek verimlilik artışı (%10,1) yabancı bankalarda gerçekleşmiştir. Kamu bankaları sınırlı bir artış elde ederken, özel bankalarda verimlilik düşmüştür. Yabancı bankalar söz konusu yılda, hem etkinliklerini arttırarak hem de teknolojilerini geliştirerek verimlilik büyümesi sağlamışlardır. Kamu bankalarında, verimlilik artışının kaynağı teknolojik ilerlemedir. Özel bankalarda ise, ölçek etkinliğindeki iyileşmeden kaynaklanan etkinlik artışı olmasına rağmen, teknolojiye geriye nedeniyle verimlilik kaybı olmuştur. Kamu bankalarının verimliliği ise, %7,4 artmıştır.

2003 yılında, her üç grupta da verimlilik artışı söz konusudur. Ancak bu kez, önceki yıl en yüksek verimlilik artışı sağlayan yabancı bankalarda, diğer gruplara göre en düşük artış gerçekleşmiş, özel bankalar ise %15,9 ile en yüksek verimlilik artışını elde etmişlerdir. Özel bankalar saf teknik etkinlikteki artıştan kaynaklanan etkinlik artışı ve teknolojik ilerleme kaynaklı verimlilik artışı sağlarken, kamu bankaları, büyük ölçüde ölçek etkinliğindeki değişime bağlı etkinlik artışı ve teknolojik ilerleme sonucu verimlilik kazanımı elde etmişlerdir. Öte yandan yabancı bankalardaki sınırlı verimlilik artışının kaynağı ise, teknolojik ilerlemedir.

2004 yılında ise, yabancı bankalarda teknolojik gelişmeye bağlı olarak en yüksek verimlilik artışı (%11,2) gerçekleşmiştir. Özel ve yabancı bankalarda da verimlilik artışının kaynağı teknolojik ilerlemedir.

Tablo 3-40, bankalar itibariyle verimlilik değişimi ve kaynaklarını göstermektedir. Dönemde, bankaların büyük bir çoğunluğu (%87'si) verimlilik kazanımı elde etmiştir. Bankalardaki verimlilik artışına hem etkinlik artışı hem de teknolojik ilerleme katkıda bulunmuştur. Ancak, teknolojik ilerleme sağlayan bankaların oranının (%83), etkinlik artışı sağlayan bankalara göre daha yüksek olması, dönemde elde edilen verimlilik artışının teknoloji kaynaklı olduğunu göstermektedir. Bu durum tüm alt gruplar açısından geçerlidir.

TABLO 3-40: VERİMLİLİK DEĞİŞİMİNİN KAYNAKLARI

2001-2002 Dönemi												
	Verimlilik Kazanımı		Verimlilik Kaybı		Etkinlik Artışı		Etkinlik Azalışı		Teknik İlerleme		Teknik Gerileme	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kamu	2	%67	1	%33	1	%33	2	%67	2	%67	1	%33
Özel	8	%44	10	%56	8	%44	9	%50	8	%44	10	%56
Yabancı	7	%78	2	%22	4	%44	1	%11	6	%67	3	%33
Sektör	17	%57	13	%43	13	%43	12	%40	16	%53	14	%47
2002-2003 Dönemi												
	Verimlilik Kazanımı		Verimlilik Kaybı		Etkinlik Artışı		Etkinlik Azalışı		Teknik İlerleme		Teknik Gerileme	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kamu	2	%67	1	%33	2	%67	1	%33	1	%33	2	%67
Özel	17	%94	1	%6	10	%56	7	%39	15	%83	3	%17
Yabancı	4	%44	5	%56	1	%11	3	%33	6	%67	3	%33
Sektör	23	%77	7	%23	13	%43	11	%37	22	%73	8	%27
2003-2004 Dönemi												
	Verimlilik Kazanımı		Verimlilik Kaybı		Etkinlik Artışı		Etkinlik Azalışı		Teknik İlerleme		Teknik Gerileme	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kamu	2	%67	1	%33	1	%33	2	%67	2	%67	1	%33
Özel	15	%83	3	%17	9	%50	7	%39	14	%78	4	%22
Yabancı	6	%67	3	%33	1	%11	3	%33	8	%89	1	%11
Sektör	23	%77	7	%23	11	%37	12	%40	24	%80	6	%20
2001-2004 Dönemi												
	Verimlilik Kazanımı		Verimlilik Kaybı		Etkinlik Artışı		Etkinlik Azalışı		Teknik İlerleme		Teknik Gerileme	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kamu	3	%100	-	-	1	%33	2	%67	3	%100	-	-
Özel	16	%89	2	%11	11	%61	5	%28	15	%83	3	%17
Yabancı	7	%78	2	%22	4	%44	2	%22	7	%78	2	%22
Sektör	26	%87	4	%13	16	%53	9	%30	25	%83	5	%17

Tablo 3-41, bankalar itibariyle etkinlik değişimi ve kaynaklarını göstermektedir. Dönemde, bankaların %53'ünde, büyük ölçüde ölçek etkinliğindeki iyileşmeye bağlı (%37) etkinlik artışı gerçekleşmiştir. Bankaların sadece %13'ü saf teknik etkinliklerini iyileştirmiş, %30'u saf teknik etkinlik düzeyini düşürmüş, %57'sinde ise saf teknik etkinlik değişmemiştir.

TABLO 3-41: ETKİNLİK DEĞİŞİMİNİN KAYNAKLARI

2001-2002 Dönemi												
	Etkinlik Artışı		Etkinlik Azalışı		Saf teknik etkinlikte Artış		Saf teknik etkinlikte Azalış		Ölçek Etkinliğinde Artış		Ölçek Etkinliğinde Azalış	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kamu	1	%33	2	%67	-	-	1	%33	1	%33	2	%67
Özel	8	%44	9	%50	3	%17	9	%50	7	%39	10	%56
Yabancı	4	%44	1	%11	1	%11	-	-	3	%33	2	%22
Toplam	13	%43	12	%40	4	%13	9	%30	11	%37	14	%47
2002-2003 Dönemi												
	Etkinlik Artışı		Etkinlik Azalışı		Saf teknik etkinlikte Artış		Saf teknik etkinlikte Azalış		Ölçek Etkinliğinde Artış		Ölçek Etkinliğinde Azalış	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kamu	2	%67	1	%33	1	%33	-	-	2	%67	1	%33
Özel	10	%56	7	%39	7	%39	5	%28	7	%39	10	%56
Yabancı	1	%11	3	%33	-	-	3	%33	2	%22	2	%22
Toplam	13	%43	11	%37	8	%27	8	%27	11	%37	13	%43
2003-2004 Dönemi												
	Etkinlik Artışı		Etkinlik Azalışı		Saf teknik etkinlikte Artış		Saf teknik etkinlikte Azalış		Ölçek Etkinliğinde Artış		Ölçek Etkinliğinde Azalış	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kamu	1	%33	2	%67	1	%33	-	-	1	%33	2	%67
Özel	9	%50	7	%39	2	%11	10	%56	12	%67	4	%22
Yabancı	1	%11	3	%33	2	%22	2	%22	3	%33	2	%22
Toplam	11	%37	12	%40	5	%17	12	%40	18	%60	8	%27
2001-2004 Dönemi												
	Etkinlik Artışı		Etkinlik Azalışı		Saf teknik etkinlikte Artış		Saf teknik etkinlikte Azalış		Ölçek Etkinliğinde Artış		Ölçek Etkinliğinde Azalış	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kamu	1	%33	2	%67	-	-	-	-	1	%33	2	%67
Özel	11	%61	5	%28	4	%22	10	%56	13	%72	4	%22
Yabancı	4	%44	2	%22	--	-	2	%22	4	%44	2	%22
Toplam	16	%53	9	%30	4	%13	9	%30	11	%37	14	%47

Bu nedenle, yeniden yapılandırma programının uygulandığı 2001-2004 yılları arasında, bankacılık sektörünün teknoloji kaynaklı verimlilik kazanımı elde ettiğini söylemek mümkündür. Böylece, teknolojide sağlanan ilerleme ile bankalar aynı miktar girdiyi daha etkin kullanarak daha fazla çıktı üretmişler ve etkin üretim sınırlarını yukarı doğru çekebilmişlerdir.

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Çalışmamızda, 2001 yılında başlatılan ve büyük ölçüde tamamlanmış olmakla birlikte, bazı aşamaları halen devam eden yeniden yapılandırma uygulamalarının, Türk Bankacılık Sektörünün performansı üzerindeki, etkileri hem finansal performans göstergeleri hem de etkinlik ve verimlilik açısından incelenmiştir.

Türk Bankacılık Sektörü, 2000 ve 2001 krizlerinin ardından, gerek krizlerin olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması, gerekse uzun yıllardan beri oluşan yapısal sorunların giderilmesi amacıyla, diğer ülke uygulamalarına paralel biçimde, sistemli ve kapsamlı bir yeniden yapılandırma sürecine girmiştir.

Bu süreçte, kriz etkilerinin yayılması ve derinleşmesini önlemek için ilk adımda, finansal yönden yeniden yapılandırmaya girişilmiştir. Finansal yeniden yapılandırma, kriz öncesi ve sırasında banka bilançolarında biriken risklerin azaltılması ve bankaların ödeme güçlerinin sağlamlştırılmasına öncelik vermiştir.

Kamu ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamındaki bankaların yüksek fon ihtiyaçları nedeniyle para piyasası üzerinde yarattıkları baskı, bu bankalara aktarılan kaynaklarla ortadan kaldırılarak, “likidite ve faiz riski” azaltılmıştır.

Yine, bu bankalara yapılan sermaye katkıları ve özel sektör tarafından bankaların yeniden sermayelendirilmesi “sermaye yeterliliği” düzeylerini yükselterek, sektöre olan güvenin kazanılmasına katkı sağlamıştır.

Hazine tarafından gerçekleştirilen iç borç takası ile, “döviz kuru riski”ni indirmek mümkün olmuştur.

Öte yandan, sektördeki sorunlu kredilerin çözümü için, “Finansal Yeniden Yapılandırma Programı” çerçevesinde tahsili gecikmiş kredilerin bir kısmı yeniden yapılandırılmış ve bankaların aktif kalitesi belli ölçülerde iyileştirilmiştir. Aktif kalitesini iyileştiren bir diğer uygulama da, takipteki krediler için ayrılan karşılıkların artmasını öngören düzenleme olmuştur.

Faiz oranlarındaki düşüş ve ekonomik canlanma sonucu, kredilerin toplam aktifler içindeki payı artmıştır. Ancak, menkul değerler cüzdanının aktifler içindeki payı halen yüksek kalmaya devam etmektedir. Ayrıca, düşük aktif değeri, sektörün ekonomik kalkınmaya katkısını azaltan bir unsur olarak dikkati çekmektedir.

Sektörün karlılığı, kriz yıllarına göre artmıştır. Gelir yapısında, dezenflasyon sürecinin etkileri gözlemlenmektedir. Sektörün karlılığında, faiz gelirlerinin katkısı azalırken, faiz dışı gelirlerin önemi artmıştır.

Türk Bankacılık Sektöründe yeniden yapılandırma uygulamalarının, genelde diğer ülke örneklerinde olduğu gibi, finansal yeniden yapılandırma boyutunda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çerçevede, bankaların bilançolarında biriken riskler azaltılmış, kriz dönemine göre sermaye yapıları ve aktif kalitesi artırılmıştır.

Ancak, yine diğer ülke uygulamalarından elde edilen sonuçlar, finansal yeniden yapılandırma sonrasında elde edilen iyileşmelerin devamının, operasyonel ve yapısal yeniden yapılandırma ile sağlanabileceğini göstermektedir.

Bankaların daha çok iç yönetim ve stratejilerine yoğunlaşan operasyonel yeniden yapılandırma ile sektörün sağlam ve sağlıklı işleyişini, etkin ve rekabetçi bir yapı ile sürdürebilmeyi amaçlayan yapısal yeniden yapılandırma ihmal edildiğinde, yüksek maliyetlerle elde edilen kazanımların kaybedilmesi ve yeniden yapılandırmanın tekrarlanması kaçınılmaz olmaktadır.

Türk Bankacılık Sektöründe, finansal yeniden yapılandırma ile birlikte operasyonel yeniden yapılandırma da gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, bankalar şube ve personel sayılarını azaltarak verimlilik ve karlılığın artmasını hedeflemişlerdir. Sektördeki banka sayısı da, devir, birleşme ve satış yoluyla azaltılmıştır.

Sektörün daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturulması amacıyla, yapısal açıdan yeniden yapılandırılması doğrultusunda, yasal ve kurumsal altyapının uluslararası standartlara uyumlu hale getirilmesine yönelik düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Bu nedenle, sektörde operasyonel ve yapısal yeniden yapılandırma çerçevesinde gerçekleştirilen uygulamaların sonuçlarının değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu

amaçla, çalışmamızda, 2001-2004 aralığında, sektörün etkinliği ve verimliliği incelenmiştir.

İlk olarak, VZA ile sektörün teknik, saf teknik, ölçek, tahsis ve maliyet etkinlikleri ölçülmüştür. VZA sonuçlarına göre, sektörün incelenen dönemdeki, teknik etkinliğinin sınırlı bir oranda artması nedeniyle, önemli bir etkinlik kazanımından bahsetmek mümkün görülmemektedir. Teknik etkinlikteki artışın kaynağı, ölçek etkinliğindeki iyileşmedir. Dönemde saf teknik etkinlik düşerken, ölçek etkinliği artmıştır.

Bankaların büyük çoğunluğu, ölçeğe göre azalan getiriye sahiptir. Teknik etkinsizlik kaynağı, ölçek etkinsizliği olmasına rağmen, dönemde ölçek etkinliğinde artış elde edilmiştir. Böylece, 2004 yılında ölçek etkinliği saf teknik etkinliğin üzerinde olmuştur.

Ölçek etkinsizliği, büyük ölçüde, bankaların olması gerekenden daha büyük ölçekte faaliyet göstermelerinden (ölçeğe göre azalan getiri) kaynaklanmaktadır.

Türk Bankacılık Sektörü, oldukça düşük tahsis ve maliyet etkinliği ile çalışmaktadır. Dönemde, teknik etkinlikte olduğu gibi, tahsis ve maliyet etkinlikleri açılarından da önemli bir kazanç olmamıştır. Tahsis ve maliyet etkinliği ölçüleri teknik etkinlik ölçüsünün oldukça altındadır. Dönemde iyileşme sadece 2002 yılında elde edilmiştir.

İncelenen dönemin ilk üç yılı itibariyle, banka yönetimlerinin girdi kullanımında oldukça etkili olduklarını söylemek mümkündür. Ancak, bankalar bu dönemde optimal üretim ölçeğini seçme açısından başarılı görülmemişlerdir. Banka yönetimlerinin dönemdeki kaynak kullanım başarıları, gittikçe düşmektedir. Buna karşın, ölçek etkinliğinde iyileşme söz konusudur. 2004 yılındaki ölçek etkinliği, saf teknik etkinliği geçmiştir.

Bankaların, teknik etkinliklerini yükseltmeleri için, faaliyetlerini optimal ölçeğe çekecek girişimlerine devam etmeleri ve girdi kullanımındaki israfları azaltmaları gerekmektedir.

Türk Bankacılık Sektöründeki bankalar sahiplik yapısına göre gruplandırılarak etkinlikleri karşılaştırıldığında ise, teknik etkinlik ve ölçek etkinliğinde en etkin grup

yabancı bankalardır. Yabancı bankaları sırasıyla özel ve kamu bankaları takip etmektedir. Saf teknik etkinlik açısından ise, en etkin grup kamu bankalarıdır. Her üç grupta da teknik etkinsizliğin kaynağı ölçek etkinsizliğidir. Tahsis ve maliyet etkinliklerinde en etkin kesim kamu bankalarıdır. Kamu bankalarını sırasıyla özel ve yabancı bankalar izlemektedir.

Kamu bankaları, yaygın inanın aksine, oldukça yüksek saf, tahsis ve maliyet etkinlikleriyle çalışmaktadırlar. Kamu bankaları, diğer banka gruplarına göre hem girdi kullanımında, hem de optimal girdi karışımını seçmede daha başarılıdırlar. Düşük teknik etkinliğin nedeni ise, optimal ölçekten daha büyük ölçekte faaliyet göstermeleridir.

Kamu bankalarının halk gözünde güvenilir olması ve kamusal imtiyazları, mevduat gibi fon kaynaklarını toplamada sıkıntı yaşamamalarını sağlamaktadır. Ayrıca, yeniden yapılandırma kapsamında, kamu bankalarına görev zararlarının tasfiyesi ve yeniden sermayelendirilmesi amacıyla devlet iç borçlanma senetlerinin verilmesi, diğer bankalara göre daha fazla çıktı ürettikleri izlenimine yol açmıştır. Öte yandan, yeniden yapılandırma kapsamında, şube ve personel sayısının azaltılması da, kamu bankalarının etkinliklerini arttıran bir diğer unsur olmuştur.

Diğer banka grupları ile karşılaştırıldığında, düşük personel ve fiziksel sermaye maliyeti, optimal girdi karışımının seçiminde, kamu bankalarını en etkin grup yapmaktadır. Ancak, dönemde, kamu bankalarının tahsis ve maliyet etkinlikleri düşüş eğilimindedir.

Türk Bankacılık Sektöründeki bankalar, ölçek büyüklüklerine göre gruplandırıldığında ise, genelde, küçük ölçekli bankalar, teknik ve ölçek etkinlikleri açısından orta ve büyük ölçekli bankalara göre daha etkindir. Saf teknik etkinlikte ise, büyük ölçekli bankalar daha etkindir.

Maliyet ve tahsis etkinliklerinde, orta ölçekli bankalar diğer gruplara göre önemli ölçüde daha etkindir.

Orta ölçekli bankaların, küçük ölçekli bankalara göre saf teknik, tahsis ve maliyet etkinliklerinde daha etkin olması, yeniden yapılandırma sürecinde teşvik düzenlemeleriyle desteklenen banka birleşmelerini rasyonel kılmaktadır. Ancak,

özellikle büyük ölçekli bankaların, ölçek etkinliğinin diğerlerine göre düşük olması, birleşmelerin dikkatli bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Bankaların seçilmiş finansal performans göstergeleri ile etkinlik ölçüleri arasındaki ilişki incelendiğinde, şu sonuçlar elde edilmiştir:

“Teknik etkinlik ile aktif karlılığı, sermaye yeterliliği ve aracılık kapasitesi”, “saf teknik etkinlik ile aktif karlılığı”, “ölçek etkinliği ile aracılık kapasitesi” aralarında pozitif ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Türk Bankacılık Sektöründeki, teknik etkinliği yüksek olan, kaynaklarını israf etmeyen bankalar, daha fazla kar elde etmekte ve karlılık da sermaye düzeylerini yükseltmektedir.

Her dört yılda da faaliyet gösteren 30 bankanın yer aldığı, Malmquist TFV analizinin sonuçlarına göre, dönemde bankaların toplam faktör verimliliği %7 artmıştır. 2002 yılındaki %1’lik sınırlı artışın ardından, 2003 ve 2004 yıllarında %10,1’lik verimlilik büyümesi elde edilmiştir.

Verimlilik artışının kaynakları, 2002 yılında bankaların girdi kullanımlarındaki etkinliklerinin iyileşmesi anlamında etkinlik artışı, 2003 ve 2004 yıllarında ise, bankacılık teknolojisindeki yeniliklerden gelen teknolojik ilerlemelerdir.

Dönemde, verimlilik artışına katkı sağlayan etkinlik artışı, büyük ölçüde bankaların ölçek etkinliğindeki iyileşmeden kaynaklanmaktadır. Saf teknik etkinlik ise, 2002 ve 2004 yıllarında düşmüştür.

Sonuç olarak, yeniden yapılandırma programının uygulandığı dönemde, bankalar teknoloji kaynaklı verimlilik artışı elde etmişlerdir. Bu anlamda bankaların, üretim teknolojilerini geliştirerek, aynı miktarda girdiyi daha etkin kullanıp daha fazla çıktı ürettikleri, böylece etkin üretim sınırının yukarı doğru hareketini sağladıkları anlaşılmıştır.

Etkinlik ve verimlilik analizlerinin sonuçları birleştirildiğinde, 2001-2004 döneminde, Türk Bankacılık Sektörü, teknik etkinlik artışından çok, banka teknolojilerindeki yeniliklere dayalı teknolojik ilerleme nedeniyle verimlilik artışı elde etmiştir. Teknolojiye yapılan yatırımlar, aynı miktarda girdi ile daha fazla çıktı elde

etmelerini sağlayarak verimlilik artışına yol açmış, ancak, işletme giderlerini arttırarak bankaların maliyet etkinliklerini olumsuz etkilemiştir.

Etkinlik analizi sonuçlarına göre, TBS'ünde finansal yeniden yapılandırma ile elde edilen gelişmelerin, operasyonel ve yapısal yeniden yapılandırma ile güçlü bir şekilde desteklenemediği anlaşılmaktadır.

Bankaların kendi bünyelerinde, maliyetlerini azaltıp, kaynaklarını etkin bir şekilde kullanabilmeleri için operasyonel yeniden yapılandırmaya devam etmeleri gerekmektedir.

Bankalar etkinliklerini arttırmak için, basitçe girdilerini azaltıp çıktılarını arttırmalıdır. Girdi boyutundaki tasarruf hem miktarlar temelinde, hem de birim maliyetlerin düşürülmesiyle sağlanabilir. Maliyetleri aşağı çekme doğrultusunda bazı girdilerin miktarında (örneğin personel sayısı) ve birim maliyetinde (ödünç alınan fonların maliyeti gibi) tasarrufa gitmek, yasal ve piyasaya bağlı kısıtlar nedeniyle kısa vadede sonuç vermese de, maliyet kontrolüne önem vererek, bazı işletme giderlerinin azaltılması mümkündür.

Bu doğrultuda, teknolojiden yararlanma ve ortak kullanım için bankalar arası işbirliği önem kazanmaktadır. Teknoloji kullanımının, birim maliyetleri düşürdüğü bilinmektedir. Uluslararası bir danışmanlık şirketinin (Goldman Sachs & Boston Consulting Group) tahminlerine göre bir bankacılık işlemi, şubede \$ 1,06, telefon bankacılığıyla \$ 0,55, ATM'lerde \$ 0,32 ve internet aracılığıyla gerçekleştirildiğinde \$ 0,02'a mal olmaktadır (Özen; 2002).

Teknoloji kullanımının maliyetler üzerinde sağladığı avantaj nedeniyle, Türk bankaları çok kısa bir zaman dilimi içinde önemli atılımlar yapmıştır. Bankacılık alanında gözlenen evrensel eğilimleri, finansal ve teknolojik yenilikleri tüm boyutlarıyla uygulamış ve alt yapılarını bu temellere uyarlamışlardır.

Öte yandan, teknolojiye yapılan yatırımlar işletme giderlerini arttırmıştır. Bankalar, hatta aynı gruba bağlı bankalar dahi kendi ATM ağını kurma yolunu seçmiştir. ATM'lerin ve POS cihazlarının kurulması ve bakımı bankalara ciddi maliyet yüklemektedir. Bu nedenle, her bankanın kendi ATM ve POS sistemini kullanması, önemli kaynak israflarına yol açmaktadır. Teknoloji maliyetlerinin azaltılması yolunda yapılan bazı işbirlikleri ise, yetersiz kalmaktadır. TBB tarafından hazırlanan bir raporda,

POS sistemlerinin tüm bankalar tarafından ortaklaşa kullanılması durumunda, beş yıllık bir süreçte, önemli tutarlarda tasarruf sağlanabileceği belirtilmektedir (TBB; 2004). Bunun yanında, ATM'ler ve diğer teknolojik alanlarda da ortak kullanım ve işbirliği sağlandığında, elde edilecek tasarrufun çok daha fazla olacağı açıktır. Bu nedenle bankalar rekabet içinde bile, karşılıklı fayda yaratacak işbirliği modellerini tasarlamak ve geliştirmek durumundadırlar.

Sektördeki bu tür işbirliklerinin, faiz marjlarının daraldığı, faiz dışı gelirlerin öneminin arttığı ve faiz dışı giderlerin kontrolünün önem kazandığı bir süreçte bankaların etkinlik ve verimliliklerinin artırılmasına önemli katkılar sağlayacağı ileri sürülebilir.

Maliyetleri düşürmede, bankacılık faaliyetleri üzerindeki kamusal yüklerin azaltılması da önem taşımaktadır. Bankacılık faaliyetleri üzerinde 50'ye yakın kamusal yükümlülük bulunmaktadır. Yeniden yapılandırma çerçevesinde, bazı kamusal yükümlülüklerin azaltılması gerekliliği BDDK tarafından da kabul edilmiş ve bu doğrultuda önemli adımlar atılmıştır.

Ancak, aynı dönemde aracılık maliyetlerini arttıracak bazı düzenlemelere de gidilmiştir. Sektörün küresel rekabet ortamında, etkin ve verimli çalışarak sürdürülebilir bir karlılık düzeyini yakalamasında, sektör üzerindeki kamusal yükümlülüklerin azaltılması büyük önem taşımaktadır.

Öte yandan, finansal performans ile birlikte, etkinlik ve verimlilik performansının da izlenmesinin sağlam, sistemik risklere dayanıklı, uluslararası ölçekte rekabet edebilir bir bankacılık sektörü yaratmada önemli olduğu düşünülmektedir.

Sektörün finansal performansının ve sağlamlığının izlenmesinde, T.C. Merkez Bankası tarafından oluşturulan "Finansal Sağlamlık Endeksi" ve BDDK tarafından oluşturulan "Bankacılık Sektörü Performans Endeksi" kullanılmaktadır. Böylece, uygulanan politikaların etkinliğinin izlenmesi, ölçülmesi ve olası önlemlerin yerinde ve zamanında alınabilmesi amaçlanmaktadır.

Ancak, sektörün etkinlik ve verimlilik performansının izlenmesine yönelik her hangi bir uygulama söz konusu değildir. Oysa, literatürde de ortaya konduğu gibi, etkinlik ile finansal performans arasında paralel bir ilişki bulunmaktadır ve düşük etkinlik bankacılık sorunlarının temel nedenlerinden birisidir.

Bu nedenle, sektörün finansal performansında olduğu gibi, etkinlik ve verimlilik performansının da izlenmesi, hem düzenleme ve denetleme otoritesine hem de bankalara etkinlik ve verimlilik konusunda önemli bilgiler sunacaktır.

Bu çerçevede, sektörün etkinlik ve verimliliğinin çeşitli yöntemlerle, sektörün üretim sürecini en iyi şekilde yansıtacak modeller oluşturularak, düzenli aralıklarla izlenmesinin, hem bankaların hem de BDDK'nın etkinlik ve verimlilik konusuna ilişkin dikkatlerini canlı tutacağı ve bu doğrultuda etkinlik ve verimlilik artışını teşvik edeceği düşünülmektedir.

Kamu otoritesi tarafından yürütölen BSYYP büyük ölçüde tamamlanmıştır. Ancak, sektörün uluslararası ölçekte rekabet edebilir ve sistemik risklere dayanıklı, sürdürülebilir bir yapıya ulaşması için, düzenleyici otoritenin yönlendiriciliğı ile kendi iç dinamikleri içerisinde yapılanmasını devam ettirmesi açık bir zorunluluktur.

KAYNAKÇA

AKGÜÇ, Ö.; **1980 Sonrası Türk Bankacılığının Özellikleri**, 75. Yılda Paranın Serüveni, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998. (Günel; 2001'in içinde).

AKSOY, Tamer; **Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye'de Uluslararası Bankacılık**, SPK Yayını, Yayın No 109, Ocak 1998.

AKTAŞ, R., PEKKAYA, S., AYDOĞAN, E.; "2001 Sonrası Dönemde Makroekonomik Gelişmeler Işığında Türk Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Bir Değerlendirme", **İktisat, İşletme ve Finans**, Aralık 2005.

ALEXANDER, W. E., DAVIS, J. M., EBRILL, L. P., LINDGREN, C. (ed.); **Systemic Bank Restructuring and Macroeconomic Policy**, IMF, 1997.

ALY, H. Y., GRABOWSKI, R., PASURKA, C., RANGAN, N.; "Technical, Scale, And Allocative Efficiencies in US Banking: An Empirical Investigation", **The Review of Economics and Statistics**, 1990, s. 211-218.

ANDREWS, Michael.; "Issuing Government Bonds to Finance Bank Recapitalization and Restructuring: Design Factors that Affect Banks' Financial Performance", **IMF Policy Discussion Paper**, 2003.

ARSLAN, Erdal; "Türkiye'de Varlık Yönetim Şirketlerinin Kuruluşuna Doğru", **BDDK BSYYP Toplantıları**, İstanbul, 26 Temmuz 2002.

ATAMAN, Pelin; "Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım", **Bankacılar Dergisi**, Sayı 37, 2001, s. 78-89.

ATİYAS, I., ERSEL, H.; "Impact of Financial Reform: The Turkish Experience", içinde Financial Reform: Theory and Experience, ed. Caprio, G., Hanson, J. A., Atiyas, I., Caprio, Jr., 1994.

BAGEHOT, Walter; **Lombart Street: A Description of Money Market**, 1873.(Freixas vd.; 2003: Parasız; 2000b'nın içinde)

BANKER, R.D., CHARNES, A., COOPER, W.W.; "Some Models for Estimating Technical and Scale Inefficiencies in Data Envelopment Analysis", **Management Science**, Vol. 30, No. 9, 1984, s. 1078-1092.

BARR, R. S., KILLGO, K. A., SIEMS, T. F., ZIMMEL, S.; "Evaluating the Productive Efficiency and Performance of U.S. Commercial Banks", December 1999.

BARR, R. S., SEIFORD, L. M., SIEMS, T. F.; "Forecasting Bank Failure: A Non-Parametric Frontier Estimation Approach", **Recherches Economiques De Louvain**, Vol: 60, No: 4, 1994.

BAUER, P. W., BERGER, A. N., FERRIER, G. D., HUMPHREY, D. B.; "Consistency Conditions for Regulatory Analysis of Financial Institutions: Comparison of Frontier Efficiency Methods", **Journal of Economics and Business**, 50, 1998, s. 85-114.

BERG, S. A., FORSUND, F. R., JANSEN, E. S.; “Malmquist Indices of Productivity Growth During the Deregulation of Norwegian Banking, 1980-89”, **Scand. J. Of Economics** **94**, Supplement, 1992, s. 211-228.

BERGER, A. N., DeYOUNG, R.; “Problem Loan and Cost Efficiency in Commercial Banks”, **Journal of Banking & Finance**, 21, 1997, s. 849-870.

BERGER, A. N., HUMPHREY, D. B.; “Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research”, **European Journal of Operational Research**, 98, 1997, s. 175-212.

BERGER, A. N., MESTER, L.J.; “Inside the Black Box: What Explains Differences in the Efficiencies of Financial Institutions?”, **Journal of Banking and Finance**, Vol. 21, 1997, s. 895-947.

BOWLIN, W.F., “Measuring Performance: An Introduction to Data Envelopment Analysis (DEA)”, **Journal of Cost Analysis**, Fall 1998, s. 3-27.

BYRNES, P.; “Ownership and Efficiency in the Water Supply Industry: An Application of the Nonparametric Programming Approach to Efficiency Measurement”, unpublished dissertation, Southern Illinois University, 1985. (Aly vd.; 1990’ın içinde).

CALOMIRIS, S. W., KLINGEBIEL, D., LAEVEN, L.; “A Taxonomy of Financial Crisis Resolution Mechanisms: Cross-Country Experience”, **World Bank Policy Research Working Paper 3379**, Ağustos 2004.

CAPRIO, JR. G., KLINGEBIEL, D.; “Episodes of Systemic And Borderline Financial Crises”, Ocak 2003.

CARTENS, A. G., HARDY, D. C., PAZARBAŞIOĞLU, C.; “Avoiding Banking Crisis in Latin America”, **Finance and Development**, Vol. 41, No. 3, September 2004, s. 30-33.

CASU, B., GIRARDONE, C., MOLYNEUX, P.; “Productivity Change in Banking: A Comparison of Parametric and Non-Parametric Approaches”, **Journal of Banking and Finance**, Vol. 28, No. 10, Ekim 2004, s. 2521, 2540.

CEBENOYAN, A. S., COOPERMAN, E. S., REGISTER, C. A.; “Firm Efficiency And The Regulatory Closure of S&Ls: An Empirical Investigation”, **The Review of Economics and Statistics**, Vol. 75, No. 3, Ağustos 1993, s. 540-545.

CHARNES, A., COOPER, W. W., RHODES, E.; “Measuring the Efficiency of Decision Making Units”, **European Journal of Operational Research**, 2 (1978), s. 429-444.

CHEN, Tser-Yieth; “A Study of Cost Efficiency and Privatisation in Taiwan’s Banks: The Impact of Asian Financial Crisis”, **The Service Industries Journal**, Vol. 24, No. 5, 2004, s. 137-151.

CHEN, X., SKULLY, M., BROWN, K.; “Banking Efficiency in China: Application of DEA to Pre- and –Post Deregulation Eras: 1993-2000”, *China Economic Review*, Article in Pres, 2005

CİNGİ, S., TARIM, A.; “Türk Bankacılık Sisteminde Performans Ölçümü: DEA-Malmquist TFP Endeksi Uygulaması”, TBB Araştırma Tebliği Serisi, Mayıs 2000.

CLAESSENS, S., KLINGEBIEL, D., LAEVEN, L.; “Resolving Systemic Financial Crises: Policies and Institutions”, **World Bank Policy Research Working Paper 3377**, Ağustos 2004.

COELLI, T., RAO, D. S. P., BATTESE, G. E.; **An Introduction To Efficiency And Productivity Analysis**, Kluwer Academic Publisher, USA, 1997.

ÇANKAYA, F., ÖZ, M.; **Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi**, TBB Yayını, Yayın No. 221, İstanbul 2001.

ÇOLAK, Ö. F., KILIÇKAPLAN, S.; “Bankacılık Sektöründe Ölçek Ekonomileri: Türk Ticaret Bankaları İçin Bir Maliyet Fonksiyonu”, **Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, 1999.

ÇOLAK, Ö. Faruk, YİĞİDİM, Aslan; **Türk Bankacılık Sektöründe Kriz**, Nobel Yayın Dağıtım, Yayın No:264, 1. Baskı, Ankara, Ekim 2001.

DADO, M. E. Ve KLINGEBIEL, D.; “Decentralized Creditor-Led Corporate Restructuring Cross-Country Experience”, **World Bank Policy Research Working Paper 2901**, October 2002.

DAMAR, Evren; “The Turkish Banking Sector, in the 1980s, 1990s and Beyond”, Work in Progress, Eylül 2004, s. 1-18.

<http://www.plu.edu/~damaree/turkey.pdf> (Erişim Tarihi: 21.02.2005)

DANIEL, J. A.; “Fiscal Aspects of Bank Restructuring”, **IMF Working Paper**, April 1997.

DANIEL, J. A., SAAL, M.; “Macroeconomic Impact and Policy Response” , 1997, s. 1-41, in ALEXANDER, W. E., DAVIS, J. M., EBRILL, L. P., LINDGREN, C. (ed.); **Systemic Bank Restructuring and Macroeconomic Policy**, IMF, 1997.

DARRAT, A. F., TOPUZ, C., YOUSEF, T.; “Assessing Cost and Technical Efficiency of Banks in Kuwait”, **ERF’s 8. Annual Conference**, Cairo, January 2002.

DELİKANLI, İ. U.; “Bankaların Denetimi ve Gözetimi: Türkiye ve Avrupa Birliği uygulamaları”, **Active**, Haziran-Temmuz, 1998, s. 1-11.

DEMİRGÜÇ-KUNT, A., DETRAGIACHE, E.; “The Determinants of Banking Crises in Developing and Developed Countries”, **IMF Staff Papers**, Vol. 45, No. 1, Mart 1998, s. 81-109.

DEMİRGÜÇ-KUNT, A., HUIZINGA, H.; “Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability”, **World Bank Policy Research Paper**, 1999.

DENİZER, CEVDET; “The Effects of Financial Liberalization and New Bank Entry on Market Structure and Competition in Turkey”, Macroeconomics and Growth Development Research Group, September 1997.

DENİZER, C. A., DİNÇ, M., TARIMCILAR, M.; “Measuring Banking Efficiency in the Pre- and Post-Liberalization Environment: Evidence from the Turkish Banking System”, **Dünya Bankası**, 2000.

DEYOUNG, R., NOLLE, D.; “Foreign-owned Banks in the US: Earning Market Share or Buying it?”, **Journal of Money, Credit and Banking** 28, 1998, s. 622-636. (Işık ve Hassan; 2002b’nin içinde).

DRAKE, Leigh; "Efficiency and Productivity Change in UK Banking", **Applied Financial Economics**, 11, 2001, s. 557-571.

DRAKE, L., HALL, M., SIMPER, R.; "Bank Modelling Methodologies: A Comparative Non-Parametric Analysis of Efficiency in the Japanese Banking Sector", 2005. [http://lboro.ac.uk/departments/ec/Researchpapers/2005/Drake-Hall-Simper\(2005\)%20.pdf](http://lboro.ac.uk/departments/ec/Researchpapers/2005/Drake-Hall-Simper(2005)%20.pdf) (10.09.2005)

DUNCAN, E., ELLIOTT, G.; "Efficiency, Customer Service and Financial Performance Among Australian Financial Institutions", **The International Journal of Bank Marketing**, 22, 4/5, 2004, s. 319-342.

DZIOBEK, C., PAZARBAŞIOĞLU, C.; "Lessons From Systemic Bank Restructuring: A Survey of 24 Countries", **IMF Working Paper**, 1997.

DZIOBEK, C., PAZARBAŞIOĞLU C.; "Lessons From Systemic Bank Restructuring", **IMF Working Paper**, April, 1998.

DZIOBEK, C.; "Market Based Policy Instruments for Systemic Bank Restructuring", **IMF Working Paper**, 1998.

EICHENGREEN, B., ARTETA, C.; "Banking Crises in Emerging Markets: Presumptions and Evidence", **Center for International Development Economics Research, Paper COO-115**, 2000.

EKREN, N., EMİRAL, F.; "Türk Bankacılık Sisteminde Etkinlik Analizi: Veri Zarflama Analizi Uygulaması", **Active**, Mayıs-Haziran 2002, s. 1-32.

ELYASIANI, E., MEHDIAN, S. "Efficiency in the Commercial Banking Industry, a Production Frontier Approach", **Applied Economics**, 22, 1990, s. 539-551.

ELYASIANI, E., MEHDIAN, S., REZVANIAN, R.; "An Empirical Test of Association Between Production and Financial Performance: The Case Study of the Commercial Banking Industry", **Applied Financial Economics**, 4, 1994, s. 55-59.

ELYASIANI, E., MEHDIAN, S.; "The Comparative Efficiency Performance of Small and Large US Commercial Banks in the Pre- and Post-deregulation Eras", **Applied Economics**, 27, 1995, s. 1069-1079.

ENOCH, C., GARCIA, G., SUNDARARAJAN, V.; "Recapitalizing Banks with Public Funds", **IMF Staff Paper**, Vol. 48, No. 1, 2001.

ERDOĞAN, Niyazi; **Dünya'da ve Türkiye'de Finansal Krizler**, Yaklaşım Yayınları, Haziran 2002.

ERDÖNMEZ, A. P., TULAY. B.; "Seçilmiş Ülkelerde Borç Yeniden Yapılandırması Uygulamaları", **Bankacılar Dergisi**, Sayı. 36, 2001, s. 18-35.

ERZAN, R., AKÇAY, C., YOLALAN, R.; "Kuşbakışı Türk Bankacılık Sektörü", **Active**, No. 17, 2001.

ESEN, OĞUZ; "Bankacılık Krizleri, Yeniden Yapılandırma Programları ve Türk Bankacılık Sektörü", **Siyasa**, Esiad, Yıl 1, Sayı 1, Bahar 2005, s. 1-21.

FARE, R., GROSSKOPF, S., NORRIS, M., ZHANG, Z.; "Productivity Growth, Technical Progress, and Efficiency Changes in Industrialised Countries", **American Economic Review**, Vol. 84, 1994, s. 66-83. (Işık; 2001'in içinde).

FARRELL, M. J.; "The Measurement of Productive Efficiency", Journal of the Royal Statistical Society, Series A (General), Vol. 120, Part III, 1957, s. 253-290.

FAVERO, C. A., PAPI, L.; "Technical Efficiency and Scale Efficiency in the Italian Banking Sector: A Non-Parametric Approach", **Applied Economics**, 1995, s. 385-395.

FERRIER, G. D., LOVELL, C. K.; "Measuring Cost Efficiency in Banking: Econometric and Linear Programming Evidence", **Journal of Econometrics**, 46, 1990, s. 224-245.

FORBES, J. Kristin; "Strengthening Banking Systems: Lessons From Around the World and Across the Ages", **APEC Conference on Structural Reform**, Tokyo-Japonya, 8 Eylül 2004.

FREIXAS, X., PARIGI, B. M., ROCHET, J.; "The Lender of Last Resort: A 21st Century", Economics Working Papers, 2003. <http://www.econ.upf.edu/docs/papers/downloads/708.pdf> (10.11.2004)

FRIED, H.O., SCHMIDT, S.S., YAISAWARNG, S.; "Incorporating the Operating Environment Into a Nonparametric Measure of Technical Efficiency", **Journal of Productivity Analysis**, 12, 1999, s. 249-267.

FRYDL, E. J., QUINTYN, M.; "The Benefits and Costs of Intervening in Banking Crises", **IMF Working Paper**, August 2000.

FUKUYAMA, Hirofumi; "Measuring Efficiency and Productivity Growth in Japanese Banking: A Nonparametric Frontier Approach", **Applied Financial Economics**, 5, 1995, s. 95-107.

GARCIA, Gillian; "A Framework for Analysis and Assesment", içinde ALEXANDER, W. E., DAVIS, J. M., EBRILL, L. P., LINDGREN, C. (ed.); **Systemic Bank Restructuring and Macroeconomic Policy**, IMF, 1997.

GIRARDONE, C., MOLYNEUX, P., GARDENER, E.; "Analysing The Determinants of Bank Efficiency: The Case of Italian Banks", **Applied Economics**, 36, 2004, 215-227.

GOLDSTEIN, Morris, TURNER, Philip; **Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri: Kökenler ve Politika Seçenekleri**, Çeviren: Ali İhsan Karacan, Dünya Yayınları, Başvuru Dizisi:9, 1. Baskı, İstanbul, Ocak 1999.

GRIFELL-TATJE, E., LOVELL, C.A.K.; "Deregulation and Productivity Decline: The Case of Spanish Savings Banks", **European Economic Review**, 40, 1996, s. 1281-1303.

GRIFELL-TATJE, E., LOVELL, C.A.K.; "A DEA-based Analysis of Productivity Change and Intertemporal Managerial Performance", **Annals of Operations Research**, 73, 1997, s. 177-189.

GÜLOĞLU, Bülent; "İstikrar Programından İstikrarsızlığa: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri", **Yeni Türkiye Dergisi**, 2001, s. 524-530.

GÜNAL, Mehmet; **Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği**, Ankara Ticaret Odası Yayını, Ankara, Haziran 2001.

GÜNALP, B., ÇELİK, T.; “Türk Bankacılık Sektöründe Piyasa Yapısı ve Performans İlişkilerinin Etkinlik İçin Doğrudan Bir Ölçüt Kullanılarak Test Edilmesi”, **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 6, Sayı 3, 2004, s. 31-55.

HARDY, D. C., PAZARBASIOGLU, C.; “Leading Indicators of Banking Crises: Was Asia Different?”, **IMF Working Paper**, 1998.

HAVRYLCHYK, O.; “Banking Efficiency, Consolidation and Foreign Ownership: Evidence from the Polish Banking Market”, European University Viadrina, Doktora Tezi, 2005.

HASAN, I., MARTON, K.; “Development and Efficiency of the Banking Sector in a Transitional Economy: Hungarian Experience”, **Journal of Banking and Finance**, 27, 2003, s. 2249-2271.

HAWKINS, J. Ve TURNER, P.; “Bank Restructuring in Practice: An Overview”, **BIS Policy Paper**, No. 6, Ağustos 1999.

HERMALIN, B. E., WALLACE, N. E.; “The Determinants of Efficiency and Solvency in Saving and Loans”, **The RAND Journal of Economics**, Vol. 25, No. 3, Ağustos 1994, s. 361-381.

HOELSCHER, D. S., CORTAVARRIA, L.; “Issues in Bank Resolution”, **Central American Regional Conference**, July 8-9, 2004, San Pedro de Sula, Honduras.

HOELSCHER, D. S., QUINTYN, M.; “Managing Systemic Banking Crisis”, **IMF Occasional Paper 224**, 2003.

HOGGARTH, G., JACKSON, P., NIER, E.; “Banking Crises and the Design of Safety Nets”, **Journal of Banking & Finance**, 2004. Article in Pres.

HOGGARTH, G. REIDHILL, J., SINCLAIR, P.; “Resolution of Banking Crises: A Review”, **Financial Stability Review**, December 2003, s. 109-123.

HOGGARTH, G., REIS, R., SAPORTA, V., “Cost of Banking System Instability: Some Empirical Evidence”, **Journal of Banking & Finance** (26), 2002, 825-855.

HONOHAN, P., KLINGEBIEL, D.; “The Fiscal Cost Implications of an Accommodating Approach to Banking Crises”, **Journal of Banking & Finance** (27), 2003, s. 1539-1560.

INGVES, S., HE, D.; “Facilitating Bank and Corporate Restructuring: The Role of Government”, içinde ADAMS, C., LITAN, R. E., POMERLEANO, M.; **Managing Financial and Corporate Distress: Lessons From Asia**, World Bank, IMF, Brookings Emerging Markets Series, 2002.

INGVES, S., SEELIG, S. A., HE, D.; “Issues in the Establishment of Asset Management Companies”, IMF Policy Discussion Paper, 2004.

İŞİK, İhsan; “1994 Ekonomik Krizi ve Ticari Bankalar Üzerindeki Etkileri: Deneysel Bir Çalışma”, **İMKB Dergisi**, Yıl 5, Sayı 20, 2001.

İŞİK, İ., HASSAN, K. M.; “Technical, Scale and Allocative Efficiencies of Turkish Banking Industry”, **Journal of Banking & Finance**, 26, 2002b, s. 719-766.

IŞIK, İ., HASSAN, M. K.; “Cost and Profit Efficiency of the Turkish Banking Industry”, **The Financial Review** 37, 2002a, s. 257-280.

IŞIK, İ., HASSAN, M. K.; “Financial Disruption and Bank Productivity: The 1994 Experience of Turkish Bank”, **The Quarterly Review of Economics and Finance**, 43, 2003, s. 291-320.

İNAN, Alper; “Banka Etkinliğinin Ölçülmesi ve Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 34, 2000, s. 82-97.

JACKSON, P. M., FETHI, M. D., INAL, G.; “Efficiency and Productivity Growth in Turkish Commercial Banking Sector: A non-parametric approach”, **European Symposium on: Data Envelopment Analysis-Recent Development and Applications**, Wernigerode, Germany, 16-18 October, 1998.

JACKSON, P. M., FETHİ, M. D.; “Evaluating the Technical Efficiency of Turkish Commercial Banks: An Application of DEA and Tobit Analysis”, **International DEA Symposium**, University of Queensland, Brisbane, Australia, 2-4 July, 2000.

KAMINSKY, G. K., REINHART, C. M.; “The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-Of-Payments Problems”, **The American Economic Review**, Vol. 89, No. 3, 1999, s. 473-500.

KANE, E., KLINGEBIEL, D.; “Alternatives to Blanket Guarantees for Containing a Systemic Crisis”, *Journal of Financial Stability*, Vol. 1, Issue 1, September 2004, s. 31-63.

KARABULUT, Gökhan; **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri**, Der Yayınları, İstanbul, 2002.

KARACAN, Ali İhsan; **Bankacılık ve Kriz**, Tütünbank Yayınları, 1996.

KAUFMAN, George G.; “Bank Runs: Causes, Benefits And Costs”, **Cato Journal**, Winter, 1988, Vol. 7, No. 3, s. 559-587.

KAUFMAN, George G.; “Bank Contagion: A Review of The Theory and Evidence”, **Journal of Financial Services Research**, April, 1994, s. 123-150.

KAYA, T. Yasemin; “Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri: 1997-2000”, **BDDK MSPD Çalışma Raporları**, Haziran 2002.

KLINGEBIEL, Daniela; “The Use of Asset Management Companies in the Resolution of Banking Crises: Cross-Country Experience”, **World Bank Policy Research Paper** No. 2284, 2000.

KUMCU, Ercan; “Türkiye Nerede Yanlış Yaptı?”, **Görüş**, Mayıs 2001, s. 26-31.

KÜÇÜKBIÇAKÇI, Ramazan; **Banka Yeniden Yapılandırma Programları ve Ekonomik Sonuçları**, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, Ağustos 2004.

KWAN, S. H., EISENBEIS, R. A.; “An Analysis of Inefficiencies in Banking: A Stochastic Cost Frontier Approach”, **FRBSF Economic Review**, No. 2, 1996, s. 16-26.

LARRAIN, CHRISTIAN; “Best Practices For Efficient Banking Restructuring”, **World Bank**, March 2002.

LINDGREN, C., BALINO, T. J. T., ENOCH, C., GULDE, A., QUINTYN M., TEO L.; “Financial Sector Crisis and Restructuring: Lessons From Asia”, **IMF Occasional Paper 188**, Washington DC, 1999.

MAUDOS, J., PASTOR, J.; “Cost and Profit Efficiency in the Spanish Banking Sector (1985-1996): A Non-Parametric Approach”, **Applied Financial Economics**, 2002, s. 1-12.

MERCAN, M., REISMAN, A., YOLALAN, R., EMEL, A. B., “The Effect of Scale and Mode of Ownership on the Financial Performance of the Turkish Banking Sector: Result of a DEA-based Analysis”, **Socio-Economic Planning Sciences**, 37, 2003, s. 185-202.

MERCAN, M., YOLALAN, R.; “Türk Bankacılık Sisteminde Ölçek ve Mülkiyet Yapıları İle Finansal Performans İlişkisi”, **İMKB Dergisi**, Cilt 4, Sayı 15, 2000, s. 1-26.

MILLER, S. M., NOULAS, A. G.; “The Technical Efficiency of Large Bank Production”, **Journal of Banking and Finance**, 20, 1996, s. 495-509.

NAQVI, Hassan; “Banking Crises and the Lender of Last Resort: How Crucial is the Role of Information?”, London School of Economics, Working Paper Archive EconWPA, 2004.

NOY, İlan; “Financial Liberalization, Prudential Supervision and Onset of Banking Crises”, **Emerging Markets Review** 5, 2004, s. 341-359.

NYBERG, Peter; “Authorities’ Roles and Organizational Issues in Systemic Bank Restructuring”, **IMF Working Paper**, July 1997.

ÖZEN, Ergun; “Türk Bankacılık Sisteminde Maliyet Etkinliğinin Geliştirilmesine Yönelik Önlemler”, **Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Konulu Konferans**, 23 Temmuz 2002.

PARASIZ, İlker; **Modern Bankacılık: Teori ve Uygulama**, Banksis Yayınları, No:82, İstanbul, 2000a.

PARASIZ, İlker; **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitabevi Yayınları, 7. Baskı, 2000b.

PAZARBAŞIOĞLU, Ceyda; “Türk Bankacılık Sektöründeki Son Gelişmeler: BDDK’nın Rolü”, Pamukkale Üniversitesi, Ekonomi Yaz Seminerleri, 2 Ağustos 2002.

RANGAN, N., GRABOWSKI, R., ALY, H. Y., PASURKA, C.; “The Technical Efficiency of US Banks”, **Economics Letters**, 28, 1988, s. 169-175.

RESTI, Andrea; “Evaluating the Cost Efficiency of the Italian Banking System: What Can be Learned from the Joint Application of Parametric and Non-parametric Techniques”, **Journal of Banking and Finance**, 21, 1997, s. 221-250.

REYNAUD, J., ROKHIM, R.; “Do Banking Crises Enhance Efficiency: A Case Study of 1994 Turkish and 1997 Indonesian Crises”, **Lisbon International Conference on Money and Banking**, Lisbon, 10 Eylül 2004.

SANTOMERO, A. M., HOFFMAN, P.; “Problem Bank Resolution: Evaluating the Options”, **Wharton Financial Institutions Center, Working Paper**, October 1998.

SATHYE, M.; “Measuring Productivity Changes in Australian Banking: An Application of Malmquist Indices”, **Managerial Finance**, Vol. 28, No. 9, 2002, s. 48-59.

SATHYE, M.; “X-efficiency in Australian Banking: An Empirical Investigation”, **Journal of Banking and Finance**, 25, 2001, s. 613-630.

SEZGİN, Cüneyt; **Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılanma Konusunda Öneriler**, Türkiye Sanayicileri ve İşadamları Derneği, Yayın No: TUSİAD-T/2003-4/355, İstanbul, Nisan, 2003.

SIMONS, ROBERT; “MP in Action: The Newsletter of Mathematical Programming in Industry and Commerce”, Nov. 1996. www.eudoxus.com (12.02.2005)

SMITH, Peter; “Model Misspecification in Data Envelopment Analysis”, **Annals of Operations Research**, 73, 1997, s. 233-252.

SUMMER, Martin; “Banking Regulation and Systemic Risk”, **Open Economic Review** 14, 2003, s. 43-70.

SUNDARARAJAN, V., BALINO, T. J. T.; **Banking Crises: Cases and Issues**, IMF, 1991.

TARIM, Armağan; **Veri Zarflama Analizi: Matematiksel Programlama Tabanlı Görelî Etkinlik Ölçümü Yaklaşımı**, Sayıştay Yayın İşleri Müdürlüğü, Araştırma/İnceleme/Çeviri Dizisi: 15, Ankara, 2001.

TÜRKER KAYA, Y., DOĞAN, E.; “Dezenflasyon Döneminde Türk Bankacılık Sektöründe Etkinliğin Gelişimi”, **BDDK ARD Çalışma Raporları 2005/10**, 2005.

ULUCAN, A.; “Şirket Performansının Ölçülmesinde Veri Zarflama Analizi: Genel ve Sektörel Bazda Değerlendirmeler”, **H.Ü. İİBF Dergisi**, Cilt 18, Sayı 1, 2000.

WAXMAN, M.; “A Legal Framework for Systemic Bank Restructuring”, **The World Bank**, 1998.

WHEELOCK, D. C., WILSON, P. W.; “Explaining Bank Failures: Deposit Insurance, Regulation And Efficiency”, **The Review of Economics and Statistics**, Vol. 77, No. 4, Nov. 1995, s. 689-700.

WOO, David; “Two Approaches to Resolving Nonperforming Assets During Financial Crises”, **IMF Working Paper**, Mart 2000.

WORTHINGTON, Andrew; “Technical Efficiency and Technological Change in Australian Bulding Societies”, **ABACUS**, Vol. 36, No. 2, 2000, s. 180-197.

YETİM, S., GÜLHAN, Ö.; “Türkiye ve Yeni Üye Avrupa Birliği Ülkeleri Bankacılık Sistemleri Karşılaştırması”, **BDDK ARD Çalışma Raporları 2005/5**, 2005.

YILDIRIM, Canan; “Evolution of Banking Efficiency Within an Unstable Macroeconomic Environment: The Case of Turkish Commercial Banks”, **Applied Economics**, 34, 2002, s. 2289-2301.

ZAİM, Osman; “The Effect of Financial Liberalization on the Efficiency of Turkish Banks”, **Applied Financial Economics**, 5, 1995, s. 257-264.

ZIVKOVIC, Bosko; “Costs and Benefits of Bank Restructuring”, BK University, 2000.

- BDDK, Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı, Tanıtım Rehberi, Şubat 2002a.
- BDDK, Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı, Gelişme Raporu, Haziran 2002b.
- BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, Gelişme Raporu VII, Eylül 2003.
- BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, Mayıs 2001.
- BDDK, 10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı, Ocak 2005.
- Finansal Yeniden Yapılandırma Programı, 2002, TBB.
- TMSF, Fon Bankaları Çözümleme Maliyetleri Çalışmaları, Temmuz 2004.
- Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi: TBB'nin Değerlendirme ve Önerileri, 2002.
- ; ARIC (Asia Regional Information Center), Bank and Corporate Restructuring, 2003. http://aric.adb.org/external/arr2000/arr_mar/theme.pdf (18.01.2005)
- ; "Core Principles for Effective Banking Supervision", Basel Banking Supervision, Basel, September 1997.
- ; "İstanbul Yaklaşımı: Bir Yeniden Yapılandırma Deneyimi", Finansal Yeniden Yapılandırma Koordinasyon Sekreteryası, Ağustos 2005.
- ; Active Academy Araştırma Merkezi; "Bankacılıkta Yoğunlaşma Konusunda Zor Bir Tercih", **Activeline**, Kasım 2003, s. 1-3.
- ; Global Finance, October 2004.
- ; IMF, Staff Country Report, Turkey, 2000.
- ; T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, "Kamu Bankalarında Reform", http://www.hazine.gov.tr/duyuru/basin/kamubank_web.pdf (19.12.2005)
- ; TBB, "Bankalararası Ortak Projeler Hakkında Bilgilendirme", **Bankacılar Dergisi**, 2004, s. 16-20.
- ; TBB, 40. Yıl Kitabı, 1998.
- ; TBB, Bankalarımız, 2002.
- ; TBB, Bankalarımız, 2003.
- ; TBB, Bankalarımız, 2004.
- ; TBB, Finansal Yeniden Yapılandırma Programı, Bankacılar Dergisi, Sayı 41, 2002, s. 9-20.
- ; TBB, Türk Bankacılık Sektörü, Türkiye Bankalar Birliğinin 2004 Türkiye İktisat Kongresi Raporu, Bankacılar Dergisi, Sayı: 49, 2004.
- ; TCMB, Finansal Sağlık Raporu, 2005.

-----BDDK, Bankacılık Sektörüne Yabancı Giriş: Küresel Gelişmeler ve Türkiye, ARD Çalışma Raporları, 2005/6, Eylül 2005.

EK 1: ARAŞTIRMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLERE AİT VERİLER

	2001 YILINA AİT VERİLER*							
	Y1	Y2	X1	X2	X3	P1	P2	P3
1	9061020	31565301	33023	841148	36863305	35,722	0,057	0,446
2	2000195	19824120	14956	579696	21927334	32,277	0,038	0,700
3	5378442	6169652	8129	1040947	14048573	59,383	0,021	0,278
4	848	141580	511	5441	131960	15,319	0,092	0,254
5	8159205	16330991	8403	582488	24523059	32,219	0,099	0,110
6	452842	1010289	635	46284	1778615	64,940	0,264	0,280
7	318039	1028524	688	37063	1485898	39,137	0,192	0,212
8	629105	1763456	949	57380	2828279	37,137	0,142	0,148
9	1752615	2675776	2070	157117	5129740	47,377	0,199	0,229
10	2645853	3899762	2830	129105	7584867	42,081	0,245	0,184
11	40347	50012	147	9633	88373	81,901	0,219	0,308
12	359347	3779495	569	232705	4333802	96,611	0,101	0,186
13	575063	1744595	2614	112091	2893065	29,638	0,158	0,302
14	107800	387490	618	21476	523340	26,187	0,074	0,114
15	188970	1560228	649	87009	2006355	71,971	0,116	0,184
16	7824	332104	187	11941	316272	38,940	0,073	0,257
17	975694	2659063	2056	133916	3594617	49,681	0,264	0,274
18	770010	1326690	1262	43452	2251263	47,160	0,299	0,304
19	7221417	12001658	5981	1343803	23567483	50,440	0,066	0,157
20	8602004	9306593	15541	2487935	21538868	48,463	0,052	0,158
21	8610179	8353277	9674	2955623	22332071	41,413	0,052	0,176
22	13582	35773	56	3597	31114	94,200	0,288	1,057
23	117160	183956	127	47385	194977	231,922	0,045	0,397
24	61917	185131	172	20541	214435	103,963	0,029	0,204
25	24516	37442	40	9519	66993	104,642	0,056	0,116
26	10759	90697	42	6411	95542	66,707	0,048	0,062
27	82461	355724	106	17649	416828	103,216	0,097	0,746
28	508646	1307269	951	44693	1710411	90,022	0,230	0,170
29	1247807	1881628	3645	151338	2863745	9,610	0,032	0,106
30	63074	76063	53	1228	97332	208,243	0,690	0,336
31	162781	66478	84	21743	234809	182,039	0,088	0,451
32	1488	16258	35	1405	12753	137,342	0,274	0,189
33	30108	38299	33	345	36449	151,601	1,004	0,151

*X1 personel sayısı hariç, bütün veriler milyar TL'dir.

2002 YILINA AİT VERİLER*

	Y1	Y2	X1	X2	X3	P1	P2	P3
1	6179259	31347195	23330	804657	37874854	44,313	0,062	0,289
2	1564814	17721930	9228	528763	18206393	48,493	0,038	0,365
3	4395414	7928236	7600	1205219	14310887	58,881	0,017	0,171
4	117987	188371	516	7476	237924	13,240	0,049	0,134
5	8149483	18162539	9011	611874	26311245	29,232	0,126	0,092
6	389535	752791	486	35319	1446693	52,431	0,219	0,201
7	427981	783278	826	34140	1365803	29,166	0,217	0,119
8	1088215	2359548	2860	87876	3671325	19,534	0,206	0,126
9	2248990	2551040	2811	139578	5474392	28,946	0,234	0,117
10	3217777	4112356	3257	154524	7385119	38,952	0,277	0,095
11	77580	60099	179	7908	108953	34,246	0,290	0,109
12	1393989	2325517	3590	240394	3836367	31,896	0,159	0,270
13	639859	1484095	2948	99088	2616313	25,828	0,180	0,185
14	171748	462245	654	18551	626774	36,035	0,066	0,221
15	418010	657728	840	85436	1229240	33,857	0,106	0,118
16	14210	324301	183	11767	316198	35,298	0,081	0,188
17	1610612	2408911	2735	163144	3936584	35,263	0,291	0,142
18	1040108	1056651	1673	48296	2564787	35,081	0,269	0,112
19	7339832	10512534	7407	1554171	21828970	36,848	0,069	0,141
20	9384061	11805508	14873	2593279	23942406	45,858	0,035	0,109
21	9191465	6586944	10435	2950094	19870663	32,886	0,056	0,161
22	18948	47087	64	2629	28422	65,422	0,386	0,173
23	29575	297623	117	37782	221568	185,940	0,086	0,349
24	49938	264428	177	20860	251311	75,679	0,070	0,025
25	27345	37246	31	8991	68335	136,279	0,060	0,062
26	37546	86859	39	6157	120442	41,773	0,044	0,024
27	61481	390671	105	15096	410891	101,087	0,110	0,145
28	627558	979793	1064	38804	1488660	69,524	0,382	0,128
29	1831468	1543138	3525	124090	2656834	32,378	0,371	0,084
30	34989	146299	50	912	147387	159,569	0,579	0,085
31	208361	122301	75	18764	328076	147,074	0,097	0,178
32	145	12821	97	9928	4081	33,778	0,092	0,853
33	3526	28078	14	1716	24314	32,335	0,160	0,042
34	0	100817	43	2615	58973	253,809	0,589	0,169
35	686	7273	29	1012	5954	129,934	0,426	0,127
36	0	153626	24	1113	112197	206,671	0,721	0,204
37	3641	50602	26	558	20502	266,205	1,000	1,042

*X1 personel sayısı hariç, bütün veriler milyar TL'dir.

2003 YILINA AİT VERİLER*

	Y1	Y2	X1	X2	X3	P1	P2	P3
1	6259438	37775309	22138	788577	39916030	40,292	0,058	0,202
2	2867164	16529760	8515	528217	17205334	42,082	0,061	0,230
3	5367467	10136010	7341	1102730	16855879	39,938	0,042	0,134
4	20724	81589	500	6264	43416	13,998	0,051	0,950
5	9923972	17545907	9964	660599	26586212	31,222	0,122	0,086
6	447642	589722	482	5254	1142665	42,324	0,783	0,146
7	571266	980892	983	17912	1614573	25,507	0,357	0,085
8	1729144	2733353	3240	86080	4592447	26,618	0,219	0,101
9	2997605	2208382	3923	131826	5272115	29,091	0,279	0,101
10	3199072	3448160	3254	132618	7315132	42,048	0,320	0,078
11	128551	90361	208	6750	181202	33,957	0,271	0,086
12	2482411	1773023	3919	233360	4320063	32,867	0,245	0,155
13	843556	1333484	3000	107801	2547322	29,794	0,142	0,142
14	186518	383792	563	32874	551861	39,297	0,050	0,163
15	581898	224930	908	80017	1138993	30,460	0,097	0,079
16	16024	342165	180	11268	335202	39,217	0,090	0,114
17	2317864	2548898	3404	170931	4609195	33,005	0,345	0,094
18	1329461	819702	1849	41382	2682180	35,842	0,299	0,068
19	7821761	11202334	8145	1448125	21642722	38,797	0,078	0,107
20	9766465	15339240	15550	2511148	27544467	45,703	0,040	0,106
21	9093373	6432299	10542	2750436	18531929	36,726	0,066	0,157
22	63869	368161	125	27446	322719	157,544	0,108	0,165
23	44852	223607	175	24576	235143	81,120	0,050	0,019
24	29020	39772	29	4111	71441	108,448	0,136	0,036
25	30713	74981	40	6006	97033	38,950	0,045	0,026
26	57885	323516	74	11351	300445	142,486	0,143	0,112
27	682887	555843	1167	30027	1062469	65,780	0,402	0,119
28	2080915	1269034	3477	83994	2609411	44,223	0,523	0,052
29	57203	76648	49	4209	87014	141,163	0,068	0,105
30	99232	239938	64	13944	310460	155,563	0,118	0,078
31	3879	60684	200	24520	71879	51,155	0,058	0,027
32	5495	27571	14	1520	23180	41,643	0,128	0,032
33	0	71201	35	2151	11130	241,086	0,349	1,453
34	0	214	32	517	10578	102,349	0,476	0,021

*X1 personel sayısı hariç, bütün veriler milyar TL'dir.

2004 YILINA AİT VERİLER*

	Y1	Y2	X1	X2	X3	P1	P2	P3
1	9135149	40652053	21172	731628	46290217	37,268	0,050	0,116
2	4340349	19240498	11145	705117	20578982	27,602	0,050	0,133
3	8062042	12028271	7150	1115757	20741421	41,446	0,059	0,091
4	938	47379	308	4860	18363	23,766	0,061	0,179
5	12939200	16958622	10413	660317	27036474	33,673	0,115	0,069
6	583797	379902	547	3165	974973	39,810	0,902	0,117
7	723076	808486	1036	17235	1729031	34,581	0,392	0,086
8	2628727	2979092	4344	114499	5445852	27,633	0,181	0,069
9	5190730	1940039	5464	190024	6699960	28,693	0,185	0,075
10	3931643	3760677	3611	126805	8814468	43,973	0,280	0,060
11	162033	156205	226	8028	276931	40,447	0,143	0,066
12	3483776	1780831	4199	191846	5178529	31,688	0,167	0,120
13	1301031	1272730	3334	96204	2612999	31,989	0,167	0,096
14	231606	261450	578	31587	476328	35,346	0,075	0,093
15	739707	233341	938	72764	1161757	31,538	0,087	0,078
16	42993	328635	188	10890	348314	34,718	0,101	0,100
17	3068875	2743139	3843	164103	5576433	36,151	0,364	0,089
18	1584721	673388	2131	40312	2995110	36,805	0,296	0,076
19	10501376	9506175	9128	1264336	22134443	40,485	0,079	0,079
20	12451842	14929176	16055	1915924	28983721	45,935	0,053	0,082
21	10055975	6347431	10537	2401729	18220629	37,884	0,071	0,117
22	89426	302486	128	22988	275240	168,258	0,103	0,141
23	70082	185880	186	24616	226729	70,871	0,053	0,024
24	27334	55784	30	3615	86231	77,033	0,085	0,039
25	101639	49886	47	5798	148554	36,362	0,042	0,020
26	22463	238819	70	9996	173691	136,271	0,117	0,097
27	811523	863954	1351	21895	1485543	54,836	0,396	0,087
28	3521521	897065	3652	78887	3753361	44,630	0,390	0,057
29	37508	314276	54	5129	310252	148,944	0,099	0,100
30	1243	203584	60	12020	190467	159,483	0,119	0,079
31	90397	118138	215	21506	201555	57,930	0,210	0,055
32	10932	313090	36	2295	201266	269,806	0,298	0,258
33	5952	15637	15	1417	13313	33,600	0,102	0,035
34	0	420105	36	2147	374932	165,889	0,360	0,053

*X1 personel sayısı hariç, bütün veriler milyar TL'dir.

EK-2: DEAP 2.1 VZA PROGRAM ÇIKTILARI

Results from DEAP Version 2.1

Instruction file = eg1.ins

Data file = 2001.dta

Input orientated DEA

Scale assumption: VRS

Slacks calculated using multi-stage method

EFFICIENCY SUMMARY:

firm crste vrste scale

1	0.807	1.000	0.807	drs
2	0.879	1.000	0.879	drs
3	0.566	1.000	0.566	drs
4	0.957	1.000	0.957	drs
5	0.944	1.000	0.944	drs
6	0.755	0.805	0.939	drs
7	0.820	0.906	0.905	drs
8	0.959	1.000	0.959	drs
9	0.704	0.952	0.740	drs
10	0.803	1.000	0.803	drs
11	0.553	0.610	0.906	drs
12	1.000	1.000	1.000	-
13	0.564	0.706	0.798	drs
14	0.674	0.812	0.830	drs
15	0.844	0.884	0.955	drs
16	1.000	1.000	1.000	-
17	0.744	0.950	0.783	drs
18	0.680	0.989	0.688	drs
19	0.855	1.000	0.855	drs
20	0.521	1.000	0.521	drs
21	0.629	1.000	0.629	drs
22	0.990	1.000	0.990	drs
23	0.983	1.000	0.983	drs
24	0.815	0.887	0.919	drs
25	0.615	0.825	0.746	irs
26	0.968	1.000	0.968	irs
27	0.999	1.000	0.999	drs
28	0.817	1.000	0.817	drs
29	0.606	1.000	0.606	drs
30	1.000	1.000	1.000	-
31	1.000	1.000	1.000	-
32	1.000	1.000	1.000	-
33	1.000	1.000	1.000	-

mean 0.820 0.949 0.863

Note: crste = technical efficiency from CRS DEA

vrste = technical efficiency from VRS DEA

scale = scale efficiency = crste/vrste

Results from DEAP Version 2.1
 Instruction file = eg1.ins
 Data file = 2002.dta
 Input orientated DEA
 Scale assumption: VRS
 Slacks calculated using multi-stage method

EFFICIENCY SUMMARY:

firm	crste	vrste	scale	
1	0.598	1.000	0.598	drs
2	0.633	1.000	0.633	drs
3	0.593	0.838	0.708	drs
4	0.979	0.989	0.990	drs
5	0.839	1.000	0.839	drs
6	0.690	0.788	0.876	drs
7	0.728	0.823	0.884	drs
8	0.710	0.908	0.782	drs
9	0.871	0.891	0.978	drs
10	1.000	1.000	1.000	-
11	1.000	1.000	1.000	-
12	0.617	0.825	0.748	drs
13	0.494	0.695	0.712	drs
14	0.639	0.860	0.743	drs
15	0.600	0.757	0.793	drs
16	0.594	0.894	0.664	drs
17	0.774	0.923	0.838	drs
18	0.995	1.000	0.995	drs
19	0.665	1.000	0.665	drs
20	0.655	1.000	0.655	drs
21	0.715	1.000	0.715	drs
22	1.000	1.000	1.000	-
23	0.874	1.000	0.874	drs
24	0.681	0.923	0.737	drs
25	0.717	0.824	0.870	irs
26	0.806	0.816	0.988	irs
27	0.836	1.000	0.836	drs
28	0.910	1.000	0.910	drs
29	1.000	1.000	1.000	-
30	1.000	1.000	1.000	-
31	1.000	1.000	1.000	-
32	1.000	1.000	1.000	-
33	0.752	1.000	0.752	irs
34	0.897	1.000	0.897	drs
35	0.507	1.000	0.507	irs
36	1.000	1.000	1.000	-
37	1.000	1.000	1.000	-
mean	0.794	0.939	0.843	

Note: crste = technical efficiency from CRS DEA
 vrste = technical efficiency from VRS DEA
 scale = scale efficiency = crste/vrste

Results from DEAP Version 2.1
 Instruction file = eg1.ins
 Data file = 2003.dta
 Input orientated DEA
 Scale assumption: VRS
 Slacks calculated using multi-stage method

EFFICIENCY SUMMARY:

firm	crste	vrste	scale	
1	1.000	1.000	1.000	-
2	0.859	1.000	0.859	drs
3	0.650	0.869	0.748	drs
4	0.847	0.852	0.994	irs
5	0.944	1.000	0.944	drs
6	1.000	1.000	1.000	-
7	0.891	0.967	0.921	drs
8	0.804	0.957	0.841	drs
9	0.964	1.000	0.964	drs
10	0.960	1.000	0.960	drs
11	0.929	0.960	0.967	irs
12	0.798	0.912	0.875	drs
13	0.518	0.696	0.743	drs
14	0.534	0.775	0.689	drs
15	0.730	0.850	0.858	drs
16	0.842	0.897	0.938	drs
17	0.773	0.937	0.825	drs
18	0.944	1.000	0.944	drs
19	0.752	0.964	0.780	drs
20	0.581	0.910	0.639	drs
21	0.745	1.000	0.745	drs
22	0.895	1.000	0.895	drs
23	0.559	0.765	0.731	drs
24	0.799	0.983	0.812	irs
25	0.765	0.803	0.953	irs
26	1.000	1.000	1.000	-
27	0.929	0.945	0.982	drs
28	1.000	1.000	1.000	-
29	1.000	1.000	1.000	-
30	1.000	1.000	1.000	-
31	0.194	0.221	0.881	irs
32	0.783	1.000	0.783	irs
33	1.000	1.000	1.000	-
34	0.011	1.000	0.011	irs

mean 0.794 0.920 0.861

Note: crste = technical efficiency from CRS DEA
 vrste = technical efficiency from VRS DEA
 scale = scale efficiency = crste/vrste

Results from DEAP Version 2.1
 Instruction file = eg1.ins
 Data file = 2004.dta
 Input orientated DEA
 Scale assumption: VRS
 Slacks calculated using multi-stage method

EFFICIENCY SUMMARY:

firm	crste	vrste	scale	
1	0.713	1.000	0.713	drs
2	0.742	1.000	0.742	drs
3	0.781	0.997	0.783	drs
4	1.000	1.000	1.000	-
5	0.918	1.000	0.918	drs
6	1.000	1.000	1.000	-
7	0.746	0.837	0.891	drs
8	0.769	0.903	0.851	drs
9	0.911	1.000	0.911	drs
10	0.853	1.000	0.853	drs
11	0.864	0.872	0.991	drs
12	0.836	0.875	0.956	drs
13	0.727	0.827	0.879	drs
14	0.728	0.770	0.945	drs
15	0.733	0.753	0.972	drs
16	0.670	0.697	0.962	drs
17	0.817	0.903	0.904	drs
18	0.709	0.757	0.937	drs
19	0.777	0.949	0.819	drs
20	0.736	0.881	0.835	drs
21	0.775	1.000	0.775	drs
22	0.961	0.966	0.995	drs
23	0.734	0.771	0.952	drs
24	0.734	0.803	0.914	irs
25	1.000	1.000	1.000	-
26	0.932	0.951	0.980	drs
27	0.890	0.996	0.894	drs
28	1.000	1.000	1.000	-
29	0.845	0.892	0.947	drs
30	0.683	0.690	0.991	irs
31	0.711	0.751	0.946	drs
32	1.000	1.000	1.000	-
33	1.000	1.000	1.000	-
34	1.000	1.000	1.000	-

mean 0.832 0.907 0.919

Note: crste = technical efficiency from CRS DEA
 vrste = technical efficiency from VRS DEA
 scale = scale efficiency = crste/vrste

Results from DEAP Version 2.1
 Instruction file = eg1.ins
 Data file = 2001c.dta
 Cost efficiency DEA
 Scale assumption: VRS

EFFICIENCY SUMMARY:

firm	te	ae	ce
1	1.000	1.000	1.000
2	1.000	0.912	0.912
3	1.000	0.340	0.340
4	1.000	0.546	0.546
5	1.000	1.000	1.000
6	0.805	0.760	0.612
7	0.906	0.798	0.723
8	1.000	0.836	0.836
9	0.952	0.582	0.555
10	1.000	1.000	1.000
11	0.610	0.106	0.065
12	1.000	0.432	0.432
13	0.706	0.586	0.414
14	0.812	0.548	0.445
15	0.884	0.532	0.470
16	1.000	0.675	0.675
17	0.950	0.576	0.547
18	0.989	0.946	0.935
19	1.000	0.377	0.377
20	1.000	0.286	0.286
21	1.000	0.241	0.241
22	1.000	0.099	0.099
23	1.000	0.096	0.096
24	0.887	0.228	0.202
25	0.825	0.045	0.037
26	1.000	0.253	0.253
27	1.000	0.500	0.500
28	1.000	0.841	0.841
29	1.000	0.403	0.403
30	1.000	1.000	1.000
31	1.000	0.312	0.312
32	1.000	0.252	0.252
33	1.000	1.000	1.000

mean 0.949 0.549 0.527

Note: te = technical efficiency
 ae = allocative efficiency = ce/te
 ce = cost efficiency

Results from DEAP Version 2.1

Instruction file = eg1.ins

Data file = 2002c.dta

Cost efficiency DEA

Scale assumption: VRS

EFFICIENCY SUMMARY:

firm	te	ae	ce
1	1.000	1.000	1.000
2	1.000	0.859	0.859
3	0.838	0.270	0.227
4	0.989	0.651	0.644
5	1.000	1.000	1.000
6	0.788	0.776	0.612
7	0.823	0.820	0.675
8	0.908	0.892	0.809
9	0.891	0.862	0.769
10	1.000	1.000	1.000
11	1.000	0.370	0.370
12	0.825	0.388	0.320
13	0.695	0.620	0.431
14	0.860	0.662	0.570
15	0.757	0.311	0.236
16	0.894	0.523	0.468
17	0.923	0.554	0.512
18	1.000	1.000	1.000
19	1.000	0.346	0.346
20	1.000	1.000	1.000
21	1.000	0.774	0.774
22	1.000	0.279	0.279
23	1.000	0.128	0.128
24	0.923	0.206	0.190
25	0.824	0.114	0.094
26	0.816	0.206	0.168
27	1.000	0.490	0.490
28	1.000	0.813	0.813
29	1.000	0.700	0.700
30	1.000	1.000	1.000
31	1.000	0.514	0.514
32	1.000	0.056	0.056
33	1.000	0.326	0.326
34	1.000	0.288	0.288
35	1.000	0.553	0.553
36	1.000	0.998	0.998
37	1.000	1.000	1.000

mean 0.939 0.604 0.573

Note: te = technical efficiency

ae = allocative efficiency = ce/te

ce = cost efficiency

Results from DEAP Version 2.1

Instruction file = eg1.ins

Data file = 2003c.dta

Cost efficiency DEA

Scale assumption: VRS

EFFICIENCY SUMMARY:

firm	te	ae	ce
1	1.000	1.000	1.000
2	1.000	0.650	0.650
3	0.869	0.349	0.304
4	0.852	0.219	0.187
5	1.000	1.000	1.000
6	1.000	1.000	1.000
7	0.967	0.884	0.855
8	0.957	0.947	0.906
9	1.000	0.930	0.930
10	1.000	1.000	1.000
11	0.960	0.290	0.279
12	0.912	0.459	0.419
13	0.696	0.387	0.270
14	0.775	0.143	0.111
15	0.850	0.159	0.135
16	0.897	0.327	0.294
17	0.937	0.594	0.557
18	1.000	1.000	1.000
19	0.964	0.355	0.342
20	0.910	0.284	0.258
21	1.000	0.217	0.217
22	1.000	0.130	0.130
23	0.765	0.130	0.099
24	0.983	0.210	0.206
25	0.803	0.233	0.187
26	1.000	0.281	0.281
27	0.945	0.525	0.497
28	1.000	0.927	0.927
29	1.000	0.284	0.284
30	1.000	0.179	0.179
31	0.221	0.189	0.042
32	1.000	0.487	0.487
33	1.000	0.591	0.591
34	1.000	1.000	1.000

mean 0.920 0.511 0.489

Note: te = technical efficiency

ae = allocative efficiency = ce/te

ce = cost efficiency

Results from DEAP Version 2.1
 Instruction file = eg1.ins
 Data file = 2004c.dta
 Cost efficiency DEA
 Scale assumption: VRS

EFFICIENCY SUMMARY:

firm	te	ae	ce
1	1.000	1.000	1.000
2	1.000	0.488	0.488
3	0.997	0.354	0.353
4	1.000	0.303	0.303
5	1.000	1.000	1.000
6	1.000	1.000	1.000
7	0.837	0.835	0.699
8	0.903	0.824	0.744
9	1.000	0.957	0.957
10	1.000	0.995	0.995
11	0.872	0.282	0.246
12	0.875	0.534	0.467
13	0.827	0.399	0.330
14	0.770	0.095	0.073
15	0.753	0.132	0.099
16	0.697	0.272	0.189
17	0.903	0.627	0.566
18	0.757	1.000	0.757
19	0.949	0.425	0.404
20	0.881	0.373	0.329
21	1.000	0.201	0.201
22	0.966	0.097	0.094
23	0.771	0.098	0.075
24	0.803	0.546	0.438
25	1.000	0.296	0.296
26	0.951	0.197	0.187
27	0.996	0.681	0.678
28	1.000	1.000	1.000
29	0.892	0.443	0.396
30	0.690	0.212	0.147
31	0.751	0.109	0.082
32	1.000	0.860	0.860
33	1.000	1.000	1.000
34	1.000	1.000	1.000

mean 0.907 0.548 0.513

Note: te = technical efficiency
 ae = allocative efficiency = ce/te
 ce = cost efficiency

EK-2: DEAP 2.1 MALMQUIST TFV ENDEKSİ PROGRAM ÇIKTILARI

MALMQUIST INDEX SUMMARY

year = 2

firm	effch	techch	pech	sech	tfpch
1	0.840	1.135	1.000	0.840	0.953
2	0.961	1.130	1.000	0.961	1.086
3	1.192	0.871	0.838	1.422	1.038
4	1.000	0.966	1.000	1.000	0.966
5	0.904	1.122	1.000	0.904	1.015
6	0.915	1.073	0.979	0.935	0.982
7	0.893	1.012	0.909	0.983	0.904
8	0.783	1.144	0.908	0.863	0.896
9	1.237	0.825	0.936	1.322	1.020
10	1.245	0.823	1.000	1.245	1.024
11	1.409	0.982	1.112	1.267	1.384
12	0.749	0.724	0.825	0.908	0.542
13	0.985	1.010	0.988	0.997	0.994
14	1.028	1.031	1.059	0.971	1.060
15	0.832	0.991	0.857	0.971	0.824
16	0.969	1.016	1.000	0.969	0.984
17	1.051	0.932	0.972	1.081	0.979
18	1.433	0.716	1.011	1.417	1.025
19	0.835	1.072	1.000	0.835	0.895
20	1.212	0.851	1.000	1.212	1.031
21	1.159	0.932	1.000	1.159	1.081
22	1.000	1.034	1.000	1.000	1.034
23	1.039	1.087	1.067	0.973	1.129
24	1.274	0.869	1.000	1.274	1.107
25	0.896	1.079	1.000	0.896	0.967
26	1.000	1.124	1.000	1.000	1.124
27	1.084	0.922	1.000	1.084	0.999
28	1.284	0.976	1.000	1.284	1.253
29	1.000	1.138	1.000	1.000	1.138
30	1.000	1.184	1.000	1.000	1.184
mean	1.026	0.984	0.980	1.047	1.010

year = 3

firm	effch	techch	pech	sech	tfpch
1	1.238	0.922	1.000	1.238	1.142
2	1.002	0.978	1.000	1.002	0.980
3	0.927	1.193	1.037	0.894	1.107
4	1.000	1.289	1.000	1.000	1.289
5	1.106	0.947	1.000	1.106	1.048
6	1.446	1.427	1.269	1.139	2.064
7	1.308	1.096	1.175	1.113	1.434
8	1.169	0.999	1.054	1.109	1.168
9	1.106	1.176	1.122	0.986	1.300
10	0.960	1.100	1.000	0.960	1.056
11	0.929	1.174	1.000	0.929	1.091
12	1.066	1.129	1.106	0.964	1.204
13	0.932	1.095	0.998	0.934	1.020
14	0.865	1.065	0.905	0.956	0.921
15	1.029	1.138	1.123	0.917	1.172
16	1.006	1.005	0.993	1.013	1.011
17	0.917	1.185	1.015	0.903	1.087
18	0.949	1.376	1.000	0.949	1.306
19	1.054	0.980	0.964	1.093	1.032
20	0.816	1.248	0.910	0.897	1.019
21	1.023	1.002	1.000	1.023	1.025
22	1.000	0.943	1.000	1.000	0.943
23	0.890	1.009	0.888	1.002	0.898
24	0.993	1.082	1.000	0.993	1.075
25	0.890	1.110	0.981	0.907	0.988
26	1.000	1.156	1.000	1.000	1.156
27	1.032	1.174	0.948	1.089	1.212
28	1.000	1.260	1.000	1.000	1.260
29	1.000	0.789	1.000	1.000	0.789
30	1.000	0.810	1.000	1.000	0.810
mean	1.014	1.085	1.014	1.001	1.101

year = 4

firm	effch	techch	pech	sech	tfpch
1	0.953	1.114	1.000	0.953	1.062
2	0.944	1.041	1.000	0.944	0.982
3	1.249	0.986	1.151	1.085	1.231
4	1.000	1.060	1.000	1.000	1.060
5	1.059	1.086	1.000	1.059	1.151
6	1.000	1.322	1.000	1.000	1.322
7	0.862	1.083	0.873	0.988	0.934
8	0.995	1.041	0.948	1.049	1.035
9	0.948	1.259	1.000	0.948	1.193
10	0.914	1.183	1.000	0.914	1.081
11	0.990	0.994	0.978	1.012	0.984
12	1.056	1.104	0.959	1.100	1.166
13	1.276	0.949	1.193	1.069	1.211
14	1.126	0.916	1.004	1.122	1.031
15	1.004	1.218	0.886	1.134	1.223
16	0.864	1.100	0.856	1.009	0.950
17	1.103	1.015	0.964	1.144	1.120
18	0.751	1.367	0.757	0.992	1.027
19	1.047	1.102	0.985	1.064	1.154
20	1.245	0.877	0.969	1.285	1.091
21	1.048	1.054	1.000	1.048	1.105
22	1.000	1.044	1.000	1.000	1.044
23	0.963	1.021	0.956	1.007	0.983
24	0.987	0.990	1.000	0.987	0.978
25	1.288	1.265	1.019	1.264	1.629
26	1.000	1.088	1.000	1.000	1.088
27	1.060	1.040	1.055	1.004	1.102
28	1.000	1.207	1.000	1.000	1.207
29	1.000	1.251	1.000	1.000	1.251
30	0.865	1.013	0.930	0.930	0.876
mean	1.013	1.087	0.980	1.034	1.101

MALMQUIST INDEX SUMMARY OF ANNUAL MEANS

year	effch	techch	pech	sech	tfpch
2	1.026	0.984	0.980	1.047	1.010
3	1.014	1.085	1.014	1.001	1.101
4	1.013	1.087	0.980	1.034	1.101
mean	1.018	1.051	0.991	1.027	1.070

MALMQUIST INDEX SUMMARY OF FIRM MEANS

firm	effch	techch	pech	sech	tfpch
1	0.997	1.053	1.000	0.997	1.050
2	0.968	1.048	1.000	0.968	1.015
3	1.114	1.008	1.000	1.114	1.122
4	1.000	1.097	1.000	1.000	1.097
5	1.019	1.049	1.000	1.019	1.070
6	1.098	1.265	1.075	1.021	1.389
7	1.002	1.063	0.977	1.026	1.066
8	0.969	1.060	0.968	1.001	1.027
9	1.091	1.069	1.017	1.073	1.165
10	1.030	1.023	1.000	1.030	1.054
11	1.090	1.046	1.028	1.060	1.141
12	0.945	0.966	0.956	0.987	0.913
13	1.054	1.016	1.056	0.998	1.071
14	1.000	1.002	0.987	1.014	1.002
15	0.951	1.112	0.948	1.003	1.057
16	0.944	1.039	0.947	0.997	0.981
17	1.021	1.039	0.983	1.038	1.060
18	1.007	1.104	0.915	1.101	1.112
19	0.973	1.050	0.983	0.990	1.022
20	1.072	0.976	0.959	1.118	1.047
21	1.075	0.995	1.000	1.075	1.070
22	1.000	1.006	1.000	1.000	1.006
23	0.962	1.038	0.968	0.994	0.999
24	1.077	0.976	1.000	1.077	1.052
25	1.009	1.149	1.000	1.009	1.159
26	1.000	1.122	1.000	1.000	1.122
27	1.058	1.040	1.000	1.058	1.101
28	1.087	1.141	1.000	1.087	1.240
29	1.000	1.039	1.000	1.000	1.039
30	0.953	0.990	0.976	0.976	0.943
mean	1.018	1.051	0.991	1.027	1.070

[Note that all Malmquist index averages are geometric means]